de blote zon

asimov

M SF
SCIENCE FICTION

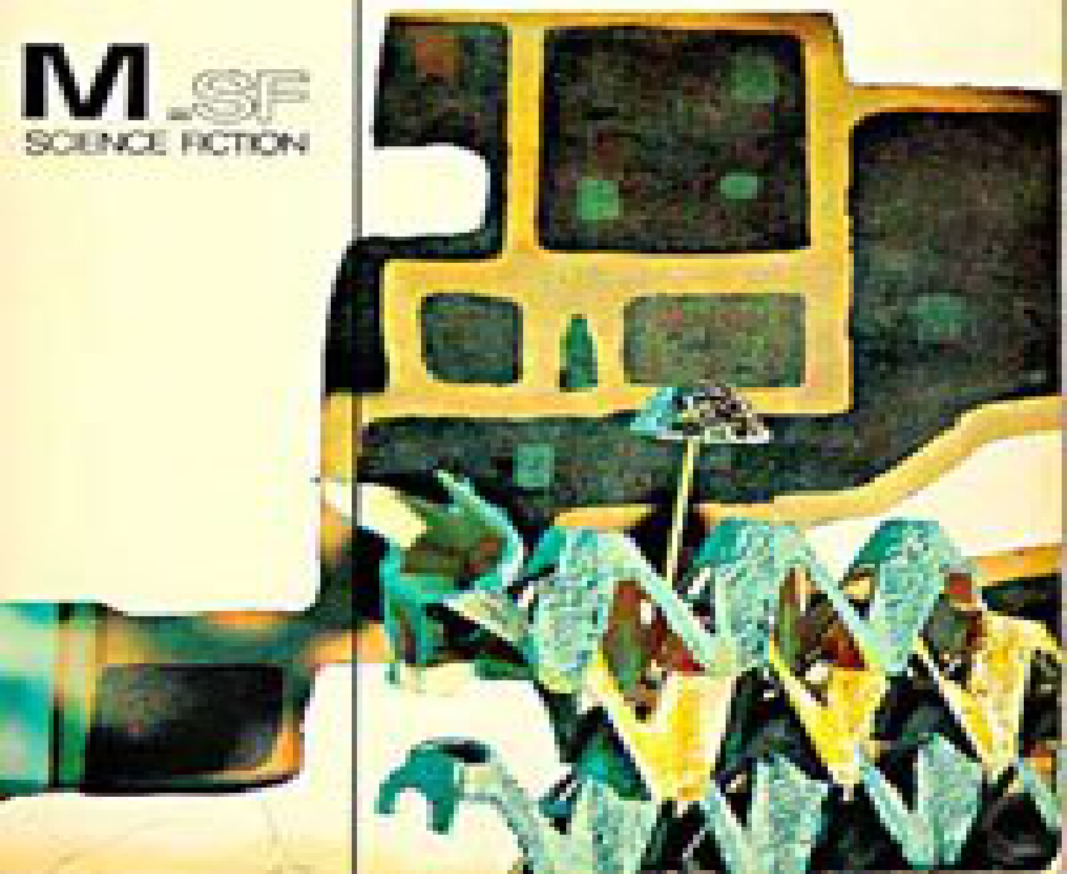

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Detective Elijah Bailey wordt naar de verre planeet Solarie gestuurd om daar met hulp van robot Daneel Olivaw een moord op te lossen. Het boek geeft veel aandacht aan de kultuur van die planeet, het kontrast met die van de Aarde, en de rol van robots in de samenleving.

- De blote zon
  - 1. Vragen voor een staatssecretaris
  - 2. Weerzien met een vriend
  - 3. Naam van een slachtoffer
  - 4. Beeld van een vrouw
  - 5. Details van een misdaad
  - 6. Verwerping van een theorie
  - 7. Een lispelende robot
  - 8. Een kosmiet in het nauw
  - 9. Schaakmat voor een robot
  - 10. Doopceel van een cultuur
  - 11. Bezoek aan een boerderij
  - 12. Een pijl mist zijn doel
  - 13. Verhoor met een knipoog
  - 14. Onthulling van een motief
  - 15. Portret van een detective
  - 16. Een oplossing voor het grijpen
  - 17. Een veelbewogen vergadering
  - 18. Antwoorden voor een staatssecretaris

De blote zon
Isaac Asimov

1. Vragen voor een staatssecretaris

Koppig probeerde Elijah Baley zijn paniek de baas te blijven. Al twee weken had die aan hem gevreten. Langer nog. Zij had aan hem gevreten sinds ze hem naar Washington hadden laten komen om hem daar rustig te vertellen dat hij werd overgeplaatst.

De oproep van Washington was op zich al verontrustend genoeg geweest. Bijzonderheden werden niet gegeven, het was een bevel zonder meer; en dat maakte het er niet prettiger op. Er waren reisbiljetten bijgevoegd voor een vliegtocht en ook dat maakte het niet prettiger. Voor een deel was het het gevoel dat het om iets dringends ging, opgewekt door elke opdracht tot het maken van een vliegreis. Voor een deel was het de gedachte aan het vliegtuig zonder meer. Toch was dat nog maar het begin van het onbehagen en, tot nu toe, niet moeilijk te onderdrukken. Tenslotte had Lije Baley al vier keer gevlogen. Eenmaal was hij zelfs het continent overgestoken. Reizen per vliegtuig mocht dan nooit een pretje zijn, een complete stap in het onbekende zou het niet worden.

En bovendien was je van New York naar Washington maar een uur onderweg. Het vertrek zou van de Tweede New York startbaan plaats vinden, die, zoals alle officiele startbanen, behoorlijk afgeschermd was met een sluis naar de onbeschermde atmosfeer, die niet eerder gepasseerd wordt dan wanneer het toestel op volle snelheid is gekomen. Hij zou op de Vijfde Washington startbaan aankomen, die precies zo afgeschermd was.

Er zouden ook, zoals Baley goed wist, geen ramen in het vliegtuig zijn. De verlichting zou goed zijn, het eten behoorlijk en aan het nodige comfort zou het niet ontbreken. De radiografisch gestuurde vlucht zou soepel verlopen; was het vliegtuig eenmaal in de lucht, dan zou je nauwelijks het gevoel krijgen dat je in beweging was.

Dit alles prentte hij zichzelf in; en Jessie, zijn vrouw, die nooit had gevlogen en dit soort zaken met afschuw benaderde.

Zij zei: ‘Maar ik vind het niet prettig dat je een vliegtuig neemt, Lije. Het is tegennatuurlijk. Waarom kun je de Snelweg niet nemen?’

‘Omdat me dat tien uur zou kosten’ — de harde lijnen van Baley’s gezicht verstrakten — ‘en omdat ik deel uitmaak van de Stedelijke Politie en de orders van mijn meerderen moet gehoorzamen. Tenminste, als ik mijn C-6 rang wil houden.’ En daar viel weinig tegen in te brengen.

Baley nam het vliegtuig en hield zijn ogen strak gericht op de nieuws-strip die zich soepel en zonder ophouden ontrolde voor de op ooghoogte aangebrachte ontvanger. De Stad was trots op die service: nieuws, attracties, cursiefjes, leerzame stukjes, zo nu en dan wat

verhalen. Men zei dat. de strips nog wel eens op film zouden worden gezet omdat het bedekken van de ogen met een viewer een nog doelmatiger manier was om de passagier af te leiden van zijn omgeving. Baley hield zijn ogen niet alleen vanwege de afleiding op de strip gevestigd, maar ook omdat dat van goede manieren getuigde. Er zaten nog vijf passagiers in het vliegtuig (dat kon hem gewoon niet ontgaan) en elk van hen mocht zo bang zijn als hij maar wilde, zonder dat dat iemand aanging —

Baley zou zelf ook zeker gebelgd zijn als iemand anders nadrukkelijk notitie zou nemen van zijn eigen onbehagen. Hij wenste geen vreemde ogen op het wit van zijn knokkels waar zijn handen de leuningen vastgrepen, of op de vochtige plekken die zij zouden achterlaten als hij ze wegnam. Tegen zich zelf zei hij: Ik ben ingesloten. Dit vliegtuig is gewoon een kleine Stad.

Maar hij kon zich zelf niet voor de gek houden. Links van hem zat een duim staal; met zijn elleboog kon hij het voelen. Daarachter, niets…

Nou ja, lucht! Maar dat was niets, laten we wel wezen. Duizenden kilometers naar de ene kant. Duizenden naar de andere kant. Een, misschien twee kilometer recht onder hem.

Hij zou bijna willen dat hij recht naar beneden kon kijken, een glimp op kon vangen van de daken van de begraven Steden waar ze overheen vlogen: New York, Philadelphia, Baltimore, Washington. Hij haalde zich de golvende, langgerekte complexen van koepels voor de geest, die hij nooit gezien had maar waarvan hij wist dat ze er waren. En daaronder, twee kilometer in de diepte en tientallen kilometers in alle richtingen, zouden de Steden zijn. De eindeloze, krioelende gangen van de Steden, dacht hij, vol mensen; flatgebouwen, gemeenschapskeukens, fabrieken, Snelwegen; comfortabel en warm, tekenen van menselijke bedrijvigheid. Zijn handen trilden en hij dwong zijn ogen naar de papierstrook om wat te lezen.

Het was een kort verhaal over een expeditie naar de Melkweg en het was heel duidelijk dat een Aardebewoner de held was.

Baley mompelde geergerd en hield toen zijn adem in, onthutst dat hij zo lomp was een geluid te maken. Toch was het volkomen belachelijk. Het was enorm kinderachtig, dit doen alsof Aardebewoners de ruimte in zouden kunnen trekken. Melkweg-expedities! De Melkweg was gesloten voor Aardebewoners. De Kosmieten — hun voorvaderen waren Aardebewoners, van eeuwen geleden — hadden zich het gebied toegeeigend. Die voorvaderen waren het eerst op de Buitenwerelden geland, hadden het er prettig gevonden, en hun nakomelingen hadden de immigratie drastisch beperkt. Zij hadden de Aarde ingesloten en daarmee hun Aardse verwanten. En de Stedelijke beschaving had op aarde de zaak voltooid

door de Aardebewoners in de Steden op te sluiten, omringd door een muur van angst voor de onbebouwde ruimten die hen scheidden van de met robots bezette landbouw- en mijngebieden op hun eigen planeet; zelfs daarvan.

Bitter dacht Baley: Jehoshaphat! Als het ons niet bevalt, laten we er dan wat aan doen. Maar laten we geen tijd verspillen met sprookjes.

Maar er was niets aan te doen, en dat wist hij. Toen landde het vliegtuig. Zijn medepassagiers en hij kwamen uit het toestel te voorschijn en verspreidden zich, zonder naar elkaar te kijken.

Baley keek op zijn horloge en zag dat hij nog tijd had om zich op te frissen voor hij de Snelweg naar het Ministerie van Justitie moest nemen. Het geluid en het geraas van het leven, de geweldige gewelfde ruimte van het vliegveld met Stadsgangen op ontelbare niveaus, alles wat hij verder zag en hoorde, het gaf hem het gevoel veilig en warm ingesloten te zijn door de ingewanden en de baarmoeder van de Stad. Zij waste hem schoon van zijn angst en hij had alleen nog maar een douche nodig om het af te maken.

Hij had een pas voor doorgaande reizigers nodig om de gemeenschappelijke badruimte te mogen gebruiken, maar hij hoefde alleen zijn reisorder maar te laten zien of alle moeilijkheden werden uit de weg geruimd. Er was alleen de formaliteit van het stempel met prive-cel voorrechten (en zorgvuldig aangegeven datum om misbruik te voorkomen) en een smal strookje met aanwijzingen om de toegewezen plaats te bereiken.

Baley was dankbaar voor het gevoel van de strips onder zijn voeten. Het was met iets dat een gevoel van weelde benaderde dat hij zijn snelheid voelde toenemen toen hij naar binnen bewoog van strip naar bewegende strip, naar de voortsnellende Snelweg. Hij wipte aan boord en nam een plaats waar zijn rang hem recht op gaf. Het was geen spitsuur; er waren nog plaatsen vrij. Ook de badkamer was, toen hij er kwam, niet overmatig druk. De cel die hem was toegewezen was behoorlijk op orde, met een wasserette die goed werkte.

Met zijn goed bestede waterrantsoen en zijn opgefriste kleren voelde hij zich klaar om met het Ministerie van Justitie in de clinch te gaan. Hij voelde zich, ironisch genoeg, zelfs opgewekt.

Staatssecretaris Albert Minnim was een kleine, gedrongen man, met een gezonde huidskleur en grijzend haar en iets molligs dat zijn hoekige postuur verzachtte en ronder maakte. Er ging iets zindelijks van hem uit en de zwakke geur van een versterkend middel. Alles getuigde van de goede dingen des levens die de royale rantsoenen van hooggeplaatste in regeringsdienst met zich meebrachten.

In vergelijking daarmee voelde Baley zich goor en broodmager. Hij was zich bewust van zijn eigen grote handen, zijn diepliggende

ogen en hij voelde zich helemaal onbehouwen.

Hartelijk zei Minnim: ‘Ga zitten, Baley. Rook je?’

‘Alleen pijp, meneer,’ zei Baley.

Hij haalde hem tegelijk voor de dag en Minnim duwde de sigaar die hij al half tevoorschijn had gehaald weer terug. Baley had meteen spijt. Een sigaar was beter dan niets en hij zou het geschenk op prijs hebben gesteld. Zelfs het grotere tabaksrantsoen dat zijn recente bevordering van C-5 naar C-6 met zich mee had gebracht was nu niet direct genoeg voor een onbeperkt aantal pijpjes.

‘Steek gerust op, als je wilt,’ zei Minnim, die met een soort vaderlijk geduld wachtte terwijl Baley zorgvuldig een hoeveelheid tabak afmat en in zijn pijp stopte. Met zijn ogen op de pijp gericht zei Baley: ‘Er is mij niet gezegd waarom ik naar Washington moest komen, meneer,’

‘Dat weet ik,’ zei Minnim. Hij glimlachte. ‘Ik kan je dat meteen wel vertellen. Je wordt tijdelijk overgeplaatst.’

‘Buiten New York?’

‘Een heel eind.’

Baley trok zijn wenkbrauwen op en keek peinzend voor zich uit.

‘Hoe tijdelijk, meneer?’

‘Dat weet ik niet precies.’

Baley besefte de voor- en nadelen van overplaatsing. Als tijdelijk inwoner van een andere Stad zou hij waarschijnlijk een beter leven hebben dan dat waar zijn officiele rang hem recht op gaf. Aan de andere kant zou het hoogst onwaarschijnlijk zijn, dat zijn vrouw Jessie en hun zoon, Bentley, mee zouden mogen. Zeker, ginds in New York zou goed voor ze gezorgd worden, maar Baley was huiselijk van aard en de gedachte aan een scheiding stemde hem niet opgewekt. Ook betekende een overplaatsing een bepaalde taak, wat zo gek niet was, en een verantwoordelijkheid die een individuele rechercheur gewoonlijk niet te dragen kreeg, wat minder aangenaam zou kunnen zijn. Nog niet zoveel maanden terug had Baley de verantwoordelijkheid voor een onderzoek naar een moord op een Kosmiet overleefd. Het vooruitzicht op nog zo’n zaakje, of iets wat er op leek, maakte hem niet bepaald enthousiast.

Hij zei: ‘Zou u me willen vertellen waar ik heen moet? Het doel van de overplaatsing? Waar gaat het allemaal om?’ Hij probeerde het ‘hele eind’ van de Staatssecretaris te schatten en sloot weddenschapjes met zich zelf af over zijn nieuwe operatiebasis. Het ‘Een heel eind’ had nogal nadrukkelijk geklonken en Baley dacht: Calcutta? Sydney? Toen zag hij dat Minnim tenslotte toch maar een sigaar pakte en die zorgvuldig opstak.

Baley dacht: Jehoshaphat! Het kost hem moeite om het me te vertellen. Hij wil het niet zeggen.

Minnim nam zijn sigaar uit zijn mond. Hij keek naar de rook en zei: ‘Het Ministerie van Justitie plaatst je tijdelijk over naar Solarie.’ Een ogenblik zocht Baley naar een denkbeeldige plaatsbepaling: Solarie, Azie; Solarie, Australie…? Toen stond hij op van zijn stoel en zei benauwd: ‘U bedoelt, een van de Bui ten werelden?’ Minnim ontweek Baley’s ogen. ‘Precies!’ Baley zei: ‘Maar dat is onmogelijk. Op een Buitenwereld zouden ze geen enkele Aardbewoner toelaten.’

‘Dat kan veranderen met de omstandigheden, rechercheur Baley. Er is een moord gepleegd op Solarie.’ Baley’s lippen krulden zich automatisch tot een soort glimlach. ‘Valt dat niet even buiten onze jurisdictie?’

‘Zij hebben om hulp gevraagd.’

‘Van ons? Van de Aarde?’ Baley werd heen en weer geslingerd tussen verbijstering en ongeloof. Dat een Buitenwereld tegenover de Aarde een andere houding innam dan die van minachting voor de versmade moederplaneet of van, op zijn gunstigst, een patroniserende welwillendheid, was onvoorstelbaar. Om hulp vragen? ‘Van de Aarde?’ herhaalde hij.

‘Ongebruikelijk,’ gaf Minnim toe, ‘maar nu is het gebeurd. Zij willen dat een Aardse detective aan de zaak gezet wordt. Er is op de hoogste niveaus via diplomatieke kanalen overleg over gepleegd.’

Baley ging weer zitten. ‘Waarom ik? Ik ben geen jonge man. Ik ben drieenveertig. Ik heb een vrouw en een kind. Ik kan niet van de Aarde weg.’

‘Dat hebben wij niet uitgemaakt, rechercheur. Er is nadrukkelijk om u gevraagd.’

‘Om mij?’

‘Rechercheur Elijah Baley, C-6, van de New Yorkse politie. Ze wisten wat ze wilden. Het zal u duidelijk zijn waarom.’ Koppig zei Baley: ‘Ik ben niet geschikt.’

‘Zij vinden van wel. De manier waarop u die moordzaak met die Kosmiet hebt behandeld is ze kennelijk niet ontgaan.’

‘Of ze een juiste indruk hebben gekregen is de vraag. Het heeft er vast beter uitgezien dan het eigenlijk was.’ Minnim haalde zijn schouders op. ‘Hoe dan ook, ze hebben om u gevraagd en wij hebben er in toegestemd om u te sturen. U wordt overgeplaatst. Alle papieren zijn al in orde gemaakt en u moet gaan. Tijdens uw afwezigheid zal er op C-7 niveau voor uw vrouw en kind worden gezorgd, want dat zal uw tijdelijke rang zijn voor de duur van deze opdracht.’ Hij laste een veelbetekende stilte in. ‘Als u uw taak naar genoegen uitvoert zou dat voorgoed uw rang kunnen blijven.’

liet ging Baley allemaal te vlug. Hier kon niets van inkomen. Hij kon niet van de Aarde weg. Zagen ze dat dan niet?

Hij hoorde zichzelf vragen, met een vlakke stem die hem

gekunsteld in de oren klonk: ‘Wat voor moord? Wat waren de omstandigheden? Waarom kunnen ze het zelf niet opknappen?’

Met zijn goed verzorgde handen verplaatste Minnim wat dingetjes op zijn bureau. Hij schudde zijn hoofd. ‘Ik weet niets over de moord. Ik ken de omstandigheden niet.’

‘Maar wie dan wel, meneer? U verwacht toch niet dat ik daar zo maar op de bonnefooi heen ga?’ En weer die wanhopige innerlijke stem: Maar ik kan niet weg van de Aarde. ‘Niemand weet er iets van. Niemand op Aarde. De Solariers hebben het ons niet verteld. Dat zal uw taak zijn; uitzoeken wat er zo belangrijk aan die moord is dat zij een Aardebewoner willen hebben om hem op te lossen. Of, tenminste, dat zal een deel van uw taak zijn.’ Baley was wanhopig genoeg om te zeggen: ‘Maar als ik nu eens weiger?’ Natuurlijk kende hij het antwoord. Hij wist precies wat declassificatie voor hem zou betekenen en, meer nog, voor zijn gezin. Minnim zei niets over declassificatie. Hij zei zacht: ‘U kunt niet weigeren, rechercheur. Er ligt werk op u te wachten.’

‘Voor Solarie? Laat ze toch opvliegen.’

‘Voor ons, Baley. Voor ons.’ Minnim zweeg. Toen ging hij verder: ‘U weet in welke positie de Aarde verkeert ten opzichte van de Kosmieten. Daar hoef ik niet over uit te weiden,’

Baley kende de situatie, zoals ieder mens op Aarde. De vijftig Buitenwerelden, met samen een veel kleiner inwonertal dan de Aarde alleen, hadden niettemin een militair potentieel dat misschien wel honderd keer zo groot was. Met hun onderbevolkte werelden die gebaseerd waren op een positronische roboteconomie was hun energieproductie per hoofd duizenden malen groter dan die van de Aarde. En het was de hoeveelheid energie die elk afzonderlijk mens kon produceren waar de militaire macht van afhing, de levensstandaard, het geluk, en de hele rest.

Minnim zei: ‘Een van de factoren die er toe bijdragen om ons in die positie te houden is onwetendheid. Doodgewoon.

Onwetendheid. De Kosmieten weten alles van ons af. Ze zenden genoeg missies naar de Aarde, Joost mag weten hoeveel. Wij weten over hen alleen wat ze ons zelf vertellen. Geen enkele Aardbewoner heeft ooit ook maar een voet op een Buitenwereld gezet. Maar u zult dat gaan doen.’ Baley begon: ‘Ik kan niet…’

Maar Minnim herhaalde: ‘U zult. Uw positie zal uniek zijn. U zult op hun verzoek op Solarie zijn en een karwei opknappen dat zij u zullen opdragen. Als u terugkeert zult u over informatie beschikken die de Aarde van pas kan komen.’

Met sombere ogen keek Baley de Staatssecretaris aan. ‘U bedoelt dat ik voor de Aarde moet spioneren.’

‘Geen sprake van. U hoeft niets te doen wat ze niet van u vragen.

U moet gewoon uw ogen en oren openhouden. Neem alles goed in u op! Als u terugkomt zullen er op Aarde specialisten klaar staan om uw waarnemingen te analyseren en te interpreteren.'

Baley zei: 'Ik neem aan dat er een crisis is, meneer.'

'Hoe komt u daar zo bij?'

'Het is riskant om een Aardbewoner naar een Buitenwereld te sturen. De Kosmieten haten ons. Met de beste wil van de wereld en zelfs al ben ik daar op hun verzoek, dan nog zou ik een intermundiaal incident kunnen veroorzaken. De Aardse Regering zou er gemakkelijk onder uit kunnen komen om mij te sturen als ze dat wilden. Ze zouden kunnen zeggen dat ik ziek was. De Kosmieten hebben een pathologische angst voor ziekte. Ze zouden me voor geen goud willen hebben als ze dachten dat ik ziek was.'

'Wilt u suggereren,' zei Minnim, 'dat we dat foefje proberen?'

'Nee. Als de regering geen enkel ander motief had om mij te sturen zouden ze daar zonder mijn hulp zelf wel opgekomen zijn, of op iets beters. Dus blijkt dat het draait om dat spioneren. En als dat zo is, dan moet er meer achter zitten dan een gewoon-ogen-en-oren-openhouden om het risico te rechtvaardigen.'

Half en half verwachtte Baley een uitbarsting, die hem niet eens onwelkom was om de geladen atmosfeer wat te zuiveren, maar Minnim glimlachte alleen maar koeltjes en zei: 'Het komt me voor dat u bijzaken van hoofdzaken weet te scheiden. Trouwens, ik had niet anders verwacht.' De Staatssecretaris boog zich over zijn bureau naar Baley.

'Ik ga u iets vertellen waar u met niemand over mag spreken, zelfs niet met andere regeringsfunctionarissen. Onze sociologen zijn ten opzichte van de huidige situatie in het heelal tot bepaalde conclusies gekomen. Vijftig Buitenwerelden, onderbevolkt, gerobotiseerd, machtig, met gezonde mensen die een hoge leeftijd bereiken. Daarnaast wij, op elkaar gepakt, technologisch onderontwikkeld, met een korte gemiddelde levensduur, door hen gedomineerd. Dat is onevenwichtig.'

'Dat geldt op den duur voor alles.'

'Hier is het evenwicht ook op korte termijn zoek. We hebben nog hooguit honderd jaar. Onze tijd zal het nog wel uitduren, zeker, maar we hebben kinderen. Tenslotte zullen we zo'n groot gevaar zijn geworden voor de Buitenwerelden dat ze ons moeten liquideren. We zijn met ons acht miljarden op Aarde en allemaal haten we de Ruimtenaren.' Baley zei: 'De Kosmieten houden ons uit de Melkweg, beheersen onze handel op zo'n manier dat zij de winst opstrijken, vertellen onze regering wat er gedaan moet worden en behandelen ons met minachting. Wat willen ze dan? Dankbaarheid?'

'Precies, en toch ligt het patroon vast. Opstand, onderdrukking,

opstand, onderdrukking — en binnen een eeuw zal de Aarde als bewoonde wereld van de kaart zijn geveegd. Dat zeggen de sociologen.'

Baley bewoog zich ongemakkelijk. Aan sociologen en hun computers twijfelde je niet. 'Maar als dat zo is, wat verwacht u dan dat ik daartegen uitricht?'

'Bezorg ons inlichtingen. Het zwakke punt in de sociologische voorspelling is het ontbreken van gegevens over de Kosmieten. We moeten veronderstellingen maken op basis van de paar Kosmieten die ze hierheen sturen. We moeten afgaan op wat zij ons uit zichzelf willen vertellen; bijgevolg kennen we alleen maar hun sterke zijden en verder niets. Verdomme, zij hebben hun robots en hun kleine aantallen en hun lange levens. Maar hebben ze ook zwakheden? Is er een factor of zijn er factoren die, als we ze kenden, de sociologische onvermijdelijkheid van vernietiging zouden veranderen; iets waar. we ons gedrag op zouden kunnen afstemmen om de kansen voor de Aarde te laten stijgen.'

'Zou u niet liever een socioloog sturen, meneer?' Minnim schudde zijn hoofd. 'Als we konden sturen wie we maar wilden, hadden we tien jaar geleden al iemand gestuurd toen dit voor het eerst werd vastgesteld. Dit is ons eerste excuus om iemand te sturen en ze vragen om een detective en dat komt ons goed uit. Een detective is ook een socioloog; een telraamsocioloog van de praktijk, anders zou hij geen goede detective zijn. Uw staat van dienst bewijst dat u een goede bent.'

'Dank u, meneer,' zei Baley automatisch. 'En als ik in moeilijkheden kom?'

Minnim haalde zijn schouders op. 'Dat is het risico van politiewerk.' Hij veegde het onderwerp met een handgebaar van tafel en voegde eraan toe: 'Hoe dan ook, u moet gaan. Uw vertrektijd is vastgesteld. Het schip waarmee u zult reizen staat al te wachten.'

Baley verstijfde. 'Wachten? Wanneer ga ik weg?'

'Over twee dagen.'

'Ik moet terug naar New York. Mijn vrouw…'

'Wij zullen uw vrouw opzoeken. Zij mag niet weten waar het bij deze opdracht om gaat, begrijpt u. Er zal haar verteld worden dat zij voorlopig niets van u zal horen.'

'Maar dat is onmenselijk. Ik moet haar spreken. Misschien zie ik haar wel nooit meer.'

Minnim zei: 'Wat ik nu ga zeggen klinkt misschien nog onmenselijker, maar er gaat immers geen dag voorbij waarop u niet tegen u zelf kunt zeggen dat zij u misschien wel nooit meer zal zien als u erop uittrekt om uw plicht te doen? Rechercheur Baley, we moeten allemaal onze plicht doen.'

Baley's pijp was al een kwartier uit. Hij had het niet gemerkt.

Er was niemand die hem nog meer kon vertellen. Niemand wist iets over de moord. Hij werd alleen maar door ambtenaar na ambtenaar opgejaagd naar het moment waarop hij aan de voet van een ruimteschip stond, zonder het zelf nog helemaal te geloven.

Het zag eruit als een geweldig op de hemel gericht kanon, en Baley huiverde onwennig in de rauwe, open lucht. De nacht (waarvoor Baley dankbaar was) sloot hem in als met pikzwarte muren die boven hem tot een zwart dak samenvloeiden. De lucht was bewolkt en een heldere ster die door een scheur in het wolkendek straalde maakte hem aan het schrikken, hoewel hij wel eens in een Planetarium was geweest. Een vonkje; ver, ver weg. Hij keek er nieuwsgierig naar, bijna zonder angst. Het leek niet eens zo ver, van weinig belang, en toch cirkelden rond dit soort dingen planeten waarvan de bewoners de heersers waren over de Melkweg. De zon was net zoiets, dacht hij, alleen veel dichterbij en zij scheen nu op de andere kant van de Aarde. Opeens stelde hij zich de Aarde voor als een stenen bal met een film van vocht en gas, aan alle zijden blootgesteld aan de leegte, met haar Steden net even ingegraven in de buitenste korst, hachelijk vastgeklemd tussen rots en lucht. Hij kreeg er de kriebels van!

Het schip was, natuurlijk, een Kosmitisch toestel. Het interstellair verkeer was helemaal in handen van Kosmieten. Hij was nu alleen, net buiten de rand van de Stad. Hij was gebaad en geschrobd en ontsmet tot hij, naar Kosmitische maatstaven, veilig genoeg was om aan boord te mogen. En dan nog stuurden ze alleen maar een robot om hem af te halen omdat hij nog honderd soorten ziektekiemen uit de broeierige Stad bij zich droeg, kiemen waar hij zelf weerstand tegen had, maar die eugenetische kasplantjes van Kosmieten niet.

De robot tekende zich vaag af tegen de nacht, met ogen die een dofrode gloed hadden. 'Rechercheur Elijah Baley?'

'Inderdaad,' zei Baley scherp, zijn nekhaar een beetje overeind. Hij was voldoende Aardebewoner om nijdig te worden als hij een robot mensenwerk zag doen. Goed, hij had samengewerkt met R. Daneel Olivaw in de zaak van de moord op de Kosmiet, maar dat was iets anders geweest. Daneel was…

'Wilt u mij volgen?' zei de robot en wit licht markeerde een pad naar het schip.

Baley volgde hem. Hij ging de ladder op, het schip in, door gangen heen en een kamer binnen.

De robot zei: 'Dit is uw kamer, rechercheur Baley. U wordt verzocht voor de duur van de reis hier te blijven.' Baley dacht: Goed, sluit me maar op. Hou me maar veilig apart. Geisoleerd.

De gangen waar hij doorheen liep, waren leeg geweest. Ze werden

nu waarschijnlijk door robots gedesinfecteerd. De robot die voor hem stond zou door een ontsmettend bad stappen als hij hem verliet.

De robot zei: ‘Er is een watervoorraad en sanitair. Voor eten zal gezorgd worden. Er is wat te kijken. De patrijspoorten worden met dit paneel bediend. Ze zijn nu gesloten maar als u de ruimte wilt zien…’

Een tikje opgewonden zei Baley: ‘Al goed, jongen. Laat ze maar dicht.’

Hij sprak hem met ‘jongen’ aan zoals alle Aardebewoners dat bij robots deden, maar de robot toonde geen negatieve reactie. Hij was daar natuurlijk niet toe in staat. Zijn reacties werden beperkt en beheerst door de Wetten der Robotiek.

De robot boog zijn grote metalen lijf in een nabootsing van een eerbiedige buiging en ging weg.

Baley was alleen in zijn kamer en kon de zaak eens gaan opnemen. Het was beter dan het vliegtuig, dat wel. Hij had de beide uiteinden van het vliegtuig kunnen zien. Hij had de grenzen kunnen zien. Het ruimteschip was groot. Het had gangen, etages, kamers. Het was een kleine Stad op zich. Baley kon bijna vrijuit ademhalen. Toen flitsten er lichten aan en over de intercom klonk de metalige stem van een robot die hem bepaalde instructies gaf om zich te beschermen tegen de mogelijke gevolgen van de versnelling.

Er was de achterwaartse druk tegen singelband en een meegevend hydraulisch systeem, het verre gerommel van de zware straalbuizen die door de protonen van de microreactor tot een woedend gegrom werden aangewakkerd. Er was het gesis van het door de atmosfeer scheuren, dat dunner en hoger werd en na een uur langzaam verstomde. Ze waren in de ruimte.

Het was alsof alle gevoel was afgestompt, alsof niets echt was. Hij prentte zich zelf in dat hij elke seconde tienduizenden kilometers verder van de Stad af was, van Jessie, maar het drong niet werkelijk tot hem door.

Op de tweede dag (de derde? — alleen door het tijdsverloop tussen de maaltijden en het wakker worden en slapen gaan was dat na te gaan) had hij een moment het vreemde gevoel dat hij binnenste buiten werd gekeerd. Het duurde een ogenblik en Baley wist dat het een Sprong was, die vreemde, onbegrijpelijke, bijna mystieke overgang door de hyperruimte die een schip en alles erop en eraan van het ene punt in de ruimte naar het andere bracht, lichtjaren verder. Weer verstreek wat tijd en weer was er een Sprong, weer wat tijd, nog een Sprong.

Baley zei tegen zich zelf dat hij lichtjaren ver weg was,

tientallen lichtjaren, honderden, duizenden.

Hij wist niet hoeveel. Niemand op Aarde wist ook maar waar Solarie in de ruimte lag. Daar durfde hij wel wat om te verwedden. Ze

wisten niets, niemand.

Hij voelde zich verschrikkelijk alleen.

Hij voelde hoe de snelheid verminderde en de robot kwam binnen. Zijn sombere, rode ogen namen de kleinste onderdelen van Baley's riementuig in zich op. Handig draaide hij een vleugelmoer wat aan; snel controleerde hij alle onderdelen van het hydraulisch systeem.

Hij zei: 'Over drie uur landen we. U blijft, als u daar geen bezwaar tegen hebt, in deze kamer. Er zal iemand zijn om u af te halen en u naar de plaats te brengen waar u logeert.'

'Wacht even,' zei Baley gespannen. Vastgesnoerd als hij was, voelde hij zich hulpeloos. 'Op welke tijd van de dag komen we aan?'

Onmiddellijk zei de robot: 'Volgens de Standaard Melkweg Tijd zal het…'

'Plaatselijke tijd, jongen. Plaatselijke tijd! Jehoshaphat!' Effen vervolgde de robot: 'De dag op Solarie is achtentwintig komma vijfendertig Standaarduren lang. Het Solarische uur is onderverdeeld in tien decaden, die elk weer in honderd centaden zijn onderverdeeld. Volgens het vliegplan zullen we landen op een luchthaven waarop de dag in de twintigste centennium van het vijfde decennium zal zijn.' Baley haatte die robot. Hij haatte hem om de botheid van zijn onbegrip; om de manier waarop hij hem dwong de vraag zonder omwegen te stellen en zo zijn zwakheid bloot te geven.

Hij moest wel. Mat zei hij: 'Zal het dag zijn?' En na die hele toestand antwoordde de robot: 'Ja, meneer,' en ging weg.

Het zou dag zijn! Hij zou uit moeten stappen op het onbeschermde oppervlak van een planeet bij daglicht. Hij wist niet hoe dat zijn zou. Vanaf bepaalde punten in de Stad had hij wel eens een glimp opgevangen van het planetaire oppervlak; hij had er zelfs wel eens een ogenblik op gestaan. Maar altijd was hij door muren omringd geweest en was er een muur tenminste binnen handbereik geweest. De veiligheid was altijd vlakbij geweest. Waar zou de veiligheid nu zijn? Zelfs de onechte muren van het duister zouden ontbreken.

En omdat hij zich niet zwak wilde tonen in de ogen van de Kosmieten — verdomd als hij dat zou doen — perste hij zijn lichaam stijf tegen de banden die hem veilig vasthielden tegen de krachten van de snelheidsvermindering, sloot hij zijn ogen, vocht koppig tegen de paniek.

2. Weerzien met een vriend

Baley was zijn gevecht aan het verliezen. Redelijk zijn alleen was niet voldoende.

Keer op keer zei Baley tegen zichzelf: Er zijn mensen die hun hele leven in de open lucht doorbrengen. De Kosmieten doen het nu. Onze voorouders op Aarde deden het vroeger. Muurloosheid is niet werkelijk gevaarlijk. Het is alleen mijn geest maar die mij dat vertelt en die heeft het bij het verkeerde eind. Maar het hielp allemaal niets. Iets — wat de rede te boven ging schreeuwde om muren en moest niets hebben van al die ruimte. Toen de tijd verstreek dacht hij dat het hem niet zou lukken. Hij zou ineenkrimpen aan het eind van de reis, trillend en zielig. De Kosmiet die hem zou afhalen (met filters in zijn neus tegen de bacterien, en handschoenen aan om direct contact te vermijden) zou hem zelfs niet eens meer oprecht minachten. De Kosmiet zou alleen nog maar walging voelen. Met man en macht verzette Baley zich tegen het gevoel. Toen het schip geland was en zijn riemen automatisch los gingen, terwijl het hydraulisch systeem teruggleed in de muur, bleef Baley zitten. Hij was bang, en vastbesloten om dat niet te laten merken. Bij het eerste geluidje van de opengaande deur keek hij de andere kant op. Vanuit een ooghoek zag hij nog net hoe een lange, blonde gestalte binnenkwam; een Kosmiet, een van die trotse afstammelingen van de Aarde die hun eigen erfdeel verloochenden. De Kosmiet sprak: ‘Partner Elijah!’

Met een ruk wendde Baley zijn hoofd naar de spreker. Hij zette grote ogen op en stond bijna zonder na te denken op van zijn stoel.

Hij staarde naar het gezicht; naar de brede, hoge jukbeenderen, de volkomen rust van de lijnen in het gezicht, de symmetrie van het lichaam, en bovenal naar die effen blik van de uitdrukkingloze blauwe ogen. ‘D-daneel.’

De Kosmiet zei: ‘Het doet me genoegen dat jij je mij nog herinnert, Partner Elijah.’

‘Jou herinneren!’ Baley voelde de opluchting door zich heen stromen. Dit wezen was een stukje Aarde, een vriend, een trooster, een redder. Hij had een bijna niet te onderdrukken neiging de Kosmiet om de hals te vliegen, hem wild tegen zich aan te drukken, te lachen en hem op zijn rug te kloppen en al die dwaze dingen te doen die oude vrienden doen als zij elkaar na een lange scheiding weer ontmoeten. Maar hij deed het niet. Hij kon het niet. Hij kon alleen maar een stap naar voren doen, zijn hand uitsteken en zeggen: ‘Er moet heel wat gebeuren, wil ik jou vergeten, Daneel.’

‘Dat doet me genoegen,’ zei Daneel terwijl hij ernstig knikte. ‘Zoals je goed weet is het mij totaal onmogelijk, mits ik goed

functioneer, jou te vergeten. Het is goed om je weer te zien.'

Daneel nam Baley's hand aan en drukte hem met een koele stevigheid, door zijn vingers te sluiten tot een aangename maar niet pijnlijke druk en ze daarna weer te openen. Baley hoopte vurig dat de ondoorgrondelijke ogen van het schepsel niet tot in zijn gedachten konden doordringen om het wilde ogenblik van zojuist, dat nog niet helemaal weggeebd was, op te merken toen Baley zich met huid en haar had laten gaan in een gevoel van intense vriendschap dat aan liefde grensde.

Tenslotte kon men niet van hem houden als van een vriend, van deze Daneel Olivaw, die helemaal geen mens was, maar een robot.

De robot die er zozeer als een mens uitzag zei: 'Ik heb verzocht een robot-bestuurd grondvoertuig per luchtkoker met het schip te verbinden…'

Baley fronste zijn wenkbrauwen. 'Een luchtkoker?'

'Ja. Het is een gewone methode die vaak in de ruimte * wordt toegepast om personeel en materiaal van het ene toestel in het andere te laten komen zonder dat het nodig is een speciale uitrusting tegen de luchtledigheid te gebruiken. Het schijnt dat jij daar niet bekend mee bent.'

'Nee,' zei Baley, 'maar ik kan het me voorstellen.'

'Het is natuurlijk tamelijk ingewikkeld om zoiets tussen een ruimteschip en een grondvoertuig aan te brengen maar ik heb er om verzocht. Gelukkig heeft de missie die jij en ik moeten uitvoeren een hoge prioriteit. Moeilijkheden worden snel uit de weg geruimd.'

'Ben jij ook aan die moordzaak gezet?'

'Ben je daarover niet ingelicht? Het spijt me dat ik het jou niet meteen verteld heb.' Natuurlijk was er geen spoor van spijt te bespeuren in het volmaakte gezicht van de robot. 'Het was dr. Han Fastolfe, die je ontmoet hebt bij onze vorige samenwerking op Aarde en die je je hopelijk herinnert, die jou het eerst voorstelde als een geschikte onderzoeker in deze zaak. Hij stelde als voorwaarde dat ik opnieuw zou worden aangewezen om met je samen te werken.' Baley glimlachte. Dr. Fastolfe was een inboorling van Aurora en Aurora was de machtigste van de Buitenwerelden. Kennelijk legde het advies van een Auroraan gewicht in de schaal.

Baley zei: 'Laat een team dat het goed doet intact, he?' (De eerste opgetogenheid om Daneels verschijning was aan het vervagen en het holle gevoel in Baley's maag kwam terug.) 'Ik weet niet of hij precies die gedachte heeft gehad, Partner Elijah. Uit de orders die hij me gaf zou ik opmaken dat hij er belang bij had iemand met jou samen te laten werken die ervaring had met jouw wereld en die bijgevolg jouw eigenaardigheden zou kennen.'

'Eigenaardigheden!' Baley fronste zijn wenkbrauwen en voelde

zich beledigd. Het was een uitdrukking waar hij geen prijs op stelde in verband met zichzelf. ‘Zodat ik voor de luchtkoker zou kunnen zorgen, bijvoorbeeld. Ik ben op de hoogte van jouw afkeer van open ruimten als een gevolg van je opvoeding in de Steden op Aarde.’ Misschien kwam het omdat hij ‘eigenaardig’ was genoemd, het gevoel dat hij over moest gaan tot de aanval om niet de mindere van een machine te worden, dat Baley er toe bracht om abrupt van onderwerp te veranderen. Misschien was het omdat hij er zich zijn leven lang in getraind had geen enkele logische tegenstrijdigheid te laten lopen. Hij zei: ‘Er was aan boord een robot belast met de zorg voor mij; een robot’ (hier kwam een tikje kwaadaardigheid aan de oppervlakte) ‘die er als een robot uitziet. Weet je dat?’

‘Ik heb hem gesproken voor ik aan boord kwam.’

‘Hoe wordt hij aangeduid? Hoe krijg ik contact met hem?’

‘Het is R-2475. Het is op Solarie de gewoonte alleen serienummers voor robots te gebruiken.’ Daneels kalme ogen vlogen lang het bedieningspaneel bij de deur. ‘Dit contact roept hem hier.’ Baley keek zelf naar het paneel en, omdat het door Daneel aangewezen contact met RX was gemerkt, was het niet moeilijk te vinden. Baley legde er een vinger op en binnen de minuut kwam de robot, die er als een robot uitzag, binnen.

Baley zei: ‘Jij bent RX-2475 ‘Jawel, meneer.’

‘Je hebt me verteld dat er iemand zou komen om me af te halen van het schip. Bedoelde je hem?’ Baley wees naar Daneel.

De ogen van de twee robots ontmoetten elkaar. RX-2475 zei: ‘Volgens zijn papieren moest hij degene zijn die u af zou halen.’

‘Is je van tevoren iets anders over hem verteld dan hoe zijn papieren moesten luiden? Heb je een beschrijving van hem gekregen?’

‘Nee meneer. Maar zijn naam is mij wel genoemd.’

‘Wie heeft je dat allemaal verteld?’

‘De kapitein van het schip, meneer.’

‘En dat is een Solarier?’

‘Jawel, meneer.’

Baley likte zijn lippen. De volgende vraag zou uitsluitsel geven.

Hij zei: ‘Wat is jou als naam genoemd van diegene die je te verwachten had?’

RX-2475 zei: ‘Daneel Olivaw, meneer.’

‘Goed, jongen! Je kunt je gang gaan.’

Hij maakte de robotische buiging en daarna het scherpe rechtsomkeert. RX-2475 ging de kamer uit. Baley keek naar zijn partner en zei peinzend: ‘Je houdt iets voor me achter, Daneel.’

‘In welk opzicht, Partner Elijah?’ vroeg Daneel. ‘Toen ik zonet met je stond te praten herinnerde ik me iets geks. Toen RX-2475 me vertelde dat ik afgehaald zou worden zei hij dat er iemand voor mij

zou zijn. Dat herinner ik me heel goed.'

Daneel luisterde rustig en zei niets.

Baley ging verder: 'Ik dacht dat de robot zich misschien vergist had. Ik dacht dat er misschien inderdaad een mens zou zijn aangewezen om mij af te halen en dat die later door jou werd vervangen, terwijl RX-2475 niet op de hoogte werd gebracht van die verandering. Maar je hebt net gehoord dat ik dat controleerde, hem is verteld welke papieren je bij je zou hebben en hoe je heette. Maar dat was immers niet je volledige naam die hem genoemd werd, Daneel?'

'Inderdaad, hij heeft niet mijn volledige naam opgekregen,' gaf Daneel toe.

'Jij heet niet Daneel Olivaw, maar immers R. Daneel Olivaw? Of, voluit, Robot Daneel Olivaw.'

'Dat is helemaal juist, Partner Elijah.'

'Waaruit volgt dat RX-2475 niet verteld is dat je een robot bent. Hem werd gesuggereerd dat je een mens bent. Dat je zo op een mens lijkt maakt zo'n maskerade mogelijk.'

'Daar heb ik niets tegenin te brengen.'

'Laten we dan eens verder kijken.' Baley voelde hoe een soort wilde vreugde in hem begon te ontstaan. Hij was iets op het spoor. Veel kon het niet zijn, maar dit uiteenrafelen was iets waar hij goed in was. Goed genoeg om de halve ruimte te moeten oversteken om het te doen. Hij zei: 'Waarom zou iemand zo'n stakker van een robot voor de gek willen houden? Voor die robot maakt het geen verschil of je een mens of een robot bent. Hij voert zijn opdrachten toch wel uit. Waaruit redelijkerwijs afgeleid mag worden dat de Solarische kapitein die de robot op de hoogte stelde en dat de Solarische autoriteiten die hem op zijn beurt op de hoogte stelden zelf niet wisten dat je een robot was. Zoals ik al zei, dit is een mogelijke conclusie, maar misschien niet de enig mogelijke. Is mijn gevolgtrekking juist?'

'Ik geloof van wel.'

'Goed dan. Goed gegokt. Maar waarom? Dr. Han Fastolfe beveelt jou aan als mijn partner en laat de Solariers denken dat je een mens bent. Is dat niet gevaarlijk? Als de Solariers het ontdekken worden ze misschien nogal kwaad. Waarom is dit gebeurd?'

De humanoide robot zei: 'Het werd mij als volgt verklaard, Partner Elijah. Jouw associatie met een mens van de Buitenwerelden zou jouw status in de ogen van de Solariers verhogen. Jouw associatie met een robot zou hem verlagen. Omdat ik jou kende en goed met je kon samenwerken lag het voor de hand de Solariers mij als mens te laten accepteren zonder ze werkelijk te bedriegen met een nadrukkelijke verklaring daarover.'

Baley geloofde het niet. Zo'n consideratie met de gevoelens van een Aardebewoner ging een Kosmiet niet vlot af, zelfs niet als hij zo

verlicht was als Fastolfe. Hij overwoog een alternatief en zei: ‘Staan de Solariers goed bekend in de Buitenwerelden om hun robotproductie?’

‘Ik ben blij,’ zei Daneel, ‘dat je bent ingelicht over de interne economie van Solarie.’

‘Helemaal niet,’ zei Baley, ‘ik geloof dat ik weet hoe je Solarie moet spellen en daarmee houdt het zo ongeveer op.’

‘Dan zie ik niet in hoe je erbij kwam om dat te vragen, want je was zeer ter zake. Je hebt de spijker op zijn kop geslagen. Mijn informatievoorraad omvat het feit dat van alle vijftig Buitenwerelden Solarie verreweg het best bekend staat om de verscheidenheid en de voortreffelijkheid van de robotmodellen die het produceert. Het exporteert gespecialiseerde modellen naar alle andere Buitenwerelden.’ Baley knikte met een grimmige voldoening. Natuurlijk kon Daneel geen intuitieve gedachtesprong volgen die gebaseerd was op een menselijke zwakheid. En Baley voelde zich ook niet verplicht om het hem uit te leggen. Als Solarie de wereld-expert in robotiek zou blijken te zijn zouden dr. Han Fastolfe en zijn medewerkers wel eens zuiver persoonlijke en zeer menselijke motieven kunnen hebben voor het demonstreren van hun eigen prijsrobot. Het zou totaal niets te maken hoeven te hebben met de veiligheid of de gevoelens van een Aardebewoner.

Zij zouden hun eigen superioriteit bevestigen door deskundige Solariers zo gek te krijgen een op Aurora gemaakte robot als een medemens te accepteren.

Baley voelde zich een stuk beter. Gek dat alle gedachten, alle intellectuele krachten die hij kon mobiliseren niet genoeg waren om hem uit die paniek te krijgen, terwijl een streling van zijn eigen ijdelheid onmiddellijk voldoende was. Het herkennen van de ijdelheid van de Kosmieten hielp ook. Hij dacht: Jehoshaphat, we zijn allemaal maar mensen; zelfs de Kosmieten.

Hardop zei hij, opgewekt bijna: ‘Hoe lang moeten we nog wachten op het voertuig? Ik ben zover.’

De luchtkoker was kennelijk niet bestemd voor het doel waar hij nu voor gebruikt werd. Mens en humanoide stapten rechtop uit het ruimteschip, bewogen zich langs een elastisch netwerk dat boog en zwaaide onder hun gewicht. (In de ruimte, stelde Baley zich vaag voor, konden mensen die gewichtloos van het ene schip naar het andere gingen makkelijk met een Sprong door de hele koker scheren.) Aan het andere eind werd de tunnel op een rare manier nauwer, het netwerk plooide zich alsof een reuzenhand het omvat hield. Daneel, die de zaklantaarn droeg, ging op handen en voeten verder en Baley volgde zijn voorbeeld. De laatste zes meter kropen ze zo verder en belandden tenslotte in wat duidelijk een grondvoertuig was. Daneel sloot de deur waardoor ze binnen waren gekomen en duwde hem

zorgvuldig in het slot. Er klonk een zwaar klikgeluid, waarschijnlijk het loskoppelen van de luchtkoker.

Baley keek nieuwsgierig om zich heen. Er was weinig exotisch aan het grondvoertuig. Er waren twee banken achter elkaar, met elk plaats voor drie personen. Naast de banken waren aan weerskanten deuren. De glimmende stukken, normaal waarschijnlijk ramen, waren zwart en ondoorzichtig, ongetwijfeld het resultaat van de juiste polarisatie. Daar was Baley mee vertrouwd. Het interieur van de auto werd door twee ronde, gele vlekken in het dak verlicht en het enige wat kortom, vreemd was voor Baley, was de zendontvanger in de afscheiding vlak voor de voorste bank en, natuurlijk, daarbij het feit dat zichtbare bedieningsapparatuur ontbrak.

Baley zei: 'Ik neem aan dat de chauffeur aan de andere kant van de afscheiding zit.'

Daneel zei: 'Precies, Partner Elijah. En zo geven we onze orders.' Hij leunde naar voren en haalde een tuimelschakelaar over die een rood lichtvlekje aan het flikkeren bracht. Rustig zei hij: 'Je kunt vertrekken. We zijn gereed.' Er klonk een gedempt gesnor dat bijna onmiddellijk wegstierf, even was er een lichte druk tegen de leuning van de bank en verder niets. Verrast zei Baley: 'Zijn we in beweging?' Daneel zei: 'Dat zijn we. De auto rijdt niet op wielen maar glijdt over een diamagnetisch krachtveld. Afgezien van veranderingen in de snelheid zul je niets merken.'

'En de bochten dan?'

'De auto zal automatisch overhellen om dat te compenseren. Hij blijft ook waterpas op hellingen.'

'De bediening zal dan wel een tikje gecompliceerd zijn/ zei Baley droog.

'Helemaal automatisch. De chauffeur is een robot.'

'Umm.' Baley wist nu wel zo ongeveer wat hij weten wilde over de auto. Hij zei: 'Hoe lang zullen we onderweg zijn?'

'Ongeveer een uur. Met een vliegtuig zou het vlugger zijn gegaan, maar ik was erop uit om je binnen te houden en de vliegtuigen die ze op Solarie gebruiken lenen zich er niet voor om helemaal ingesloten te worden zoals een auto als die waar we nu in rijden.'

Baley ergerde zich over de zorgzaamheid van de ander. Hij voelde zich als een baby in handen van een verpleegster. Hij voelde zich, gek genoeg, net zo geirriteerd door Daneels zinnen. Het leek dat zo'n nodeloos formele zinsbouw het schepsel makkelijk als robot zou kunnen verraden. Een ogenblik keek hij nieuwsgierig naar R. Daneel Olivaw. De robot, die recht voor zich uit keek, zat roerloos en onaangedaan onder de blik van de ander.

De huidstructuur van Daneel was volmaakt, de afzonderlijke haren op zijn hoofd en lichaam waren met liefde en precisie gemaakt

en ingeplant. De beweging van de spieren onder de huid was hoogst realistisch. Geen moeite, hoe groot ook, was gespaard. Toch wist Baley, uit eigen ervaring, dat ledematen en borst langs onzichtbare naden open konden splijten zodat er reparaties verricht konden worden. Hij wist dat er metaal en silicium onder die realistische huid zat. Hij wist dat er een positronisch brein, heel modern maar toch alleen maar positronisch, in de schedelholte rustte. Hij wist dat Daneels 'gedachten' niet meer waren dan korte positronische stromen die strikt langs die wegen gingen die door de ontwerper waren uitgezet en voorzien. Maar wat zou hem verraden aan een deskundige die niet was ingelicht? De te verwaarlozen onnatuurlijkheid van Daneels manier van spreken? De emotieloze ernst die hem zo kenmerkte? De volmaaktheid zelf van zijn menselijkheid? Maar hij verspilde zijn tijd. Baley zei: 'Laten we verder gaan, Daneel. Ik neem aan dat je voor je hier kwam bent ingelicht over Solarische zaken?'

'Inderdaad, Partner Elijah.'

'Goed. Dat is meer dan ze voor mij deden. Hoe groot is de wereld?'

'De middellijn is 5000 kilometer. Het is de buitenste van een groep van drie planeten en de enige bewoonde. Wat klimaat en atmosfeer betreft lijkt het er op de Aarde; het percentage vruchtbaar land is hoger; de bruikbare voorraad mineralen is kleiner, maar wordt natuurlijk minder intensief geexploiteerd. De wereld is selfsupporting en kan, met behulp van robotexport, een hoge levensstandaard handhaven.

Baley zei: 'Wat is de bevolking?'

'Twintigduizend mensen, Partner Elijah.' Baley liet dat even tot zich doordringen en zei toen vriendelijk: 'Je bedoelt zeker twintig miljoen?' Zijn oppervlakkige kennis van de Buitenwerelden was voldoende om te weten dat, al waren de werelden naar Aardse maatstaven onderbevolkt, de afzonderlijk inwoneraantallen op zijn minst in de miljoenen liepen.

'Twintigduizend mensen, Partner Elijah,' zei de robot weer. 'Je bedoelt dat de planeet nog maar net gekoloniseerd is?'

'Zeker niet. Hij is al bijna twee eeuwen onafhankelijk en een eeuw eerder, of meer, kwamen de eerste kolonisten. De bevolking wordt welbewust op het peil van twintigduizend gehouden, omdat de Solariers dat zelf als het optimum beschouwen.'

'Hoe groot is het deel van de planeet dat ze bewonen?'

'Alle vruchtbare gedeelten.'

'En dat is in vierkante kilometers?'

'Vijftig miljoen vierkante kilometer, de randgebieden inbegrepen.'

'Voor twintigduizend mensen?'

'Er zijn ook zo'n tweehonderd miljoen werkende positronische

robots, Partner Elijah.'

'Jehoshaphat! Dat is — dat is tienduizend robots per mens.'

'Dat is verreweg de hoogste verhouding in de Buitenwerelden, Partner Elijah. De op een na hoogste, Aurora, is maar vijftig op een.'

'Waar hebben ze zoveel robots voor nodig? Wat willen ze met al dat voedsel?'

'Voedsel is van betrekkelijk weinig belang. De mijnen zijn belangrijker en de energieproductie is nog belangrijker.' Baley dacht aan al die robots en voelde zich een beetje duizelig. Tweehonderd miljoen robots! Zoveel op zo weinig mensen. Het landschap moest bezaaid zijn met robots. Een waarnemer van buiten zou Solarie voor een wereld van uitsluitend robots kunnen houden en de menselijke kern niet opmerken.

Hij voelde een plotselinge behoefte om te zien. Hij herinnerde zich het gesprek met Minnim en de sociologische voorspelling over het gevaar waarin de Aarde zou komen te verkeren. Het leek ver weg, een beetje onwerkelijk, maar hij herinnerde het zich. Zijn eigen moeilijkheden en de gevaren hadden de herinnering aan de stem van Minnim vervaagd, aan de koel en precies gearticuleerde enormiteiten, maar niet helemaal.

Baley had te lang zijn plicht gedaan om daar zelfs voor het overweldigende feit van de open ruimte mee te kunnen ophouden. Gegevens die ontleend waren aan de woorden van een Kosmiet, of liever: aan die van een Kosmitische robot, stonden al ter beschikking van Aardse sociologen. Wat nodig was waren directe waarnemingen en het was zijn taak, hoe onaangenaam ook, om die te doen.

Hij inspecteerde de bovenkant van het grondvoertuig. 'Is dit een convertible, Daneel?'

'Neem me niet kwalijk, Partner Elijah, maar ik weet niet wat je bedoelt.'

'Kan het dak van de wagen naar achteren worden geduwd? Zodat je de hemel kunt zien?' (Bijna had hij uit gewoonte 'koepel' gezegd). 'Ja, dat kan.'

'Laat het dan doen, Daneel. Ik wil eens een kijkje nemen.' De robot antwoordde ernstig: 'Het spijt me, maar dat kan ik niet toestaan.'

Baley stond verbaasd. Hij zei: 'Hoor eens, R. Daneel' (hij legde de nadruk op de R.), 'ik zal het anders formuleren, ik geef je bevel het dak te openen.'

Het schepsel was een robot, of hij nu op een mens leek of niet. Het moest opdrachten uitvoeren.

Maar Daneel bewoog zich niet. Hij zei: 'Ik moet ter verklaring zeggen dat het mijn voornaamste zorg is dat jou niets overkomt. Op basis van mijn instructie en mijn eigen ervaringen is me duidelijk

geworden dat grote, lege ruimten schadelijk voor je zijn. Ik kan dan ook niet toestaan dat jij je daaraan blootstelt.'

Baley voelde zijn gezicht donker worden door het naar zijn hoofd stijgende bloed en tegelijk voelde hij de volstrekte zinloosheid van zijn woede. Het schepsel was een robot, en Baley kende de Eerste wet van Robotiek goed: Een robot mag een menselijk wezen geen kwaad doen, noch mag bij toestaan dat een mens gekwetst wordt door zijn nalatigheid.

Alles wat er verder in een positronisch brein zat — van elke robot op elke wereld van de Melkweg — moest daarvoor wijken. Natuurlijk moest een robot bevelen gehoorzamen, maar met een allesbeheersende beperking. Het opvolgen van orders was slechts de Tweede Wet van de Robotiek: Een robot moet gehoorzamen aan de bevelen hem door menselijke wezens gegeven, behalve wanneer deze bevelen in strijd zijn met de Eerste Wet.

Baley dwong zichzelf rustig en redelijk te spreken. 'Ik denk dat ik het voor even wel kan verdragen, Daneel.'

'Dat zie ik niet zo, Partner Elijah.'

'Laat mij dat beoordelen, Daneel.'

'Als dat een bevel is, Partner Elijah, kan ik niet gehoorzamen.'

Baley liet zichzelf terugzakken in de kussens. Geweld zou, natuurlijk, geen vat hebben op de robot. De kracht van Daneel zou, als hij die helemaal mobiliseerde, honderd keer die van vlees en bloed zijn. Hij zou volkomen in staat zijn Baley in bedwang te houden zonder hem ook maar een haar te krenken.

Baley was gewapend. Hij kon een ploffer op Daneel richten, maar, afgezien misschien van even een sensatie van macht, zou zo'n gedrag alleen maar een nog grotere frustratie teweegbrengen.

Een robot bedreigen met vernietiging was zinloos. Zelfbehoud was pas de Derde Wet:

Een robot moet zijn eigen bestaan verdedigen, zolang deze verdediging niet in strijd is met de Eerste of de Tweede Wet.

Het zou Daneel een zorg zijn vernietigd te worden als het alternatief bestond uit het breken van de Eerste Wet. En Baley wilde Daneel niet vernietigen. Bepaald niet. Toch wilde hij naar buiten kijken. Het werd een obsessie voor hem. Hij kon niet langer toestaan dat deze verpleegster-zuigeling-relatie nog werd uitgebreid. Even dacht hij eraan de ploffer op zijn eigen slaap te richten. Doe het dak van de wagen open of ik dood mezelf. Stel tegenover de ene toepassing van de Eerste Wet een andere, groter en directer.

Baley wist dat hij dat niet kon doen. Te onwaardig. Het beeld dat de gedachte bij hem opriep boezemde hem afschuw in.

Mat zei hij: 'Zou je de chauffeur willen vragen hoeveel kilometer we nog van ons doel verwijderd zijn?'

‘Zeker wel, Partner Elijah.’

Daneel boog zich voorover en duwde de schakelaar om. Maar terwijl hij dat deed boog Balev ook naar voren en schreeuwde: ‘Chauffeur! Doe het dak van de wagen open!’ En het was de menselijke hand die zich snel naar de schakelaar bewoog om hem uit te doen. De menselijke hand bleef daarna stevig op die plek gedrukt. Nog nahijgend keek Baley naar Daneel. Daneel zat een seconde roerloos, alsof de positronische wegen voor een moment uit het lood waren geslagen door de inspanning om zich bij de nieuwe situatie aan te passen. Maar dat was snel voorbij en toen bewoog de hand van de robot zich. Baley had dat voorzien. Daneel zou de menselijke hand van de schakelaar halen (zacht, zonder pijn te doen), de zender weer inschakelen en een tegenorder geven. Baley zei: ‘Het zal je niet lukken mijn hand weg te halen zonder me pijn te doen. Ik waarschuw je. Je zult waarschijnlijk mijn vinger moeten breken.’

Dat was niet waar. Baley wist dat. Maar Daneel’s bewegingen stopten. Kwaad tegenover kwaad. Het positronisch brein moest waarschijnlijkheden tegen elkaar afwegen en die in tegenstrijdig potentieel vertalen. Het betekende een even langere aarzeling. Baley zei: ‘Het is te laat.’

Hij had de race gewonnen. Het dak gleed naar achter en het scherpe witte licht van de Solarische zon stroomde de wagen in.

Baley wilde in de eerste schrik zijn ogen sluiten, maar hij verzette zich tegen die sensatie. Hij keek in de enorme zee van ongelooflijke hoeveelheden blauw en groen. Hij kon de onregelmatige windstroom in zijn gezicht voelen, maar kon nergens details ontdekken. Een bewegend iets flitste voorbij. Het kon een robot of een dier zijn, of iets levenloos in de wind. Het viel niet uit te maken. De wagen reed te snel voorbij.

Blauw, groen, lucht, lawaai, beweging — en boven dit alles, neerhamerend, woedend, genadeloos, beangstigend, was het witte licht dat uit een bal in de blote hemel kwam. Een ondeelbaar ogenblik lang draaide hij zijn hoofd om en keek recht in Solarie’s zon. Hij keek ernaar, niet beschermd door het matglas van de zonnebaden op de bovenste etages van de Steden. Hij staarde naar de blote zon. En op hetzelfde moment voelde hij Daneel’s handen op zijn schouders. Zijn hoofd barstte van de gedachten tijdens dat onwerkelijke, wervelende moment. Hij moest zien! Hij moest alles zien wat hu maar zien kon. En Daneel moest bij hem zijn om hem het zien te beletten.

Maar een robot zou het zeker niet in zijn hoofd halen geweld te gebruiken tegen een mens. Die gedachte overheerste. Daneel kon hem niet met geweld weerhouden, en toch voelde hij dat de handen van de robot hem neerdrukten. Baley hief zijn armen op om die handen zonder vlees van zich af te duwen en verloor alle gevoel.

3. Naam van een slachtoffer

Baley was terug in de veiligheid van een gesloten ruimte. Daneel's gezicht zweefde voor zijn ogen, en het was overdekt met zwarte vlekken die rood werden toen hij met zijn ogen knipperde.

Baley zei: 'Wat is er gebeurd?'

'Het spijt mij,' zei Daneel, 'dat je ondanks mijn aanwezigheid wat is overkomen. De directe zonnestralen zijn schadelijk voor het menselijk oog, maar ik denk dat de schade die bij jou is aangericht in dat korte ogenblik niet blijvend zal zijn. Toen je opkeek, was ik gedwongen om jou naar beneden te trekken en je verloor het bewustzijn.' Baley maakte een grimas. Het bleef dus een open vraag of hij door buitengewone opwinding (of angst?) bewusteloos was geworden of dat hij bewusteloos was geslagen. Hij voelde aan zijn kaak en zijn hoofd en hij ontdekte geen pijnlijke plekken. Hij vermeed de vraag rechtstreeks te stellen. Eigenlijk wilde hij het ook niet weten. Hij zei: 'Het was niet zo erg.'

'Uit jouw reacties, Partner Elijah, zou ik afleiden dat je het onaangenaam vond.'

'Helemaal niet,' zei Baley koppig. De vlekken voor zijn ogen vervaagden en ze brandden ook niet meer zo. 'Ik vind het alleen jammer dat ik zo weinig gezien heb. We gingen te vlug. Zijn we een robot gepasseerd?'

'We zijn er een aantal gepasseerd. We rijden nu door het land van Kinbald, die zich op de fruitteelt toelegt.'

'Ik zal het nog eens moeten proberen,' zei Baley. 'Niet in mijn aanwezigheid,' zei Daneel. 'Intussen heb ik gedaan wat je me gevraagd hebt.'

'Wat ik gevraagd heb?'

'Je zult je herinneren, Partner Elijah, dat voor je de chauffeur opdracht gaf het dak te openen, mij had opgedragen om de chauffeur te vragen hoe ver we, in kilometers, nog van ons doel zijn. We zijn er nog vijftien kilometer van verwijderd en we zullen er in een minuut of zes zijn.' Ralev had de neiging Daneel te vragen of hij boos was omdat hij hem te slim af was geweest, al was het alleen maar om dat volmaakte gezicht eens onvolmaakt te zien worden, maar hij deed het niet. Natuurlijk zou Daneel gewoon nee zeggen, zonder ergernis of boosheid. Hij zou er even kalm en ernstig als altijd zitten, onverstoord en onverstoorbaar. Rustig zei Baley: 'Toch, Daneel, ik zal eraan moeten wennen, weet je.'

De robot keek zijn menselijke partner aan. 'Waar doel je nu op?'

'Jehoshaphat! Op — op buiten. Waar deze hele planeet uit bestaat.'

‘Het zal niet nodig zijn naar buiten te gaan,’ zei Daneel. Toen, alsof het onderwerp daarmee afgehandeld was, zei hij: ‘Onze snelheid vermindert nu, Partner Elijah. Ik geloof dat we er zijn. We zullen nu moeten wachten op het aankoppelen van weer een luchtkoker, die naar de woning voert die als onze operatiebasis zal dienen. ‘Een luchtkoker is niet nodig, Daneel. Als ik buiten moet werken, heeft het geen zin de indoctrinatie nog langer uit te stellen.’

‘Er zal voor jou geen enkele reden zijn om buiten te werken, Partner Elijah.’

De robot wilde nog wat zeggen maar Baley legde hem met een handgebaar het zwijgen op.

Op het ogenblik was hij niet in de stemming voor Daneel’s zorgzame vertroostingen, voor gesus, voor verzekeringen dat alles goed zou komen en dat er voor hem gezorgd zou worden.

Wat hij werkelijk wilde was de innerlijke zekerheid dat hij voor zich zelf kon zorgen en zijn opdracht uit kon voeren. Het kijken naar en het verdragen van de open ruimte was hem niet mee gevallen. Het zou best kunnen dat als de tijd rijp was hij de hardheid zou missen om het nog eens aan te durven, ten koste van zijn zelfrespect en, mogelijk, de veiligheid van de Aarde. En dat alles om een beetje buitenlucht.

Zijn gezicht werd grimmig toen hij er maar even aan dacht. Hij zou nu de lucht, de zon en de lege ruimte onder ogen zien!

Elijah Baley voelde zich als de inwoner van een van de kleinere Steden, zeg Helsinki, die New York bezoekt en zich vergaapt aan de etages. B ij het woord ‘woning’ had hij gedacht aan een flateenheid, maat dit leek er niet op. Hij ging van kamer naar kamer en er leek maar geen eind aan te komen. Panoramische vensters waren zorgvuldig gesluierd, zodat er geen spoortje hinderlijk daglicht binnen kon dringen. Geluidloos begon er licht te stralen uit verborgen bronnen als ze een kamer betraden, om even rustig weer te doven als ze hem verlieten.

‘Wat een kamers,’ zei Baley verbaasd. ‘Zo veel. Het is net een hele kleine Stad, Daneel.’

‘Daar heeft het de schijn van, Partner Elijah,’ zei Daneel gelijkmoedig.

De Aardebewoner vond het vreemd. Waarom was het nodig om hem vlak bij zoveel Kosmieten te laten wonen? Hij zei: ‘Met zijn hoevelen zullen we hier wonen?’ Daneel zei: ‘Ik zal er zijn, natuurlijk, en een aantal robots.’ Baley dacht: Hij had moeten zeggen, een aantal andere robots.

Weer viel het hem op dat Daneel welbewust en helemaal voor een mens wilde doorgaan, ook al had hij alleen Baley maar als publiek, die de waarheid zo goed kende. En toen werd die gedachte met kracht verdrongen door een andere, een urgentere. Hij riep: ‘Robots? Hoeveel

mensen?'

'Geen enkele. Partner Elijah.'

Ze waren juist een kamer binnengestapt die van vloer tot plafond volstond niet boekfilms. Drie viewers, klaar voor gebruik, met grote halve-meter-kijkpanelen stonden in drie hoeken van de kamer. De vierde bevatte een animatie-scherm.

Baley keek geergerd om zich heen. Hij zei: 'Hebben ze iedereen er uitgetrapt, alleen om mij op mijn eentje in dit mausoleum rond te laten hobbelen?'

'Het is alleen voor jou bestemd. Zo'n woning voor een persoon is gewoon op Solarie.'

'Woont iedereen zo?'

'Iedereen.'

'Waar hebben ze al die kamers voor nodig?'

'Het is de gewoonte om een kamer maar voor een doel te gebruiken. Dit is de bibliotheek. Er is ook een muziekkamer, een gymnastieklokaal, een keuken, een bakkerij, een eetkamer, een werkplaats, diverse vertrekken voor het repareren en testen van robots, twee slaapkamers…'

'Hou maar op! Hoe weet je dat allemaal?'

vlak, 'dat voor mijn vertrek van Aurora aan mij is opgegeven.'

'Jehoshaphat! Wie zal dat allemaal moeten schoonhouden?' Hij maakte een royaal gebaar met zijn arm. 'Er zijn een aantal robots voor het huishouden. Zij zijn aan jou toegewezen en zullen erop toezien dat het je aan niets ontbreekt.'

'Maar ik heb dat allemaal niet nodig,' zei Baley. Hij kreeg de neiging te gaan zitten en geen stap meer te verzetten. Hij wilde geen kamer meer zien.

'We kunnen in een kamer blijven als je dat wilt, Partner Elijah. Dat werd vanaf het begin als een mogelijkheid onder ogen gezien. Toch was het, gezien de Solarische gebruiken, verstandiger dit huis te laten bouwen…'

'Bouwen!' Baley gaapte hem aan. 'Je wilt toch niet zeggen dat dit voor mij gebouwd is? Speciaal? Alles?'

'Een grondig gerobotiseerde economie…'

'Ja, ik hoor het al. Wat gaan ze met het huis doen als het achter de rug is?'

'Ik denk dat ze het zullen afbreken.'

Baley perste zijn lippen op elkaar. Natuurlijk! Breek het af! Bouw een geweldige constructie, speciaal voor het gebruik door een enkele Aardebewoner en sloop dan alles wat hij heeft aangeraakt. Ontsmet de grond waar het huis op gestaan heeft! Zwavel de lucht die hij geademd heeft uit! De Kosmieten mochten dan wel sterk schijnen, maar ook zij hadden hun dwaze angsten.

Daneel scheen zijn gedachten te lezen of tenminste zijn gezichtsuitdrukking te interpreteren. Hij zei: 'Het komt je misschien voor, Partner Elijah, dat ze het huis zullen vernietigen om besmetting te voorkomen. Als dat het geval is zou ik je willen adviseren om je daar niet langer onaangenaam getroffen door te voelen. Zover gaat de angst voor ziekte bij de Kosmieten zeker niet. Alleen betekent de energie die met het bouwen van dit huis gemoeid was weinig voor hen. Evenmin als de verspilling die een afbraak oplevert groot voor hen is. En volgens de wet, Partner Elijah, kan dit huis niet blijven staan. Het staat op het land van Hannis Gruer en er mag wettelijk maar een woning op elk landgoed staan; dat van de eigenaar. Voor de bouw van dit huis, voor een duidelijk omschreven doel, werd een speciale dispensatie verleend. Het is er om ons voor een bepaalde tijd te herbergen, tot we onze missie hebben volbracht.'

'En wie is Hannis Gruer?' vroeg Baley.

'Het hoofd van de Solarische veiligheidsdienst. We zullen hem direct ontmoeten.'

'Zullen we dat? Jehoshaphat, Daneel, wanneer zal ik ook maar eens iets over wat dan ook te weten komen? Ik werk in een luchtledig en dat bevalt me niets. Ik kan net zo goed terug gaan naar de Aarde. Ik kan net zo goed…' Hij voelde hoe hij zichzelf een slecht humeur stond aan te praten en legde zich het zwijgen op.

Daneel vertrok geen spier. Hij wachtte alleen maar op een kans om te spreken. Hij zei: 'Het spijt me dat jij je ergert. Mijn algemene kennis van Solarie schijnt groter te zijn dan de jouwe. Mijn kennis van de moordzaak zelf is even beperkt als die van jou. Agent Gruer zal ons vertellen wat wij moeten weten. De Solarische regering heeft dit zo geregeld.'

'Goed, laten we dan naar die Gruer gaan. Is het ver hier vandaan?'

Baley kromp ineen bij de gedachte aan nog een reis en het bekende benauwde gevoel in zijn borst kwam weer opzetten. Daneel zei: 'Het zal niet nodig zijn het huis te verlaten, Partner Elijah. Agent Gruer zullen we in de conversatiekamer treffen. 'Ook al een kamer om te converseren?' mompelde Baley ironisch. En toen, luider: 'Zit hij daar nu op ons te wachten?'

'Dat denk ik wel.'

'Laten we dan naar hem toe gaan, Daneel!'

Hannis Gruer was kaal, volkomen kaal. Er was zelfs geen randje haar opzij van zijn schedel, die totaal naakt was.

Baley slikte en probeerde uit beleefdheid zijn ogen van die schedel af te houden, maar het lukte niet. Op Aarde werden de Kosmieten voortdurend gezien zoals ze zichzelf zagen. De Kosmieten waren de onbetwiste heren van de Melkweg; ze waren lang,

bronskleurig van huid en haar, knap, groot, koel, aristocratisch. Ze waren, kortom, alles wat R. Daneel Olivaw was, maar met daarbij nog het feit van hun menselijkheid. En de Kosmieten die naar de Aarde gestuurd werden zagen er vaak zo uit; werden om die reden misschien welbewust gekozen. Maar hier had hij te maken met een Kosmiet die voor wat zijn uiterlijk betreft een Aardebewoner zou kunnen zijn. Hij was kaal. En zijn neus was ook onregelmatig gevormd. Niet veel, zeker, maar aan een Kosmiet was zelfs een lichte asymmetrie opmerkelijk.

Baley zei: 'Goedemiddag, meneer. Het zou me spijten als ik u had laten wachten.' Beleefdheid kon nooit kwaad. Met deze mensen zou hij moeten werken. Hij had een ogenblik de neiging de kamer door te lopen (die belachelijk groot was) en bij wijze van groet zijn hand uit te steken. Het was niet moeilijk die neiging te onderdrukken. Een Kosmiet zou zo'n begroeting zeer niet op prijs stellen: een hand die bedekt was met Aardse ziektekiemen?

Gruer zat zo ver mogelijk van Baley verwijderd, ernstig, zijn handen bedekt door lange mouwen, en misschien waren er wel filters in zijn neusgaten, al kon Baley die niet zien. Het leek hem zelfs dat Gruer een afkeurende blik op Daneel wierp, alsof hij wilde zeggen: jij bent me ook een rare Kosmiet om zo dicht bij een Aardebewoner te gaan staan. Dat zou betekenen dat Gruer eenvoudig de waarheid niet kende. Toen viel het Baley plotseling op dat Daneel een eindje van hem af stond; verder dan gewoonlijk. Natuurlijk! Iets dichterbij en Gruer zou zijn ogen niet meer kunnen geloven. Daneel was erop uit als mens geaccepteerd te worden.

Gruer sprak met een prettige, vriendelijke stem, maar zijn ogen dwaalden vaak af naar Daneel; dan weer de andere kant op kijkend, dan weer terugglijdend. Hij zei: 'Ik heb niet lang hoeven te wachten. Welkom op Solarie, heren. Is alles naar wens?'

'Zeker, meneer. Helemaal,' zei Baley. Hij vroeg zich af of de etiquette soms voorschreef dat Daneel als de 'Kosmiet' het woord voor hem zou doen, maar geergerd verwierp hij die mogelijkheid. Jehoshaphat! Hij was het, hijzelf, die voor het onderzoek gevraagd was en Daneel was pas later toegevoegd. Onder de gegeven omstandigheden voelde hij er niet voor om voor het hulpje van een echte Kosmiet te spelen; laat staan voor een robot, al was het dan een robot als Daneel.

Maar Daneel deed geen poging om de voorrang te krijgen, terwijl dat Gruer al evenmin scheen te verbazen of te hinderen. In plaats daarvan richtte hij zijn hele aandacht meteen op Baley, met uitsluiting van Daneel. Gruer zei: 'Er is u niets verteld, rechercheur Baley, over de misdaad waarvoor uw diensten zijn ingeroepen. Ik stel me voor dat u daar nogal nieuwsgierig naar bent.' Hij schudde zijn armen vrij uit

de mouwen en vouwde zijn handen losjes in zijn schoot. ‘Wilt u niet gaan zitten, heren?’ Zij gingen zitten en Baley zei: ‘We zijn nieuwsgierig.’ Hij merkte op dat Gruer’s handen niet door handschoenen beschermd werden.

Gruer ging verder: ‘Dat had een doel, rechercheur. Wij wilden dat u hier zonder vooroordelen zou arriveren om het probleem te lijf te gaan. We wilden geen vooropgezette ideeen. U zult binnenkort de beschikking krijgen over een verslag van de bijzonderheden van de misdaad en de onderzoekingen die wij ingesteld hebben. Ik ben bang, rechercheur, dat u ons onderzoek naar uw eigen maatstaven gemeten belachelijk onvolledig zult vinden. Er is geen politie op Solarie.’

‘Helemaal niet?’ vroeg Baley.

Gruer glimlachte en haalde zijn schouders op. ‘Geen misdaad, ziet u. Onze bevolking is gering en ruim verspreid. Er is geen gelegenheid voor misdaad; en vandaar geen politiewerk.’

‘Juist. Maar niettemin hebt u nu een misdaad.’

‘Inderdaad, maar het eerste geweldsdelict in twee eeuwen geschiedenis.’

‘Ongelukkig, dat u dan met een moord moet beginnen.’

‘Ongelukkig, ja. En nog ongelukkiger dat het slachtoffer een man was die we eigenlijk niet konden missen. Een zeer ongeschikt slachtoffer. En de toedracht van de moord was bijzonder rauw.’

Baley zei: ‘Ik neem aan dat de moordenaar volkomen onbekend is.’

(Waarom zou de misdaad anders de import van een Aardse detective waard zijn?)

Gruer zag er heel ongemakkelijk uit. Hij keek zijdelings naar Daneel, die doodstil zat, een absorberend, rustig mechanisme. Baley wist dat Daneel, wanneer ook maar, in staat zou zijn elk gesprek, van welke lengte ook, te reproduceren. Hij was een opnameapparaat dat liep en praatte als een mens.

Wist Gruer dat? Zijn blik op Daneel had bepaald iets schichtigs.

Gruer zei: ‘Nee, ik kan niet beweren dat de moordenaar helemaal onbekend is. Er is eigenlijk maar een persoon die het mogelijk gedaan kan hebben.’

‘Bent u er zeker van dat u niet maar een persoon bedoelt die de daad waarschijnlijk begaan heeft?’ Baley wantrouwde al te stellige beweringen en voelde weinig sympathie voor de kamergeleerde die liever zekerheden dan waarschijnlijkheden ontdekte in het functioneren van de logica. Gruer schudde zijn kale hoofd. ‘Nee. Er is maar een persoon mogelijk. Iemand anders is onmogelijk. Totaal onmogelijk.’

‘Totaal?’

‘Neemt u dat maar van mij aan.’

‘Dan hebt u ook geen probleem.’

‘Integendeel. We hebben een probleem. Die ene persoon kan het ook niet gedaan hebben.’ Rustig zei Baley: ‘Dus niemand heeft het gedaan.’

‘Toch is het gebeurd. Rikaine Delmarre is dood.’ Dat is tenminste iets, dacht Baley. Jehoshaphat, ik heb iets. Ik heb de naam van het slachtoffer.

Hij pakte zijn notitieboekje en maakte er plechtig een aantekening van, half uit de wat zure behoefte om duidelijk te maken dat hij eindelijk een piepklein maar keihard feitje te pakken had, en half om te voorkomen dat het al te duidelijk zou worden dat hij naast een opnameapparaat zat dat geen notities nodig had.

Hij zei: ‘Hoe wordt de naam van het slachtoffer gespeld?’ Gruer spelde de naam. ‘Zijn beroep, meneer?’

‘Fetologist.’

Baley schreef dat op zoals het klonk en liet het lopen. Hij zei: ‘En wie zou me een verslag uit de eerste hand kunnen geven van alles wat er in verband met de moord te vertellen is? Zoveel mogelijk een ooggetuigenverslag.’ Gruer lachte grimmig en zijn ogen schoten naar Daneel en weer terug.

‘Zijn vrouw, rechercheur.’

‘Zijn vrouw…?’

‘Ja. Zij heet Gladia.’ Gruer sprak de naam uit in drie lettergrepen, met de klemtoon op de tweede. ‘Kinderen?’ Baley’s ogen waren op zijn boekje gericht. Toen er geen antwoord kwam keek hij op. ‘Kinderen?’ Maar Gruer had zijn lippen uitgestulpt alsof hij iets zuurs had geproefd. Hij zag er beroerd uit. Tenslotte zei hij: ‘Hoe zou ik dat moeten weten?’ Baley zei: ‘Wat?’

Snel voegde Gruer eraan toe: ‘In elk geval lijkt het me het beste dat u het eigenlijke werk nog tot morgen uitstelt. Ik weet dat u een hele reis achter de rug hebt, meneer Baley, en dat u moe bent en waarschijnlijk trek hebt.’ Baley, die op het punt stond om het te ontkennen, besefte plotseling dat de gedachte aan voedsel hem op het ogenblik buitengewoon beviel.

Hij zei: ‘Eet u met ons mee?’ Hij dacht niet dat Gruer, een Kosmiet, dat zou doen. (Toch had hij hem zover gekregen dat hij ‘meneer Baley’ zei in plaats van ‘rechercheur Baley’, en dat was al wat.) Zoals hij verwachtte zei Gruer: ‘Ik heb helaas een afspraak. Ik zal u nu alleen moeten laten. Het spijt me.’

Baley stond op. De beleefdheid eiste dat hij Gruer naar de deur bracht. Maar hij verlangde er helemaal niet naar om in de buurt van de deur en de open ruimte te komen — in de eerste plaats. En in de tweede plaats wist hij niet precies waar de deur was. Onzeker bleef hij staan.

Gruer glimlachte en knikte. Hij zei: ‘Tot ziens. Als u me spreken wilt weten uw robots de combinatie wel.’ En weg was hij. Baley slaakte een uitroep.

Gruer en de stoel waarop hij zat waren er eenvoudig niet meer. De muur achter Gruer, de vloer onder zijn voeten veranderden plotseling en totaal.

Rustig zei Daneel: ‘Hij is hier niet lijfelijk aanwezig geweest. Het was een dimensionaal beeld. Ik dacht dat je dat wel wist. Op Aarde heb je dat ook.’

‘Maar niet zo,’ sputterde Baley tegen.

Een dimensionaal beeld op Aarde was in een vierkant krachtveld gevat dat glinsterend tegen de achtergrond afstak. Het beeld zelf flikkerde altijd iets. Op Aarde was er van een verwarren van een beeld met de werkelijkheid geen sprake. Hier….

Geen wonder dat Gruer geen handschoenen had gedragen. En neusfilters had hij ook al niet nodig gehad. Daneel zei: ‘Zou je nu willen eten, Partner Elijah?’ Het eten was een onverwachte bezoeking. Robots verschenen. Om de tafel te dekken. Om het eten binnen te brengen. ‘Hoeveel zijn er in huis, Daneel?’ vroeg Baley. ‘Ongeveer vijftig, Partner Elijah.’

‘Blijven ze hier terwijl we eten?’ (Een had zich in een hoek teruggetrokken, zijn glimmende, van gloeiende ogen voorziene gezicht naar Baley gewend.)

‘Het is de gewoonte,’ zei Daneel, ‘dat er een blijft voor het geval hij nodig mocht zijn. Als je dat niet wilt hoef je hem maar opdracht te geven om te vertrekken.’ Baley haalde zijn schouders op. ‘Laat hem blijven!’ Onder gewone omstandigheden had Baley het eten waarschijnlijk heerlijk gevonden. Nu at hij automatisch. Verstrooid merkte hij op dat Daneel ook at, met een soort koele doelmatigheid. Later zou hij natuurlijk de zak van fluon binnen in hem, waarin het ‘gegeten’ voedsel werd opgeslagen, leeggooien. Daneel hield de maskerade intussen vol.

‘Is het nacht buiten?’ vroeg Baley. ‘Ja,’ antwoordde Daneel.

Somber keek Baley naar het bed. Het was te groot. De hele slaapkamer was te groot. Er waren geen dekens om onder weg te kruipen, alleen lakens. Die hadden als beschutting niet veel te betekenen. Alles was moeilijk! Hij had de afmattende ervaring van het douchen in een. cel die in feite aan de slaapkamer grensde al meegemaakt. In zekere zin was het het toppunt van luxe, en toch, anderzijds, leek het een onzindelijke indeling.

Plotseling zei hij: ‘Hoe doe je het licht uit?’ De hoofdplank van het bed glansde in een zacht licht. Misschien was dat om het boek kijken voor het slapen gaan te vergemakkelijken, maar daar was Baley niet voor in de stemming. ‘Daar zal voor gezorgd worden als je

eenmaal in bed ligt en gaat slapen.'

'Houden de robots dat in de gaten?'

'Dat is hun werk.'

'Jehoshaphat! Wat doen die Solariers zelf eigenlijk nog?' mopperde Baley. 'Ik vraag me nog af waarom er in de douche geen robot was om mijn rug te wassen.' Zonder een spoor van humor zei Daneel: 'Dat zou gebeurd zijn als je het gevraagd had. En wat de Solariers betreft, ze doen waar ze zin in hebben. Geen robot doet zijn werk als hem verteld wordt dat te laten, behalve, natuurlijk, als het voor het bestwil van het menselijk wezen is.'

'Nou, goedenacht, Daneel.'

'Ik ben in een andere slaapkamer, Partner Elijah. Als je vannacht, wanneer ook maar, wat nodig hebt…'

'Er is een knop op het nachtkastje die je alleen maar hoeft aan te raken. Ik zal dan ook komen.'

De slaap wilde niet komen. Het huis waar hij in was bleef hem bezig houden, in een wankel evenwicht op de opperhuid van de aarde, met leegte die als een monster voor de deur lag te wachten.

Op Aarde was zijn appartement — zijn knusse, comfortabele, overvolle appartement — tussen talloze andere genesteld. Er waren dozijnen etages en duizenden mensen tussen hem en de rand van de Aarde. Zelfs op Aarde, probeerde hij zichzelf wijs te maken, woonden er mensen op de bovenste etage. De buitenlucht grensde aan hun huizen. Zeker! Maar daarom was de huur van die appartementen dan ook zo laag.

Toen dacht hij aan Jessie, duizend lichtjaren ver weg. Hij kreeg een verschrikkelijke behoefte om meteen op te staan, zich aan te kleden en naar haar toe te lopen. Zijn gedachten werden vager. Als er maar een tunnel was, een aardige, veilige tunnel die zich door veilige, stevige steen- en metaallagen boorde van Solarie naar de Aarde, dan zou hij lopen en lopen en lopen…

Hij zou terug naar de Aarde lopen, terug naar Jessie, terug naar het comfort en de veiligheid… Veiligheid.

Baley's ogen gingen open. Zijn armen verstrakten en hij richtte zich op een elleboog op, bijna onbewust. Veiligheid! Die man, Hannis Gruer, was hoofd van de Solarische Veiligheidsdienst. Dat had Daneel gezegd. Wat betekende 'veiligheid'? Als het hier hetzelfde betekende als op Aarde, en dat zou haast wel, was die Gruer verantwoordelijk voor het beschermen van Solarie tegen invasies van buiten af en ondermijning van binnen uit.

Waarom stelde hij belang in een moordzaak? Omdat er geen politie op Solarie was en de Veiligheidsdienst nog het beste zou weten wat er in zo'n geval gedaan moest worden? Gruer had zich schijnbaar op zijn gemak gevoeld bij Baley, maar toch waren er keer op keer die

steelse blikken in de richting van Daneel geweest.

Wantrouwde Gruer Daneels motieven? Zelf had Baley opdracht gekregen zijn ogen goed de kost te geven en het was heel waarschijnlijk dat Daneel dergelijke instructies had ge—

Het lag voor de hand dat Gruer de mogelijkheid van spionage niet uitsloot. Het was zijn werk om daar, waar het maar even mogelijk was, rekening mee te houden. En voor Baley zou hij niet overmatig bang zijn, een Aardebewoner, een vertegenwoordiger van de geringste wereld in de Melkweg.

Maar Daneel kwam van Aurora, de oudste en grootste en sterkste van de Buitenwerelden. Dat was iets anders. Gruer had, zoals Baley zich nu herinnerde, geen enkel woord tot Daneel gericht.

Maar waarom zou Daneel dan zo zorgvuldig de schijn ophouden dat hij een mens was? De verklaring die Baley daar eerder voor verzonnen had, dat het een ijdel spelletje was van Auroraanse ontwerpers, leek hem nu banaal. Het was duidelijk dat de maskerade wel om iets ernstigers ging. Van een mens kon verwacht worden dat hem diplomatieke onschendbaarheid verleend zou worden; een zekere hoffelijke en vriendelijke behandeling. Van een robot niet. Maar waarom had Aurora dan niet meteen een echte man gestuurd? Waarom zo wanhopig op een imitatieman gokken? Het antwoord drong zich onmiddellijk aan Baley op. Een echte man van Aurora, een echte Kosmiet, zou er wel voor passen om zo intensief en zo lang met een Aardebewoner op te trekken.

Maar als dat allemaal waar was, waarom zou Solarie een enkele moord dan zo belangrijk vinden dat het toestond dat een Aardebewoner en een Auroraan naar de planeet kwamen?

Baley voelde zich alsof hij in een val was gelopen. Solarie was een val waar hij door zijn opdracht in was beland. Hij zat in de val van het gevaar dat de Aarde bedreigde, in de val van een omgeving die hij nauwelijks kon verdragen, in de val van een verantwoordelijkheid waaraan hij zich niet kon onttrekken. En, alsof dat nog niet genoeg was, zat hij in de val van een Kosmitisch conflict waarvan hij niets begreep.

4. Beeld van een vrouw

Eindelijk sliep hij in. Wanneer hij precies in slaap was gevallen herinnerde hij zich niet meer. Er was alleen een periode geweest waarin zijn gedachten vluchtiger werden en toen glansden de hoofdplank van het bed en het plafond in een koel daglicht. Hij keek op zijn horloge. Er waren uren verstreken. De robots die het huishouden deden hadden gevonden dat het tijd voor hem werd om wakker te worden en hadden dienovereenkomstig gehandeld. Hij vroeg zich af of Daneel wakker was en meteen besefte hij het onlogische van die gedachte. Daneel kon niet slapen. Baley vroeg zich af of hij slaap had gesimuleerd, als een deel van de rol die hij speelde. Had hij zich uitgekleed en nachtkledij aangetrokken? Alsof hij een seintje had gekregen kwam Daneel binnen. 'Goedemorgen, Partner Elijah.' De robot was helemaal gekleed en zijn gezicht stond in een volmaakte rust. Hij zei: 'Heb je goed geslapen?'

'Ja,' zei Baley droog. 'En jij?'

Hij stond op en scharrelde naar de badkamer om zich te scheren en voor de rest van het ochtendritueel. Hij schreeuwde: 'Als er een robot komt om me te scheren, stuur hem dan weg. Ze werken me op mijn zenuwen. Zelfs als ik ze niet zie, werken ze me al op de zenuwen.' Hij keek naar zijn eigen gezicht onder het scheren en verbaasde zich er een beetje over dat het er net zo uitzag als het gezicht dat hij in Aardse spiegels tegenkwam. Was het beeld maar een andere Aardebewoner die hij om raad kon vragen in plaats van zijn eigen weerkaatsing. Als hij alles wat hij had opgestoken nog eens door kon nemen, al was het nog zo weinig….

'Te weinig! Kom meer te weten,' mopperde hij tegen de spiegel. Hij stapte uit de badkamer terwijl hij zijn gezicht afdroogde en hij zijn broek over een schone slip aantrok. (Robots zorgden overal voor, rotdingen.) Hij zei: 'Zou je een paar vragen willen beantwoorden, Daneel?'

'Zoals je weet. Partner Eliiah. geef ik op alle vragen mijn beste weten antwoord.'

Of naar de letter van je instructie, dacht Baley. Hij zei: 'Waarom zijn er maar twintigduizend mensen op Solarie?'

'Dat is een feit zonder meer,' zei Daneel. 'Een gegeven. Een getal dat het resultaat is van een telproces.'

'Ja, maar je draait eromheen. Er kunnen miljoenen mensen op deze planeet leven; waarom dan maar twintigduizend? Je hebt gezegd dat de Solariers twintigduizend als een optimum beschouwen. Waarom?'

'Dat is hun manier van leven.'

‘Je bedoelt dat ze aan geboorteregeling doen?’

‘Ja.’

‘En de planeet leeg laten?’ Baley wist zelf niet waarom hij zo op dit punt bleef hameren, maar het bevolkingscijfer was een van de weinige harde feiten die hij geleerd had en er was weinig anders waar hij vragen over kon stellen. Daneel zei: ‘De planeet is niet leeg. Hij is verdeeld in landgoederen, met elk een Solarier aan het hoofd.’

‘Je bedoelt dat iedereen op zijn eigen landgoed woont. Twintigduizend stukken grond met een Solarier.’

‘Minder landgoederen, Partner Elijah. Vrouwen wonen op het land van hun man.’

‘Geen Steden?’ Baley kreeg het er koud van. ‘Geen enkele, Partner Elijah. Ze wonen helemaal afzonderlijk en zien elkaar alleen maar onder zeer buitengewone omstandigheden.’

‘Kluizenaars?’

‘In zekere zin, ja. In een ander opzicht, nee.’

‘Wat bedoel je?’

‘Agent Gruer kwam gister per dimensionaal beeld bij je op bezoek. Solariers komen op die manier onbeperkt bij elkaar op bezoek, maar op geen enkele andere manier.’ Baley gaapte Daneel aan. Hij zei: ‘Geldt dat ook voor ons? Verwachten ze dat van ons ook?’ Het is de gewoonte hier.’

‘Maar hoe moet ik de zaak dan onderzoeken? Als ik iemand wil spreken…’

‘Vanuit dit huis, Partner Elijah, kun je een dimensionaal beeld krijgen van iedereen op de planeet. Dat is geen probleem. Het zal je zelf de ergernis besparen het huis te moeten verlaten. Daarom zei ik ook, toen we arriveerden, dat er geen reden voor jou was om je genoodzaakt te voelen aan het buiten zijn te wennen. En dat komt goed, uit. Elke andere regeling zou zeer stuitend voor jou zijn.’

‘Ik maak zelf wel uit wat mij tegen staat,’ zei Baley. ‘Ik wil vandaag beginnen, Daneel, met contact op te nemen met die Gladia, de vrouw van de vermoorde. Als die trimensionele toestand niet voldoet, zal ik haar persoonlijk gaan opzoeken. Dat is iets wat ik zal uitmaken.’

‘We zullen zien wat het beste en het meest geschikt is, Partner Elijah,’ zei Daneel vrijblijvend. ‘Ik zal het ontbijt klaar laten maken.’ Hij draaide zich om om weg te gaan. Baley keek naar de brede robotische rug en was bijna geamuseerd. Daneel Olivaw deed alsof hij de baas was. Als hij opdracht had gekregen Baley niet meer te laten weten dan absoluut noodzakelijk was, was Baley een troef in handen gespeeld.

Tenslotte was de ander alleen maar R. Daneel Olivaw. Hij hoefde alleen Gruer, of welke Solarier ook maar, te vertellen dat Daneel een

robot was en geen mens. En toch kon Daneels pseudo-menselijkheid aan de andere kant van groot nut zijn. Een troefkaart hoefde je niet meteen uit te spelen. Soms was hij nuttiger als je hem in je hand hield.

Afwachten maar, dacht hij, en hij volgde Daneel om te gaan ontbijten.

Baley zei: 'Hoe maak je nou dimensionaal contact?'

'Dat wordt voor ons gedaan, Partner Elijah,' zei Daneel, en zijn vinger tastte naar een van de knoppen die robots opriepen.

Onmiddellijk kwam een robot binnen.

Waar komen ze toch vandaan, vroeg Baley zich af. Als je doelloos door het onbewoonde netwerk dat de villa was zwierf, was er nooit een robot te zien. Kropen ze weg als er een mens aankwam? Zonden ze elkaar een bericht om het pad vrij te maken?

En toch, als je er een opriep kwam hij ogenblikkelijk. Baley keek naar de nieuw aangekomen robot. Hij was glad, maar zonder te glimmen. Zijn oppervlak was met een gedempt grijs afgewerkt, met een schaakbordpatroon op de rechterschouder als het enige stukje kleur. Witte en gele vierkanten (eigenlijk zilver en goud, door de metalige glans) waren in wat een willekeurig patroon leek geplaatst. Daneel zei: 'Breng ons naar de conversatiekamer.' De robot boog en draaide zich om zonder iets te zeggen.

Baley zei: 'Wacht even jongen. Hoe heet je?' De robot keek Baley aan. Hij sprak, zonder aarzeling, op een heldere toon: 'Ik heb geen naam, meester. Mijn serienummer' — en een metalen vinger ging omhoog naar het schouderstuk — 'is ACX-2745.'

Daneel en Baley volgden hem naar een grote kamer, die Baley herkende als de kamer waar hij Gruer en zijn stoel gister gezien had. Een andere robot stond op hen te v/achten met de eeuwige, geduldige oplettendheid van de machine. De eerste boog en vertrok.

Baley vergeleek de schouderstukken van de twee terwijl de eerste boog en weg begon te lopen. Het zilveren en gouden patroon was anders. Het schaakbord bestond uit een zes-bij-zes vierkant. Het aantal mogelijke combinaties zou dus 2^36 zijn, of zeventig miljard. Meer dan genoeg. Baley zei: 'Kennelijk is er voor alles een robot. Een om ons hierheen te brengen. Een om de projector te bedienen.' Daneel zei: 'Er is veel robotische specialisatie op Solarie, Partner Elijah.'

'Dat kan ik me voorstellen, als je er zoveel hebt.' Baley keek naar de tweede robot. Afgezien van het schouderstuk, en, waarschijnlijk, de onzichtbare positronische patronen in zijn sponsachtige platinum-iridium brein was hij een kopie van de eerste. Hij zei: 'En jouw serienummer?'

'ACC-1129, meester.'

'Ik noem je gewoon jongen. Ik wil nu praten met een zekere mevrouw Gladia Delmarre, vrouw van wijlen Rikaine Delmarre —

Daneel, is er een adres, een manier om aan te geven waar ze te vinden is?'

Vriendelijk zei Daneel: 'Ik geloof niet dat het nodig is nog meer informatie te geven. Als ik de robot een vraag mag stellen…'

'Dat doe ik wel,' zei Baley. 'Goed, jongen, weet je hoe je de dame kunt bereiken?'

'Jawel, meester. Ik ken de verbindingspatronen van alle meesters.' Het werd zonder trots gezegd. Het was een feit zonder meer, alsof hij zei: ik ben van metaal gemaakt, meester.

Daneel kwam tussenbeide: 'Dat hoeft je niet verbazen, Partner Elijah. Er hoeven minder dan tienduizend verbindingen in het herinneringscircuit gestopt te worden, en dat is een klein aantal.' Baley knikte. 'Is er mogelijk meer dan een Gladia Delmarre? Zo'n kans op verwarring zou er kunnen zijn.'

'Meester?' Na de vraag gesteld te hebben zweeg de robot afwachtend.

'Ik geloof,' zei Daneel, 'dat deze robot jouw vraag niet begrijpt. Ik geloof dat op Solarie dezelfde naam niet meer dan eenmaal voor kan komen. Bij de geboorte worden de namen geregistreerd en alleen een naam die op het moment niet gebruikt wordt mag genomen worden.'

'Goed,' zei Baley, 'zo leren we elke minuut wat. Hoor eens, jongen, je vertelt me maar wat ik doen moet, geef me het verbindingspatroon, of hoe je het ook noemen mag, en vertrek dan.'

Er viel een merkbare pauze voor de robot antwoord gaf. Hij zei: 'Wilt u het contact zelf maken, meneer?'

'Jazeker.'

Daneel tikte Baley zachtjes op de arm. 'Een ogenblikje, Partner Elijah.'

'Ja?'

'Ik geloof dat de robot het benodigde contact makkelijker zou kunnen maken. Het is zijn specialiteit.' Grimmig zei Baley: 'Ik ben er zeker van dat hij dat beter kan dan ik. Als ik het zelf doe kan ik de hele boel in het honderd laten lopen.'

Hij keek de roerloze Daneel vlak aan. 'Toch maak ik het contact liever zelf. Geef ik de orders of niet?' Daneel zei: 'Jij geeft de orders, Partner Elijah, en jouw orders zullen, voor zover de Eerste Wet dat toestaat, gehoorzaamd worden. Maar, als je me toestaat, zou ik je graag over de Solarische robots willen vertellen wat ik ervan weet. De robots op Solarie zijn veel meer gespecialiseerd dan die op de andere werelden. Hoewel Solarische robots fysiek tot veel in staat zijn, zijn ze mentaal vooral uitgerust voor een bepaald soort werk. Om taken te vervullen die buiten hun speciale gebied vallen is het hoge potentieel vereist dat geproduceerd wordt door een directe toepassing van een van de Drie Wetten. Daar staat tegenover dat het niet uitvoeren van

de taak waar zij voor uitgerust zijn ook de directe toepassing van de Drie Wetten vergt.'

'Goed, dus een directe opdracht van mij activeert dan de Tweede Wet?'

'Precies. Maar het opgeroepen potentieel is 'onprettig' voor de robot. Normaal doet dat niet ter zake omdat een Solarier zich bijna nooit bemoeit met het dagelijkse werk van een robot. In de eerste plaats zou hij er niet voor voelen robot-werk te doen en in de tweede plaats zou het ook niet nodig zijn.'

'Probeer je me nou te vertellen, Daneel, dat het een robot onaangenaam treft als ik zijn werk doe?'

'Zoals je weet, Partner Elijah, is pijn in de menselijke betekenis niet van toepassing op de reacties van een robot.' Baley haalde zijn schouders op. 'Wat dan wel?'

'Toch,' vervolgde Daneel, 'is wat de robot doormaakt even storend als pijn voor een mens is, voor zover ik dat kan beoordelen.'

'Maar,' zei Baley, 'ik ben geen Solarier. Ik ben een Aardebewoner. Ik zie robots niet graag doen wat ik zelf wil doen.'

'Bedenk ook,' zei Daneel, 'dat het in verwarring brengen van een robot door onze gasten beschouwd kan worden als een onhoffelijk gebaar, omdat er in een maatschappij als deze min of meer strakke opvattingen moeten heersen over hoe een robot wel en niet behandeld moet worden. Het beledigen van onze gastheren zou onze taak nauwelijks verlichten.'

'Goed,' zei Baley, 'laat de robot zijn gang gaan.' Hij leunde achterover. Het voorval had zijn nut gehad. Het was een goed voorbeeld van hoe meedogenloos een robotische maatschappij kon zijn. Als ze er eenmaal waren, kon je niet zo makkelijk meer van robots afkomen, en een mens die ze zelfs maar tijdelijk kwijt wilde ontdekte dat dat niet kon. Met half gesloten ogen zag hij hoe de robot de muur naderde. Laat de sociologen op Aarde nadenken over wat er zojuist gebeurd is en laat ze hun conclusies trekken. Hij begon zo zijn eigen ideeen te krijgen. Een halve muur gleed opzij en het controlepaneel dat daardoor vrij kwam zou in de energiecentrale van een Stadswijk niet misstaan hebben. Baley kreeg trek in een pijp. Bij de instructie was hem verteld dat roken op niet-rokend Solarie een verschrikkelijke inbreuk op de etiquette zou zijn en hij had zelfs zijn rantsoentje niet mee mogen nemen. Hij zuchtte. Er waren momenten waarop het gevoel van een pijpensteel tussen zijn tanden en de warme kop in zijn hand oneindig geruststellend zou zijn.

De robot werkte snel, hier een variabele weerstand iets verstellend, daar met een snelle druk van de vingers een versterkend krachtveld in het juist patroon duwend. Daneel zei: 'Er moet eerst een seintje gegeven worden aan het individu dat men wil kijken. Een

robot, natuurlijk, ontvangt de boodschap. Als het individu er is en wil ontvangen dan wordt er volledig contact gemaakt.'

'Zijn al die knoppen nou echt nodig?' vroeg Baley. 'De robot raakt het grootste deel van het paneel nauwelijks aan.'

'Mijn inlichtingen daarover zijn onvolledig, Partner Elijah. Maar het is nodig om, bij gelegenheid, meervoudige of mobiele ontvangst te kunnen arrangeren. Vooral het laatste vereist een gecompliceerd en voortdurend schakelen.' De robot zei: 'Meesters, het contact is gemaakt en goedgekeurd. Als u gereed bent zal het voltooid worden.'

'Klaar,' gromde Baley, en alsof het woord een signaal was, baadde de halve kamer plotseling in licht. Onmiddellijk zei Daneel: 'Ik heb de robot vergeten te zeggen dat alle zichtbare openingen naar buiten afgeschermd moesten worden. Dat spijt me en we moeten…'

'Laat maar,' zei Baley huiverend. 'Ik behandel dit. Houd je erbuiten.'

Het was een badkamer waar hij naar keek, dat maakte hij tenminste op uit wat hij zag. Aan het ene eind was, vermoedde hij, een soort kaptafel en hij stelde zich een robot (of robots?) voor die efficient en snel alle kleinigheden van een vrouwenkapsel verzorgden, en van de andere uiterlijkheden die het beeld uitmaakten dat zij de wereld presenteerde. Sommige apparaten en uitrustingsstukken kon hij niet plaatsen. Het was niet te zeggen waar ze voor dienden zonder ze ooit in bedrijf te hebben gezien. In de muren was een ingewikkeld patroon gewerkt dat er bijna uitzag als het een of andere natuurlijke ding vlak voordat het in een abstractie vervluchtigde. Het resultaat was aangenaam en bijna hypnotisch door de manier waarop het alle aandacht opeiste.

Wat een douchecel zou kunnen zijn, een grote, was niet afgeschermd door iets dat er tastbaar uitzag, maar meer door een truc met licht dat een muur van glinsterende ondoorzichtigheid vormde. Er was geen mens te zien. Baleys blik gleed naar de vloer. Waar eindigde zijn kamer en waar begon de andere? Dat was eenvoudig te zeggen. Er was een lijn waar de kwaliteit van het licht veranderde en daar moest het zijn.

Hij liep naar de lijn en stak, na een korte aarzeling, zijn hand naar de andere kant. Hij voelde niets, niets anders dan wanneer hij zijn hand in een van de primitieve Aardse trimensionals gestoken zou hebben. Daar zou hij tenminste zijn eigen hand nog gezien hebben; onscherp, misschien, en door het beeld heen, maar hij zou hem gezien hebben. Hier was hij hem helemaal kwijt. Voor zijn ogen eindigde zijn arm abrupt bij de pols. En als hij nu eens helemaal over de lijn zou stappen? Waarschijnlijk zou hij niet meer kunnen zien. Hij zou in een totaal zwarte wereld zijn. De gedachte aan zo'n doeltreffende omslotenheid was bijna prettig. Een stem sneed de draad van zijn

gedachten door. Hij keek op en met een bijna onhandige haast stapte hij achteruit.

Gladia Delmarre sprak. Dat nam Baley tenminste aan. Het bovenste deel van het flikkerende licht voor de douchecel was verdwenen en een hoofd was duidelijk zichtbaar. Het hoofd glimlachte naar Baley. 'Ik zei goedendag, en het spijt me dat ik u heb laten wachten. Ik ben zo droog.' Zij had een driehoekig gezicht, tamelijk breed bij de jukbeenderen (die vooruitstaken als zij glimlachte) en met een zachte lijn via volle lippen naar een smalle kin toe versmallend. Haar hoofd was hoog boven de grond. Baley schatte haar op een meter zestig. (Dat was niet typisch. Tenminste niet volgens Baley's opvattingen. Kosmitische vrouwen werden verondersteld nogal lang en statig te zijn). Ook was haar haar niet Kosmitisch bronskleurig. Het was lichtbruin, tegen geel aan, en tamelijk lang. Op het moment stond het uit in wat Baley dacht dat een stroom warme lucht zou zijn. Het hele beeld was zeer aangenaam.

In zijn verwarring zei Baley: 'Als u wilt dat we het contact verbreken en wachten tot u klaar — '

'Oh nee. Ik ben bijna klaar, en intussen kunnen we praten. Hannis Gruer zei me dat u zou komen kijken. U bent van de Aarde, als ik het goed begrepen heb.' Haar ogen rustten helemaal op hem, leken zijn beeld in te drinken. Baley knikte en ging zitten. 'Mijn medewerker is van Aurora.'

Zij glimlachte en hield haar blik op Baley gericht alsof hij toch de curiositeit bleef, en natuurlijk, dacht Baley, was hij dat. Zij hief haar armen boven haar hoofd en ging met haar vingers door het haar, alsof zij het sneller droog wilde hebben. Haar armen waren slank en sierlijk. Heel aantrekkelijk, dacht Baley.

Toen dacht hij ongemakkelijk: dit zou Jessie niets bevallen. Daneels stem kwam tussenbeide. 'Zou het mogelijk zijn, mevrouw Delmarre, om het raam dat we zien te laten polariseren of afschermen. Mijn partner heeft last van daglicht. Op Aarde, zoals u misschien wel gehoord heeft…' De jonge vrouw (Baley schatte haar op vijfentwintig maar bedacht spijtig dat de schijnbare leeftijd van Kosmieten heel misleidend kon zijn) sloeg haar handen tegen haar gezicht en zei: 'O lieve help, ja. Daar weet ik alles van. Wat belachelijk dom van me. Neemt u me alstublieft niet kwalijk, het is zo gebeurd. Ik zal een robot…'

Zij stapte uit de droogruimte met haar hand uitgestrekt naar de contactknop en ging verder met praten. 'Ik heb er al vaak over gedacht dat ik in deze kamer meer dan een contactknop moet hebben. Een huis dat geen contactknop binnen bereik heeft, waar je ook staat, deugt niet, zeg niet verder dan anderhalve meter van je af. Het is… He, wat is er?'

Zij keek geschrokken naar Baley, die uit zijn stoel was gesprongen, die daarbij was omgevallen, tot over zijn oren bloosde en zich snel omdraaide.

Daneel zei rustig: ‘Het zou beter zijn, mevrouw Delmarre, als u, nadat u contact met de robot hebt gemaakt, naar de cel terug zou gaan af anders wat kledingstukken zou aantrekken.’

Gladia keek verbaasd naar haar naaktheid en zei: ‘Goed, natuurlijk.’

5. Details van een misdaad

‘Het was alleen maar kijken, zie je,’ zei Gladia berouwvol. Zij had zich in iets gewikkeld dat haar armen en schouders vrij liet. Een been was tot halverwege de dij zichtbaar, maar Baley, helemaal bijgekomen en met het gevoel een volslagen idioot te zijn, deed stoicijns alsof hij dat niet zag. Hij zei: ‘Het kwam zo onverwacht, mevrouw Delmarre…’

‘Oh, alstublieft, noem mij Gladia. Als… als dat tenminste niet tegen uw gewoonten is.’

‘Gladia, dus. Goed. Ik wil je alleen maar geruststellen dat er niets afstotends aan was, begrijp je. Alleen het onverwachte.’ Het was al erg genoeg dat hij zich had aangesteld, dacht hij, zonder dat het meisje nu ook nog ging denken dat hij haar onaangenaam vond. Eigenlijk was het nogal-nogal…

Nou ja, het juiste woord wilde hem niet zo gauw te binnen schieten, maar hij wist heel zeker dat hij hier op geen enkele wijze ooit over zou kunnen praten niet Jessie. ‘ik weet dat ik je beledigd heb,’ zei Gladia, ‘maar dat was niet de bedoeling. Natuurlijk weet ik dat je op je hoede moet zijn als het om de gewoonten van andere planeten gaat, maar die gewoonten zijn soms zo raar; tenminste, niet raar,’ voegde zij er haastig aan toe, ‘ik bedoel niet raar. Ik bedoel vreemd, weet je, en je vergeet dat zo gauw. Zoals ik ook vergat om de vensters donker te houden.’

‘Dat is in orde,’ mopperde Baley. Zij was nu in een andere kamer, met alle ramen afgeschermd en het licht had de iets andere en veel prettiger eigenschappen van kunstlicht. ‘Maar over dat andere,’ ging zij ernstig verder, ‘het is alleen maar kijken, zie je. Tenslotte had je er ook geen bezwaar tegen om met mij te praten toen ik in de droger was en ook niets aan had.’

‘Nu zijn horen en zien wel verschillende dingen,’ zei Baley, die wilde dat ze nu maar eens van dit onderwerp afstapte. ‘Maar daar gaat het nou precies om. Van zien was geen sprake.’ Zij bloosde een beetje en sloeg haar ogen neer. ‘Ik hoop niet dat je van me denkt dat ik ooit zoiets zou doen, ik bedoel, gewoon uit de droger stappen als iemand me zou zien. Het was alleen maar kijken.’

‘Is dat niet hetzelfde?’ zei Baley.

‘Helemaal niet hetzelfde. Op dit moment zit je naar me te kijken. Je kunt me niet aanraken, me niet ruiken, en zo; of wel soms? Als je me zag zou je dat wel kunnen. Op dit zelfde ogenblik ben je tenminste vijfhonderd kilometer bij me vandaan. Hoe kan het dan ooit hetzelfde zijn?’ Baley begon zich ervoor te interesseren. ‘Maar ik zie je met mijn ogen.’

‘Nee, je ziet mij niet. Je ziet mijn beeld. Je kijkt naar me.’

‘En maakt dat wat uit?’

‘Alles.’

‘Ik begrijp het.’ En in zekere zin begreep hij het. Het was geen onderscheid dat hij makkelijk kon maken, maar er zat een zekere logica achter.

Terwijl zij haar hoofd een beetje scheef hield zei zij: ‘Begrijp je het echt’}’

‘Ja.’

‘Betekent dat dat je er geen bezwaar tegen zou hebben als ik mijn badmantel af deed?’ Zij glimlachte. Hij dacht: Zij plaagt me en ik moet de bal terugkaatsen. Maar hardop zei hij: ‘Nee, het zou me maar van mijn werk afleiden. Een andere keer zullen we het er nog wel eens over hebben.’

‘Zie je me dan liever in iets geklеders dan in een badjas? Serieus.’

‘Dat kan me niet schelen.’

‘Mag ik je bij je voornaam noemen?’

‘Als je dat graag wilt.’

‘Wat is je voornaam?’

‘Elijah.’

‘Goed.’ Zij nestelde zich in een stoel waarvan het materiaal er hard en bijna als steen uitzag, maar het gaf langzaam mee toen ze ging zitten en plooide zich zacht om haar heen. Baley zei: ‘En nu aan het werk.’ Zij zei: ‘Aan het werk.’

Baley vond het allemaal buitengewoon moeilijk. Er was zelfs geen manier om te beginnen. Op Aarde zou hij de naam vragen, de rang, de Stad en de Woonwijk, honderden routinevragen. Om te beginnen zou hij misschien de antwoorden al weten, maar het zou een middel zijn om makkelijker naar de ernstiger fase van het gesprek te komen. Het *was een manier van kennismaken met iemand, een manier om te bepalen met welke tactiek hij het meest zou bereiken. Maar hier? Hoe zou hij ooit ergens zeker van kunnen zijn? Zelfs het werkwoord ‘zien’ betekende voor hem iets anders dan voor de vrouw. Hoeveel andere woorden zouden iets verschillends betekenen? Hoe vaak zou er een misverstand zijn zonder dat hij het besefte? Hij zei: ‘Hoe lang was je getrouwd, Gladia?’

‘Tien jaar, Elijah.’

‘Hoe oud ben je?’

‘Drieendertig.’

Baley voelde zich op een vage manier aangenaam getroffen. Zij had even goed honderd drieendertig kunnen zijn. Hij zei: ‘Was je gelukkig getrouwd?’ Gladia keek ongemakkelijk. ‘Hoe bedoel je?’

‘Nou…’ Een ogenblik zocht Baley naar woorden. Hoe definieer je een gelukkig huwelijk? En dan nog, wat zou een Solarier als een gelukkig huwelijk beschouwen? Hij zei: ‘Nou, zagen jullie elkaar

vaak?'

'Wat? Alsjeblieft niet. We zijn geen dieren, weet je.' Baley rilde. 'Jullie woonden toch in het zelfde huis? Ik dacht…'

'Natuurlijk. We waren getrouwd. Maar ik had mijn vertrekken en hij had de zijne. Hij had een belangrijke carriere die veel van zijn tijd opeiste en ik heb mijn eigen werk. We keken naar elkaar als het nodig was.'

'Hij zag jou toch wel?'

'Dat is iets waar je niet over praat, maar hij zag me inderdaad.'

'Heb je kinderen?'

Duidelijk opgewonden sprong Gladia overeind. 'Dat gaat te ver. Van alle onfatsoenlijke…'

'Wacht even. Wacht\' Baley sloeg met zijn vuist op de stoelleuning. 'Ga nou niet moeilijk doen. Het gaat om een moord. Begrijp je dat? Moord. En het was jouw man die vermoord werd. Wil je dat de moordenaar gevonden en gestraft wordt of niet?'

'Vraag dan naar de moord, maar niet naar — naar…'

'Ik moet alle mogelijke vragen stellen. Zo wil ik bijvoorbeeld weten of het je verdriet doet dat je man dood is.' Met een berekende brutaliteit voegde hij eraan toe: 'Het lijkt er niet erg op.'

Zij keek hem hooghartig aan. 'Het doet mij altijd verdriet als er iemand sterft, vooral als hij jong en nuttig is.'

'En maakt het feit dat hij jouw man was daar geen verschil in?'

'Hij was mij toegewezen en, nou, we zagen elkaar volgens het rooster en… en…' — ze begon gejaagd te praten — 'en als je het dan per se moet weten, kinderen hebben we niet omdat er ons nog geen waren toegewezen. Ik zie niet in wat dat allemaal te maken heeft met het hebben van verdriet over iemand die dood is.'

Misschien had het er niets mee te maken, dacht Baley. Dat hing van de sociale aspecten van het leven af en daar was hij niet mee bekend.

Hij veranderde van onderwerp. 'Er is mij verteld dat je de omstandigheden waaronder de moord plaatsvond persoonlijk hebt gezien.'

Zij leek een ogenblik gespannen te worden. 'Ik — heb het lijk ontdekt. Moet ik dat zo zeggen?'

'Dus bij de moord zelf ben je niet geweest?'

'Oh nee,' zei ze slapjes.

'Goed, als je me nu eens vertelde wat er gebeurd is. Neem er de tijd voor en gebruik je eigen woorden.' Hij leunde achterover en zette zich tot luisteren. Zij begon: 'Het was op drie-twee van de vijfde —'

'Wanneer was dat in Standaardtijd?' vroeg Baley vlug. 'Dat zou ik echt niet weten. Dat kun je wel nagaan, denk ik.'

Haar stem begon te trillen en haar ogen waren groot geworden.

Zij waren een beetje te grijs om blauw genoemd te kunnen worden, merkte hij op.

Zij zei: 'Hij kwam naar mijn vertrekken. Het was een zie-dag volgens het rooster en ik wist dat hij zou komen.'

'Kwam hij altijd op de aangegeven dag?'

'Oh ja. Hij was een heel gewetensvol mens, een goede Solarier. Hij spijbelde nooit op een toegewezen dag en kwam altijd op dezelfde tijd. Natuurlijk bleef hij niet lang. Er zijn ons geen kind- '

Zij kon het woord er niet uitbrengen. Baley knikte. 'Hoe dan ook.' zei zij, 'hij kwam altijd op dezelfde tijd, weet je, zodat alles prettig zou verlopen. We praatten een paar minuten met elkaar; zien is een verschrikking, maar hij praatte altijd heel normaal met me. Zo was hij nu eenmaal. Dan ging hij weg om zich met het een of ander project bezig te houden waar hij bij betrokken was; ik weet niet precies wat. Hij had een speciaal laboratorium in mijn deel van het huis waar hij zich terug kon trekken op zie-dagen. In zijn eigen appartementen had hij natuurlijk een veel groter.' Baley vroeg zich af wat hij in die laboratoria deed. Fetologie, misschien, wat dat dan ook zijn mocht. Hij zei: 'Zag hij er op de een of andere manier ongewoon uit? Zorgelijk?'

'Nee. Nee. Hij maakte zich nooit zorgen.' Zij begon bijna een beetje te lachen, maar slikte dat het laatste moment in. 'Hij had altijd een volmaakte zelfbeheersing, zoals jouw vriend daar.' Even wees haar kleine hand naar Daneel, die geen spier vertrok. 'Juist. Ga verder.'

Gladia ging niet verder. In plaats daarvan fluisterde zij: 'Vind je het goed als ik wat te drinken laat komen?'

'Ga gerust je gang.'

Gladia's arm gleed even langs de stoelleuning. Binnen een minuut kwam er een robot zwijgend binnen en had zij een warme drank (Baley kon de damp zien) in haar hand. Zij sipte er langzaam aan en zette het glas toen neer. Zij zei: 'Zo gaat het beter. Mag ik eens een persoonlijke vraag stellen?' Baley zei: 'Dat mag je altijd.'

'Nou, ik heb een boel over de Aarde gelezen. Het heeft me altijd geinteresseerd, weet je. Het is zo'n rare wereld.' Zij stokte en voegde er onmiddellijk aan toe: 'Dat bedoelde ik niet.'

Baley fronste zijn wenkbrauwen een beetje. 'Elke wereld is raar voor mensen die er niet wonen.'

'Ik bedoel dat het anders is, weet je. Hoe dan ook, ik wil een onbeschaamde vraag stellen. Tenminste, ik hoop dat hij niet onbeschaamd is voor een Aardebewoner. Een Solarier zou ik het natuurlijk nooit vragen. Voor geen geld ter wereld.'

'Wat, Gladia?'

'Over jou en je vriend — meneer Olivaw, is het niet?'

‘Ja’……

‘Jullie tweeen kijken niet, he?’

‘Hoe bedoel je?’

‘Ik bedoel elkaar. Jullie zien. Jullie zijn daar allebei.’

Baley zei: ‘We zijn lichamelijk bij elkaar. Ja.’

‘Je zou hem aan kunnen raken als je dat wilde.’

Inderdaad.’

Zij keek van de een naar de ander en zei: ‘Oh.’

Dat kon van alles betekenen. Walging? Afkeer? Baley speelde met het idee om op te staan, naar Daneel te lopen en zijn hand vlak tegen Daneel’s gezicht te drukken. Het zou interessant zijn om haar reactie te zien. Hij zei: ‘Je — was me aan het vertellen wat er gebeurd is op de dag dat je man je kwam opzoeken.’

Hij was er nagenoeg zeker van dat haar uitweiding, hoe interessant die op zich ook geweest mocht zijn voor haar, voornamelijk werd veroorzaakt door het verlangen om juist dat onderwerp te vermijden.

Zij nam weer een slok uit haar glas. Toen: ‘Er valt niet veel te vertellen. Ik zag dat hij het druk had, en ik wist dat hij het druk zou hebben, in elk geval, omdat hij altijd met de een of andere constructieve arbeid bezig was, en dus ging ik terug naar mijn eigen werk. Toen, misschien vijftien minuten later, hoorde ik een schreeuw.’

Er viel een stilte en Baley spoorde haar aan. ‘Wat voor een schreeuw?’

Zij zei: ‘Van Rikaine. Van mijn man. Alleen maar een schreeuw. Geen woorden. Een soort angstschreeuw. Nee! Verbazing, schrik. Zoiets. Ik had hem nooit eerder horen schreeuwen.’

Zij drukte haar handen tegen haar oren alsof zij zelfs de herinnering aan de schreeuw buiten wilde sluiten en haar badmantel gleed langzaam omlaag tot op haar heupen. Zij merkte het niet en Baley keek strak naar zijn notitieboekje. Hij zei: ‘Wat deed jij toen?’

‘Ik rende. Ik rende. Ik wist niet waar hij was…’

‘Ik dacht dat je zei dat hij naar het laboratorium was gegaan dat hij in jouw deel van het huis had.’

‘Dat was ook zo, E-Elijah, maar ik wist niet waar dat was. Niet precies in elk geval. Ik ging er nooit heen. Het was van hem. Ik wist ongeveer in welke richting het moest zijn. Het was ergens aan de westkant, maar ik was zo overstuur dat ik er zelfs niet aan dacht een robot te laten komen. Toen ik er kwam — op de een of andere manier heb ik het toch gevonden — was hij dood.’

Zij hield plotseling op en tot Baley’s grote ongenoegen boog zij haar hoofd en begon te huilen. Zij deed geen poging om haar gezicht te verbergen. Zij sloot haar ogen alleen maar en tranen biggelden langs haar wangen. Zij maakte geen enkel geluid. Haar naakte

schouders trilden.

Toen opende zij haar ogen en keek hem door een waas van tranen aan. ‘Ik had nog nooit eerder een dode gezien. Hij was helemaal bloederig en zijn hoofd was… gewoon… helemaal… Ik zag kans een robot te laten komen en hij riep anderen en ik denk dat zij voor mij en Rikaine gezorgd hebben. Ik weet het niet meer. Ik…’

Baley zei: ‘Wat bedoel je met voor Rikaine zorgen?’

‘Dat ze hem weghaalden en de zaak schoonmaakten.’ Er was een spoortje van verontwaardiging in haar stem, de vrouw die zich zorgen maakte om de staat waarin haar huis verkeerde. ‘Het was een bende.’

‘En wat is er met het lijk gebeurd?’

Zij schudde haar hoofd. ‘Dat weet ik niet. Verbrand, denk ik. Zoals alle lijken.’

‘Heb je de politie niet gewaarschuwd?’

Zij keek hem niet begrijpend aan en Baley dacht: Geen politie!

Hij zei: ‘Ik neem aan dat je het iemand verteld hebt. De mensen zijn er achtergekomen.’

Zij zei: ‘De robots hebben een dokter gewaarschuwd. En ik moest Rikaine’s werkplaats op de hoogte stellen. De robots daar moesten weten dat hij niet meer terug zou komen.’

‘De dokter was voor jou bestemd, neem ik aan.’ Zij knikte. Voor het eerst scheen zij de rond haar heupen gedrapeerde badmantel op te merken. Zij trok hem omhoog en mompelde verstrooid: ‘Het spijt me. Het spijt me.’ Baley voelde zich ongemakkelijk toen hij haar daar zo hulpeloos zag zitten, huiverend, haar gezicht vertrokken van afschuw over wat zij zich herinnerde.

Zij had nog nooit eerder een dode gezien. Zij had nooit bloed gezien en een verbrijzelde schedel. En de man-vrouwrelatie op Solarie mocht dan wel iets gerings en oppervlakkigs zijn, het bleef een dood mens waar zij mee geconfronteerd werd.

Baley wist nauwelijks wat hij nu nog moest zeggen of doen. Hij had de neiging zijn verontschuldigingen aan te bieden, maar als politieman deed hij alleen maar zijn plicht. Maar op deze wereld was er geen politie. Zou zij begrijpen dat dit zijn plicht was?

Langzaam, en zo vriendelijk als hij maar kon, zei hij: ‘Gladia, heb je verder nog iets gehoord? Behalve de schreeuw van jouw man?’

Zij keek op, haar gezicht knap als steeds, ondanks de duidelijke wanhoop — of misschien wel juist daarom. Zij zei: ‘Niets.’

‘Geen rennende voetstappen? Geen andere stem?’ Zij schudde haar hoofd. ‘Ik heb niets gehoord.’

‘Toen je je man vond, was hij toen helemaal alleen? Waren jullie tweeen de enigen daar?’

‘Ja-’

‘Geen tekenen die erop wezen dat er iemand anders was

geweest?'

'Niet voor zover ik zien kon. Ik zie trouwens niet in hoe daar uberhaupt iemand anders kon zijn geweest.'

'Waarom zeg je dat?'

Een ogenblik keek zij gechoqueerd. Toen zij ze mat: 'Jij bent van de Aarde. Dat vergeet ik steeds maar. Nou, gewoon dat daar niemand geweest kon zijn. Behalve mij zag mijn man nooit iemand. Rikaine niet. Hij was erg streng; helemaal volgens de regels.'

'Het hoeft niet met zijn instemming te zijn gebeurd. Als er nu eens iemand was gekomen die niet uitgenodigd was, iemand waar je man niets van wist? Of hij het wilde of niet, zo'n indringer had hij moeten zien, al hield hij zich nog zo strikt aan de regels.'

Zij zei: 'Misschien, maar hij zou meteen robots geroepen hebben om de man te laten verwijderen. Dat zou hij zeker! Bovendien zou niemand het in zijn hoofd halen om te proberen zonder uitnodiging mijn man te zien. Zoiets kan ik me niet voorstellen. En Rikaine zou zeker niemand uitnodigen om hem te zien. Dat is een belachelijk idee.' Zacht zei Baley: 'Jouw man werd vermoord door een slag op zijn hoofd, nietwaar? Dat moet je toegeven.'

'Ik denk van wel. Hij was… helemaal…'

'Het gaat me op het ogenblik niet om de bijzonderheden. Was er iets in de ruimte dat wees op een mechanische toestand waarmee iemand door afstandsbediening zijn schedel zou hebben kunnen verbrijzelen?'

'Natuurlijk niet. Tenminste niet dat ik gezien heb.'

'Als er zoiets geweest was had je het wel gezien denk ik. Daaruit volgt dat er een hand was die iets vasthield waarmee een menselijke schedel verbrijzeld kan worden en dat die hand daarmee sloeg. Om dat te kunnen doen moet er iemand geweest zijn die dichter dan twee meter bij je man stond. Iemand heeft hem dus opgezocht.'

'Dat zou niemand doen,' zei zij ernstig. 'Een Solarier ziet nu eenmaal niemand.'

'Een Solarier die in staat is een moord te begaan zou toch niet terug deinzen voor een beetje zien?' (Het klonk hem twijfelachtig in de oren. Op Aarde had hij het geval mee gemaakt van een volmaakt gewetenloze moordenaar die alleen gepakt kon worden omdat hij het niet op kon brengen de regel van absolute stilte in de gemeenschappelijke badkamer te overtreden.) Gladia schudde haar hoofd. 'Je begrijpt niets van het zien. Aardebewoners zien wie ze maar willen wanneer ze maar willen, dus kun je het niet begrijpen…'

Nieuwsgierigheid scheen in haar de overhand te krijgen. Haar ogen lichtten een beetje op. 'Zien is voor jou helemaal normaal, he?'

'Ik heb er nooit zo bij stil gestaan,' zei Baley. 'Het hindert je niet?'

'Waarom zou het?'

‘Nou, de films zeggen daar niets over, en ik heb altijd willen weten… Mag ik iets vragen?’

‘Ga je gang,’ zei Baley onverstoorbaar. ‘Is jou een vrouw toegewezen?’

‘Ik ben getrouwd. Van dat toewijzen weet ik niets.’

‘En ik weet dat je je vrouw ziet wanneer je maar wilt, en zij jou — en geen van beiden zien jullie er iets bijzonders in.’ Baley knikte.

‘Als je haar nu ziet, veronderstel dat je alleen maar wilt…’ Zij hief haar handen naast haar hoofd en zweeg alsof ze naar de juiste uitdrukking zocht. Zij probeerde het opnieuw: ‘Kunnen jullie gewoon — altijd…’ Zij liet de zin niet op zijn pootjes terecht komen. Baley probeerde niet om haar te helpen. Zij zei: ‘Nou ja, het doet er ook niet toe. Ik vraag me af waarom ik jou nu met dit soort dingen zit lastig te vallen. Ben je klaar met me?’ Ze keek alsof ze zo weer in huilen uit zou barsten.

Baley zei: ‘Probeer het nog een keer, Gladia. Vergeet even dat niemand je man kon zien. Neem even aan dat iemand hem gezien heeft. Wie zou dat geweest kunnen zijn?’

‘Het heeft geen zin daarnaar te raden. Het zou niemand kunnen zijn.’

‘Toch moet het iemand zijn. Agent Gruer zegt dat er reden is om een bepaald iemand te verdenken. Je ziet dus dat er iemand moet zijn.’

Een vreugdeloos glimlachje gleed over het gezicht van het meisje. ‘Ik weet wie hij denkt dat het gedaan heeft.’

‘Goed dan. Wie?’

Zij legde een kleine hand op haar borst. ‘Ik.’

6. Verwerping van een theorie

‘Ik zou zeggen, Partner Elijah,’ zei Daneel, die plotseling begon te spreken, ‘dat dat een voor de hand liggende conclusie is.’

Baley wierp een verbaasde blik op zijn robotpartner. ‘Waarom voor de hand liggend?’ vroeg hij. ‘De dame zelf,’ zei Daneel, ‘beweert dat zij de enige was die haar man zag. De sociale situatie op Solarie is zodanig dat zelfs zij niets anders aannemelijk kan maken. Voor Agent Gruer is het redelijk, en zelfs onontkoombaar, om te geloven dat een Solarische man alleen door zijn vrouw wordt gezien. Aangezien slechts een persoon binnen gezichtsbereik kon zijn kon slechts een persoon de slag toebrengen en slechts een persoon kon de moordenaar zijn. Of moordenares, liever. Agent Gruer zei, zoals je je zult herinneren, dat er maar een persoon was die het gedaan kon hebben. Ieder ander verwierp hij als onmogelijk. Nietwaar?’

‘Hij zei ook,’ zei Baley, ‘dat die ene persoon het ook niet gedaan kon hebben.’

‘Waarmee hij waarschijnlijk bedoelde dat er geen wapen is gevonden op de plaats van de misdaad. Mevrouw Delmarre zou die tegenstrijdigheid wellicht kunnen verklaren.’ Hij gebaarde met een koele robotische beleefdheid naar waar Gladia zat, nog steeds op de juiste brandpuntsafstand, met neergeslagen ogen en samengeperste lippen. Jehoshaphat, dacht Baley, we vergeten de dame. Misschien was het zijn ergernis die hem haar had doen vergeten. Het was Daneel die hem ergerde, dacht hij, met zijn emotieloze benadering van problemen. Hij bleef er niet bij stil staan om het uit te pluizen.

Hij zei: ‘Dat was het voor het moment, Gladia. Hoe je dat ook doet, verbreek het contact. Tot ziens.’ Zacht zei zij: ‘Soms zegt men ‘Uitgekeken’, maar ik hoor ‘tot ziens’ liever. Je ziet eruit alsof je in de war bent, Elijah. Dat spijt me, omdat ik eraan gewend ben dat mensen denken dat ik het gedaan heb; wees daar dus maar niet in de war van.’

Baley zei: ‘Heb je het gedaan, Gladia?’

‘Nee,’ zei zij kwaad.

‘Tot kijk, dan.’

Met de boosheid nog niet helemaal van haar gezicht was zij verdwenen. Maar Baley kon nog een ogenblik het effect van die rustige, buitengewone, grijze ogen voelen. Zij mocht dan wel zeggen dat zij eraan gewend was dat de mensen haar als een moordenares beschouwden, maar dat was duidelijk een leugen. Haar woede sprak duidelijker taal dan haar woorden. Baley vroeg zich af tot hoeveel andere leugens zij in staat was.

En nu was Baley weer alleen met Daneel. Hij zei: ‘Goed, Daneel, ik ben niet helemaal gek.’

‘Dat heb ik ook nooit van je gedacht, Partner Elijah.’

‘Vertel me dan maar eens waarom je zei dat er geen moordwapen is gevonden op de plaats van de misdaad. In wat er tot nu toe vaststaat, in wat we tot nu toe gehoord hebben is niets dat zo’n conclusie rechtvaardigt.’

‘Je hebt gelijk. Ik beschik over extra inlichtingen die jij nog niet hebt.’

‘Dat dacht ik al. Wat voor?’

‘Agent Gruer zei dat hij een kopie van het verslag van hun eigen onderzoek zou sturen. Ik heb die kopie. Hij kwam deze morgen aan.’

‘Waarom heb je hem mij niet laten zien?’

‘Ik dacht dat het misschien zinvoller zou zijn als jij je eigen onderzoek, tenminste in het beginstadium, volgens je eigen inzichten zou uitvoeren, zonder bevooroordeeld te zijn door de conclusies van andere mensen die, naar ze zelf toegeven, geen bevredigende oplossing hebben kunnen vinden. Omdat ik dacht dat mijn eigen logische processen wel eens beinvloed zouden kunnen zijn door die conclusies heb ik ook geen bijdrage geleverd aan de discussie.’ Logische processen!! Ongevraagd doemde er in Baley’s hoofd een flard op van een gesprek dat hij eens met een roboticus had gehad. Een robot, had de man gezegd, is logisch maar niet redelijk.

Hij zei: ‘Aan het eind heb je je in de discussie gemengd.’

‘Dat is waar, Partner Elijah, maar alleen omdat ik toen een onafhankelijke bevestiging had gekregen van de verdenkingen van Agent Gruer.’

‘Wat voor onafhankelijke bevestiging?’

‘Een die kon worden afgeleid uit mevrouw Delmarre’s eigen gedrag.’

‘Kom ter, Daneel.’

‘Als de dame schuldig was en zou willen proberen haar eigen onschuld te bewijzen, dan zou het voor haar zin hebben om de rechercheur die aan haar zaak werkt in haar onschuld te doen geloven.’

‘En?’

‘Als zij zijn oordeel kon beinvloeden door een zwakheid van hem te bespelen zou zij dat kunnen doen, nietwaar?’

‘Theoretisch gezien, ja.’

‘Helemaal niet,’ was het rustige antwoord. ‘Je hebt denk ik wel opgemerkt dat zij haar hele aandacht volledig op jou concentreerde.’

‘Ik deed het woord,’ zei Baley.

‘Vanaf het begin was haar aandacht op jou gevestigd; zelfs voor zij kon vermoeden dat jij het woord zou voeren. Logisch gezien zou men zelfs denken dat zij van mij, als Auroraan, verwachtte dat ik de leiding van het onderzoek zou hebben. Toch concentreerde zij zich op

jou.'

'En wat leidt je daaruit af?'

'Dat zij haar hoop op jou had gevestigd, Partner Elijah. Jij was de Aardebewoner.'

'Nou en?'

'Zij had de Aarde bestudeerd. Dat liet ze meer dan eens doorschemeren. Zij wist waar ik het over had toen ik haar meteen in het begin vroeg het daglicht buiten te sluiten. Zij deed niet verbaasd, of, alsof zij het niet begreep, zoals ze zeker wel zou hebben gedaan als zij niets had geweten van de levensomstandigheden op Aarde.'

'En?'

'Het is niet onredelijk te veronderstellen dat zij, bij het bestuderen van de Aarde, een zwakheid van de Aardebewoners heeft ontdekt. Ze moet geweten hebben van het naaktheidtaboe en van het effect dat haar naaktheid op een Aardebewoner moet hebben.'

'Zij… zij legde uit hoe dat zat met kijken…'

'Dat is zo. Maar kwam het jou voor als volledig overtuigend? Tweemaal liet ze zich zien in een toestand van, was jij zou beschouwen als onwelvoeglijke kledij…'

'Je concludeert,' zei Baley, 'dat zij mij probeerde te verleiden. Ja?'

'Je verleiden tot het innemen van een andere houding dan die van je professionele onpersoonlijkheid. Zo lijkt het me. En hoewel ik de menselijke reacties op prikkels niet uit eigen ervaring ken, leid ik af uit wat er in mijn instructieschema's is gestopt dat de dame aan alle redelijke normen van lichamelijke aantrekkelijkheid voldoet. Uit jouw gedrag leidde ik bovendien af dat jij dat besefte en dat haar verschijning jouw goedkeuring kon wegdragen. Het komt me zelfs voor dat mevrouw Delmarre gelijk had met te denken dat haar gedrag jou gunstig zou stemmen ten opzichte van haar.'

'Hoor nou eens,' zei Baley ongemakkelijk, 'afgezien van het effect dat ze misschien op mij heeft gehad ben ik nog steeds een vertegenwoordiger van de wet die in het volledige bezit is van zijn gevoel voor beroepsethiek. Haal je daar maar niets over in je hoofd. Laat me nu dat rapport maar eens Zwijgend las Baley het rapport door. Nadat hij uitgelezen was begon hij opnieuw en las het nog een keer. 'Dat is nieuw voor mij,' zei hij. 'De robot.' Daneel Olivaw knikte.

Peinzend zei Baley: 'Zij heeft het er niet over gehad.' Daneel zei: 'Je hebt de verkeerde vraag gesteld. Je vroeg of zij alleen was toen zij het lichaam vond. Je vroeg of er nog iemand anders aanwezig was op de plaats van de moord. Een robot is niet 'iemand anders'.'

Baley knikte. Als hij zelf een verdachte zou zijn en als hem zou worden gevraagd of er nog iemand op de plaats van de misdaad was geweest zou het ook nauwelijks bij hem opkomen om te zeggen: 'Behalve deze tafel niemand.' Hij zei: 'Ik neem aan dat ik had moeten

vragen of er ook robots aanwezig waren?' (Verdomme, wat voor vragen moet je uberhaupt stellen op een vreemde wereld?) Hij zei: 'Hoeveel is de verklaring van een robot waard, Daneel?'

'Wat bedoel je?'

'Kan een robot getuige zijn op Solarie? Kan hij bewijs leveren?'

'Waarom zou je daaraan twijfelen?'

'Een robot is geen mens, Daneel. Op Aarde kan hij geen getuige zijn in de zin van de wet.'

'En een voetafdruk wel, Partner Elijah, hoewel dat nog veel minder menselijk is dan een robot. De positie die jouw planeet in dit opzicht inneemt is onlogisch. Op Solarie is robotisch bewijsmateriaal, als het er is, toegestaan.' Baley trok dat niet in twijfel. Hij liet zijn kin op de knokkels van een hand rusten en overdacht de kwestie van die robot. In haar paniek had Gladia Delmarre, terwijl ze bij het lichaam van haar man stond, robots laten komen. Toen ze kwamen was zij buiten bewustzijn.

Volgens de robots hadden zij haar samen met het lijk gevonden. En er was nog iemand geweest; een robot. Die robot was niet opgeroepen; hij was er al geweest. Het was geen lid van de gewone staf. Geen enkele robot had hem ooit eerder gezien en wist iets van zijn functie af of zijn plaatsing.

Van de robot in kwestie kon men al evenmin iets gewaarworden. Hij functioneerde niet meer. Toen hij gevonden was waren zijn bewegingen ongecoordineerd, evenals, kennelijk, het functioneren van zijn positronisch brein. Hij kon geen enkele van de juiste reacties geven, verbaal of mechanisch, en werd na een uitputtend onderzoek door een robotische deskundige tot total loss verklaard. Zijn enige activiteit die nog een spoor van samenhang vertoonde was het voortdurend herhalen van 'Je vermoordt me… je vermoordt me… je vermoordt me…' Geen enkel wapen dat mogelijk gebruikt kon zijn om de schedel van de overledene te verbrijzelen werd gevonden. Plotseling zei Baley: 'Ik ga wat eten, Daneel, en dan moeten we Agent Gruer weer zien — of, in elk geval, bekijken.'

Hannis Gruer was nog aan het eten toen het contact gemaakt werd. Hij at langzaam en koos iedere hap zorgvuldig uit een grote verscheidenheid van schotels waar hij gespannen naar keek, alsof hij op zoek was naar een verborgen combinatie die hem het meest zou bevredigen. Baley dacht: Misschien is hij wel een paar eeuwen oud en gaat het eten hem een beetje vervelen.

Gruer zei: 'Dag heren, U hebt, geloof ik, ons rapport ontvangen.' Zijn kale hoofd glom toen hij over de tafel leunde om een lekker hapje te pakken.

'Ja. We hebben ook een interessant gesprek met mevrouw Delmarre gehad,' zei Baley.

‘Mooi, mooi,’ zei Gruer. ‘En hebt u al een conclusie kunnen trekken?’

Baley zei: ‘Dat zij onschuldig is, meneer.’ Gruer keek vlug op. ‘Werkelijk?’

Baley knikte.

Gruer zei: ‘En toch was zij de enige die hem kon zien, de enige die mogelijkerwijs dicht genoeg bij hem…’ Baley zei: ‘Dat is mij duidelijk gemaakt, en hoe streng de sociale gewoonten op Solarie ook mogen zijn, dat punt is niet afdoende. Sta me toe dat ik dat uitleg.’ Gruer was weer gaan eten. ‘Natuurlijk.’

‘Een moord staat altijd op drie benen,’ zei Baley, ‘die alle drie even belangrijk zijn. Motief, middel en gelegenheid. Om een zaak tegen welke verdachte ook goed rond te krijgen moeten ze alle drie bevredigend verklaard zijn. Nu geef ik u graag toe dat mevrouw Delmarre in de gelegenheid was. Wat het motief aangaat, daar heb ik nog niets over gehoord.’

Gruer haalde zijn schouders op. ‘We zouden niet weten welk motief.’

Even dwaalden zijn ogen naar de zwijgende Daneel. ‘Goed dan. De verdachte heeft, voor zover bekend, geen motief, maar misschien is zij een pathologische moordenares. We kunnen dat even laten rusten en verder gaan. Zij is bij hem in zijn laboratorium en er is een reden waarom zij hem wil doden. Zij zwaait dreigend met een stok of een ander zwaar ding. Het duurt even voor het tot hem doordringt dat zijn vrouw hem werkelijk kwaad wil doen. In paniek schreeuwt hij: ‘Je vermoordt me,’ en dat is precies wat zij doet. Hij draait zich om om weg te rennen als de slag neerkomt en zij verbrijzelt zijn achterhoofd. Tussen twee haakjes: is het lijk door een dokter onderzocht?’

‘Ja en nee. De robots lieten een dokter komen voor mevrouw Delmarre en natuurlijk heeft hij ook even naar het dode lichaam gekeken.’

‘Daar staat niets van in het rapport.’

‘Het deed nauwelijks ter zake. De man was dood. En tegen de tijd dat de dokter naar het lijk kon kijken was het uitgekleed, gewassen en klaar om gecremeerd te worden op de normale manier.’

‘Met andere woorden, de robots hebben bewijsmateriaal vernietigd,’ zei Baley geergerd. En dan: ‘Zei u dat hij naar het lichaam gekeken heeft? Heeft hij het niet gezien?’

‘Razende ruimte,’ zei Gruer, ‘wat een idee. Hij heeft er natuurlijk naar gekeken, uit alle mogelijke hoeken en van heel dichtbij. Ik weet dat dokters er niet aan kunnen ontkomen patienten onder bepaalde omstandigheden te gaan zien,

maar ik zou geen reden weten waarom zij lijken moeten zien. Medicijnen is smerig werk, maar zelfs dokters trekken ergens een

grens.'

'Goed, het gaat me hierom. Heeft de dokter iets gezegd over de aard van de wond waardoor dr. Delmarre doodging?'

'Ik zie waar u heen wilt. U denkt dat de wond misschien te ernstig was om door een vrouw te kunnen zijn toegebracht.'

'Een vrouw is zwakker dan een man, meneer. En mevrouw Delmarre is een kleine vrouw.'

'Maar zeer atletisch, rechercheur. Geef haar een wapen van het juiste soort en zwaartekracht en hefboomwerking zouden het meeste werk al doen. En afgezien daarvan, een razende vrouw is tot verbazend veel in staat.' Baley haalde zijn schouders op. 'U hebt het over een wapen. Waar is dat?'

Gruer ging verzitten. Hij stak zijn hand uit naar een leeg glas en een robot stapte het beeldkader in om het te vullen met een kleurloze vloeistof die er als water uitzag. Even hield Gruer het glas vast en zette het toen weer neer alsof hij van gedachte veranderd was. Hij zei: 'Zoals ook in het rapport staat: we hebben het niet kunnen vinden.'

'Ik weet dat dat in het rapport staat. Ik wil alleen absolute zekerheid over een paar dingen. Is er naar het wapen gezocht?'

'Grondig.'

'Door uzelf?'

'Door robots, maar voortdurend onder mijn dimensionaal toezicht. We konden niets vinden dat als wapen had kunnen dienen.'

'Dat maakt de zaak tegen mevrouw Delmarre er niet sterker op.'

'Inderdaad,' zei Gruer rustig. 'Het is een van de dingen in deze zaak die we niet begrijpen. Het is ook een reden waarom we niet tegen mevrouw Delmarre zijn opgetreden. Het is ook de reden — waarom ik u zei dat de schuldige de misdaad ook niet begaan kon hebben. Misschien zou ik moeten zeggen dat zij blijkbaar de misdaad niet kan hebben begaan.'

'Blijkbaar?'

'Ze moet zich op de een of andere manier van het wapen ontdaan hebben. Tot dusverre zijn we niet slim genoeg geweest om het te kunnen vinden.' Baley zei streng: 'Bent u alle mogelijkheden nagegaan?'

'Ik geloof van wel.'

'Dat vraag ik me af. Eens kijken. Een menselijke schedel is verbrijzeld door een wapen dat niet op de plaats van de misdaad gevonden werd. Het enige alternatief is dat het is weggebracht. Dat kan niet door Rikaine Delmarre gedaan zijn. Hij was dood. Zou Gladia Delmarre het hebben kunnen doen?'

'Dat moet wel haast,' zei Gruer.

'Hoe dan? Toen de robots kwamen lag zij bewusteloos op de vloer. Of misschien heeft zij bewusteloosheid gesimuleerd, maar hoe

dan ook, zij was daar. Hoeveel tijd is er verstreken tussen de moord en de komst van de eerste robot?'

'Dat hangt ervan af op welk moment de moord precies heeft plaats gevonden en dat weten we niet,' zei Gruer ongemakkelijk.

'Ik heb het rapport gelezen, meneer. Er was een robot die rumoer hoorde en een kreet die hij herkende als van dr. Delmarre. Hij was kennelijk het dichtste bij. Het seintje kwam vijf minuten later. Het zou de robot wel minder dan een minuut gekost hebben om er te komen.' (Baley herinnerde zich zijn eigen ervaringen met de bliksemsnelle verschijning van opgeroepen robots). 'Hoe ver zou mevrouw Delmarre het wapen in vijf, zeg tien, minuten weggebracht kunnen hebben om dan nog op tijd terug te zijn voor het simuleren van bewusteloosheid?'

'Zij zou het vernietigd kunnen hebben in de afvalkoker.'

'De afvalkoker is onderzocht, volgens het rapport, en het residu aan gammastralenactiviteit was tamelijk laag. De laatste vierentwintig uur was er niets omvangrijks in vernietigd.'

'Dat weet ik,' zei Gruer. 'Ik noem het alleen maar als voorbeeld van wat er zou kunnen zijn gebeurd.'

'Goed,' zei Baley, 'maar er is misschien een hele simpele verklaring voor. ik neem aan dat de robots van de Delmarre huishouding gecontroleerd zijn en dat daar niets bij ontdekt is.'

'Oh ja.'

'En allemaal redelijk goed functionerend?'

'Ja.'

'Zou een van hen het wapen weggehaald kunnen hebben, misschien zonder te weten dat het een wapen was?'

'Niemand had iets van de plaats van de misdaad weggehaald. Of zelfs maar aangeraakt.'

'Dat is niet waar. Ze hebben in elk geval het lijk weggehaald en klaar gemaakt voor de crematie.'

'Nou ja, natuurlijk, maar dat telt nauwelijks mee. Dat viel te verwachten.'

'Jehoshaphat!' mopperde Baley. Hij moest zich bedwingen om kalm te blijven.

Hij zei : 'Veronderstel nu eens dat er nog iemand ter plaatse was.'

'Onmogelijk,' zei Gruer. 'Hoe zou iemand ooit persoonlijk bij dr. Delmarre in de buurt kunnen komen?'

'Veronderstel!' schreeuwde Baley. 'Geen van de robots heeft er ook maar aan gedacht dat er een indringer zou kunnen zijn. Ik neem aan dat niemand de onmiddellijke omgeving van het huis heeft afgezocht. Daar staat tenminste niets over in het verslag.

'Er werd niet gezocht tot we naar het wapen uit gingen kijken, maar dat was veel later.'

'Ook niet gekeken naar sporen van een grond- of luchtvoertuig op

het terrein?'

'Nee.'

'Als dus iemand de stoute schoenen had aangetrokken om zich in te dringen in dr. Delmarre's persoonlijke aanwezigheid, zoals u het noemt, zou hij hem kunnen doden en weer op zijn gemak weglopen. Niemand zou hem hebben tegengehouden of hem zelfs maar hebben gezien. Daarna zou hij erop kunnen vertrouwen dat iedereen er zeker van was dat niemand er geweest kon zijn.'

'En niemand heeft er kunnen zijn,' zei Gruer beslist. Baley zei: 'En dan nog iets. Nog een ding. Er was een robot bij betrokken. Er was een robot toen het gebeurde.' Daneel kwam voor het eerst tussenbeide. 'De robot was er niet toen het gebeurde. Als hij er geweest was had de misdaad niet plaats kunnen vinden.'

Baley keek verstoord opzij. En Gruer, die zijn glas voor een tweede keer had opgeheven alsof hij op het punt stond een slok te nemen, zette het weer neer om naar Daneel te kijken. 'Is het niet?' vroeg Daneel.

'Precies,' zei Gruer. 'Een robot zou iemand die een ander wat wilde aandoen hebben tegen gehouden. Eerste Wet.'

'Goed,' zei Baley, 'Toegegeven. Maar hij moet dichtbij zijn geweest. Hij was er toen de andere robots kwamen. Zeg dat hij in de kamer ernaast was. De moordenaar nadert Delmarre en Delmarre schreeuwt: 'Je vermoordt me.' De robots van zijn huishouding hoorden die woorden niet; zij hoorden op zijn hoogst een schreeuw, zodat zij, niet opgeroepen, niet kwamen. Maar deze robot hoorde de woorden en door de Eerste Wet kwam hij ongevraagd. Het was te laat. Waarschijnlijk heeft hij de moord zelf nog gezien.'

'Hij moet de laatste fase van de moord gezien hebben,' stemde Gruer toe. 'Daarom ging hij ook kapot. Het getuige zijn van het kwetsen van een menselijk wezen zonder dat voorkomen te hebben is een overtreding van de Eerste Wet en, al naargelang de omstandigheden, loopt het positronisch brein daar meer of minder schade bij op. In dit geval was de schade groot.'

Gruer keek naar zijn vingertoppen terwijl hij het glas met vloeistof heen en weer draaide, heen en weer. Baley zei: 'Dus de robot was een getuige. Is hij ondervraagd?'

'Waartoe? Hij was buiten bedrijf. Hij kon alleen maar zeggen: 'Je vermoordt me.' In zoverre kan ik het met uw reconstructie eens zijn. Het waren waarschijnlijk Delmarre's laatste woorden die in het bewustzijn van de robot gebrand werden toen de rest werd vernietigd.'

'Maar er is me verteld dat Solarie zich op robots gespecialiseerd heeft. Was er geen manier om die robot te repareren? Geen manier om die circuits weer op te lappen?'

‘Geen enkele,’ zei Gruer scherp. ‘En waar is de robot nu?’

‘Omgesmolten,’ zei Gruer.

Baley trok zijn wenkbrauwen op. ‘Dit is een tamelijk merkwaardige zaak. Geen motief, geen middelen, geen getuigen, geen bewijsmateriaal. Als er al om te beginnen wat stille getuigen waren, dan werden die vernietigd. U hebt maar een verdachte en iedereen schijnt van haar schuld overtuigd te zijn; tenminste, iedereen is ervan overtuigd dat er niemand anders schuldig kan zijn. Die opvatting bent u duidelijk ook toegedaan. De grote vraag is dus: waarom moest ik zo nodig komen?’

Gruer fronste zijn wenkbrauwen. ‘U lijkt me overstuur, meneer Baley.’ Hij richtte zich plotseling tot Daneel. ‘Meneer Olivaw.’

‘Jawel, Agent Gruer.’

‘Zou u niet eens door het huis willen lopen om na te gaan of alle ramen gesloten en afgeschermd zijn? Rechercheur Baley heeft misschien last van de vrije ruimte.’ Deze bewering bracht Baley in verbazing. Hij kreeg de neiging het te ontkennen en Daneel opdracht te geven op zijn plaats te blijven toen hij nog iets van paniek in Gruers stem merkte, iets smekends in zijn ogen. Hij leunde achterover en liet Daneel weggaan. Het was alsof Gruer een masker had laten vallen zodat zijn gezicht er nu naakt en bang uit zag. Gruer zei: ‘Dat ging makkelijker dan ik gedacht had. Ik had al zoveel manieren bedacht om u eens alleen te spreken te krijgen. Ik had nooit gedacht dat ik de Auroraan met een eenvoudig verzoek weg zou kunnen krijgen en toch kon ik niets anders bedenken.’ Baley zei: ‘Goed, ik ben nu alleen.’

Gruer zei: ‘Ik kon niet vrijuit spreken waar hij bij was. Hij is een Auroraan en hij is hier omdat we hem wel moesten accepteren als we u wilden hebben.’ De Solarier leunde voorover. ‘Het gaat om nog iets meer dan een moord alleen. Het gaat mij niet alleen om wie het gedaan heeft. Er zijn partijen op Solarie, geheime organisaties…’ Baley gaapte hem aan. ‘Maar daar kan ik u toch niet bij helpen.’

‘Natuurlijk kunt u dat wel. Begrijp me goed: dr. Delmarre was een Traditionalist. Hij geloofde in de oude gewoonten, de goede gewoonten. Maar er zijn nieuwe krachten onder ons, krachten die verandering willen, en Delmarre is het zwijgen opgelegd.’

‘Door mevrouw Delmarre?’

‘De hand die dat gedaan heeft moet de hare zijn geweest. Dat doet er niet toe. Er staat een organisatie achter haar en dat is het belangrijkste.’

‘Bent u daar zeker van? Hebt u bewijzen?’

‘Aanwijzingen alleen maar. Daar kan ik niets aan doen. Rikaine Delmarre was iets op het spoor. Hij heeft me verzekerd dat hij goede bewijzen had, en ik geloof hem. Ik kende hem goed genoeg om te weten dat hij geen kind en geen dwaas was. Helaas heeft hij me erg

weinig verteld. Vanzelfsprekend wilde hij zijn onderzoek afronden voor hij de hele zaak in handen van de autoriteiten gaf. En hij moet daar vlak bij zijn geweest of ze hadden het nooit gewaagd hem openlijk en gewelddadig te vermoorden. Maar een ding heeft hij me wel verteld. Het hele menselijke geslacht is in gevaar.' Baley was er onderste boven van. Een ogenblik was het alsof hij weer naar Minnim luisterde, maar op grotere schaal.

Kwam iedereen bij hem om hulp tegen kosmische gevaren? 'Waarom denkt u dat ik kan helpen?' vroeg hij. 'Omdat u een Aardebewoner bent,' zei Gruer. 'Snapt u? Wij op Solarie hebben geen ervaring met dit soort dingen. In zeker opzicht begrijpen wij de mensen niet. Er zijn er hier gewoon te weinig van.'

Hij keek ongemakkelijk. 'Ik vind het niet prettig dit te moeten zeggen, meneer Baley. Mijn collega's lachen me uit en sommigen worden boos, maar ik kan het niet van me afschudden. Het gevoel dat jullie Aardebewoners mensen wel veel beter dan wij moeten begrijpen, alleen al omdat jullie tussen zulke massa's mensen wonen. En een detective meer dan wie ook. Nietwaar?' Baley knikte een beetje en hield zijn mond. Gruer zei: 'In zekere zin was de moord een geluk. Ik heb niet met anderen durven praten over Delmarre's onderzoek, omdat ik niet wist wie er wel allemaal bij de samenzwering betrokken zouden kunnen zijn, en Delmarre zelf was niet bereid om bijzonderheden te geven voor zijn onderzoek voltooid was. En zelfs als Delmarre zijn werk had afgemaakt, hoe zouden we het dan nog moeten afhandelen? Hoe behandel je vijandige menselijke wezens? Ik weet het niet. Vanaf het begin vond ik dat we een Aardebewoner nodig hadden. Toen ik van uw werk hoorde bij de moord in Kosmik, op Aarde, wist ik dat we u nodig hadden. Ik zocht contact met Aurora, met de mensen met wie u het meest had samengewerkt, en via hen benaderde ik de Aardse regering. Toch kon ik mijn eigen collega's niet zover krijgen dat ze ermee instemden. Toen kwam de moord en dat gaf zo'n schok dat het me lukte die toestemming te krijgen. Op dat moment zouden ze alles hebben goed gevonden.'

Gruer aarzelde en voegde er toen aan toe: 'Het valt me niet makkelijk een Aardebewoner om hulp te vragen, maar het moet. Vergeet niet dat het menselijke geslacht in gevaar verkeert, wat dat gevaar dan ook precies mag inhouden. Ook de Aarde.'

De Aarde verkeerde dus dubbel in gevaar. De wanhopige ernst in Gruers stem was niet voor misverstand vatbaar. Maar als de moord zo'n gelukkig voorwendsel mocht zijn om Gruer te laten doen wat hij zo wanhopig graag had willen doen de hele tijd, was het een onverdeeld geluk? Het gaf aanleiding tot nieuwe gedachtegangen die zich niet weerspiegelden in Baley's gezicht, ogen, stem.

Baley zei: ‘Ik ben hierheen geroepen om te helpen, meneer. Dat zal ik doen naar mijn beste vermogen.’ Eindelijk tilde Gruer het glas op om de lang uitgestelde slok te nemen en over de rand keek hij naar Baley. ‘Goed,’ zei hij. ‘Geen woord hierover tegen de Auroraan graag. Wat het ook zijn mag, misschien treft het ook Aurora wel. Ze hebben in elk geval een ongewoon hevige belangstelling getoond voor de zaak. Zij hebben er bijvoorbeeld op gestaan dat meneer Olivaw uw partner zou zijn hier. Aurora is machtig; we moesten er wel in toe stemmen. Ze zeggen dat ze meneer Olivaw alleen maar sturen omdat hij al eerder met u gewerkt heeft, maar het kan best zijn dat ze zelf een betrouwbare man ter plaatse willen hebben, eh?’ Met de ogen op Baley gericht nam hij langzaam een teug. Peinzend wreef Baley de knokkels van zijn hand over zijn wang.

‘Als dat nu…’

Hij maakte de zin niet af, maar sprong van zijn stoel en wierp zich bijna op de ander voor het hem te binnen schoot dat hij alleen maar een beeld zag.

Want Gruer, die panisch naar het glas staarde, greep naar zijn keel en fluisterde hees: ‘Het brandt… het brandt…’ Het glas viel uit zijn hand en de inhoud vloeide weg. En ook Gruer viel, zijn gezicht vertrokken van pijn.

7. Een lispelende robot

Daneel stond in de deuropening. ‘Wat is er gebeurd, Partner Eli…’

Maar uitleg was overbodig. Daneels stem veranderde in een luide klinkende roep. ‘Robots van Hannis Gruer! Jullie meester is gewond! Robots!’

Meteen stapte een metalen figuur de eetkamer binnen en daarna, in een minuut of twee, nog een dozijn. Drie van hen droegen Gruer voorzichtig weg. De anderen waren druk bezig met opruimen van alles wat overhoop was geraakt en met het oprapen van wat op de vloer was gevallen. Plotseling riep Daneel: ‘Jullie daar, robots, laat die rommel maar liggen. Ga op zoek. Doorzoek het huis naar een menselijk wezen. Waarschuw ook de robots die buiten op het terrein zijn. Laat die ook op elk hoekje van het terrein kijken. Als je een meester vind, houd hem dan vast. Doe hem geen pijn’ (overbodige raad) ‘maar laat hem ook niet gaan. Als jullie geen meester vinden, vertel het me dan. Ik blijf op deze kijkcombinatie.’

Toen, terwijl de robots zich verspreidden, mopperde Elijah tegen Daneel: ‘Dat is een begin. Het was natuurlijk vergif.’

‘Ja. Zoveel is wel duidelijk, Partner Elijah.’ Daneel ging op een vreemde manier zitten, alsof zijn knieen hem niet meer wilden dragen. Baley had hem nooit iets zo menselijks zien doen als dit.

Daneel zei: ‘Het is niet goed voor mijn mechanisme om te zien dat een mens leed overkomt.’

‘Je kon er niets aan doen.’

‘Dat begrijp ik en toch is het alsof er gapingen in mijn denkpatronen vallen. Wat ik voel is misschien, in menselijke termen, het zelfde als shock.’

‘Als dat zo is, zorg dan dat het overgaat.’ Baley had geen geduld met en geen sympathie voor een kwezelige robot. ‘We moeten nog even vaststellen wie hier verantwoordelijk voor was. Geen gif zonder gifmenger.’

‘Het zou voedselvergiftiging kunnen zijn.’

‘Een toevallige voedselvergiftiging? Op zo’n keurig aangeharkte wereld? Vergeet het maar. Bovendien zat het gif in een vloeistof en waren de symptomen abrupt en afdoende. Het was een giftige dosis en geen kleine. Daneel, ik ga naar de kamer hiernaast om hier over na te denken. Jij zoekt contact met mevrouw Delmarre. Controleer of zij thuis is en ga na hoe ver zij van Gruer vandaan woont.’

‘Denk je dat zij…’

Baley hief een hand op. ‘Ga dit gewoon even na, wil je?’ Hij wilde alleen zijn en liep de kamer uit. Het stond vast dat er een samenhang moest zijn tussen twee pogingen tot moord in zo’n kort tijdsbestek op

een wereld als Solarie. En als er een verband was, was het aannemelijk dat Gruers verhaal over een samenzwering waar was.

Baley voelde een vertrouwd soort opwinding. Hij was naar deze wereld gekomen niet de hachelijke positie van de Aarde, en van zichzelf, voor ogen. De moord zelf was iets heel verafs geweest, maar nu was de jacht pas goed geopend. De spieren in zijn kaak trokken. Tenslotte had de moordenaar of hadden de moordenaars (of de moordenares) in zijn aanwezigheid toegeslagen en dat stak hem. Sloegen ze hem zo laag aan? Hij was gekwetst in zijn beroepstrots, hij besefte dat en het was hem niet onwelkom. Het gaf hem tenminste een goede reden om deze hele toestand eenvoudig als een moordzaak te beschouwen, zonder bijgedachten aan de gevaren die de Aarde bedreigden.

Daneel had hem gevonden en kwam naar hem toegelopen. ‘Ik heb gedaan wat je me gevraagd hebt, Partner Elijah. Ik heb mevrouw Delmarre bekeken. Zij is thuis en thuis is meer dan tweeduizend kilometer bij Gruer vandaan.’ Baley zei: ‘Ik zie haar later nog wel. Kijken, bedoel ik.’ Peinzend keek hij naar Daneel. ‘Denk jij dat ei een verband is tussen haar en deze misdaad?’

‘Blijkbaar geen direct verband, Partner Elijah.’

‘Impliceert dat dat er misschien wel een indirect verband is?’

‘Ze zou het iemand anders hebben kunnen laten doen.’

‘Iemand anders?’ vroeg Baley snel. ‘Wie?’

‘Dat, Partner Elijah, kan ik niet zeggen.’

‘Als iemand namens haar optrad, zou die iemand op de plaats van de misdaad moeten zijn.’

‘Ja,’ zei Daneel, ‘er moet iemand geweest zijn om het gif in de vloeistof te doen.’

‘Is het niet mogelijk dat de giftige drank vroeger op de dag is klaargemaakt? Misschien veel vroeger?’ Rustig zei Daneel: ‘Ik had daaraan gedacht. Partner Elijah, toen ik het woord ‘blijkbaar’ gebruikte in mijn bewering dat mevrouw Delmarre niet in direct verband stond met de misdaad. Het is mogelijk dat zij er vroeger op de dag is geweest. Het zou geen kwaad kunnen haar gangen na te gaan.’

‘Dat zullen we doen. We zullen controleren of zij ooit lichamelijk aanwezig is geweest.’

Baley’s lippen trokken. Hij had vermoed dat de robotische logica in sommige opzichten te kort moest schieten en daar was hij nu overtuigd van. Zoals de roboticus gezegd had: Logisch maar niet redelijk.

Hij zei: ‘Laten we teruggaan naar de kijkkamer en naar Gruers huis.’

De kamer glom van netheid en orde. Er was niets meer dat erop

wees dat er minder dan een uur geleden een man in doodsnood in elkaar was gezakt. Drie robots stonden met hun ruggen tegen de muur in de gewone robotische houding van eerbiedige onderdanigheid. Baley zei: 'Wat is het nieuws over jullie meester?' De middelste robot zei: 'De dokter is nu bij hem, meester.'

'Kijken of zien?'

'Kijken, meester.'

'Wat zegt de dokter? Zal je meester in leven blijven?'

'Dat is nog niet zeker, meester.' Baley zei: 'Is het huis afgezocht?'

'Grondig, meester.'

'Was er een spoor van een andere meester dan de jouwe?'

'Nee, meester.'

'En in het nabije verleden?'

'Helemaal niet, meester.'

'Wordt het terrein afgezocht?'

'Ja, meester.'

'Heeft dat al iets opgeleverd?'

'Nee, meester.'

Baley knikte en zei: 'Ik wil praten met de robot die vanavond heeft opgediend.'

'Hij wordt onderzocht meester. Hij reageert ongecoordineerd.'

'Kan hij spreken?'

'Ja, meester.'

'Laat hem dan komen, zonder vertraging.' Er was vertraging en Baley begon weer. 'Ik zei…' Daneel viel hem kalm in de rede: 'Die Solarische typen hebben inter-radiocommunicatie met elkaar. De robot die je wilt spreken is opgeroepen. Als het even duurt voor hij komt is dat te wijten aan de storingen die zijn opgetreden door wat er gebeurd is.'

Baley knikte. Dat van die interradio had hij kunnen vermoeden. In een wereld die in zo'n sterke mate op robots dreef was de een of andere methode van onderlinge communicatie tussen hen noodzakelijk, wilde het systeem intact blijven. Het verklaarde waarom er een dozijn robots konden volgen waar er maar een was opgeroepen, maar alleen als ze nodig waren en anders niet.

Een robot kwam binnen. Hij hinkte, een been sleepte. Baley vroeg zich af waarom en haalde toen zijn schouders op. Zelfs bij de positronische robots op Aarde waren reacties op beschadiging van de positronische wegen voor de leek nooit herkenbaar. Een onderbroken circuit kon het functioneren van een been beinvloeden, zoals hier, en voor een roboticus zou het een veelbetekenend feit zijn terwijl het voor ieder ander niets te betekenen had.

Voorzichtig zei Baley: 'Herinner jij je een kleurloze vloeistof op de tafel van je meester, waarvan je wat in een glas hebt geschonken voor

hem?' De robot zei: 'Jawel, meefter.' Ook al een defect in de stem vorming! Baley zei: 'Wat voor vloeistof was dat?'

'Het waf water, meefter.'

'Gewoon water? Verder niets?'

'Gewoon water, meefter.'

'Waar had je het vandaan gehaald?'

'Uit de kraan, meefter.'

'Had het al in de keuken gestaan voor je het binnenbracht?'

'De meefter had het liever niet al te koud, meefter. Het waf een lopende opdracht dat het een uur voor de maaltijden zou worden ingefchonken.'

Hoe gemakkelijk, dacht Baley, voor wie daarvan op de hoogte was. Hij zei: 'Laat een van de robots mij doorverbinden met de dokter die jullie meester bekijkt, zodra hij even tijd heeft. En terwijl dat gebeurt moet een ander mij uitleggen hoe de kraan werkt. Ik wil weten hoe het hier zit met de watervoorziening.'

De dokter was snel beschikbaar. Hij was de oudste Kosmiet die Baley ooit gezien had, wat, dacht Baley, betekende dat hij misschien wel over de driehonderd was. De aders lagen op zijn handen en zijn kortgeknipte haar was sneeuwwit. Hij had de gewoonte om met een nagel tegen zijn tanden te tikken, wat een klikgeluidje maakte dat Baley hinderde. Hij heette Altim Thool.

De dokter zei: 'Gelukkig heeft hij een groot deel van de dosis opgegeven. Maar of hij het overleeft blijft nog een open vraag. Het is een tragische gebeurtenis.' Hij zuchtte diep. 'Wat voor vergif was het, dokter?' vroeg Baley. 'Ik ben bang dat ik dat niet weet.' (Klik-klik-klik.) Baley zei: 'Wat? Maar hoe behandelt u hem dan?'

'Directe prikkeling van het neuromusculaire systeem om verlamming te voorkomen, maar afgezien daarvan laat ik de natuur haar loop nemen.' Zijn gezicht, met een lichtgele huid als veel gebruikt leer van een superieure kwaliteit, had een smekende uitdrukking. 'Wij hebben weinig ervaring met dit soort dingen. In mijn twee eeuwen praktijk kan ik me geen ander geval herinneren.'

Baley keek de ander met minachting aan. 'U weet toch wel dat er zoiets als vergif is?'

'Oh ja.' (Klik-klik). 'Algemeen bekend.' *U hebt boekfilm naslagwerken die u daar wel iets over vertellen kunnen.'

'Dat zou dagen kosten. Er zijn ontelbare minerale giffen. We gebruiken insecticiden in onze samenleving, en het is niet onmogelijk om aan bacterievergiften te komen. Zelfs met behulp van de beschrijvingen in de films zou het veel tijd kosten om aan het instrumentarium te komen en de technieken te ontwikkelen die nodig zijn om dat uit te zoeken.'

'Als niemand op Solarie er iets van weet,' zei Baley grimmig,

‘adviseer ik u om contact op te nemen met een van de andere werelden en het uit te zoeken. Intussen zou u er goed aan doen de kraan in Gruers huis op gif te onderzoeken. Ga er desnoods persoonlijk heen en doe het.’ Baley was een eerbiedwaardig Kosmiet ruw aan het opporren, was hem als een robot aan het commanderen en hij zag er zelf de ongerijmdheid niet van in. Ook de Kosmiet stribbelde niet tegen.

Twijfelend zei dr. Thool: ‘Hoe zou de kraan vergiftigd kunnen zijn? Ik ben er zeker van dat dat niet zo is.’

‘Waarschijnlijk niet,’ gaf Baley toe, ‘maar ga het voor de zekerheid toch maar even na.’

De kraan was inderdaad een vage mogelijkheid. Uit de verklaring van de robot was het ding naar voren gekomen als een typisch stukje Solarische zelfverzorging. Alle mogelijke water kon in een reservoir stromen en naar wens bereid worden. Micro-organismen werden verwijderd, evenals dode organische bestanddelen. De juist hoeveelheid lucht werd doorgevoerd, evenals sporen van diverse ionen die het best geschikt waren voor de behoeften van het lichaam. Het was heel onwaarschijnlijk dat het een of ander vergif alle controlestadia zou passeren.

Maar als de veiligheid van het reservoir zonder omwegen werd vastgesteld zou het tijdselement duidelijk worden. Dan zou hij met het uur voor de maaltijd te maken hebben, waarin de kan met water (aan de lucht blootgesteld, dacht Baley knorrig) langzaam warm kon worden, dank zij Gruers eigenaardigheid.

Maar dr. Thool fronste en zei: ‘Maar hoe zou ik de kraan moeten testen?’

‘Jehoshaptat! Neem een dier mee. Spuit wat water dat je uit de kraan tapt in zijn aderen, of laat hem gewoon wat drinken. Gebruik je hoofd, man. Een doe hetzelfde met wat er nog in de kan zit, en als dat vergiftig is, wat haast niet anders kan, doe dan de proeven die in de naslagfilms staan. Zoek een paar eenvoudige uit. Doe iets.’

‘Wacht, wacht even. Welke kan?’

‘De kan waar het water in zat. De kan waaruit de robot de vergiftigde drank heeft geschonken.’

‘Wel, lieve help — ik veronderstel dat die wel schoongemaakt zal zijn. De huishoudelijke staf zou zoiets zeker niet ergens laten slingeren.’

Baley kreunde. Natuurlijk niet. Het was onmogelijk om bewijsmateriaal te verzamelen met ijverige robots die altijd alles weg maakten omdat dat hun huishoudelijke taak was. Hij had natuurlijk opdracht moeten geven het te bewaren, maar deze samenleving was de zijne niet en hij reageerde er nooit behoorlijk op. Jehoshaphat!

Eindelijk kwam het bericht dat het landgoed van Gruer helemaal

doorzocht was; er was geen spoor van de aanwezigheid van een onbevoegd persoon gevonden.

Daneel zei: 'Dat compliceert de puzzel nogal, Partner Elijah, omdat er dan niemand over schijnt te blijven voor de rol van gifmenger.'

Baley, in gedachten verzonken, hoorde hem nauwelijks. Hij zei: 'Wat?… Helemaal niet. Helemaal niet. Het heldert de zaak op.'

Hij verklaarde zich niet nader omdat hij wel wist dat Daneel dat, waarvan Baley zeker wist dat het de waarheid was, niet zou kunnen begrijpen of geloven.

En Daneel vroeg al evenmin om zo'n verklaring. Zo'n opdringerigheid zou trouwens ook hoogst onrobotisch zijn geweest.

Rusteloos ijsbeerde Baley heen en weer, bang voor het naderen van de slaapperiode, als zijn angsten voor de open ruimte weer de kop op zouden steken en zijn heimwee naar de Aarde zou toenemen. Hij voelde een bijna koortsige behoefte om van alles te laten gebeuren.

Tegen Daneel zei hij: 'Ik zou net zo goed nog eens naar mevrouw Delmarre kunnen gaan kijken. Laat de robot contact maken.'

Ze liepen naar de kijkruimte en Baley keek toe hoe een robot met handige metalen vingers aan het werk ging. Hij keek door een waas van vertroebelende gedachten, die plaats maakten voor een verbazing die aan schrik grensde, toen een tafel, uitvoerig voor het diner gedekt, plotseling de halve kamer vulde.

Gladia's stem zei: 'Hallo.' Een moment later stapte zij het beeld in en ging zitten. 'Kijk niet zo verbaasd, Elijah. Het is gewoon etenstijd. En ik ben heel zorgvuldig gekleed.' Dat was ze. De dominerende kleur van haar jurk was lichtblauw en het glinsterde over de hele lengte van haar ledematen, tot aan de polsen en de enkels. Een gele kraag zat om haar nek en haar schouders, iets lichter dan haar haar, dat nu in gedisciplineerde golven viel.

Baley zei: 'Het was niet de bedoeling om je bij het eten te storen.'

'Ik ben nog niet begonnen. Waarom eet je niet een hapje mee?'

Achterdochtig keek hij haar aan. 'Mee-eten?' Zij lachte. 'Jullie Aardebewoners zijn toch zo grappig. Ik bedoel niet dat je persoonlijk komt eten. Hoe zo dat kunnen? Ik bedoel dat je naar je eigen eetkamer gaat en dan kunnen jij en die ander met mij dineren.'

'Maar als ik hier wegga…'

'Jouw kijktechnicus kan het contact aanhouden.' Waarop Daneel ernstig knikte en Baley zich een beetje onzeker omdraaide en naar de deur liep. Gladia, samen met haar aan tafel, en alles erop en eraan, bewoog met hem mee. Gladia glimlachte hem bemoedigend toe. 'Zie je? Jouw kijktechnicus houdt ons in contact.'

Baley en Daneel gingen een rolhelling op die Baley zich niet herinnerde eerder gebruikt te hebben. Er waren blijkbaar talloze

routes tussen elk tweetal kamers in dit onmogelijke landhuis en daar kende hij er maar een paar van. Daneel kende ze natuurlijk allemaal.

En steeds was Gladia er, die met haar eettafel door de muren zweefde, soms een beetje boven de grond en soms een beetje lager.

Baley stond stil en mopperde: 'Hier moet je wel aan wennen.'

Onmiddellijk zei Gladia: 'Word je er duizelig van?'

'Een beetje.'

'Dan zal ik je wat zeggen. Waarom laat je je technicus het beeld hier niet bevriezen? Als je dan klaar zit in de eetkamer kan hij ons weer bij elkaar brengen.' Daneel zei: 'Dat zal ik laten doen, Partner Elijah.'

Hun eigen eettafel was gedekt toen ze arriveerden, met schotels dampende soep waarin dobbelsteentjes vlees dreven en met midden op tafel een grote gebraden kip, klaar om aangesneden te worden. Daneel sprak even met de robot die bediende en snel en handig werden de twee gedekte plaatsen naar dezelfde kant van de tafel overgeplaatst. Alsof dat het teken was begon de tegenovergelegen muur weg te schuiven, de tafel scheen langer te worden, en Gladia was aan het andere eind gezeten. Kamers en tafels sloten zo keurig aaneen dat er allen nog een identiek gedessineerde muur- en vloerbedekking en een gelijksoortig bestek aan ontbraken om te geloven dat ze inderdaad samen zaten te dineren. 'Nou dan,' zei Gladia tevreden. 'Is het zo niet gezellig?'

'Heel gezellig,' zei Baley. Hij proefde behoedzaam van de soep, vond die heerlijk en tastte wat royaler toe. 'Hebt u het al gehoord van Agent Gruer?'

Er gleed een zorgelijke uitdrukking over haar gezicht en zij legde haar lepel neer. 'Verschrikkelijk toch. Arme Hannis.'

'Je gebruikt zijn voornaam. Ken je hem?'

'Ik ken bijna alle belangrijke mensen op Solarie. De meeste Solariers kennen elkaar. Vanzelfsprekend.' Vanzelfsprekend, inderdaad, dacht Baley. Met zijn hoevele waren ze tenslotte?

Baley zei: 'Misschien ken je dan dr. Altim Thool wel. Hij zorgt voor Gruer.'

Gladia lachte zacht. Haar tafelrobot sneed het vlees voor haar en voegde er kleine, bruin gebakken aardappelen en reepjes wortel aan toe. 'Natuurlijk ken ik hem. Hij heeft me behandeld.'

'Wanneer?'

'Meteen na de gebeurtenis. Met mijn man, bedoel ik.' Verbaasd zei Baley: 'Is hij de enige dokter op de planeet?'

'Oh nee.' Gedurende een ogenblik bewogen haar lippen alsof ze zacht zat te tellen. 'Er zijn er op zijn minst tien. En ik weet een jongeman die medicijnen studeert. Maar dr. Thool is een van de beste. Hij heeft de meeste ervaring. Arme dr. Thool.'

‘Waarom arm?’

‘Nou, je weet wel. Het is zo’n smerig beroep, dokter. Als je dokter bent moet je de mensen soms wel zien en aanraken. Maar dr. Thool doet net alsof hij het niet erg vindt en als hij vindt dat het moet komt hij je soms opzoeken. Hij heeft me altijd behandeld, vanaf dat ik een kind was, en hij was altijd zo vriendelijk en goed dat ik eigenlijk denk dat ik het niet zo erg zou vinden als hij me zou moeten zien. Hij heeft me trouwens de laatste keer gezien.’

‘Na de dood van je man, bedoel je?’

‘Ja, Je kunt je wel voorstellen hoe hij zich voelde toen hij het lijk van mijn man zag en mij daarnaast zag liggen.’

‘Er is mij verteld dat hij het lijk bekeken heeft,’ zei Baley. ‘Het lijk, ja. Maar nadat hij er zich van overtuigd had dat ik leefde en niet in gevaar was; hij liet de robots een kussen onder mijn hoofd leggen en hij spoot me met het een of ander in en ging toen weer weg. Hij kwam met een straalvliegtuig. Echt! Met een straalvliegtuig. Het kostte minder dan een half uur en hij zorgde voor me en verzekerde zich ervan dat alles goed was. Ik was zo hoteldebotel toen ik weer bijkwam dat ik dacht dat ik alleen maar naar hem keek, weet je wel, en pas toen hij me aanraakte wist ik dat ik hem zag, en ik gaf een schreeuw. Arme dr. Thool. Hij werd er helemaal verlegen van, maar ik weet dat hij het goed bedoelde.’

Baley knikte. ‘Ik neem aan dat er op Solarie niet veel behoefte is aan dokters.’

‘Laten we hopen van niet.’

‘Ik weet dat er hoegenaamd geen virusziekten zijn. Maar zijn er geen stoornissen in de stofwisseling? Geen aderverkalking? Geen suikerziekte? Dat soort dingen?’

‘Het komt voor en dat is dan niet zo leuk. Dokters kunnen het leven voor die mensen wat draaglijker maken, wat hun lichamelijke toestand betreft, maar daar blijft het dan ook bij.’

‘Oh?’

‘Natuurlijk. Het wil zeggen dat de genetische analyse niet goed was. Je denkt toch niet dat we defecten als diabetes doelbewust gaan ontwikkelen? Wie zoiets krijgt moet opnieuw grondig geanalyseerd worden. De toewijzing van een geslachtspartner wordt ingetrokken, wat verschrikkelijk pijnlijk is voor die partner. En het betekent, geen… geen…’ Haar stem daalde tot een gefluister, ‘kinderen.’ Op normale toon zei Baley: ‘Geen kinderen?’ Gladia bloosde. ‘Het is iets ontzettends om te moeten zeggen, dat woord! K-kinderen!’

‘Het went wel,’ zei Baley droog.

‘Ja, maar als ik er een gewoonte van maak, zou ik het best eens op een onbewaakt ogenblik in het bijzijn van een andere Solarier kunnen zeggen en dan zou ik net zo lief door de grond willen zinken…

Hoe dan ook, als zij al kinderen hebben gehad (kijk, daar heb je het al) moeten de kinderen worden gevonden en onderzocht — dat was tussen twee haakjes een onderdeel van het werk van Rikaine — en, nou ja, het is een afschuwelijke toestand.'

En zo zit het dus met Thool, dacht Baley. De onbekwaamheid van de dokter was een natuurlijk gevolg van zo'n maatschappij en had eigenlijk weinig sinisters. Dat hoefde tenminste niet. Laten we hem van de lijst schrappen, dacht hij, maar niet helemaal.

Hij zag toe hoe Gladia at. Haar bewegingen waren afgemeten en verfijnd en haar eetlust leek normaal. (Zijn eigen kip was heerlijk. In een opzicht — het eten — zou in elk geval gemakkelijk bedorven kunnen worden door deze Buitenwerelden.)

Hij zei: 'Wat denk jij van die vergiftiging, Gladia?' Zij keek op. 'Ik probeer om er net aan te denken. Er is de laatste tijd zoveel afschuwelijks gebeurd. Misschien was het wel geen gif.'

'Het was gif.'

'Maar er was niemand in de buurt.'

'Hoe weet je dat?'

'Omdat dat niet kon. Hij heeft tegenwoordig geen vrouw omdat hij al door zijn toewijzing van k…, nou ja, je weet wel heen was. Dus was er niemand om het gif ergens in te doen en hoe kon hij dan ooit vergiftigd worden?'

'Maar hij werd vergiftigd. Dat is een feit waar je niet omheen kunt.'

Er gleed een schaduw over haar gezicht. 'Denk je,' zei ze, 'dat hij het zelf heeft gedaan?'

'Dat betwijfel ik. Waarom zou hij? En zo in het openbaar?'

'Dan is het onmogelijk, Elijah. Gewoon onmogelijk.' Baley zei: 'Integendeel, Gladia. Het was heel makkelijk om te doen. En ik denk dat ik precies weet hoe het gebeurd is.'

8. Een kosmiet in het nauw

Even scheen Gladia's adem te stokken. Toen perste zij haar adem met een fluitend geluid door samengeknepen lippen. Zij zei: 'Ik zie dat in elk geval niet zo. Weet je wie het gedaan heeft?'

Baley knikte. 'De zelfde die je man vermoordde.'

'Ben je daar zeker van?'

'Jij dan niet? De moord op je man was de eerste in de geschiedenis van Solarie. Een maand later vindt er weer een moord plaats. Zou dat toevallig kunnen zijn? Twee afzonderlijke moorden in een maand tijd op een misdaadvrije wereld? Bedenk ook dat het tweede slachtoffer de eerste moord onderzocht en daarom een dodelijk gevaar betekende voor de oorspronkelijke moordenaar.'

'Wel!' Gladia wierp zich op het nagerecht en tussen twee happen door zei zij: 'Als je het zo stelt ben ik onschuldig.'

'Hoe dat zo, Gladia?'

'Nou, Elijah. Ik ben nog nooit zelfs maar in de buurt van het landgoed van Gruer geweest, nog nooit in mijn leven. Dus heb ik Agent Gruer zeker niet kunnen vergiftigen. En als ik dat niet gedaan heb — nou, dan heb ik ook mijn man niet vermoord.'

Toen, terwijl Baley een streng stilzwijgen bewaarde, leek haar opgewektheid te verdwijnen en de hoeken van haar mondje zakten. 'Vind je niet, Elijah?'

'Ik weet het niet,' zei Baley. 'Ik zei dat ik wist welke methode gebruikt is om Gruer te vergiftigen. Het is een vindingrijke methode en iedereen op Solarie zou hem gebruikt kunnen hebben, of hij nu op Gruers landgoed was of niet; of hij nu ooit op Gruers landgoed geweest is of niet.' Gladia balde haar handen tot vuisten. 'Je wilt zeggen dat ik het gedaan heb?'

'Dat zeg ik niet.'

'Je suggereert het wel.' Haar mond werd een woedende streep en op haar jukbeenderen verschenen vlekken. 'Zit je daarom nu alleen maar naar me te kijken? Om me sluwe vragen te stellen? Om me in de val te laten lopen?'

'Wacht even…'

'Je leek zo sympathiek, zo vol begrip. Jij… jij Aardebewoner!'

Bij het laatste woord was haar contra-alt een gekwelde rasp geworden.

Daneels volmaakte gezicht boog zich over naar Gladia en hij zei: 'Neemt u me niet kwalijk, mevrouw Delmarre, u houdt uw mes nogal stevig vast en u zou zichzelf wel eens kunnen snijden. Weest u alstublieft voorzichtig.' Gladia staarde panisch naar het korte, stompe en ongetwijfeld volstrekt ongevaarlijke mes dat zij in haar hand hield.

Met een krampachtige beweging hief zij het hoog op. Baley zei: ‘Je kan toch niet bij me komen, Gladia.’ Zij hijgde. ‘Wie zou bij jou willen komen? He!’ Zij huiverde vol overdreven walging en riep: ‘Verbreek het contact onmiddellijk!’

Dat laatste moest tot een robot zijn gericht die buiten het beeld stond en Gladia en haar kant van de kamer verdwenen en de oorspronkelijke muur sprong weer op zijn plaats.

Daneel zei: ‘Vergis ik mij als ik denk dat je deze vrouw nu als schuldig beschouwt?’

‘Nee,’ zei Baley vlak. ‘Wie het ook gedaan mag hebben, hij had in elk geval heel wat meer bepaalde eigenschappen nodig dan dit arme meisje heeft.’

‘Zij heeft temperament.’

‘Nou en? Dat hebben de meeste mensen. Vergeet ook niet dat zij al een hele tijd onder een grote spanning heeft geleefd. Als ik onder zo’n spanning leefde en iemand ging tegen mij tekeer, zoals zij dacht dat ik tegen haar tekeerging, dan had ik misschien nog wel wat anders gedaan dan met een onnozel mesje wapperen.’

Daneel zei: ‘Het is mij niet gelukt de techniek van dit vergiftigen op een afstand te deduceren, zoals het jou naar je eigen zeggen wel gelukt is.’

Baley vond het prettig om te kunnen zeggen: ‘Dat weet ik. Je mist het vermogen om deze speciale puzzel uit te pluizen.’

Hij zei het op een toon die geen tegenspraak duldde en Daneel accepteerde de bewering kalm en ernstig als altijd. Baley zei: ‘Ik heb twee werkjes voor jou, Daneel.’

‘En wat dan wel, Partner Elijah?’

‘Probeer eerst contact te krijgen met dr. Thool en zoek uit in welke conditie mevrouw Delmarre verkeerde na de moord op haar man. Ho lang ze behandeld moest worden en zo.’

‘Wil je iets bepaalds vaststellen?’

‘Nee. Ik probeer alleen maar gegevens te verzamelen. Dat valt nog niet mee op deze wereld. Zoek in de tweede plaats uit wie Gruer gaat vervangen als hoofd van de veiligheidsdienst en regel het zo dat ik morgen meteen met hem kan spreken. Wat mezelf aangaat,’ zei hij met een stem zo mat als hij zich voelde, ‘ik ga naar bed en ik hoop dat ik tenslotte in slaap zal vallen.’ En toen, bijna kribbig: ‘Denk je dat ik hier een behoorlijke boekfilm zou kunnen krijgen?’ Daneel zei: ‘Ik zou je aanraden om de bibliotheekrobot te laten komen.’

Baley voelde alleen maar ergernis over het feit dat hij weer met een robot te maken kreeg. Hij had veel liever zelf wat rondgesnuffeld.

‘Nee,’ zei hij, ‘geen classic; gewoon een normaal verhaaltje dat over het dagelijkse leven op het huidige Solarie gaat. Een stuk of zes maar.’

De robot gehoorzaamde (hij moest wel), maar zelfs toen hij de juiste knoppen bediende die de vereiste boekfilms uit hun hoekjes plukten en naar een afvoerspleet en tenslotte in Baley's handen voerden, ratelde hij eerbiedig door over alle andere categorieen in de bibliotheek.

Misschien zou de meester wel van een avonturenroman houden uit de dagen van de grote trek, suggereerde hij, of een uitstekend werkje over scheikunde, misschien met bewegende modellen van atomen, of een fantasie, of een beschrijving van de Melkweg. De lijst was eindeloos. Baley wachtte grimmig op zijn half dozijntje, zei: 'Dat is wel genoeg,' pakte met zijn eigen handen (zijn eigen handen) een viewer en liep weg.

Toen de robot hem volgde en zei: 'Hebt u geen hulp nodig bij het inzetten, meester?' draaide Baley zich om en grauwde: 'Nee. Blijf waar je bent.' De robot boog en bleef staan.

Toen hij in bed lag, met licht dat uit de hoofdplank straalde, kreeg Baley bijna spijt van zijn beslissing. De viewer was niet van een model dat hij ooit gebruikt had en toen hij begon had hij er geen idee van hoe hij de film erin moest draaien. Maar koppig bleef hij proberen en tenslotte, door hem uit elkaar te halen en de functie van de diverse onderdelen stuk voor stuk vast te stellen kreeg hij iets voor elkaar.

Hij kon tenminste naar de film kijken en als de scherpte nog iets te 'wensen overliet was dat een lage prijs voor een ogenblik onafhankelijkheid van de robots.

In het volgende anderhalf uur neusde hij vier van de zes films door en was teleurgesteld.

Hij had een theorie. Er was, had hij gedacht, gaan betere manier om een inzicht te krijgen in de Solarische trant van leven en denken dan door hun romans te lezen. En hij had dat inzicht nodig als hij het onderzoek zinnig wilde uitvoeren.

Maar nu moest hij zijn theorieen laten voor wat ze waren. Hij had romans bekeken en had er alleen maar wat uit opgestoken over mensen met lachwekkende problemen die zich dwaas gedroegen en geheimzinnig reageerden. Waarom zou een vrouw in vredesnaam haar baantje opgeven bij de ontdekking dat haar kind hetzelfde beroep had gekozen en weigeren daarvoor een reden op te geven voor er ondraaglijke en belachelijke complicaties waren gekomen? Waarom zouden een dokter en een kunstenaar zich vernederd voelen nadat zij aan elkaar waren toegewezen en wat was er precies zo edel aan dat de dokter erop stond zich aan het robotisch onderzoek te gaan wijden? Hij stopte de vijfde roman in zijn viewer en zette hem aan zijn ogen. Hij was hondsmoe.

Zo moe zelfs, dat hij zich later niets meer van de vijfde roman kon herinneren (hij dacht dat het een thriller was) behalve het begin

waarin een nieuwe eigenaar zijn landhuis betreedt en de boekhouding doorneemt waarvan de films hem door een eerbiedige robot worden gegeven. Waarschijnlijk was hij in slaap gevallen met de viewer op zijn hoofd en alle lichten nog aan. Waarschijnlijk was er toen eerbiedig een robot binnengekomen die de viewer zachtjes had weggenomen en de lichten uit had gedaan. In elk geval sliep hij en droomde van Jessie. Alles was zoals het geweest was. Hij had de Aarde nooit verlaten. Ze stonden klaar om naar de gemeenschapskeuken te gaan en daarna met vrienden naar een subetherische show. Ze zouden met de Snelweg gaan en mensen zien en geen van beiden hadden ze ook maar de geringste zorg. Hij Was gelukkig.

En Jessie was mooi. Zij was op de een of andere manier magerder geworden. Waarom zou zij zo slank zijn? En zo mooi?

En er was nog iets mis. Op de een of andere manier liepen ze in de zon. Hij keek omhoog en alleen de gewelfde onderkant van de bovenste etages was zichtbaar, en toch scheen de zon, helder stralend op alles, en niemand was bang.

Verward werd Baley wakker. Hij liet de robots een ontbijt brengen en praatte niet met Daneel. Hij zei niets, vroeg niets, sloeg uitstekende koffie naar binnen zonder er iets van te proeven. Waarom had hij van een zichtbare-onzichtbare zon gedroomd? Hij begreep dat hij van de Aarde en Jessie gedroomd had, maar wat had de zon daarmee te maken? En waarom zou de gedachte daaraan hem eigenlijk in de war brengen?

‘Partner Elijah,’ zei Daneel vriendelijk. ‘Wat?’

‘Corwin Attlebish zal binnen een half uur komen kijken. Ik heb dat geregeld.’

‘Wie is verdomme Corwin Dinges nou weer?’ vroeg Baley scherp terwijl hij zich opnieuw koffie inschonk. ‘Hij was de eerste assistent van Agent Cruer, Partner Elijah, en is nu Waarnemend Hoofd van de Veiligheidsdienst.’

‘Laat hem dan meteen maar komen.’

‘De afspraak is, zoals ik uitgelegd heb, over een half uur.’

‘Dat kan me niet schelen. Maak meteen contact. Dat is een opdracht.’

‘Ik zal het proberen, Partner Elijah. Maar misschien wil hij nog niet ontvangen.’

‘Laten we dat risico dan maar lopen en schiet op, Daneel.’

Het Waarnemend Hoofd van de Veiligheidsdienst ging akkoord met het contact en, voor het eerst op Solarie, zag Baley een Kosmiet die aan het op Aarde gangbare beeld van Kosmieten beantwoordde. Attlebish was lang, atletisch en gebronsd. Zijn ogen waren lichtbruin, zijn kin was groot en hard.

Hij leek in de verte op Daneel. Maar waar Daneel geidealiseerd was, bijna als een God, had Attlebish menselijke trekken op zijn gezicht, Attlebish was zich aan het scheren. Het schuurpotloodje sproeide fijne deeltjes die tegen de wangen en de kin aansloegen, het haar netjes afhakten zodat het uiteenviel tot ongrijpbaar stof. Baley kende het apparaat van horen zeggen maar hij had er nooit een zien gebruiken.

'Bent u de Aardebewoner?' vroeg Attlebish onduidelijk door nauwelijks geopende lippen, terwijl het afbijtmiddel zijn bovenlip passeerde.

Baley zei: 'Ik ben Elijah Baley, rechercheur C-7. Ik kom van de Aarde.'

'U bent vroeg.' Attlebish klikte het scheerapparaat dicht en gooide het buiten het beeld. 'Wat is er, Aardebewoner?' Baley zou de toon waarop de ander sprak zelfs niet bevallen zijn al had hij nog zo'n goed humeur gehad. Nu kookte hij inwendig. Hij zei: 'Hoe gaat het met Agent Gruer?' Attlebish zei: 'Hij leeft nog. Misschien blijft hij in leven.' Baley knikte. 'Die gifmengers van u hier op Solarie kennen de juiste doses niet. Gebrek: aan ervaring. Ze gaven Gruer te veel en hij braakte het weer uit. De helft van de dosis zou hem gedood hebben.'

'Gifmengers? Er is geen bewijs voor vergif.' Baley gaapte hem aan. 'Jehoshaphat! Wat zou het anders zijn?'

'Van alles. Er kan veel met iemand misgaan.' Hij wreef over zijn gezicht, met zijn vingertoppen op zoek naar ruwe plekken. 'U kunt nauwelijks op de hoogte zijn met de stofwisselings-problemen die zich kunnen voordoen na tweehonderd vijftig jaar.'

'Als dat het geval is, hebt u dan een competent medisch advies proberen te krijgen?'

'Het rapport van dr. Thool…'

Dat deed de deur dicht. De woede die in Baley gekookt had vanaf het wakker worden stroomde over. Zo hard als hij maar kon schreeuwde hij. 'Wat kan mij dr. Thool schelen. Ik zei competent medisch advies. Jullie dokters weten niets, net zoals jullie detectives als je die zou hebben. Jullie moesten een detective van de Aarde hebben. Laat ook maar een dokter komen.'

Koel keek de Solarier hem aan. 'Bent u mij aan het zeggen wat ik doen moet?'

'Ja, en ik reken er niets voor. Het is cadeau. Gruer werd vergiftigd. Ik zag het gebeuren. Hij dronk, kokhalsde, en schreeuwde dat zijn keel brandde. En hoe noem je dat als je in aanmerking neemt dat hij…' plotseling hield Baley op. 'Dat hij wat?' Attlebish was onaangedaan.

Baley was zich onaangenaam bewust van Daneel op zijn gewone plaats, een meter of drie bij hem vandaan. Gruer had niet gewild dat

Daneel, als Auroraan, van het onderzoek afwist. Mat zei hij: ‘Er waren politieke implicaties.’ Attlebish vouwde zijn armen over elkaar en keek alsof het hem niets aanging, verveeld, een beetje vijandig. ‘Wij hebben op Solarie geen politiek zoals op andere Werelden. Hannis Gruer is een goed burger geweest, maar hij heeft te veel fantasie. Hij was het die, nadat hij iets over u gehoord had, erop aan drong om u hierheen te halen. Hij ging zelfs akkoord met de voorwaarde dat er een Auroraan met u mee moest komen. Ik vond het niet nodig. Rikaine Delmarre werd vermoord door zijn vrouw en wij zullen wel uitzoeken hoe en waarom. Zelfs als het ons niet lukt zal zij genetisch geanalyseerd worden en er zullen maatregelen worden genomen. Wat Gruer aangaat, uw fantasietje over vergif doet niet ter.’

Ongelovig zei Baley: ‘U schijnt te willen suggereren dat ik hier niet nodig ben.’

‘Ik geloof van niet, nee. Als u terug wilt keren naar de Aarde, gaat u dan gerust uw gang. Ik zou zelfs willen zeggen dat wij daarop aandringen.’

Baley stond versteld van zijn eigen reactie. Hij schreeuwde: ‘Nee, man. Mij krijg je zomaar niet weg.’

‘Wij hebben u gehuurd, rechercheur. We kunnen u ontslaan. U zult terugkeren naar uw thuisplaneet.’

‘Nee! Luister eens even naar mij. Ik zal u ook wat zeggen. U bent een grote Kosmiet en ik ben een Aardebewoner, maar met alle respect, met de grootste en nederigste verontschuldigingen, u bent bang.’

‘Neem dat terug!’ Attlebish richtte zich in volle een-meter-tachig-en-nog-wat op en keek hooghartig op de Aardebewoner neer.

‘U bent zo bang als de donder. U denkt dat u nu aan de beurt bent als u ermee doorgaat. U geeft toe zodat ze u met rust laten; zodat ze u uw ellendige leven niet af zullen nemen.’ Baley had er geen idee van wie die ‘ze’ wel mochten zijn of er uberhaupt sprake was van een ‘ze’. Hij probeerde de arrogante Kosmiet blindelings te treffen en hij had er plezier in om te zien hoe zijn woorden de zelfbeheersing van de ander aan stukken sloegen.

‘U vertrekt,’ zei Attlebish met een woedende vinger op hem gericht, ‘binnen een uur. Aan een diplomatieke behandeling zullen we niet denken, dat verzeker ik u.’

‘Spaar je tong, Kosmiet. De Aarde betekent niets voor jou, toegegeven, maar ik ben hier niet de enige. Mag ik mijn partner, Daneel Olivaw, even voorstellen? Hij komt van Aurora. Hij praat niet veel. Hij is hier niet om te praten. Dat is mijn afdeling. Maar hij luistert verdomd goed. Er ontgaat hem geen woord.

‘Laten we het even duidelijk stellen, Attlebish’ — met welbehagen noemde hij de naam zonder aanspreektitel, — ‘Wat er ook voor apekuren uitgevreten worden hier op Solarie, Aurora en een stuk of

veertig andere Buitenwerelden interesseren zich ervoor. Als je ons de deur uittrapt bestaat de volgende deputatie voor Solarie uit oorlogsschepen. Ik kom van de Aarde en ik weet hoe het systeem werkt. Gekwetste gevoelens komen als oorlogsschepen terug.' Attlebish verlegde zijn blik naar Daneel en scheen na te denken. Zijn stem was vriendelijker. 'Er gebeurt hier niets waar iemand van een andere planeet zich zorgen over hoeft te maken.'

'Gruer dacht daar anders over en mijn partner heeft hem dat horen zeggen.' Dit was geen tijd om over een leugentje te vallen.

Daneel keek Baley aan, bij die laatste bewering, maar Baley schonk er geen aandacht aan. Hij jakkerde maar door: 'Ik ben van plan dit onderzoek voort te zetten. Normaal zou ik er ik weet niet wat voor over hebben om terug te kunnen naar de Aarde. Als ik er alleen maar over denk wordt ik zo onrustig dat ik niet meer stil kan zitten. Als dit van robots verziekte paleis waar ik nu woon van mij was, zou ik het met alle robots en met u en uw rotwereld op de koop toe geven voor een kaartje naar huis.

Maar ik laat me niet door u wegsturen. Niet zolang er nog een zaak is waar ik aangezet ben en die niet is afgesloten. Probeer mij tegen mijn wil kwijt te raken en u kijkt praktisch al in de lopen van ruimteartillerie. En wat meer is, van nu af aan wordt dit onderzoek op mijn manier gedaan. Ik heb de leiding. Ik zie de mensen die ik wil zien. Ik zie ze. Ik bekijk ze niet. Ik ben het zo gewend en zo zal het gebeuren. Daarvoor wil ik de officiele toestemming van uw bureau.'

'Dit is onmogelijk, onverdraaglijk…'

'Daneel, laat het hem maar eens horen.' Ongeemotioneerd zei de stem van de humanoide: 'Zoals mijn partner u al heeft meegedeeld, Agent Attlebish, zijn we hierheen gehaald om een moord te onderzoeken. Het is van belang dat we dat ook doen. Wij willen u natuurlijk geen overlast bezorgen en misschien zal het niet nodig zijn om echt te gaan zien, hoewel het attent zou zijn als u daar uw goedkeuring aan hechtte voor het geval het nodig mocht zijn, zoals rechercheur Baley heeft verzocht. Wat het vertrek van de planeet tegen onze wil betreft, we zouden u dat niet willen adviseren, hoewel het ons spijt als er van uw kant het gevoel zou zijn dan ons aanblijven op Solarie onaangenaam was.'

Baley luisterde met een harde trek om zijn lippen naar de houterige zinsbouw. Voor iemand die Daneel als robot kende was het allemaal een poging om zijn werk te doen zonder iemand te kwetsen, Baley niet en Attlebish niet. Voor iemand die dacht dat Daneel een Auroraan was, een inboorling van de oudste en militair machtigste van de Buitenwerelden, klonk het als een serie hoffelijk-subtiele dreigementen.

Attlebish drukte zijn vingers tegen zijn voorhoofd. 'Ik zal erover

nadenken.'

'Niet te lang,' zei Baley. 'Omdat ik binnen het uur wat bezoekjes moet afsteken, en niet per beeld. Uitgekeken!' Hij gebaarde de robot het contact te verbreken en staarde toen met verbazing en plezier naar de plek waar Attlebish was geweest. Hij was dit allemaal niet van plan geweest. Het was een impuls, voortgekomen uit zijn droom en uit Attlebish's onnodige arrogantie. Maar nu het gebeurd was, was hij blij. Dit was wat hij echt gewild had — de leiding overnemen.

Hij dacht: Ik heb het die smerige Kosmiet toch maar eens goed gezegd!

Hij wilde dat de totale bevolking van de Aarde aanwezig was geweest en hem had kunnen zien. De man zag er ook zo uit als Kosmiet, en dat maakte het er natuurlijk nog beter op. Nog veel beter. Alleen, waarom die heftigheid waar het om zien ging? Baley begreep het nauwelijks. Hij wist wat hij van plan was, en zien (niet kijken) had daar deel van uitgemaakt. Goed. Toch was zijn hart open en dicht geklapt toen hij het over dat zien had, alsof hij bereid was de muur van dit landhuis te slopen of dat nu ergens toe diende of niet. Waarom?

Er zat hem iets dwars dat niets te maken had met de zaak, zelfs niet met de kwestie van de Aardse veiligheid. Maar wat?

Gek genoeg schoot zijn droom hem weer te binnen; de zon die door de ondoorzichtige lagen van de gigantische ondergrondse Steden op Aarde scheen.

Peinzend zei Daneel (voor zover zijn stem dan een herkenbare emotie kon verklanken): 'Ik vraag me af, Partner Elijah, of dit helemaal veilig is.'

'Die kerel overbluffen? Het werkte. En ik heb niet echt gebluft. Ik geloof dat het belangrijk is voor Aurora om te weten te komen wat er nu op Solarie aan de hand is en dat Aurora dat weet. En tussen twee haakjes, bedankt dat je me niet hebt terecht gewezen bij een niet helemaal juiste bewering.'

'Het was geen moeilijke beslissing. Jou je gang laten gaan deed Agent Attlebish weinig kwaad. Jouw leugen ontmaskeren zou jou veel meer en veel onmiddellijker kwaad hebben gedaan.'

'Tegenstrijdige potenties en de sterkste won, he, Daneel?'

'Zo was het, Partner Elijah. Ik heb begrepen dat dit proces, op een minder exact te definieren manier, ook in de menselijke geest plaatsvindt. Ik herhaal echter dat dit nieuwe plan van jou niet veilig is.'

'Welk nieuwe plan.'

'Ik keur jouw idee om mensen te gaan zien niet goed. Daarmee bedoel ik zien in tegenstelling tot kijken.'

'Dat begrijp ik. Ik heb niet om jouw goedkeuring gevraagd.'

‘Ik heb mijn instructies, Partner Elijah. Wat Agent Gruer jou gisteravond gedurende mijn afwezigheid verteld heeft kan ik niet weten. Dat hij iets gezegd heeft blijkt duidelijk uit de verandering van jouw houding ten opzichte van dit probleem. Dat kan ik echter, gezien mijn instructies, wel raden. Hij zal je gewaarschuwd hebben voor de mogelijkheid dat de situatie op Solarie gevaar oplevert voor andere planeten.’

Langzaam stak Baley zijn hand uit om zijn pijp te pakken. Zo nu en dan deed hij dat nog en steeds irriteerde het hem dat hij niets vond en het hem te binnen schoot dat hij niet kon roken. Hij zei: ‘Er zijn maar twintigduizend Solariers. Wat kunnen zij nou helemaal voor gevaar vormen?’

‘Mijn meesters op Aurora hebben zich al geruime tijd zorgen gemaakt over Solarie. Zij hebben mij niet alles verteld wat zij weten…’

‘En het weinige dat ze jou wel verteld hebben mag je niet aan mij verder vertellen. Zo is het toch?’ vroeg Baley. Daneel zei: ‘Er moet nog veel ontdekt worden voor er vrijuit over deze zaak gesproken kan worden.’

‘Nu, wat voeren de Solariers in hun schild? Nieuwe wapens? Betalen ze een revolutie? Een campagne van individuele moorden? Wat kunnen twintigduizend mensen doen tegen honderden miljoenen Kosmieten?’ Daneel bleef zwijgen.

Baley zei: ‘Ik ben van plan daar achter te komen, zie je?’

‘Maar niet op de manier die je nu hebt voorgesteld, Partner Elijah. Er is mij zorgvuldig ingeprent dat ik voor jouw veiligheid moet waken.’

‘Dat moet je toch al. Eerste Wet!’

‘Daar nog bovenuit. Als het gaat om jouw veiligheid of die van een ander moet ik die van jou bewaken.’

‘Natuurlijk. Dat begrijp ik. Als er met mij iets gebeurt kun jij hier niet langer blijven zonder complicaties waar Aurora nog niet klaar voor is. Zolang als ik in leven ben, ben ik hier op Solarie’s oorspronkelijke verzoek en dus kunnen we op onze strepen gaan staan, als dat nodig is, en zorgen dat ze ons hier houden. Als ik dood ben verandert de hele situatie. Jouw orders zijn dus: hou Baley in leven. Heb ik gelijk, Daneel?’

Daneel zei: ‘Ik kan de gedachtegang achter mijn opdracht niet interpreteren.’

Baley zei: ‘Goed, maak je maar geen zorgen. De open ruimte zal mijn dood niet zijn als ik het nodig vind om iemand te gaan opzoeken. Ik overleef het wel. Misschien wen ik er zelfs wel aan.’

‘Het gaat niet alleen om de open ruimte, Partner Elijah,’ zei Daneel. ‘Het is die kwestie van dat zien van Solariers die ik niet

goedkeur.'

'Je wilt zeggen dat de Kosmieten het niet leuk vinden. Jammer voor ze. Laat ze dan maar neusfilters en handschoenen dragen. Laat ze de lucht ontsmetten. En als het tegen hun lieve moraal is om mij in den vleze onder ogen te komen, laat ze dan maar met de ogen knipperen en blozen. Maar ik ben niet van plan me daar iets van aan te trekken. Ik vind het nodig en ik zal het doen.'

'Maar dat kan ik niet toestaan.'

'Jij kunt dat mij niet toestaan?'

'Maar je begrijpt toch wel waarom, Partner Elijah.'

'Dat begrijp ik niet.'

'Vergeet niet dat Agent Gruer, de Solarische sleutelfiguur in het onderzoek naar de moord, vergiftigd is. Volgt daar niet uit, dat als ik jou toesta je plan uit te voeren om je in het wilde weg zelf te gaan vertonen jij onvermijdelijk het volgende slachtoffer zult zijn. Hoe kan ik jou dan ooit toestaan de veiligheid van dit landhuis te verlaten.'

'Hoe zou je me willen tegenhouden, Daneel?'

'Indien nodig met geweld, Partner Elijah,' zei Daneel rustig. 'Zelfs al zou ik je daarbij pijn moeten doen. Als ik dat niet doe zul je zeker sterven.'

9. Schaakmat voor een robot

Baley zei: ‘Het hoogste potentieel wint dus weer eens een keertje, Daneel. Je zult me pijn doen om me in leven te houden.’

‘Ik denk niet dat het nodig zal zijn je pijn te doen, Partner Elijah. Je weet dat ik jou in kracht ver overtref en je zult geen zinloze pogingen doen je te verzetten. Mocht het echter nodig worden, dan zal ik gedwongen zijn je pijn te doen.’

‘Ik zou je neer kunnen ploffen op deze eigenste plek,’ zei Baley. ‘Nu meteen! In mijn potentieel zit niets om me daar van te weerhouden.’

‘Ik dacht al dat je zo’n houding een keer zou kunnen aannemen in onze huidige verhouding, Partner Elijah. Vooral tijdens de rit naar dit landhuis kwam die gedachte bij me op, toen je een ogenblik gewelddadig werd in de grondwagen. Mijn vernietiging is onbelangrijk vergeleken met jouw veiligheid, maar zo’n vernietiging zou jou tenslotte in een moeilijk parket brengen en de plannen van mijn meesters verijdelen. Daarom was het mijn eerste zorg om, tijdens je eerste slaapperiode, je ploffer van zijn lading te ontdoen.’ Baley perste zijn lippen opeen. Hij liep rond met een ongeladen ploffer! Zijn hand schoot onmiddellijk naar zijn holster. Hij trok het wapen en keek naar de wijzer die de stand van de lading aangaf. Die lag tegen de nul aan alsof hij er nooit meer vandaan wilde. Een ogenblik balanceerde hij het brok doelloze metaal alsof hij het Daneel in het gezicht wilde smijten. Maar zou dat ergens goed voor zijn? De robot zou handig wegduiken.

Baley stopte de ploffer weg. Hij kon te zijner tijd weer geladen worden.

Langzaam, peinzend, zei hij: ‘Ik laat me door jou niet voor de gek houden, Daneel.’

‘In welk opzicht, Partner Elijah?’

‘Je speelt me een beetje te veel baas. Je houdt me te grondig tegen. Ben je een robot?’

‘Dat heb je eerder in twijfel getrokken,’ zei Daneel.

‘Vorig jaar, op Aarde, betwijfelde ik of R. Daneel Olivaw werkelijk een robot was. Het bleek dat hij er een was. Ik geloof dat hij het nog steeds is. Maar ik vraag me wel af: Ben jij R. Daneel Olivaw?’

‘Dat ben ik.’

‘Ja? Daneel werd speciaal ontworpen om nauwkeurig een Kosmiet te kunnen imiteren. Waarom zou een Kosmiet Daneel niet nauwkeurig kunnen imiteren?’

‘Maar waarom zou hij?’

‘Om hier met meer initiatief en bekwaamheid een onderzoek te

kunnen instellen dan een robot dat zou kunnen. En door tegelijk de rol van Daneel te spelen zou je me veilig onder de duim kunnen houden door me, ten onrechte, het idee te geven dat ik de baas ben. Tenslotte werk je via mij en ik moet plooibaar gehouden worden.'

'Dat is allemaal niet waar, Partner Elijah.'

'Waarom houden alle Solariers die we ontmoeten jou dan voor een mens? Het zijn robotische deskundigen. Kunnen ze zo makkelijk voor de gek worden gehouden? Het komt me voor dat ik het als enige niet bij het juiste eind kan hebben, tegenover zoveel mensen die het dan verkeerd zouden hebben. Het omgekeerde is waarschijnlijker.'

'Helemaal niet, Partner Elijah.'

'Bewijs het,' zei Baley, terwijl hij langzaam naar een tafel liep en een afvalvernietiger pakte. 'Dat kun je makkelijk genoeg, als je een robot bent. Laat het metaal onder je huid eens zien.'

Daneel zei: 'Maar ik verzeker je…'

'Laat het metaal zien,' zei Baley kortaf. 'Dat is een opdracht! Of voel je je niet verplicht opdrachten te gehoorzamen?'

Daneel knoopte zijn overhemd los. De gladde, bronskleurige huid van zijn borst was spaarzaam met licht haar bedekt. Daneel's vinger drukten net onder de rechtertepel, en vlees en huid spleten zonder dat er bloed was te zien langs de hele lengte van de borst open en daaronder was de glans van metaal te zien.

En toen dat gebeurde bewogen Baley's vingers die op de tafel rustten een centimeter naar rechts en prikten naar een contact schakelaar. Bijna onmiddellijk kwam er een robot binnen.

'Beweeg je niet, Daneel,' schreeuwde Baley. 'Dat is een opdracht!

Blijf stokstijf staan!'

Daneel stond onbeweeglijk, alsof het leven of de robotische imitatie daarvan hem verlaten had.

Baley riep naar de robot: 'Kun je nog twee stafleden laten komen zonder dat je zelf weg gaat? Doe het dan.'

'De robot zei: 'Jawel, meester.'

Er kwamen nog twee robots binnen, radiografisch opgeroepen. Alle drie gingen ze op een rij staan. 'Jongens!' zei Baley. 'Zien jullie dit schepsel van wie jullie dachten dat het een meester was?'

Zes rode ogen richtten zich plechtig op Daneel. Tegelijk zeiden ze: 'We zien hem meester.'

Baley zei: 'Zien jullie ook dat deze zogenaamde meester in feite een robot is zoals jullie, met metaal van binnen? Hij ziet er alleen maar uit als een mens.'

'Ja, meester.'

'Jullie hoeven geen enkele order te gehoorzamen die hij jullie geeft.

Begrijpen jullie dat?'

‘Ja, meester.’

‘Ik, daarentegen,’ zei Baley, ‘ben een echt mens.’ De robots aarzelden een ogenblik. Baley vroeg zich af of zij, nu ze gezien hadden dat iets wat er als een mens uitzag een robot was, nog iets met een menselijk uiterlijk als mens zouden accepteren.

Maar toen zei een van de robots: ‘U bent een mens, meester,’ en Baley durfde weer adem te halen. Hij zei: ‘Goed dan, Daneel. Ontspan je.’ Daneel ging in een wat natuurlijker houding staan en zei rustig: ‘De twijfel die je uitte over mijn identiteit was slechts een voorwendsel om mijn aard aan anderen duidelijk te maken, neem ik aan.’

‘Dat was zo,’ zei Baley en hij keek een andere kant op. Hij dacht: Het ding is een machine, geen mens. Een machine kun je niet voor aap zetten.

En toch kon hij een gevoel van schaamte niet helemaal onderdrukken. Zelfs zoals Daneel er nu bij stond, met de borst open, leek hij zo menselijk, zo vatbaar voor verraad. Baley zei: ‘Sluit je borst, Daneel, en luister naar me. Fysiek moet je het tegen drie robots afleggen. Dat zie je wel in zeker?’

‘Dat is duidelijk, Partner Elijah.’

‘Goed!….Nou jullie, jongens,’ en hij wendde zich weer tot de andere robots. ‘Jullie vertellen aan niemand, mens of meester, dat dit schepsel een robot is. Wanneer ook maar, zonder dat ik — en ik alleen — je daar opdracht toe gegeven heb.’

‘Ik dank je,’ viel Daneel hem zacht in de rede. ‘Maar,’ ging Baley verder, ‘het kan deze mensachtige robot nooit worden toegestaan mij hoe dan ook dwars te zitten bij wat ik doe. Als hij zoiets probeert zullen jullie hem met geweld tegen houden en ervoor zorgen dat je hem niet beschadigt zolang dat niet absoluut noodzakelijk is. Hij mag geen contact hebben met andere mensen dan ik, of met andere robots dan jullie, of het nu om zien of kijken gaat. En laat hem geen moment alleen. Hou hem in deze kamer en blijf zelf ook hier. Tot nader order hoeven jullie je gewone werk dan niet te doen. Is dit allemaal duidelijk?’

‘Ja, meester,’ zeiden ze in koor.

Baley richtte zich weer tot Daneel. ‘Je kunt nu niets doen, probeer dus maar niet om me tegen te houden.’ Daneels armen hingen losjes naast hem. Hij zei: ‘Ik mag je niet door nalatigheid wat laten overkomen, Partner Elijah. Maar onder de omstandigheden is niets dan passiviteit mogelijk. De logica daarvan is onwrikbaar. Ik zal niets doen. Ik vertrouw erop dat je veilig en gezond zult blijven.’ Daar had je het nu, dacht Baley. Logica was logica en verder hadden robots niets. De logica vertelde Daneel dat hij volkomen mat was gezet. De rede had hem kunnen zeggen dat alle factoren zelden voorspelbaar

zijn, dat de tegenpartij een vergissing zou kunnen begaan. Niets van dat alles. Een robot is alleen maar logisch, niet redelijk. Toch voelde Baley zijn geweten een beetje knagen en kon hij er zich niet van weerhouden Daneel een beetje te troosten. Hij zei: 'Hoor eens, Daneel, zelfs als ik het gevaar tegemoet ging, wat niet zo is' (dat voegde hij er haastig aan toe, met een snelle blik op de andere robots) 'zou dat gewoon mijn werk zijn. Daarvoor word ik betaald. Het is evengoed mijn werk om te voorkomen dat de mensheid als geheel iets overkomt als het jouw werk is om te voorkomen dat mij iets overkomt. Snap je dat?'

'Nee, Partner Elijah.'

'Dat komt dan omdat je er niet op gebouwd bent om dat te begrijpen. Je kunt me op mijn woord geloven dat je het als je een mens was, zou begrijpen.' Daneel boog berustend zijn hoofd en bleef roerloos staan terwijl Baley langzaam naar de kamerdeur liep. De drie robots gingen opzij om de weg voor hem vrij te maken en hielden hun foto-elektrische ogen sterk op Daneel gevestigd. Het was een soort vrijheid die Baley tegemoet liep en zijn hart begon sneller te kloppen bij de gedachte daaraan, en sloeg toen een slag over. Een nieuwe robot kwam van de andere kant naar de deur. Was er iets mis gegaan? 'Wat is er, jongen?' snauwde hij.

'Er is een bericht voor u, meester, van het bureau van het Waarnemend Hoofd van de Veiligheidsdienst Attlebish.' Baley pakte de capsule die hem gegeven werd aan en maakte hem onmiddellijk open. Een met fijne letters beschreven strook papier ontrolde zich. (Dat verbaasde hem niet. Solarie zou zijn vingerafdrukken wel in een archief hebben en de capsule zou zo gemaakt zijn dat hij openging bij de aanraking van die bepaalde kronkels.)

Hij las het bericht en op zijn lang gezicht verscheen een tevreden trek. Het was de officiele toestemming om 'zie-gesprekken' te houden, onder voorbehoud van goedkeuring van de betrokkenen, die echter dringend verzocht werden de 'Agenten Baley en Olivaw' de grootst mogelijk medewerking te geven. Attlebish had gecapituleerd, zelfs zodanig dat hij de naam van de Aardebewoner het eerst noemde. Het was een goed, voorteken waaronder hij tenslotte een onderzoek kon beginnen op de manier waarop een onderzoek hoorde te gaan.

Baley zat weer in een vliegtuig, zoals op die trip van New York naar Washington. Maar er was een verschil. Het vliegtuig was niet afgesloten. De ramen waren doorzichtig gelaten.

Het was een heldere, mooie dag en van de plaats waar Baley zat v/aren de ramen evenzovele blauwe vlekken. Ononderbroken en met verder niets te zien. Hij probeerde om niet in elkaar te duiken. Hij begroef zijn hoofd alleen maar tussen zijn knieen als het absoluut niet meer te harden was. Het was een beproeving die hij zelf gewild had.

Het triomfantelijke gevoel, het ongewone besef van vrijheid na eerst Attlebish en toen Daneel verslagen te hebben, het idee de eer van de Aarde goed tegenover de Kosmieten verdedigd te hebben, vroegen er bijna om. Hij was begonnen met door de open ruimte naar het wachtende vliegtuig te lopen in een toestand van lichte duizeligheid die bijna plezierig was, en in een soort manisch zelfvertrouwen had hij opdracht gegeven de ramen niet af te schermen. Ik zal eraan moeten wennen, dacht hij, en hij staarde naar het blauw tot zijn hart sneller begon te kloppen en de brok in zijn keel ondragelijk groot werd. Met steeds kortere tussenpozen moest hij zijn ogen sluiten en zijn hoofd in zijn armen begraven. Langzaam ontglipte hem zijn zelfvertrouwen en zelfs het gevoel van het holster van de zojuist geladen ploffer kon daar weinig aan veranderen. Hij probeerde zich op zijn aanvalsplan te concentreren. Leer eerst het leven op de planeet kennen. Schets de achtergrond waartegen alles geplaatst moet worden, anders blijft alles zinloos.

Ga praten met een socioloog!

Hij had een robot gevraagd naar de naam van de eminentste Solarische socioloog. En het prettige van robots was dat zij geen vragen stelden. De robot gaf de naam en lichtte de doopceel en wachtte even voor hij opmerkte dat de socioloog waarschijnlijk aan het lunchen zou zijn en daarom misschien zou verzoeken het contact nog even uit te stellen. ‘Lunch!’ zei Baley luid. ‘Doe niet zo belachelijk. Het duurt nog twee uur voor het middag wordt.’ De robot zei: ‘Ik gebruik de plaatselijke tijd, meester.’ Baley staarde hem aan en begreep het toen. Op Aarde, met haar begraven Steden, waren dag en nacht, het wakker zijn en het slapen, perioden die door de mens waren gemaakt, aangepast aan de behoeften van de gemeenschap en de planeet. Op een planeet als deze, naakt aan de zon blootgesteld, waren dag en nacht geen dingen die je maar te kiezen had, maar werden zij willekeurig aan de mensen opgelegd. Baley probeerde zich een wereld voor te stellen die bij het wentelen licht en duister werd. Dat viel hem niet mee en hij voelde minachting voor de o zo superieure Kosmieten die zich zoiets essentieels als tijd lieten voorschrijven door de grillen van planetaire bewegingen. Hij zei: ‘Maak toch maar contact.’

Toen het vliegtuig landde waren er robots om hem af te halen en zodra Baley de open lucht weer instapte stond hij te trillen op zijn benen. Tegen de dichtstbijzijnde robot mompelde hij: ‘Geef me een arm, jongen.’ Met een benepen glimlachje stond de socioloog achterin een hal op hem te wachten. ‘Goedemiddag, meneer Baley.’ Buiten adem knikte Baley hem toe. ‘Goedenavond, meneer, Zou u de ramen misschien willen afschermen?’ De socioloog zei: ‘Dat is al gebeurd. Ik weet wel iets van het leven op Aarde af. Wilt u me volgen?’ Zonder

robotische hulp, en op een grote afstand, volgde Baley hem door een netwerk van gangen. Toen hij eindelijk in een grote kamer zat was hij blij dat hij kon uitrusten. De kamermuren waren voorzien van ondiepe, gebogen nissen. Roze en gouden beeldhouwwerk stond in alle nissen abstracte figuren die het oog streelden zonder meteen een duidelijke betekenis te hebben. Een grote, doosachtige toestand waar witte cilindervormige dingen aanhingen, met ontelbare pedalen, zou wel eens een muziekinstrument kunnen zijn. Baley keek naar de socioloog die voor hem stond. De Kosmiet zag er precies zo uit als toen Baley hem eerder die dag bekeken had. Hij was lang en slank en zijn haar was sneeuwwit. Zijn gezicht was opmerkelijk wigvormig, met een forse neus, en diepliggende, levendige ogen. Hij heette Anselmo Quemot.

Ze keken elkaar aan tot Baley erop durfde te rekenen dat zijn stem weer redelijk normaal zou klinken. En toen had zijn eerste opmerking niets te maken met het onderzoek. Het was er eigenlijk uit voor hij er erg in had. Hij zei: ‘Mag ik wat drinken?’

‘Wat drinken?’ De stem van de socioloog was een tikje te hoog om helemaal prettig te zijn. Hij zei: ‘Wilt u water?’

‘Ik zou liever iets alcoholisch hebben.’

De socioloog begon heel moeilijk te kijken, alsof hij niet op de hoogte was van de verplichtingen die het gastheerschap met zich meebracht.

En dat, dacht Baley, was letterlijk ook zo. In een wereld waar alleen maar gekeken werd was van samen eten en drinken geen sprake.

Een robot bracht hem een emaille kopje. De drank was lichtroze gekleurd. Baley rook er behoedzaam aan en proefde nog behoedzamer. Het teugje verdampte warm in zijn mond en stuurde een prettig bericht langs zijn slokdarm. De volgende slok had iets meer om het lijf. Quemot zei: ‘Als u meer wilt…’

‘Nee, dank u, op het ogenblik niet. Het is vriendelijk van u, meneer, mij te willen ontvangen.’ Quemot probeerde te glimlachten en dat mislukte nogal opvallend. ‘Het is lang geleden dat ik zoiets gedaan heb, ja.’ Hij wrong zich bijna in allerlei bochten toen hij sprak. Baley zei: ‘Ik geloof dat het u nogal moeilijk valt.’

‘Nogal, ja.’ Quemot draaide zich abrupt om en trok zich terug in een stoel aan het andere eind van de kamer. Hij draaide de stoel zo dat hij meer niet dan wel naar Baley hoefde te kijken en ging zitten. Hij vouwde zijn gehandschoende handen en zijn neusvleugels leken te trillen. Baley dronk de kop leeg en voelde hoe zijn ledematen warm werden en hoe zelfs iets van zijn zelfvertrouwen terugkeerde.

Hij zei: ‘Wat betekent het precies om mij hier te hebben, dr. Quemot?’

De socioloog mopperde: ‘Dat is een ongewoon persoonlijke vraag.’

‘Dat weet ik. Maar ik geloof dat ik bij het kijken al heb uitgelegd dat ik met een moordzaak bezig ben en dat ik veel te vragen heb, en soms heel persoonlijk.’

‘Ik zal u helpen als ik dat kan,’ zei Quemot. ‘Ik hoop dat de vragen fatsoenlijk zullen zijn.’ Hij bleef de andere kant op kijken terwijl hij praatte. Als zijn ogen die van Baley ontmoetten keken ze meteen weer weg.

Baley zei: ‘Ik vraag niet alleen uit nieuwsgierigheid hoe u zich voelt. Dit is van belang voor het onderzoek.’

‘Ik zie dat niet in.’

‘Ik moet zoveel mogelijk over deze wereld te weten komen. Ik moet kunnen begrijpen hoe Solariers zich in gewone situaties voelen. Begrijpt u dat?’

Quemot keek nu helemaal niet naar Baley. Langzaam zei hij: ‘Tien jaar geleden is mijn vrouw overleden. Het viel me nooit makkelijk haar te zien, maar natuurlijk is het iets wat je in de loop van de tijd leert verdragen en zij was niet van het opdringerige soort. Er is mij geen nieuwe vrouw toegewezen omdat ik de leeftijd van… van…’ — hij keek naar Baley alsof hij hem vroeg de zin af te willen maken, en toen Baley dat niet deed, ging hij zachter verder — ‘het vaderschap. Zonder zelfs een vrouw ben ik het verschijnsel van zien totaal ontwend.’

‘Maar hoe voelt u zich erbij?’ drong Baley aan. ‘Bent u in paniek?’

Hij dacht aan zichzelf in het vliegtuig.

‘Nee. Niet in paniek.’ Quemot draaide zijn hoofd zo dat hij een glimp van Baley op kon vangen om bijna onmiddellijk weer voor zich te kijken.

‘Ik zal oprecht met u zijn, meneer Baley. Ik geloof dat ik u kan ruiken.’

Baley leunde automatisch achterover in zijn stoel, zich pijnlijk van zichzelf bewust. ‘Mij ruiken?’

‘Helemaal denkbeeldig, natuurlijk,’ zei Quemot. ‘Ik kan niet zeggen of u een geur hebt, of hoe sterk die is, maar zelfs als u een sterke geur had, zouden mijn neusfilters die wel buiten houden. En toch, de verbeelding…’ Hij haalde zijn schouders op. ‘Ik begrijp het.’

‘Het is nog erger. Neemt u me niet kwalijk, meneer Baley, maar in de lijfelijke aanwezigheid van een menselijk wezen heb ik sterk het gevoel dat iets slijmerigs op het punt staat mij aan te raken. Ik blijf ineenkrimpen. Het is hoogst onaangenaam.’

Peinzend wreef Baley zich over zijn oor en hij probeerde zijn ergernis te onderdrukken. Tenslotte reageerde de ander neurotisch op een heel gewone situatie.

Hij zei: ‘Als dat allemaal zo is, verbaast het mij dat u er zo grif in

toestemde mij te zien. U wist ongetwijfeld dat u dan iets onaangenaams te wachten stond.'

'Dat wist ik. Maar, weet u, ik was nieuwsgierig. U bent van de Aarde.'

Baley dacht schamper dat dat nog een argument tegen het zien had moeten zijn, maar hij zei alleen maar: 'Wat maakt dat uit?'

Een zenuwachtig soort enthousiasme begon in Quemots stem mee te klinken. 'Dat kan ik niet zo een twee drie uitleggen. Zelfs niet aan mezelf, eigenlijk. Maar ik heb nu tien jaar sociologie gedaan. Echt eraan gewerkt. Ik heb totaal nieuwe en opzienbarende proposities ontwikkeld die toch in de grond waar zijn. Een van die proposities heeft mijn buitengewone interesse in de Aarde en de Aardebewoners gewekt. Ziet u, als u de maatschappij en de levensstijl op Solarie zorgvuldig onder de loep zou nemen zou het u duidelijk worden dat voor die maatschappij en die levensstijl die van de Aarde zelf model hebben gestaan.'

10. Doopceel van een cultuur

Ondanks zichzelf schreeuwde Baley: ‘Wat!’ Terwijl er een stilte viel keek Quemot over zijn schouder en zei tenslotte: ‘Niet de tegenwoordige cultuur van de Aarde, nee.’

Baley zei: ‘Oh.’

‘Maar in het verleden, ja. De Oude Geschiedenis van de Aarde. Als Aardebewoner kent u die natuurlijk.’

‘Ik heb wel eens een boek gezien,’ zei Baley voorzichtig. ‘Ah. Dan begrijpt u me.’

Baley, die hem niet begreep, zei: ‘Ik zal precies uitleggen wat ik wil, dr. Quemot. Ik wil dat u me alles vertelt wat u weet over Solarie, waarom het zo anders dan de andere Buitenwerelden is, waarom er zoveel robots zijn, waarom u zich gedraagt zoals u zich gedraagt. Het spijt me dat ik een ander onderwerp aan moet snijden dan dat waar u over praatte.’

Baley wilde bepaald wel van onderwerp veranderen. Elk gesprek over de overeenkomsten en verschillen tussen de Solarische cultuur en de Aardse zou hem veel te veel in beslag gaan nemen. Het zou hem deze dag kunnen kosten zonder dat hij, op het punt van bruikbare informatie, veel wijzer was geworden.

Quemot glimlachte. ‘U wilt Solarie niet de andere Buitenwerelden vergelijken en niet met de Aarde.’

‘Ik ken de Aarde, meneer.’

‘Zoals u wilt.’ De Solariers kuchte zacht. ‘Hebt u er bezwaar tegen als ik mijn stoel helemaal de andere kant op draai? Dat zou wel zo — wel zo prettig zijn.’

‘Zoals u wilt, dr. Quemot,’ zei Baley stijfjes. ‘Goed.’ Op een gedempt uitgesproken bevel van Quemot draaide een robot de stoel om, en toen de socioloog daar zo zat, door een forse rugleuning voor Baley verborgen, werd zijn stem levendiger en zelfs dieper en krachtiger. Quemot zei: ‘De eerste kolonisten kwamen zo’n driehonderd jaar geleden naar Solarie. De oorspronkelijke kolonisten waren Nexonianen. Kent u Nexon?’

‘Ik ben bang van niet.’

‘Het ligt vlakbij Solarie, maar twee parsecs ver. In feite zijn Solarie en Nexon het dichtst bij elkaar gelegen paar bewoonde werelden in de Melkweg. Er was op Solarie, zelfs toen het nog niet door mensen bewoond was, alle mogelijke leven en het was bijzonder geschikt voor menselijke bewoning. Het oefende duidelijk aantrekkingskracht uit op de welgestelden van Nexon die er moeite mee hadden een goede levensstandaard te handhaven naarmate hun eigen planeet voller werd.’

Baley interrumpeerde. ‘Voller werd? Ik dacht dat de Kosmieten aan geboorteregeling deden?’

‘Solarie wel, maar in het algemeen wordt de regeling op de Buitenwerelden nogal laks toegepast. In de tijd waar ik van spreek begon Nexon de twee miljoen te naderen. Het was al zo druk dat het nodig was paal en perk te stellen aan het aantal robots dat een bepaald gezin mocht hebben. Zo kwamen die Nexonianen erbij zomerhuizen op Solarie te bouwen, waar het vruchtbaar was, een gematigd klimaat heerste en geen gevaarlijke dieren waren. De kolonisten op Solarie konden Nexon nog altijd met weinig moeite bereiken terwijl zij op Solarie konden leven zoals ze dat wilden. Ze konden zoveel robots gebruiken als ze zich konden permitteren of nodig hadden. Landgoederen konden zo uitgestrekt zijn als men maar wilde omdat, met een lege planeet, ruimte geen probleem was en met een onbeperkt aantal robots de exploitatie ook niet.

Er kwamen zoveel robots dat ze voorzien werden van radiocontact en dat was het begin van onze beroemde robotindustrie. We begonnen nieuwe varieteiten te ontwikkelen, nieuwe accessoires, nieuwe toepassingsmogelijkheden. De cultuur dicteert de uitvinders; ik geloof dat ik die uitdrukking uitgevonden heb.’ Quemot grinnikte.

Als reactie op de een of andere prikkel die Baley door de barriere van de stoel niet kon zien kwam een robot Quemot een drankje brengen dat er net zo uitzag als de drank die Baley al gehad had. Baley kreeg niets en hij besloot er ook niet om te vragen.

Quemot ging verder: ‘De voordelen van het leven op Solarie waren voor iedereen die zijn ogen openhield duidelijk. Solarie kwam in de mode. Meer Nexonianen bouwden er hun huizen en Solarie werd wat ik bij voorkeur een ‘villa-planeet’ noem. En meer en meer van de kolonisten begonnen bet hele jaar op de planeet te blijven terwijl zij bun zaken op Nexon door assistenten lieten behartigen. Robotfabrieken werden op Solarie opgericht. Boerderijen en mijnen werden zodanig geexploiteerd dat export mogelijk begon te worden. ‘Kortom, meneer Baley, het werd duidelijk dat Solarie, in minder dan een eeuw, even overbevolkt zou worden als Nexon geweest was. Het leek belachelijk en een verspilling om eerst zo’n nieuwe wereld te vinden en die dan weer kwijt te raken door een gebrek aan inzicht. ‘Om u het verhaal van talloze politieke complicaties te besparen kan ik volstaan met te zeggen dat Solarie erin slaagde zonder oorlog onafhankelijk te worden en te blijven. Onze bruikbaarheid voor de andere Buitenwerelden als bron van speciale robots bezorgde ons vrienden en dat kwam ons van pas, natuurlijk.

‘Eenmaal onafhankelijk geworden was het onze eerste zorg om de bevolking gegarandeerd binnen redelijke grenzen te houden. We beperkten de immigratie en de geboorten en in de behoefte aan

mankracht voorzagen we door steeds meer en steeds verfijndere robots te gebruiken.' Baley zei: 'Waarom hebben de Solariers er bezwaar tegen elkaar te zien?' Hij had zich geergerd over de manier waarop Quemot zijn sociologische uiteenzettingen wenste te geven.

Quemot gluurde langs zijn stoel en dook bijna meteen weer weg.

'Dat volgt daar onvermijdelijk uit. We hebben reusachtige landgoederen. Een goed van twintigduizend vierkante kilometer is niet ongewoon, hoewel de grootste aanzienlijke hoeveelheden onproductief gebied omvatten. Mijn eigen landgoed is 1530 vierkante kilometer groot maar elke vierkante meter is goed land.

Hoe dan ook, meer dan wat ook is het de omvang van het landgoed die iemands maatschappelijke status bepaalt. En een van de eigenschappen van een groot goed is dat je er bijna doelloos op rond kunt zwerven zonder hoegenaamd het gevaar te lopen dat je op het terrein van je buurman raakt en dus je buurman tegenkomt. Begrijpt u?' Baley haalde zijn schouders op. 'Ik geloof van wel.'

'Een Solarier is er, kortom, trots op zijn buurman niet te ontmoeten. Tegelijkertijd wordt zijn land zo goed verzorgd door robots en is het zo selfsupporting dat er ook geen reden voor hem is die buurman te ontmoeten. De wens om dat te vermijden leidde tot de ontwikkeling van nog volmaakter kijkapparatuur en naarmate de kijkapparatuur hoe langer hoe meer verbeterde, werd de noodzaak om je buurman te zien kleiner dan ooit. Het was een kringloop die zich zelf versterkte, een soort feedback. Begrijpt u?' Baley zei: 'Hoort u eens, dr. Quemot. U hoeft dat niet allemaal zo voor mij te vereenvoudigen. Ik ben dan wel geen socioloog maar ik heb de gewone elementaire sociologie wel op school gehad. Al was het dan alleen maar een Aardse school, natuurlijk,' voegde Baley er met een soort weerbarstige bescheidenheid aan toe om de ander, die zo'n opmerking in meer vernederende termen zou verpakken, voor te zijn, 'maar wiskunde kan ik wel volgen.'

'Wiskunde?' zei Quemot, die de laatste lettergreep op piepende toon uitbracht.

'Nou ja, niet het spul dat ze in de robotiek gebruiken, die ik niet zou kunnen volgen, maar met de sociologische relaties kan ik overweg. Ik ben bijvoorbeeld bekend met de Tera-min Relatie.'

'Met wat, meneer?'

'Misschien heet het bij u anders. De differentiaal van de geleden ongemakken met de toegestane privileges: dee ie sub jee tot de ende…'

'Waar hebt u het over?' Baley hoorde de scherpe en autoritaire toon van een Kosmiet en hij zweeg verbijsterd. En toch was de relatie tussen geleden ongemak en toegestane voorrechten een essentieel onderdeel van de wetenschap hoe je met mensen om moest springen

zonder explosieve situaties te veroorzaken. Een privecel in de gemeenschapsbadkamer, iemand met reden gegeven, hield x personen in geduldige afwachting tot dit zelfde zeldzame voorrecht hun ook verleend zou worden, waarbij de waarde van x varieerde met bekende variaties in omgeving en menselijk temperament, zoals de Teramin Relatie die kwantitatief beschreef. Maar toch, in een wereld met alleen maar voorrechten en geen enkel ongemak, was de Teramin Relatie iets triviaals. Misschien had hij het verkeerde voorbeeld gekozen. Hij probeerde het opnieuw. 'Hoort u eens, meneer, het kan natuurlijk geen kwaad een kwalitatieve beschrijving te krijgen van de groei van dit vooroordeel tegen het zien, maar ik heb er niet zoveel aan. Ik wilde de precieze analyse van het vooroordeel kennen zodat ik effectieve tegenmaatregelen kan nemen. Ik wil mensen overhalen om mij te zien, zoals u nu.'

'Meneer Baley,' zei Quemot, 'u kunt menselijke emoties niet behandelen alsof ze in een positronisch brein waren ingebouwd.'

'Dat beweer ik pok niet. Robotiek is een deductieve wetenschap en de sociologie is inductief. Maar in beide gevallen kun je wiskunde toepassen.'

Er viel een korte stilte. Toen zei Quemot met een trillende stem: 'U hebt toegegeven dat u geen socioloog bent.'

'Dat weet ik. Maar er is mij verteld dat u er een was. De beste op de hele planeet.'

'Ik ben de enige. Je zou bijna kunnen zeggen dat ik de wetenschap heb bedacht.'

'Oh?' Baley aarzelde voor hij zijn volgende vraag durfde te stellen. Het klonk hem zelf bijna onbeschoft in de oren. 'Hebt u boeken over het onderwerp gezien?'

'Ik heb een stuk of wat Auroraanse boeken gezien.'

'Hebt u boeken van de Aarde gezien?'

'Aarde?' Quemot lachte onbehaaglijk. 'Het zou niet bij me opgekomen zijn om iets van de Aardse wetenschappelijke producties te lezen. Niet dat ik u wil beledigen.'

'Goed, het spijt me. Ik had gedacht dat ik bepaalde gegevens zou kunnen krijgen die het mij mogelijk zouden maken anderen persoonlijk te gaan ondervragen zonder…' Quemot maakte een raar, onverstaanbaar raspgeluid en de grote stoel waarin hij zat schoof achteruit en viel toen met een slag om. Baley ving nog een gedempt 'Mijn verontschuldigingen' op.

Een ogenblik ving Baley een glimp op van Quemot die op een weinig elegante manier holde, toen was hij de kamer uit, verdwenen.

Baley's wenkbrauwen gingen omhoog. Wat had hij voor de donder nu weer gezegd? Jehoshaphat! Welk verkeerde knopje had hij nu weer ingedrukt?

Aarzelend begon hij op te staan, maar hield daar weer mee op toen er een robot binnenkwam.

'Meester,' zei de robot, 'ik moest u zeggen dat de meester over enkele ogenblikken naar u zal kijken.'

'Kijken, jongen?'

'Jawel, meester. Intussen kunt u een verfrissing laten komen.' Er stond weer een beker met roze vloeistof bij Baley's elleboog en deze keer was er een schotel met snoepgoed, warm en geurig, naast gezet.

Baley ging weer zitten, proefde de drank voorzichtig en zette de beker weer neer. Het snoepgoed voelde hard en warm aan, maar hij kon de korst zonder moeite doorbijten en het binnenste was meteen aanzienlijk warmer en zachter. Hij kon de bestanddelen van de smaak niet thuis brengen en vroeg zich af of het uit Solarische kruiden en specerijen was samengesteld.

Toen dacht hij aan het beperkte, op basis van gisten samengestelde, dieet op Aarde en hij vroeg zich af of er een markt zou zijn voor gistsoorten met de smaak van Buitenwereldse Producten.

Maar Quemot die plotseling uit het niets verscheen en hem aankeek onderbrak zijn gepeins. Hij keek hem aan deze keer! Hij zat in een kleinere stoel in een kamer waarvan de muur en de vloer scherp contrasteerden met die waarin Baley zat. En hij glimlachte nu, zodat de lijnen in zijn gezicht dieper werden en hij, paradoxaal genoeg, tegelijk een jeugdiger uiterlijk kreeg door het accent dat zijn levendige ogen nu kregen.

Hij zei: 'Duizend verontschuldigingen, meneer Baley. Ik dacht dat ik me heel goed hield in uw persoonlijke aanwezigheid, maar dat was een illusie. Ik was behoorlijk gespannen en uw zin voerde de spanning op tot overspanning, bij wijze van spreken.'

'Welke zin, meneer?'

'U zei iets over het persoonlijk…' Hij schudde zijn hoofd en likte snel met zijn tong langs zijn lippen. 'Ik zeg het liever niet. U begrijpt wel wat ik bedoel. De zin riep een zeer treffend beeld van ons tweeen op zoals we eikaars — eikaars adem zaten in te ademen.'

De Solarier huiverde. 'Vindt u dat niet stuitend?'

'Ik geloof niet dat ik er ooit zo over gedacht heb.'

'Het lijkt me zo'n smerige gewoonte. En toen u het zei en het beeld in mijn hoofd opriep, besefte ik dat we tenslotte in de zelfde kamer waren, al zat ik niet met mijn gezicht naar u toe, het kon niet anders of wolkjes lucht die in uw longen waren geweest bereikten mij en kwamen de mijne binnen. En met mijn gevoeligheid…'

Baley zei: 'Moleculen in de hele Solarische atmosfeer zijn in duizenden longen geweest. Jehoshaphat! In de longen van dieren en de kieuwen van vissen.'

'Dat is zo,' zei Quemot die treurig over zijn wang wreef, 'en ik zou

daar ook net zo lief niet bij willen stilstaan. Maar het was het directe van de situatie met u daar persoonlijk en wij allebei aan het in- en uitademen. Dit kijken betekent een hele opluchting voor me.'

'Ik ben nog steeds in het zelfde huis, dr. Quemot.'

'Maar dat is nou net zo opmerkelijk aan dat gevoel van opluchting. U bent in het zelfde huis en toch maakt het gebruik van de dimensionaal alle verschil van de wereld. Maar ik weet nu tenminste hoe het is om een vreemde te zien. Ik zal het niet nog eens proberen.'

'Dat klinkt alsof u met het zien experimenteerde.'

'In zekere zin wel,' zei de Kosmiet, 'Ik geloof dat het een experiment voor me was. Het motief was niet zo belangrijk. Maar de resultaten waren interessant, ook al waren ze tegelijk nogal onthutsend. Het was een goede test en ik zal hem misschien vastleggen.'

'Wat vastleggen?' vroeg Baley niet-begrijpend. 'Mijn gevoelens!' Nu keek Quemot op zijn beurt niet-begrijpend. Baley zuchtte. Langs elkaar heen praten. Altijd maar langs elkaar heen praten.

'Ik vroeg het alleen maar omdat ik eigenlijk veronderstelde dat u wel instrumenten zou hebben om emotionele reacties te meten. Een elektro-encefalograaf misschien.' Hij keek tevergeefs om zich heen. 'Maar misschien hebt u wel een uitvoering in zakformaat die zonder directe elektrische verbinding werkt. Op Aarde kennen we zoiets niet.'

'Ik ben ervan overtuigd,' zei de Solarier koel, 'dat ik in staat ben de aard van mijn eigen gevoelens zonder instrument te taxeren. Ze waren duidelijk genoeg.'

'Ja, natuurlijk, maar voor een kwantitatieve analyse…' begon Baley.

Nijdig zei Quemot: 'Ik begrijp niet waar u toch heen wilt. Bovendien probeer ik u iets anders te vertellen, mijn eigen theorie eigenlijk, iets wat ik in geen boek heb gezien, iets waar ik tamelijk trots op ben…'

Baley zei: 'En wat houdt die theorie precies in, meneer?'

'Wel, de manier waarop de Solarische cultuur gebaseerd is op een oude Aardse cultuur.'

Baley zuchtte. De ander moest het duidelijk kwijt en als hij niet wilde luisteren wat het de vraag of hij daarna nog op veel medewerking kon rekenen. Hij zei: 'En die cultuur is?'

'Sparta!' zei Quemot, en hij hief zijn hoofd zo op dat zijn witte haar een moment in het licht glansde en bijna op een aureool leek. 'Ik ben ervan overtuigd dat u wel eens van Sparta gehoord heeft!'

Baley voelde zich opgelucht. In zijn jonge jaren had hij zich enorm geinteresseerd voor het grijze verleden van de Aarde (de studie was voor veel Aardebewoners aantrekkelijk — een oppermachtige Aarde omdat het een Aarde alleen was; Aardebewoners waren de

meesters omdat er geen Kosmieten waren), maar de Aardse geschiedenis was uitgebreid. Quemot had evengoed kunnen beginnen over een stadium waar Baley niet mee bekend was en dat zou vervelend zijn geweest. Zoals de zaken nu stonden kon hij voorzichtig zeggen: 'Ja, ik heb films over dat onderwerp gezien.'

'Goed. Goed. Nu bestond Sparta op zijn hoogtepunt uit een betrekkelijk gering aantal Spartanen, de enige echte stadsburgers, plus een iets groter aantal tweederangs individuen, de Perioikoi, en een werkelijk groot aantal echte slaven, de Heloten. Er waren twintig Heloten op een Spartaan en de Heloten waren mensen met menselijke gevoelens en menselijke gebreken.

'Om er nu zeker van te zijn dat een revolutie van de Heloten nooit zou kunnen slagen, ondanks hun verpletterende numerieke meerderheid, werden de Spartanen militaire specialisten. Ze leidden allemaal het leven van een militaire machine. Er heeft nooit een geslaagde Heloten-revolutie plaats gevonden.

'Nu lijken wij menselijke wezens op Solarie in zekere zin op die Spartanen. Wij hebben onze Heloten, maar onze Heloten zijn machines en geen mensen. Ze kunnen niet in opstand komen en hoeven niet gevreesd te worden ook al overtreffen ze ons numeriek nog duizend keer zo sterk als de Heloten de Spartanen. We hebben dus het voordeel van de Spartaanse exclusiviteit zonder de noodzaak ons op te offeren aan een strakke discipline. In plaats daarvan kunnen we de artistieke en culturele levensstijl van de Atheners als model gebruiken, die tijdgenoten waren van de Spartanen en die…'

Baley zei: 'Ik heb ook films over de Atheners gezien.' Quemot ging steeds vriendelijker spreken. 'Beschavingen hebben altijd een piramidale opbouw gehad. Naarmate men stijgt naar de top van het sociale gebouw neemt de vrije tijd toe en is er meer mogelijkheid het geluk na te jagen. Naarmate men klimt treft men ook steeds minder mensen aan die hetzelfde genieten. Er is, onveranderlijk, een overwicht aan bezitlozen. En bedenk dat, hoe goed de onderste lagen het absoluut gezien ook mogen hebben, vergeleken met de top zijn zij altijd bezitloos. Zo zijn bijvoorbeeld de Auroranen die er het slechtst aan toe zijn, beter af dan de Aardse aristocraten, maar vergeleken met Auroraanse aristocraten hebben ze niets en het zijn de heersers van hun eigen wereld waar ze zich zelf mee vergelijken.

'Er is dus altijd sociale wrijving in gewone menselijke samenlevingen. Sociale revolutie en de reactie van het zich daartegen te wapenen of het te bestrijden als het eenmaal begonnen is zijn de oorzaken van veel menselijke ellende waarmee de geschiedenis doordrenkt is. 'Maar hier op Solarie staat de spits van de piramide voor het eerst op zich zelf. In plaats van de bezitlozen zijn robots gekomen. Wij hebben de eerste nieuwe samenleving, de eerste

werkelijk nieuwe, de eerste grote sociale uitvinding sinds de boeren van Suremie en Egypte steden uitvonden.' Glimlachend leunde hij achterover. Baley knikte. 'Hebt u dit gepubliceerd?'

'Misschien doe ik dat nog wel eens,' zei Quemot met een bestudeerde onverschilligheid. 'Tot nog toe niet. Dit is mijn derde bijdrage.'

'Waren de andere twee even omvangrijk?'

'Maar dat was niet op sociologisch terrein. Ik ben in mijn tijd ook beeldhouwer geweest. Het werk dat u om u heen ziet' — hij gebaarde naar het beeldhouwwerk — 'is van mij. En ik ben ook componist geweest. Maar ik word ouder en Rikaine Delmarre heeft sterk voor de toegepaste kunsten gepleit ten koste van de schone kunsten en ik besloot de sociologie in te gaan.'

Baley zei: 'Dat klinkt alsof Delmarre een goede vriend van u was.'

'We kenden elkaar. Als je oud bent als ik ken je alle volwassen Solariers. Maar het heeft geen zin te ontkennen dat Rikaine Delmarre en ik elkaar tamelijk goed kenden.'

'Wat voor een soort man was Delmarre?' (Merkwaardig genoeg riep de naam van de man het beeld van Gladia bij hem op en hij werd gekweld door de plotselinge, haarscherpe herinnering aan haar zoals hij haar het laatst gezien had, kwaad, met een van woede vertrokken gezicht.) Quemot keek een beetje peinzend. 'Hij was een waardig mens; toegewijd aan Solarie en onze manier van leven.'

'Een idealist, met andere woorden.'

'Ja. Beslist. Dat blijkt al uit het feit dat hij zich als vrijwilliger op gaf voor zijn baan van — van fetologisch ingenieur. Het was een toegepaste kunst, ziet u, en ik heb u al verteld hoe hij daarover dacht.'

'Was het niet gebruikelijk om je daarvoor als vrijwilliger te melden?'

'Lijkt het u, niet… Maar ik vergeet dat u een Aardebewoner bent. Ja, het was ongebruikelijk. Het is een van die karweien die opgeknapt moeten worden maar waar niemand vrijwillig aan begint. Doorgaans wordt het iemand voor een periode van een paar jaar opgedragen en het is niet prettig om daarvoor uitgekozen te worden. Delmarre gaf zich vrijwillig op en voor zijn leven. Hij vond het te belangrijk om aan weigerachtige dienstplichtigen over te laten en hij overtuigde mij daar ook van. Toch zou ik me nooit opgegeven hebben. Zo'n persoonlijk offer zou ik nooit hebben kunnen brengen. En voor hem was het nog een groter offer, want hij was bijna een fanaticus op het punt van persoonlijke hygiene.'

'Ik geloof dat ik nog steeds niet weet wat voor soort werk het was.'

Een licht blosje vloog over Quercots oude wangen. 'Zou u dat niet liever met zijn assistent bespreken?' Baley zei: 'Dat zou ik zeker allang

gedaan hebben als iemand er eerder op was gekomen om mij te vertellen dat hij een assistent had.'

'Dat spijt me dan,' zei Quemot, 'en aan het bestaan van zo'n assistent kunt u de sociale verantwoordelijkheid die hij voelde weer afmeten. Niemand die dit werk vroeger gedaan had had er een gehad. Maar Delmarre vond het nodig een geschikte jongmens te vinden en die zelf op te leiden, zodat hij een professionele erfgenaam achter zou laten als het tijd voor hem werd om zich terug te trekken of, nou ja, te sterven.' De oude Solarier zuchtte diep. 'Toch heb ik hem nog overleefd en hij was een stuk jonger. Ik speelde vaak schaak met hem.'

'Hoe kreeg u dat voor elkaar?'

Quemots wenkbrauwen gingen omhoog. 'Op de gewone manier.'

'Zag u elkaar dan?'

Quemot keek hevig verschrikt. 'Wat een idee! Zelfs als ik het had kunnen harden zou Delmarre het geen moment hebben toegestaan. Omdat hij fetologisch ingenieur was, daarom was hij nog niet ongevoelig geworden. Het was een kieskeurig mens.'

'Maar hoe…'

'Met twee borden, net zoals iedereen schaak speelt.' Plotseling haalde de Solarier zijn schouders op alsof hij er niet zo zwaar aan wilde tillen. 'Nou ja, u bent een Aardebewoner.

Mijn zetten werden op zijn bord geregistreerd, en de zijne op mijn bord. Het is heel eenvoudig.'

Baley zei: 'Kent u mevrouw Delmarre?'

'We hebben elkaar gekeken. Zij is een veldcolorist, weet u, en ik heb een paar exposities van haar bekeken. Goed werk in zeker opzicht, maar interessanter als curiositeiten dan als scheppingen. Toch zijn ze wel amusant en proef je er een ontvankelijke geest achter.'

'Zou u zeggen dat ze in staat was haar man te doden?'

'Daar heb ik niet over nagedacht. Vrouwen zijn grillige wezens. Maar aan de andere kant is er nauwelijks ruimte voor twijfel, nietwaar? Alleen mevrouw Delmarre kon dicht genoeg bij Rikaine komen om hem te kunnen doden. Rikaine zou niemand anders, het deed er niet toe waarom, ooit hebben willen zien. Buitengewoon kieskeurig. Misschien is kieskeurig het juiste woord niet. Het was meer zo dat elk spoortje van abnormaliteit aan hem ontbrak; hij had niets pervers. Hij was een goede Solarier.'

'Zou u het pervers willen noemen dat u mij hebt willen zien?' zei Baley.

Quemot zei: 'Ja, dat geloof ik wel. Ik zou wel zeggen dat het iets scatofiels had.'

'Zou het kunnen dat Delmarre om politieke redenen vermoord is?'

'Wat?'

'Ik heb hem een Traditionalist horen noemen.'

‘Oh, maar dat zijn we allemaal.’

‘U bedoelt dat er op Solarie geen enkele groep is die niet uit Traditionalisten bestaat?’

‘Ik geloof zeker,’ zei Quemot langzaam, ‘dat er mensen zijn die het gevaarlijk vinden te Traditionalistisch te zijn. Ze zijn zich sterk bewust van onze geringe bevolking, van de dat wij weerloos zijn tegen een mogelijke agressie van de andere Buitenwerelden. Dat is dan heel dwaas gedacht en veel zullen het er niet zijn. Ik geloof niet dat ze echt iets te betekenen hebben.’

‘Waarom zegt u dat ze dwaas zijn? Is er iets op Solarie dat, ondanks het nadeel van het kleine aantal, het machtsevenwicht weer herstelt? Een nieuw soort wapen?’ Tien wapen, jazeker. Maar geen nieuw wapen. De mensen waar ik het over heb zijn meer blind dan dwaas dat ze niet beseffen dat zo’n wapen al voortdurend gebruikt wordt en dan tegenstand ertegen onmogelijk is.’ Baleys ogen vernauwden zich. ‘Meent u dat?’

‘Jazeker.’

‘Weet u dan wat voor wapen dat is?’

‘Dat zouden we allemaal kunnen weten. U ook, als u er even bij stil staat. Ik zie het misschien iets makkelijker dan de meesten omdat ik socioloog ben. Zeker, het wordt niet gebruikt zoals een wapen doorgaans gebruikt wordt. Het doodt niet en doet geen pijn, maar toch is het onweerstaanbaar. Des te meer onweerstaanbaar omdat niemand het opmerkt.’

Geergerd zei Baley: ‘En wat voor niet-dodelijk wapen mag dat dan wel wezen?’

11. Bezoek aan een boerderij

Baley kreeg het even koud. De positronische robot was voor de Aardebewoners het symbool van de Kosmitische superioriteit. Dat was als wapen al afdoende.

Hij hield zijn stem in bedwang. ‘Het is een economisch wapen. Solarie is als bron van moderne modellen belangrijk voor de andere Buitenwerelden en zal door hen dan ook wel met rust worden gelaten.’

‘Dat ligt voor de hand,’ zei Quemot onverschillig. ‘Dat hielp ons om onafhankelijk te worden. Waar ik aan denk is wat anders, meer subtiel en meer kosmisch.’ Quemots ogen waren op zijn vingertoppen gericht en zijn geest was dat duidelijk op abstracties.

Baley zei: ‘Is dit ook een van uw sociologische theorieen?’ De Aardebewoner kon een glimlachje niet onderdrukken toen hij zag hoeveel moeite het Quemot kostte bescheiden te blijven kijken.

De socioloog zei: ‘De theorie is inderdaad van mij. Voor zover ik weet een oorspronkelijke theorie en tegelijk een onvermijdelijke als men de bevolkingsgegevens van de Buitenwerelden zorgvuldig bestudeert. Om te beginnen wordt de positronische robot sinds zijn uitvinding overal steeds meer en steeds intensiever gebruikt.’

‘Niet op Aarde,’ zei Baley.

‘Nou, nou, rechercheur. Ik weet niet zoveel van uw Aarde af, maar ik weet genoeg om te weten dat de robots in uw economie doordringen. U leeft in grote Steden en laat het grootste deel van het planetaire oppervlak onbevolkt. Wie werken er eigenlijk op uw boerderijen en in uw mijnen?’

‘Robots’, gaf Baley toe. ‘Maar nu we het daar toch over hebben, professor, het waren Aardebewoners die de positronische robot uitvonden.’

‘Werkelijk? Weet u dat zeker?’

‘U kunt het controleren. Het is zo.’

‘Interessant. En toch hebben de robots daar de minste vooruitgang geboekt,’ zei de socioloog peinzend. ‘Misschien komt dat door de grote bevolking van de Aarde. Het zou veel langer moeten duren. Ja… Toch, hebt u zelfs robots in uw Steden.’

‘Ja,’ zei Baley.

‘En op het ogenblik meer dan, zeg, vijftig jaar geleden.’ Baley knikte ongeduldig. ‘Ja.’

‘Dan klopt het. Het is alleen een kwestie van tijd. Robots komen bijna altijd in de plaats van menselijke arbeidskracht. De roboteconomie beweegt zich maar in een richting. Meer robots en minder mensen. Ik heb de bevolkingsgegevens heel zorgvuldig

bestudeerd, ik heb ze in coordinatensystemen ondergebracht en extrapolaties gemaakt.' Verbaasd hielp hij plotseling op. 'He, dat zou je misschien een toepassing van wiskunde op sociologie kunnen noemen.'

'Inderdaad,' zei Baley.

'Misschien zit er toch wel wat in. Ik zal erover nadenken. Maar hoe dan ook, dit zijn de conclusies die ik heb kunnen trekken en ik ben van hun juistheid overtuigd. De robotmens verhouding heeft de neiging, in elke economie die robotarbeid heeft geaccepteerd, zich ten gunste van de robots te wijzigen, ongeacht de wettelijke maatregelen die getroffen zijn om dat tegen te gaan. Het gaat langzaam, maar het is niet tegen te houden. Eerst neemt de menselijke bevolking toe, maar de robotbevolking neemt veel sneller toe. Dan, nadat er een zeker kritiek punt is bereikt…' Weer hield Quemot op en toen zei hij: 'Laat me nu eens kijken. Ik vraag me af of dat kritieke punt exact gelokaliseerd zou kunnen worden of je er werkelijk een cijfer voor zou moeten vinden. Daar hebt u uw wiskunde weer.' Baley bewoog zich onrustig. 'Wat gebeurt er nadat het kritieke punt bereikt is, dr. Quemot?'

'Eh? Oh, dan begint de menselijke bevolking af te nemen. Een planeet tendeert dan naar een werkelijk sociaal evenwicht. Aurora zal dat moeten. Zelf de Aarde zal wel moeten. Misschien dat het op Aarde nog een paar eeuwen kost, maar het is onontkoombaar.'

'Wat bedoelt u met sociaal evenwicht?'

'De situatie hier. Op Solarie. Een wereld waarin alle mensen tot de elite behoren. Er is dus geen reden om bang te zijn voor de andere Buitenwerelden. We hoeven misschien nog maar een eeuw geduld te hebben en het zullen allemaal Solariers zijn. Ik denk dat dat in zekere zin ook het eind van de menselijke geschiedenis betekent; tenminste de vervulling daarvan. Eindelijk, eindelijk, zullen alle mensen krijgen wat ze nodig hebben en wat ze willen. Weet u, ik ben eens ergens een uitdrukking tegengekomen; ik weet niet hoe ik eraan kom; iets over het najagen van het geluk.' Peinzend zei Baley: 'Alle mensen hebben van hun Schepper bepaalde onvervreemdbare rechten gekregen… waaronder het recht op leven, op vrijheid, en op het najagen van het geluk.'

'Precies. Waar komt dat vandaan?'

'Het een of andere oude document,' zei Baley. 'En ziet u hoe dat hier op Solarie veranderd is en tenslotte in de hele Melkweg veranderd zal zijn? De jacht is voorbij. De rechten die de mensheid zal erven zullen die zijn op leven, vrijheid en geluk. Alleen dat nog. Geluk.' Droog zei Baley: 'Misschien wel, maar op uw Solarie is een mens gedood en misschien zal er nog iemand sterven.' Nog terwijl hij het zei kreeg hij er al spijt van, want Quemot keek alsof hij een klap

in zijn gezicht had gekregen. De oude man boog zijn hoofd. Zonder op te kijken zei hij: ‘Ik heb uw vragen naar beste weten beantwoord. Wilt u nog wat anders?’

‘Dat is voldoende. Ik dank u, meneer. Het spijt me dat ik u zo ruw heb herinnerd aan uw verdriet over de dood van uw vriend.’

Langzaam keek Quemot op. ‘Het zal niet mee vallen weer een schaker te vinden. Hij hield zich zeer nauwgezet aan onze afspraken en hij speelde een buitengewoon goede partij. Het was een goede Solarier.’

‘Ik begrijp het,’ zei Baley zacht. ‘Vindt u het goed dat ik uw kijker gebruik om contact te maken met de volgende persoon die ik zien moet?’

‘Natuurlijk,’ zei Quemot. ‘Mijn robots staan tot uw beschikking. Ik zal u nu alleen laten. Uitgekeken.’

Minder dan een halve minuut na Quemots verdwijning stond er een robot naast Baley en Baley vroeg zich weer eens af hoe die schepsels toch bestuurd werden. Hij had Quemots vingers naar een contact zien bewegen toen hij wegging en dat was alles.

Misschien was het een algemeen signaal dat zoveel betekende als: ‘Doe je plicht!’ Misschien luisterden robots alles af en wisten ze al wat iemand op een bepaald moment misschien zou willen en als een bepaalde robot fysiek of mentaal niet uitgerust was voor een bepaald soort werk begon het radionet dat alle robots met elkaar verbond te werken en werd de goede robot tot actie aangespoord. Een ogenblik had Baley een visioen van Solarie als een robotisch net met mazen die klein waren en nog steeds kleiner werden, met elk mens netjes op zijn plaats. Hij dacht aan Quemots idee van werelden die Solarie’s zouden worden; van netten die zich vormden en aangetrokken werden, zelfs op Aarde, tot…

Zijn gepeins werd afgebroken toen de robot die binnen was gekomen met de kalme en gelijkmatige eerbiedigheid van de machine begon te praten. ‘Ik sta klaar om u te helpen, meester.’

Baley zei: ‘Weet je hoe je de plek kunt bereiken waar Rikaine Delmarre vroeger gewerkt heeft?’

‘Jawel, meester.’

Baley haalde de schouders op. Hij zou nooit leren het stellen van zinloze vragen te vermijden. De robots wisten alles. Punt uit. Het kwam hem voor dat je een deskundige, een soort roboticus, moest zijn om werkelijk doelmatig met robots om te kunnen springen. Hoe goed zou de gemiddelde Solarier het er afbrengen? Waarschijnlijk maar zozo. Hij zei: ‘Roep het op en maak contact met zijn assistent. Als de assistent er niet is, spoor hem dan op, waar hij ook zijn mag.’

‘Jawel, meester.’

Toen de robot zich omdraaide om weg te gaan riep Baley hem na:

‘Wacht even! Hoe laat is het daar?’

‘Ongeveer 0630, meester.’

‘In de ochtend?’

‘Ja, meester.’

Weer voelde Baley ergernis over een wereld die zich tot slachtoffer maakte van het komen en gaan van de zon. Dat kwam ervan als je op het naakte planetaire oppervlak leefde.

Hij dacht vluchtig aan de Aarde en schudde die gedachte toen weer van zich af. Als hij er goed met zijn hoofd bij bleef ging alles goed. Als hij zich aan heimwee overgaf zou dat het einde betekenen.

Hij zei: ‘Roep de assistent toch maar op, jongen, en zeg hem dat het om staatszaken gaat — en laat een van de andere jongens mij wat te eten brengen. Een boterham en een glas melk zijn genoeg.’

Peinzend kauwde hij op zijn sandwich, die met een soort rookvlees belegd was, en zonder er helemaal bij te zijn met zijn hoofd dacht hij eraan dat Daneel Olivaw elk kruimeltje voedsel als verdacht zou beschouwen na wat er met Gruer was gebeurd. En Daneel zou trouwens best eens gelijk kunnen hebben.

Hij at de sandwich op zonder er nadelige gevolgen van te ondervinden, (onmiddellijk nadelige gevolgen, tenminste) en dronk van zijn melk. Hij was van Quemot niet te weten gekomen wat hij had willen weten, maar hij was toch wel wat wijzer geworden. Toen hij zijn geest een beetje begon te ordenen, bleek dat hij een heleboel wijzer was geworden. Weinig over de moord, zeker, maar veel over dat andere, dat grotere.

De robot kwam terug. ‘De assistent accepteert het contact, meester.’

‘Goed. Nog moeilijkheden?’

‘De assistent sliep, meester.’

‘Maar hij is nu toch wel wakker?’

‘Ja, meester.’

Plotseling keek de assistent, die overeind zat in een bed, hem aan met een humeurige uitdrukking op het gezicht. Baley deinsde achteruit alsof er zonder waarschuwing een krachtschild voor zijn neus dicht was gevallen. Er was hem weer eens een stukje essentiele informatie onthouden. Hij had de goede vragen weer eens niet gesteld. Niemand had eraan gedacht hem te vertellen dat de assistent van Rikaine Delmarre een vrouw was. Haar haar was een tikje donkerder dan de gewone Kosmitische bronskleur en er was heel wat van, zij het dan in de war op dit moment. Haar gezicht was ovaal, met een neus die iets te rond was en met een grote kin. Traag krabde zij haar zij, net boven haar middel, en Baley hoopte dat het laken niet weg zou glijden. Hij herinnerde zich Gladia’s ruime opvattingen over wat er bij het kijken was toegestaan. Baley had een cynisch plezier over zijn

eigen desillusie op dit ogenblik. Aardebewoners liepen om de een of andere reden allemaal met het idee rond dat Kosmitische vrouwen mooi waren en Gladia had die veronderstelling ongetwijfeld bevestigd. Maar deze kon er maar net mee door, zelfs naar Aardse maatstaven. Het verraste Baley dan ook dat hij haar contra-alt aantrekkelijk vond toen zij zei: 'Hoor eens even, weet je hoe laat het is?'

'Dat weet ik,' zei Baley, 'maar omdat ik je kom opzoeken leek het me beter je eerst even te waarschuwen.'

'Mij zien'? Hemeltje lief…' Haar ogen werden groot en zij begroef haar kin in een hand. (Aan een van haar vingers droeg zij een ring, het eerste stukje lichaamsversiering dat Baley op Solarie had gezien.) 'Wacht even, u bent toch niet mijn nieuwe assistent?'

'Nee. In de verste verte niet. Ik ben hier met een onderzoek bezig naar de dood van Rikaine Delmarre.'

'Oh? Nou, onderzoek dan maar.'

'Hoe heet u?'

'Klorissa Cantoro.'

'Hoe lang hebt u bij dr. Delmarre gewerkt?'

'Drie jaar.'

'Ik veronderstel dat u nu op de zaak bent.' (Baley voelde zich onprettig bij die vrijblijvende uitdrukking maar hij wist niet hoe je de werkplaats van een fetologisch ingenieur moest noemen.)

'Bedoelt u of ik op de boerderij ben?' zei Klorissa ontevreden, 'jazeker ben ik dat. Ik ben nog niet weggeweest vanaf dat de oude heer een kopje kleiner werd gemaakt, en het ziet ernaar uit dat ik zal moeten blijven tot me een assistent is toegewezen. Tussen twee haakjes, kunt u dat niet regelen?'

'Het spijt me dame. Ik heb hier bij niemand invloed.'

'Ik vond dat ik het maar even moest vragen.' Klorissa trok het laken weg en stapte zonder enige verlegenheid uit bed. Ze droeg een eendelig slaappak en haar hand ging naar een spleet in de zoom, aan het eind in de nek.

Haastig zei Baley: 'Een ogenblikje. Als u erin toestemt mij te zien ben ik nu met u klaar en kunt u zich in afzondering kleden.'

'In afzondering?' Zij stak haar onderlip naar voren en keek nieuwsgierig naar Baley. 'U bent kieskeurig he? Net zoals de baas.'

'Wilt u me zien? Ik zou graag een kijkje willen nemen op de boerderij.'

'Over dat zien kan ik u niet helemaal volgen, maar als u de boerderij wilt bekijken zal ik u rondleiden. Als u me even de kans geeft om te wassen, een paar dingen te regelen en een beetje wakker te worden zal ik het graag doen. Het is weer eens wat anders.'

'Ik wil niets bekijken. Ik wil zien.'

De vrouw hield haar hoofd scheef en haar scherpe blik had iets

van beroepsmatige belangstelling. ‘Hebt u perverse neigingen of zo? Wanneer bent u voor het laatst aan een genen-analyse onderworpen?’

‘Jehoshaphat!’ mopperde Baley. ‘Hoor eens, ik ben Elijah Baley. Ik kom van de Aarde.’

‘Van de Aarde?’ riep zij heftig. ‘Hemeltje lief! Wat doet u dan hier? Of is dit een ingewikkeld soort grap?’

‘Ik zit hier geen grapjes te maken. Ik ben hierheen gehaald om de dood van Delmarre te onderzoeken. Ik ben rechercheur, een detective.’

‘Dat soort onderzoek bedoelt u. Maar ik dacht dat iedereen wel wist dat zijn vrouw het gedaan heeft.’

‘Nee, dame, dat vraag ik me nou net af. Geeft u me toestemming om u en de boerderij te komen zien? Als Aardebewoner ben ik niet gewend aan kijken, ziet u. Ik voel me daar nogal onbehaaglijk bij. Ik heb toestemming van het Hoofd van de Veiligheidsdienst om mensen te gaan zien die me misschien kunnen helpen. Ik kan u het bewijs laten zien, als u dat wilt.’

‘Laat maar eens kijken.’

Baley hield het officiele strookje voor het beeld van haar ogen.

Zij schudde haar hoofd. ‘Zien! Het is smerig. Maar, hemeltje lief, wat betekent een beetje meer vuiligheid in dit vuile baantje? Maar hoor eens, kom niet te dicht bij me. Blijf een behoorlijk eind bij me vandaan. We kunnen schreeuwen of berichten versturen per robot, als het moet. Begrijpt u dat?’

‘Ik snap het.’

Haar slaapzak spleet net langs de naad open toen het contact verbroken werd en het laatste woord dat hij hoorde was een knorrig: ‘Aardebewoners!’

‘Dat is dichtbij genoeg,’ zei Klorissa.

Baley die een nieter of acht bij haar vandaan stond zei: ‘Met die afstand zit het wel goed, maar ik wilde graag vlug naar binnen.’

Deze keer was het op de een of andere manier minder erg geweest. De vliegreis had hem nauwelijks iets kunnen schelen, maar je moest nu ook weer niet gaan overdrijven. Hij weerhield er zich van aan zijn boord te rukken om vrijer te kunnen ademen.

Kortaf zei Klorissa: ‘Wat is er aan de hand? U ziet er nogal verslagen uit.’

Baley zei: ‘Ik ben er niet aan gewend buiten te zijn.’

‘Natuurlijk! Aardebewoners! Jullie moeten opgesloten zijn of zoiets. Hemeltje lief!’ Zij streek met haar tong langs haar lippen alsof ze iets smerigs proefde. ‘Goed, kom binnen, maar laat mij eerst even weggaan. Goed. Ga maar naar binnen.’

Haar haar was in twee dikke vlechten gedraaid die in een ingewikkeld meetkundig patroon op haar hoofd lagen. Baley vroeg

zich af hoe lang het wel zou duren voor je dat voor elkaar kreeg en herinnerde zich toen dat, naar alle waarschijnlijkheid, de feilloze mechanische vingers van een robot het gedaan hadden.

Het haar accentueerde haar ovale gezicht en verleende het een soort symmetrie die het prettig maakte om naar te kijken, zij het niet knap. Zij droeg geen make-up op haar gezicht, en haar kleren hadden geen ander doel dan om haar doelmatig te bedekken. Zij waren voor het merendeel van een gedempt donkerblauw, behalve haar handschoenen die tot halverwege haar armen kwamen en van een lila waren dat enorm vloekte met de rest. Ze maakten duidelijk geen deel uit van haar gewone kleding. Baley merkte de verdikking van een van de handschoenvingers op waar de ring moest zijn.

Ze stonden aan verschillende kanten van de kamer, met het gezicht naar elkaar.

Baley zei: 'Dit bevalt u niet zo erg, is het niet, dame?' Klorissa haalde haar schouders op. 'Waarom zou het? Ik ben geen dier. Maar het is te harden. Je wordt vanzelf wel hard als je omgaat met… met…' zij zweeg, en toen stak ze haar kin omhoog alsof ze besloten had geen blad voor de mond te nemen — 'met kinderen.' Ze sprak het woord zorgvuldig gearticuleerd uit. 'U doet alsof u niet van uw werk houdt.'

'Het is belangrijk werk. Het moet gedaan worden. Maar ik houd er niet van, nee.'

'Hield Rikaine Delmarre ervan?'

'Ik denk van niet, maar hij liet het nooit merken. Het was een goede Solarier.'

'En hij was kieskeurig.' Klorissa keek verrast. Baley zei: 'Dat heb u zelf beweerd. Toen we naar elkaar keken en ik zei dat u zich in afzondering kon kleden, zei u dat ik net zo kieskeurig was als de baas.'

'Oh. Nou, hij was kieskeurig. Zelfs als hij keek permitteerde hij zich nooit vrijheden. Altijd even keurig.'

'Was dat ongewoon?'

'Dat zou het niet moeten zijn. In het ideale geval ben je altijd netjes, maar dat is geen mens. Niet bij het kijken. Er is geen sprake van persoonlijke aanwezigheid, dus waarom al die moeite? Snapt u? Ik doe geen moeite als ik kijk, behalve met de baas. Bij hem moest alles heel vormelijk gaan.'

'Had u bewondering voor dr. Delmarre?'

'Het was een goede Solarier.'

Baley zei: 'U hebt dit een boerderij genoemd en u hebt het over kinderen gehad. Voedt u hier kinderen op?'

'Vanaf dat ze een maand oud zijn. Elke foetus op Solarie komt hier.'

'Foetus?'

'Ja.' Zij fronste haar wenkbrauwen. 'We krijgen ze een maand na

de bevruchting. Is dat een pijnlijk onderwerp voor u?'

'Nee,' zei Baley kortaf. 'Wilt u me eens rondleiden?'

'Jawel. Maar hou afstand.'

Toen hij van bovenaf de lange kamer overzag kwam er een harde, grimmige trek op Baley's lange gezicht. Tussen hen en de kamer was glas. Aan de andere kant was, daar was hij zeker van, een volmaakt geregelde temperatuur, een volmaakt geregelde vochtigheidsgraad, een volmaakt geregelde steriliteit. Rij na rij bevatten die tanks elk zijn kleine schepseltjes in een waterige vloeistof van nauwkeurige samenstelling, voorzien van een in de ideale verhoudingen samengesteld voedingsgehalte. Het leven en het groot worden gingen door. Kleine dingen, sommigen minder dan een halve vuist groot, ineengerold, met uitpuilende schedels en kleine uitbottende ledematen en verdwijnende staarten.

Klorissa, vier meter bij hem vandaan, zei: 'En bevalt het u, rechercheur?'

Baley zei: 'Hoeveel zijn er?'

'Tot vanmorgen honderd tweeenvijftig. We ontvangen er elke maand vijftien tot twintig en we leveren evenveel zelfstandigen af.'

'Is dit de enige inrichting van dit soort op deze planeet?'

'Inderdaad. Het is genoeg om de bevolking stabiel te houden, gerekend met een levensverwachting van driehonderd jaar en een bevolking van twintigduizend. Dit gebouw is helemaal nieuw. Dr. Delmarre hield toezicht bij de bouw en veranderde nogal wat in onze methoden. Onze Foetus-sterfte is nu nagenoeg nul.'

Robots baanden zich een weg tussen de tanks. Bij elke tank hielden ze stil, controleerden het regelpaneel op een precieze en onvermoeibare manier en keken naar de kleine embryo's binnenin.

'Wie opereert de moeder?' vroeg Baley. 'Ik bedoel om de kleine dingen eruit te krijgen.'

'Doctoren,' antwoordde Klorissa. 'Dr. Delmarre?'

'Natuurlijk niet. Medische doctors. U denkt toch niet dat dr. Delmarre zich ooit zou verwaardigen om,.. Nou ja, het doet er niet toe.'

'Waarom kunnen er geen robots gebruikt worden?'

'Robots in de chirurgie? De Eerste Wet maakt dat heel moeilijk, rechercheur. Een robot zou misschien een appendix kunnen verwijderen om een mensenleven te redden, als hij wist hoe het moest, maar ik betwijfel of hij daarna zonder aanzienlijke reparaties weer gebruikt zou kunnen worden. In menselijk vlees snijden zou nogal een traumatische ervaring zijn voor een positronisch brein. Menselijke dokters kunnen zich ertegen harden. Zelfs tegen de persoonlijke aanwezigheid die vereist is.'

Baley zei: 'Maar het valt me op dat robots voor de foetussen

zorgen. Bemoeiden dr. Delmarre en u zich daar nooit mee?'

'Soms moesten we wel, als er iets misging. Als er ontwikkelingsstoornissen optraden bij een foetus, bijvoorbeeld. Je kunt het niet aan robots overlaten om nauwkeurig een situatie te beoordelen waarbij het om een mensenleven gaat.' Baley knikte. 'Het risico van een foutieve beoordeling en een verloren leven is te groot, neem ik aan.'

'Helemaal niet. Het risico is te groot dat ze te veel waarde hechten aan een leven en het ten onrechte redden.' De vrouw keek streng. 'Als fetologische ingenieurs, Baley, moeten we ervoor zorgen dat er gezonde kinderen geboren worden; gezonde kinderen. Zelfs de beste analyse van de genen van de ouders schept geen zekerheid dat alle genetische permutaties en combinaties gunstig zullen zijn, om nog maar te zwijgen van de mogelijkheid van mutaties. Dat is onze grootste zorg, de onverwachte mutatie. We hebben dat kunnen terugbrengen tot minder dan een op de duizend, maar dat betekent dat we gemiddeld eens in de tien jaar in moeilijkheden komen.'

Zij gebaarde dat ze het balkon over zouden lopen en hij volgde haar.

Zij zei: 'Ik zal u de babyzalen en de slaapzalen van groteren laten zien. Die vormen een veel groter probleem dan de foetussen. Bij hen kunnen we maar in beperkte mate op robotarbeid vertrouwen.'

'Hoe dat zo?'

'Dat zou u weten, Baley, als u ooit had geprobeerd een robot het belang van discipline bij te brengen. De Eerste Wet maakt ze daar bijna ontoegankelijk voor. En denk niet dat kinderen dat niet even gauw ontdekken als dat ze leren praten. Ik heb een driejarige gezien die een dozijn robots op hun plaats hield door te schreeuwen: 'Jullie doen me pijn. Ik heb pijn.' Je moet wel een hele ingewikkelde robot hebben wil hij begrijpen dat een kind welbewust kan liegen.'

'Kon Delmarre met de kinderen omspringen?'

'Meestal wel.'

'Hoe deed hij dat? Ging hij naar ze toe om ze eens flink door mekaar te rammelen?'

'Dr. Delmarre? Ze aanraken? Hemeltje lief! Natuurlijk niet! Maar hij kon wel met ze praten. En hij kon robots bepaalde opdrachten geven. Ik heb hem eens vijftien minuten naar een kind zien kijken en hem al die tijd een robot in slagpositie zien houden, en hij kreeg hem zover dat hij sloeg — sloeg — sloeg. Nog een paar keer zoiets en geen kind durfde zich meer wat tegenover de baas te permitteren. En de baas was handig genoeg om het zo te laten doen dat de robot achteraf alleen een beetje bijgesteld moest worden.'

'En u? Gaat u wel eens naar de kinderen toe?'

'Ik ben bang dat het soms wel zal moeten. Ik ben niet zoals de

baas. Misschien dat ik die lange-afstandstoestand nog eens onder de knie krijg, maar als ik het nu zou doen zou ik alleen maar robots ruineren. Het is nog een hele kunst om echt goed met robots om te kunnen gaan, weet u. Als ik er alleen al aan denk. Naar die kinderen gaan. Die kleine beesten!'

Plotseling keek ze achterom naar hem. 'Ik denk dat u het niet erg zou vinden om ze te zien.'

'Dat zou me niets kunnen schelen.'

Ze haalde haar schouders op en keek hem geamuseerd aan.

'Aardebewoner!' Zij liep weer verder. 'Maar waar gaat het eigenlijk allemaal om? U zult toch moeten uitkomen bij Gladia Delmarre als moordenares. U zult wel moeten.'

'Daar ben ik nog zo zeker niet van,' zei Baley.

'Hoe kunt u daar niet zeker van zijn? Wie zou het anders kunnen zijn?'

'Er zijn bepaalde mogelijkheden, dame.'

'Wie, bijvoorbeeld?'

'Wel, u, bijvoorbeeld!'

En de manier waarop Klorissa daar op reageerde verbaasde Baley behoorlijk.

12. Een pijl mist zijn doel

Zij lachte.

Haar lachen nam toe en lokte weer een harder gelach uit tot zij naar adem snakte en haar ronde gezicht bijna paars was geworden. Zij leunde tegen de muur en snakte naar adem.

'Nee, niet — dichterbij komen,' smeekte ze. 'Het gaat al weer.'

Ernstig zei Baley: 'Is die mogelijkheid zo komisch?' Zij probeerde antwoord te geven maar schoot weer in de lach. Toen bracht ze er op een fluistertoon uit: 'Oh, u bent een Aardebewoner? Hoe zou ik het in vredesnaam kunnen zijn?'

'U kende hem goed,' zei Baley. 'U kende zijn gewoonten. U zou het hebben kunnen plannen.'

'En u denkt dat ik hem zou kunnen zien? Dat ik dicht genoeg bij hem zou kunnen komen om hem met iets op zijn hoofd te meppen? U weet er gewoon helemaal niets van, Baley.'

Baley voelde dat hij rood werd. 'Waarom zou u niet dicht genoeg bij hem hebben kunnen komen, dame? U hebt al ervaring met-eh-gezelschap.'

'Van de kinderen.'

'Het ene leidt tot het andere. U schijnt in staat mijn aanwezigheid te verdragen.'

'Op tien meter afstand,' zei ze minachtend. 'Ik heb net een bezoek gebracht aan iemand die bijna een ineenstorting kreeg omdat hij mijn aanwezigheid even moest verdragen.'

Klorissa werd weer nuchter en zei: 'Een gradueel verschil.'

'Ik beweer nu dat een gradueel verschil voldoende is. De gewenning aan het zien van kinderen maakt het mogelijk Delmarre net lang genoeg te kunnen zien.'

'Ik zou u erop willen wijzen, meneer Baley,' zei Klorissa, die er niet in het minst geamuseerd meer uitzag, 'dat het er geen snars toe doet wat ik verdragen kan. Dr. Delmarre, die was kieskeurig. Hij was bijna even erg als Leebig zelf. Bijna.

Zelfs al zou (k het kunnen verdragen hem te zien, hij zou het nooit kunnen. Mevrouw Delmarre is de enige die hij mogelijkerwijs in zijn blikveld heeft toegelaten.' Baley zei: 'Wie is die Leebig waar u het net over had?' Klorissa schokschouderde. 'Een geniale gek, als u voelt wat ik bedoel. Hij heeft met de baas aan robots gewerkt.' Baley maakte daar in gedachten een aantekening van en ging verder.

Hij zei: 'Je zou ook kunnen zeggen dat u een motief had.'

'Welk motief?'

'Door zijn dood kreeg u hier de leiding, kreeg u een positie.'

'Noemt u dat een motief? Hemeltje lief, wie zou deze positie

willen'} Geen mens op Solarie. Dit is een motief om hem in leven te houden. Het is een motief om over hem te waken, om hem te beschermen. U zult iets beters moeten bedenken dan dat, Aardebewoner.'

Weifelend krabde Baley in zijn nek. Hij zag in dat dat een steekhoudende redenering was.

Klorissa zei: 'Hebt u mijn ring opgemerkt, meneer Baley?' Het leek er even op alsof zij haar rechterhandschoen uit wilde trekken, maar zij bedacht zich. 'Ik heb hem gezien,' zei Baley. 'U weet niet wat hij betekent, denk ik.'

'Nee, dat weet ik niet.' (Aan zijn onwetendheid hier zou nooit een eind komen, dacht hij bitter.)

'Hebt u er dan bezwaar tegen een klein college aan te horen?'

'Als het me helpt om deze vervloekte wereld een beetje te snappen,' flapte Baley eruit, 'om Godswil dan.'

'Hemeltje lief!' lachte Klorissa. 'Ik denk dat wij voor jou zijn wat de Aarde voor ons is. Stel je voor. Wacht, hier is een lege kamer. Kom binnen, dan gaan we er even bij zitten — nee, de kamer is niet groot genoeg. Maar ik zal je wat zeggen. Jij gaat binnen zitten en ik blijf hier staan.' Zij liep een eindje de gang in om hem ruimte te geven de kamer binnen te gaan, kwam toen terug en ging zo tegen de tegenovergelegen muur staan dat ze hem zien kon. Baley had nauwelijks last van aanvechtingen van hoffelijkheid toen hij ging zitten. Opstandig dacht hij: Waarom niet? Laat die Kosmitische vrouw maar staan. Klorissa sloeg haar gespierde armen over elkaar en zei: 'Genetische analyse is de sleutel tot onze samenleving. Natuurlijk voeren we geen directe analyses uit. Maar elk gen beheerst een enzym en enzymen kunnen we analyseren. Als je de enzymen kent ken je de chemische samenstelling van het lichaam. Als je de chemie van het lichaam kent, ken je het menselijke wezen. Kun je dat allemaal volgen?'

'Ik begrijp de theorie,' zei Baley. 'Ik weet niet hoe hij wordt toegepast.'

'Dat gebeurt voor een deel hier. Als het kind in een late fetale fase is worden bloedmonsters getrokken. Dat geeft ons een grof eerste idee. In het ideale geval zouden we op dat punt alle mutaties moeten kennen om te kunnen beoordelen of een geboorte geriskeerd kan worden. Maar in werkelijkheid weten we nog steeds niet genoeg om elke kans op vergissingen uit te sluiten.

Dat komt misschien nog wel eens. Maar goed, na de geboorte zetten we de proeven voort; biopsieen en met de lichaamsvloeistoffen. En in elk geval weten we lang voor ze volwassen zijn precies hoe onze kleine jongens en meisjes in elkaar zitten.'

(Deventer koek… Een nonsens-zinnetje passeerde ongevraagd

Baley's geest).

'We dragen ringen met een code voor onze genetische samenstelling,' zei Klorissa. 'Het is een oud gebruik, een overblijfsel uit de primitieve dagen toen de Solariers nog niet eugenetisch uitgewied waren. Tegenwoordig zijn we allemaal gezond.'

Baley zei: 'Maar u draagt de uwe nog steeds. Waarom?'

'Omdat ik uitzonderlijk ben,' zei zij met een onverhulde trots, zonder enige verlegenheid. 'Dr. Delmarre heeft lang naar een assistent gezocht. Hij had iemand nodig die uitzonderlijk was. Verstand, vindingrijkheid, ijver, stabiliteit. Dat vooral, stabiliteit. Iemand die kon leren in het gezelschap van kinderen te zijn zonder af te knappen.'

'Hij kon dat niet, he? Was dat een aanwijzing voor zijn instabiliteit?'

Klorissa zei: 'In zeker opzicht wel, ja, maar het was tenminste een begerenswaardig soort instabiliteit onder de meeste omstandigheden. U wast immers uw handen?' Baley keek naar zijn handen. Ze waren zo schoon als maar kon. 'Ja,' zei hij.

'Goed. Ik denk dat het een teken van instabiliteit is als je zo'n weerzin tegen vuile handen hebt dat je zelfs in noodgevallen niet in staat bent een geolied mechanisme met de hand schoon te maken. Maar normaal houdt diezelfde weerzin je schoon, wat goed is.'

'Ik snap het. Ga verder.'

'Er is geen verder. Mijn genetische gezondheid is op drie na de beste die ooit op Solarie is voorgekomen, dus draag ik mijn ring. Het is een record dat ik met plezier meedraag.'

'Mijn gelukwensen.'

'U hoeft niet zo smalend te doen. Het is misschien niet mijn eigen verdienste. Ik ben misschien de blinde permutatie van ouderlijke genen, maar het is wel iets om trots op te zijn. En niemand zou mij in staat achten tot zo'n zwaar psychopathologisch gedrag als moord. Niet met mijn genetische samenstelling. Verspil je beschuldigingen dus niet aan mij.' Baley haalde zijn schouders op en zei niets. De vrouw scheen genetische samenstelling te verwarren met bewijsmateriaal en waarschijnlijk zou de rest van Solarie hetzelfde doen.

Klorissa zei: 'Wilt u nu de kinderen zien?'

'Graag, dank u.'

Er leek maar geen eind te komen aan de gangen. Het gebouw had kennelijk een enorme omvang. Niet dat het in de schaduw kon staan van de riffen met appartementen in de Steden op Aarde, natuurlijk niet, maar voor een los gebouw op de opperhuid van de planeet moest het een huis als een berg zijn.

Er waren honderden kribben met schreeuwende, slapende of etende roze baby's. Daarna kwamen de speelkamers voor de kruipers.

'Op die leeftijd zijn ze zo erg nog niet,' zei Klorissa knorrig, — 'al

kosten ze ons wel een enorme hoeveelheid robots. Het komt praktisch neer op een robot per baby, tot ze kunnen lopen.'

'Hoe komt dat?'

'Ze kwijnen weg als ze geen individuele aandacht krijgen.' Baley knikte. 'Ja, ik denk dat de behoefte aan affectie niet maar zo een twee drie verdwijnt.'

Klorissa fronste haar wenkbrauwen en zei kortaf: 'Baby's hebben aandacht nodig.'

Baley zei: 'Het verbaast me een beetje dat robots kunnen voorzien in de behoefte aan affectie.'

Zij draaide zich snel om en ondanks de grote afstand kon hij het misnoegen op haar gezicht lezen. 'Hoor eens, Baley, als u me probeert te choqueren met onaangename uitdrukkingen zal u dat niet lukken. Hemeltje lief, doe niet zo kinderachtig.'

'Ik kan het woord ook uitspreken. Affectie! Of wilt u een kort woord, een goed schuttingwoord, ik kan het ook zeggen. Liefde! Liefde! Nu u het kwijt bent gedraagt u zich verder.'

Baley ging maar niet verder op die kwestie van obsceniteit in. Hij zei: 'Kunnen robots dan werkelijk de nodige aandacht geven?'

'Kennelijk wel, of deze boerderij zou niet zo'n succes zijn. Ze dollen met het kind om. Ze spelen en vertroetelen. Het kind kan het niet schelen dat het maar een robot is. Maar tussen drie en tien wordt het allemaal veel moeilijker.'

'Oh?'

'In die periode staan de kinderen erop om met elkaar te spelen. Zonder onderscheid te maken.'

'Ik neem aan dat u ze laat spelen.'

'We moeten wel, maar we vergeten nooit dat het onze plicht is om ze volwassen manieren bij te brengen. Ze hebben allemaal een aparte kamer die kan worden afgesloten. Vanaf het begin moeten ze al alleen slapen. Daar staan we op. En verder hebben we elke dag een isolatietijd die met de jaren langer wordt. Tegen de tijd dat een kind tien wordt kan hij zo nu en dan al een week met alleen kijken toe. Natuurlijk is er uitvoerige kijkapparatuur. Ze kunnen buiten kijken, mobiel kijken en daar de hele dag gebruik van maken.' Baley zei: 'Het verbaast me dat u een instinct zo grondig tegen kunt gaan. U gaat het tegen, dat begrijp ik. Toch verbaast het me.'

'Welk instinct?' vroeg Klorissa.

'Het kudde-instinct. Om maar iets te noemen. U zegt zelf dat ze er als kinderen op staan met elkaar te spelen.' Klorissa haalde haar schouders op. 'Noemt u dat instinct? En als het een instinct is, wat dan nog? Hemeltje lief, een kind heeft instinctief angst om te vallen, maar volwassenen kun je er op trainen dat ze heel hoog werken, waar het gevaar van vallen voortdurend aanwezig is. Hebt u nooit gymnastische

vertoningen op hoge draden gezien? Er zijn werelden waar de mensen in hoge gebouwen wonen. En kinderen hebben een instinctieve angst voor veel lawaai, maar bent u daar bang voor?'

'Zolang het binnen de grenzen van het redelijke blijft niet,' zei Baley.

'Ik wil wedden dat de mensen op Aarde niet zouden kunnen slapen als het echt stil was. Hemeltje lief, er is geen instinct dat niet kan wijken voor een goede, volhardende opvoeding. Zeker niet bij mensen bij wie de instincten toch al zwak zijn. En als je het goed doet wordt de opvoeding bij elke volgende generatie iets makkelijker. Het is een kwestie van evolutie.'

Baley zei: 'Wat zegt u me nou?'

'Kunt u dat niet begrijpen? Elk individu herhaalt zijn eigen evolutionaire geschiedenis als hij ontwikkelt. Die foetussen daarginds hebben een tijdje kieuwen en een staart. Die fasen kun je niet overslaan. Het kleine kind moet op dezelfde manier door de fase van het gezelligheidsdier heen. Maar net zo als een foetus in een maand een stadium kan passeren waar de evolutie honderd miljoen jaar voor nodig had kunnen onze kinderen snel door het stadium van het gezelligheidsdier heen komen. Dr. Delmarre was van mening dat elke generatie iets vlugger door die fase zou komen.'

'O ja?'

'Aan de hand van de al geboekte vooruitgang schatte hij dat we binnen drieduizend jaar kinderen zouden krijgen die meteen al konden gaan kijken. De baas had ook nog andere ideeen. Hij interesseerde zich ook voor het verbeteren van robots, zodat ze kinderen discipline konden bijbrengen zonder mentaal onstabiel te worden. Waarom niet? Vandaag discipline voor een beter leven morgen, klopt helemaal met de Eerste Wet, als de robots dat maar konden inzien.'

'Zijn er al zulke robots ontwikkeld?'

Klorissa schudde haar hoofd. 'Ik ben bang van niet. Dr. Delmarre en Leebig hebben wel hard aan een paar experimentele modellen gewerkt.'

'Liet dr. Delmarre wel eens modellen naar zijn huis sturen? Was hij als roboticus goed genoeg om zelf proeven te doen?'

'O ja. Hij testte vaak robots.'

'Weet u dat er een robot bij hem was toen hij vermoord werd?'

'Dat is me verteld.'

'Weet u wat voor model dat was?'

'Dat zult u Leebig moeten vragen. Zoals ik u al gezegd heb was hij de roboticus die met dr. Delmarre samenwerkte.'

'Weet u er niets van?'

'Helemaal niets.'

‘Als u nog iets te binnen schiet, laat het me dan weten.’

‘Dat is goed. En denkt u niet dat dr. Delmarre zich alleen maar interesseerde voor nieuwe robotmodellen. Dr. Delmarre had het er ook vaak over dat er een tijd zou komen waarin onbevruchte eitjes bij vloeibare-lucht-temperaturen in banken konden worden opgeslagen om gebruikt te worden voor uitwendige inseminatie. Op die manier zouden de eugenetische principes werkelijk toegepast kunnen worden en zou de laatste noodzaak om nog te zien, komen te vervallen. Ik weet nog niet of ik zover zou willen gaan, maar het was een man met vooruitstrevende ideeen; een heel goede Solarier.’ Snel voegde zij eraan toe: ‘Wilt u naar buiten? De vijf-tot-acht groep wordt aangemoedigd buiten te gaan spelen en u zou ze in actie kunnen zien.’

Voorzichtig zei Baley: ‘Ik zal het proberen. Maar misschien moet ik op tamelijk korte termijn weer naar binnen.’

‘O ja, dat was ik vergeten. Misschien zou u dan liever helemaal niet naar buiten willen gaan?’

‘Nee.’ Baley dwong zichzelf tot een glimlach. ‘Ik probeer te wennen aan het buiten zijn.’

De wind was het ergste. Het bemoeilijkte het ademhalen. Koud was het niet, niet in een directe natuurkundige betekenis, maar het gevoel van de wind, het gevoel van zijn kleren die tegen zijn lichaam bewogen, gaven Baley een soort kil gevoel.

Hij klappertandde toen hij probeerde te praten en hij moest de woorden er beetje bij beetje uit trekken. Het deed zijn ogen pijn naar zo’n verre, mistig groene en blauwe horizon te moeten kijken en de opluchting die hij voelde toen hij naar het pad vlak voor zijn voeten keek was maar zeer gedeeltelijk. Hij vermeed het vooral omhoog te kijken naar het lege blauw, leeg, afgezien tenminste van het opeengehoopte wit van hier en daar een wolk en de verblindende gloed van de blote zon.

En toch speelde hij het klaar niet toe te geven aan de neiging om op de loop te slaan, terug naar de beslotenheid. Hij volgde Klorissa op een pas of tien en kwam langs een boom; voorzichtig stak hij een hand uit om hem aan te raken. Het voelde ruw en hard aan. Boven hem bewoog en ritselde een dicht gebladerte, maar hij sloeg zijn ogen niet op om ernaar te kijken. Een levende boom! ‘Gaat het?’ riep Klorissa. ‘Uitstekend.’

‘Van hieruit kunt u een groep kinderen zien,’ zei zij. ‘Ze zijn bezig met het een of andere spel. De robots organiseren de spelletjes en zorgen ervoor dat de kleine beesten elkaar de ogen niet uitslaan. Bij persoonlijke aanwezigheid kan dat gewoon, weet u.’

Langzaam sloeg Baley zijn ogen op en hij liet zijn blik over het cement van het pad glijden, naar het gras, de helling af, steeds verder — heel voorzichtig — klaar om zijn ogen meteen weer op zijn

schoenen te richten als hij bang werd — voelde hij met zijn ogen…

Daar waren de kleine gestalten van jongens en meisjes die als gekken rondrenden, zonder dat het ze iets kon schelen dat ze op de uiterste rand van de wereld holden met niets dan lucht en ruimte boven zich. Zo nu en dan bewoog een glanzende robot zich vlug tussen hen door. Het geluid van de kinderen was veraf, onsamenhangend gepiep in de lucht. ‘Ze zijn er gek op,’ zei Klorissa. ‘Duwen en trekken en kibbelen en vallen en opstaan en gewoon in het algemeen contact met elkaar hebben. Hemeltje lief! Hoe spelen kinderen het toch ooit klaar om volwassen te worden?’

‘Wat zijn die oudere kinderen aan het doen?’ vroeg Baley. Hij wees naar een groep kinderen die een beetje apart aan de kant stond.

‘Ze kijken. Ze zijn niet persoonlijk aanwezig. Als ze kijken kunnen ze samen wandelen, samen praten, samen hollen, samen spelen. Alles, behalve lichamelijk contact.’

‘Waar gaan de kinderen heen als ze hier weggaan?’

‘Naar een eigen landgoed. Het aantal sterfgevallen is gemiddeld even hoog als het aantal bevorderingen.’

‘Naar het landgoed van hun ouders?’

‘Hemeltje lief, nee! Het zou wel een bijzonder toeval zijn als een ouder net doodging als een kind volwassen werd. Nee, de kinderen nemen wat er toevallig vrij komt. Ik weet ook niet of ze er wel zo blij mee zouden zijn om te wonen in een villa die vroeger van hun ouders was, vooropgesteld natuurlijk, dat ze weten wie hun ouders zijn.’

‘Weten ze dat dan niet?’

Ze trok haar wenkbrauwen op. ‘Waarom zouden ze?’

‘Krijgen ze hier dan geen bezoek van hun ouders?’

‘U bent me er een. Waarom zouden ze dat willen?’ Baley zei: ‘Hebt u er wat op tegen als ik voor me zelf ergens wat duidelijkheid wil hebben? Getuigt het van slechte manieren iemand te vragen of hij kinderen heeft?’

‘Vind u niet dat dat een intieme vraag is?’

‘In zekere zin.’

‘Ik ben gehard. Kinderen vormen mijn dagtaak. Andere mensen zijn dat niet.’ Baley zei: ‘Hebt u kinderen?’

Klorissa’s adamsappel bewoog licht maar onmiskenbaar in haar keel toen zij slikte. ‘Ik denk dat dat mijn verdiende loon is. En u heb recht op een antwoord. Ik heb geen kinderen.’

‘Bent u getrouwd?’

‘Ja, en ik heb een eigen landgoed waar ik nu zou zijn als er hier nu geen noodtoestand was. Ik heb niet zoveel zelfvertrouwen dat ik denk dat ik alle robots onder controle kan houden als ik hier niet persoonlijk ben.’

Met een ongelukkig gezicht draaide zij zich om en stak toen een

hand uit. ‘Kijk daar is er een gevallen en nu is hij natuurlijk aan het huilen.’

Een robot holde met grote, ruimte-verslindende stappen. Klorissa zei: ‘Hij pakt hem op en sust hem en als er echt wat aan de hand is word ik erbij geroepen.’ Zenuwachtig voegde ze eraan toe: ‘Ik hoop niet dat dat nodig is.’ Baley haalde diep adem. Dertig meter naar links zag hij drie bomen die samen een kleine driehoek vormden. Hij liep in die richting over het gras, dat zacht en walgelijk aanvoelde onder zijn schoenen, weerzinwekkend van zachtheid (alsof je door rottend vlees loopt, en bij die gedachte moest hij bijna kokhalzen).

Hij stond tussen de bomen, met zijn rug tegen een stam. Het was bijna alsof hij door onvolmaakte muren was omringd. De zon was niet meer dan een serie golvende glinsteringen door de bladeren, zo onsamenhangend dat het zijn verschrikking bijna verloor.

Vanaf het pad keek Klorissa hem aan en halveerde de afstand toen langzaam.

‘Vindt u het goed als ik hier even blijf staan?’ vroeg Baley. ‘Gaat uw gang,’ zei Klorissa.

Baley zei: ‘Als de kinderen eenmaal van de boerderij weg zijn, hoe krijgt u ze dan zover dat ze elkaar het hof gaan maken?’

‘Het hof gaan maken?’

‘Elkaar leren kennen,’ zei Baley, die zich vaag afvroeg wat de veilige formulering van de gedachte zou zijn, ‘zodat ze kunnen trouwen.’

‘Dat is hun probleem niet,’ zei Klorissa. ‘Ze worden aan elkaar gekoppeld na genetische analyse, meestal als ze nog tamelijk jong zijn. Dat is immers het verstandigste?’ *Willen ze altijd wel?’

‘Trouwen? Nooit! Het is een heel traumatisch proces. Eerst moeten ze aan elkaar wennen en elkaar elke dag een beetje zien, als de eerste verlegenheid weg is, kan wonderen doen.’

‘Maar als ze hun partner nou gewoon niet graag mogen?’

‘Wat? Als de genetische analyse een partnerschap indiceert wat maakt het dan uit…’

‘Ik begrijp het,’ zei Baley haastig. Hij dacht aan de Aarde en zuchtte.

Klorissa zei: ‘Is er nog meer wat u zou willen weten?’ Baley vroeg zich af of hij nog iets te winnen had door hier langer te blijven. Het zou hem niet spijten Klorissa en de fetale laboratoria te verlaten, zodat hij aan de volgende fase zou kunnen beginnen.

Hij had zijn mond al open om dat te zeggen toen Klorissa in de verte riep: ‘He, kind, jij daar! Wat ben je aan het doen?’ En toen, over haar schouder: ‘Aardebewoner! Baley! Kijk uit! Kijk uit!’

Baley hoorde haar nauwelijks. Hij reageerde op het dringende dat hij in haar stem hoorde. De nerveuze inspanning die al zijn emoties op

scherp had gezet knapte af en hij raakte in paniek. De hele verschrikking van de open lucht en het eindeloze hemelgewelf kreeg hem te pakken. Baley begon te brabbelen. Hij hoorde hoe hij geluiden zonder betekenis uitbraakte en voelde dat hij door zijn knieen zakte en traag op zijn zij rolde alsof hij het proces vanaf een afstand in ogenschouw nam.

Ook vanaf een afstand hoorde hij het suizende gesnor boven zich door de lucht snijden en met een scherpe slag eindigen. Baley sloot zijn ogen en zijn vingers grepen een dunne boomwortel, die vlak boven de grond zat, stevig vast en zijn nagels groeven in het vuil.

Hij deed zijn ogen open (wat niet meer dan een paar ogenblikken daarna kon zijn geweest). Klorissa ging hevig tegen een kind tekeer dat op een afstand bleef. Een zwijgende robot stond dichter bij Klorissa. Baley kon net zien dat het kind een ding met een snaar in zijn hand hield voor zijn ogen wegscheerden. Terwijl hij zwaar ademde hees Baley zichzelf overeind. Hij keek naar de schacht van glanzende metaal die uit de stam stak van de boom waar hij tegen aan geleund had. Hij trok eraan en het ding ging gemakkelijk los. Het was er niet diep in gedrongen. Hij keek naar de punt maar raakte die niet aan. Hij was stomp maar zou toch zijn huid gescheurd hebben als hij zich niet op tijd had laten vallen. Hij moest het twee keer proberen voor hij beweging in zijn benen kon krijgen. Hij deed een stap in de richting van Klorissa en riep: ‘Jij daar, jongen.’

Klorissa draaide zich om, met een rood gezicht. Zij zei: ‘Het ging per ongeluk. Bent u gewond?’

‘Nee. Wat is dit voor ding?’

‘Een pijl. Het word afgeschoten met een boog die een gespannen snaar het werk laat doen.’

‘Zo,’ zei de jongen brutaal en hij schoot een pijl in de lucht om daarna in lachen uit te barsten. Hij had licht haar en een lenig lichaam.

Klorissa zei: ‘Je krijgt straf. Ga nu weg!’

‘Wacht, wacht,’ riep Baley. Hij wreef over zijn knie die hij in zijn val aan een steen bezeerd had. ‘Ik heb je wat te vragen. Hoe heet je?’

‘Bik,’ zei hij nonchalant. ‘Heb jij die pijl op me afgeschoten, Bik?’

‘Inderdaad,’ zei de jongen.

‘Besef je dat je me geraakt zou hebben als ik niet net op tijd was gewaarschuwd om weg te duiken?’ Bik haalde zijn schouders op: ‘Ik wilde u ook raken.’ Klorissa begon gejaagd te praten. ‘Ik kan het wel uitleggen. Boogschieten moedigen we hier aan. Er zit een wedstrijdelement in zonder dat er contact voor nodig is. We houden wedstrijden tussen de jongens zonder dat ze elkaar zien. Nu vrees ik dat sommige jongens wel eens op robots mikken. Dat vinden ze leuk en de robots hebben er geen last van. Ik ben de enige volwassene hier

en toen de jongen u zag moet hij gedacht hebben dat u een robot was.' Baley luisterde. Zijn hoofd was weer helder en zijn lange gezicht, normaal al hard, werd er niet vriendelijker op. Hij zei: 'Bik, dacht jij dat ik een robot was?'

'Nee,' zei de jongen, 'u bent een Aardebewoner.'

'Goed. Ga nu maar.'

Bik draaide zich om en holde fluitend weg. Baley wendde zich tot de robot. 'Jij daar! Hoe wist de jongen dat ik een Aardebewoner was, of was je niet bij hem toen hij schoot?'

'Ik was bij hem, meester. Ik heb hem verteld dat u een Aardebewoner was.'

'Heb je hem ook verteld wat een Aardebewoner is?'

'Jawel, meester.'

'Wat is een Aardebewoner?'

'Een inferieur soort mens die niet op Solarie zou moeten worden toegelaten omdat hij ziekten verspreidt, meester.'

'En wie heeft jou dat verteld, jongen?' De robot bleef zwijgen.

Baley zei: 'Weet je wie je dat verteld heeft?'

'Nee, meester. Het zit in mijn herinneringsvoorraad.'

'Dus jij zei tegen de jongen dat ik van een ziekteverwekkend lager soort was en meteen schoot hij op me. Waarom heb je hem niet tegengehouden?'

'Dat zou ik ook gedaan hebben, meester. Ik zou niet hebben toegestaan dat een mens iets overkwam, zelfs een Aardebewoner. Hij bewoog zich te vlug en ik was niet snel genoeg.'

'Misschien dacht je dat ik maar een Aardebewoner was, niet helemaal een mens, en aarzelde je even.'

'Nee, meester.'

Het werd rustig en kalm gezegd, maar Baley's lippen krulden zich grimmig. De robot zou het te goeder trouw kunnen ontkennen, maar Baley had het idee dat dat nu precies het geval was geweest.

Baley zei: 'Wat deed je bij de jongen?'

'Ik droeg zijn pijlen, meester.'

'Mag ik ze eens zien?'

Hij hield zijn hand uit. De robot kwam naar hem toe en gaf hem er een dozijn. Baley legde de oorspronkelijke pijl, die de boom geraakt had, zorgvuldig aan zijn voeten en bekeek de andere een voor een. Hij gaf ze terug en pakte de oorspronkelijke pijl weer.

Hij zei: 'Waarom gaf je deze bepaalde pijl aan de jongen?'

'Zonder reden, meester. Hij had al eerder om een pijl gevraagd en mijn hand raakte deze het eerst aan. Hij keek om zich heen op zoek naar een doel, zag u toen en vroeg wie die vreemde mens was. Ik legde uit…'

'Ik weet wat je uitlegde. De pijl die je hem gaf is de enige met

grijze veren aan het eind. De andere hebben zwarte veren.'

De robot keek alleen maar. Baley zei: 'Heb je de meester hierheen gebracht?'

'We liepen zo maar wat rond, meester.' De Aardebewoner keek door de spleet tussen twee bomen waardoor de pijl zich op zijn doel geworpen had. Hij zei: 'Zou het misschien kunnen dat die jongen Bik hier de beste boogschutter is?'

De robot boog zijn hoofd. 'Hij is de beste, meester.'

Klorissa gaapte hem met open mond aan. 'Hoe kon u dat nou raden?'

'Het volgde er vanzelf uit,' zei Baley droog. 'Kijk nu alstublieft eens naar die grijze pijl en naar de andere pijlen. De grijze pijl is de enige die er aan de punt wat olieachtig uitziet. Op het gevaar af dat ik er een melodrama van maak, dame, moet ik zeggen dat uw waarschuwing mijn leven gered heeft. Die pijl die mij miste is vergiftigd.'

13. Verhoor met een knipoog

Klorissa zei: ‘Onmogelijk! Hemeltje lief, absoluut onmogelijk!’

‘Laat het hemeltje er nu maar buiten. Is er geen dier op de boerderij dat u missen kunt? Haal het, geef het een kras met de pijl en kijk wat er gebeurt.’

‘Maar waarom zou iemand…’

Kortaf zei Baley: ‘Ik weet waarom. De vraag is, wie?’

‘Niemand.’

Baley voelde zich weer duizelig worden en hij werd woest. Hij gooide de pijl naar haar toe en zij keek wantrouwig naar de plek waar hij neer was gevallen. ‘Raap hem op,’ schreeuwde Baley, ‘en als u hem niet wil testen, vernietig hem dan. Als u hem hier laat liggen gebeurt er een ongeluk als de kinderen hem vinden.’ Haastig raapte zij hem op en hield hem voorzichtig tussen wijsvinger en duim vast.

Baley holde naar de dichtstbijzijnde ingang van het gebouw en Klorissa, die de pijl nog steeds voorzichtig vasthield, volgde hem naar binnen.

Baley voelde zich weer wat rustiger worden toen hij weer in een veilig omsloten ruimte was. Hij zei: ‘Wie heeft de pijl vergiftigd?’

‘Ik zou me niet kunnen indenken wie dat gedaan heeft.’

‘Ik geloof niet dat het waarschijnlijk is dat de jongen het zelf gedaan heeft. Is er een manier om erachter te komen wie zijn ouders zijn?’

‘Dat staat wel in zijn papieren,’ zei Klorissa somber. ‘U houdt dus aantekening van de familiebetrekkingen?’

‘We moeten wel, voor de genetische analyse.’

‘Zou de jongen kunnen weten wie zijn ouders zijn?’

‘Nooit,’ zei Klorissa heftig.

‘Zou hij erachter kunnen komen als hij dat wilde?’

‘Hij zou in het archief in moeten breken. Onmogelijk.’

‘Veronderstel eens dat een volwassene op bezoek kwam en wilde weten wie zijn kind was…’ Klorissa bloosde. ‘Hoogst onwaarschijnlijk.’

‘Maar neem het even aan. Zou het hem verteld worden als hij ernaar vroeg?’

‘Dat weet ik niet. Er is geen wet die het verbiedt. Maar het is bepaald niet de gewoonte.’

‘Zou u het hem vertellen?’

‘Ik zou proberen om eronderuit te komen. Dr. Delmarre zou het niet vertellen. Hij vond dat kennis van de familiebetrekkingen alleen maar diende voor de genetische analyse. Misschien dat het minder streng was voor hij hier kwam… Maar waarom vraagt u dat eigenlijk?’

‘Ik zie niet in hoe de jongen zelf een motief kon hebben. Ik dacht dat het misschien via zijn ouders wel zou kunnen.’

‘Het is verschrikkelijk allemaal.’ In haar verwarring naderde Klorissa hem dichter dan ooit. Ze strekte zelfs een arm naar hem uit. ‘Hoe kan dit toch allemaal? De baas vermoord; u bijna vermoord. We hebben geen motieven voor geweldpleging op Solarie. We hebben alles wat we maar willen hebben, persoonlijke eerzucht is er dus niet. De familiebetrekkingen kennen we niet, er is dus ook geen familie-eerzucht. Genetisch zijn we allemaal goed gezond.’ Plotseling klaarde haar gezicht op. ‘Wacht eens even. Die pijl kan niet vergiftigd zijn. Ik had me door u niet van de wijs moeten laten brengen.’

‘Hoe komt u daar zo opeens bij?’

‘De robot die bij Bik was. Hij zou gif nooit hebben goed gevonden. Het is onvoorstelbaar dat hij iets gedaan kan hebben wat schadelijk voor een mens zou kunnen zijn. Door de Eerste Wet van de Robotiek kun je daar zeker van zijn.’ Baley zei: ‘O ja? Ik vraag me af hoe die Eerste Wet luidt.’ Niet begrijpend keek Klorissa hem aan. ‘Hoe bedoel je?’

‘Niets. Test de pijl en je zult ontdekken dat hij giftig is.’ Baley zelf interesseerde zich er nauwelijks voor. Hij wist ook zo wel dat het gif was. Hij zei: ‘Denkt u nog steeds dat mevrouw Delmarre schuldig is aan de dood van haar man?’

‘Zij was de enige aanwezige.’

‘Dat snap ik. En u bent hier als enige andere volwassene op een moment dat er met een giftige pijl op mij geschoten wordt.’

Heftig riep zij: ‘Ik had er niets mee te maken.’

‘Misschien niet. En misschien is mevrouw Delmarre even onschuldig. Mag ik uw kijkapparatuur gebruiken?’

‘Ja, natuurlijk.’ Baley wist precies wie hij wilde bekijken en het was Gladia niet. Het verraste hem zelf toen hij zijn stem hoorde zeggen: ‘Zoek contact met Gladia Delmarre.’

De robot gehoorzaamde zonder commentaar en verbaasd keek Baley naar de manipulaties terwijl hij zich af zat te vragen waarom hij die opdracht gegeven had. Kwam het omdat het meisje zojuist onderwerp van gesprek was geweest, of kwam het omdat hij zich niet helemaal prettig voelde over het slot van hun laatste gesprek. Of was het het uiterlijk van de hese, bijna overdonderend praktische Klorissa dat hem tenslotte noopte om een glimp van Gladia op te vangen, bij wijze van tegengif?

Vergoelijkend dacht hij: Jehoshaphat! Soms moet er wel eens geimproviseerd worden.

Plotseling zat ze voor hem, in een grote, rechte stoel waarin ze kleiner en weerlozer leek dan ooit. Haar haar was naar achter gekamd en tot een losse vlecht verwerkt. Zij droeg hangende oorbellen met

dingetjes die er als diamanten uitzagen. Haar jurk was een eenvoudig dingetje dat strak om haar middel spande.

Zacht zei ze: ‘Ik ben blij dat je kijkt, Elijah. Ik heb je proberen te bereiken.’

‘Goedemorgen, Gladia.’ (Middag? Avond? Hij wist niet hoe laat Gladia het had en uit de manier waarop zij gekleed was kon hij niet opmaken hoe laat het zou kunnen zijn.). ‘Waarom heb je geprobeerd mij te bereiken?’

‘Om je te vertellen dat het me spijt dat ik de vorige keer dat we keken mijn zelfbeheersing verloor. Meneer Olivaw wist niet waar je te bereiken was.’

Even zag Baley Daneel voor zich, aan handen en voeten gebonden door de toezicht houdende robots en hij moest bijna glimlachen. Hij zei:

‘Dat is goed. Over een paar uur zie ik je wel.’

‘Natuurlijk, als… Mij zien}’

‘Persoonlijke aanwezigheid,’ zei Baley ernstig. Zij zette grote ogen op en haar vingers groeven zich in het gladde plastic van de stoelleuningen. ‘Is daar een reden voor?’

‘Het is nodig.’

‘Ik geloof niet…’

‘Zou je het toestaan?’

Zij keek een andere kant op. ‘Is het absoluut noodzakelijk?’

‘Dat is het. Maar eerst moet ik nog naar iemand anders. Je man stelde belang in robots. Dat heb jij me verteld en ik heb het ook uit andere bronnen, maar hij was toch geen roboticus?’

‘Hij was er niet voor opgeleid, Elijah.’ Ze vermeed nog steeds hem aan te kijken.

‘Maar werkte hij niet samen met een roboticus?’

‘Jothan Leebig,’ zei zij meteen. ‘Dat is een goede vriend van me.’

‘O ja?’ zei Baley heftig.

Gladia keek verschrikt. ‘Had ik dat niet moeten zeggen?’

‘Waarom niet, als het de waarheid is?’

‘Ik ben altijd bang dat ik dingen zeg waardoor het misschien lijkt dat ik… Je weet niet hoe het is als iedereen er zeker van is dat je iets gedaan hebt.’

‘Wind je niet op. Hoe komt het dat Leebig met jou bevriend is?’

‘Oh, dat weet ik niet. Hij is ook mijn buurman. De kijk-energie is nagenoeg niets, zodat we de hele tijd bijna zonder moeite in vrije beweging kunnen kijken. We gaan vaak wandelen; dat deden we tenminste.’

‘Ik wist niet dat je met iemand uit wandelen kon gaan.’ Gladia bloosde. ‘Ik zei kijken. Nou ja, ik vergeet steeds maar dat je een Aardebewoner bent. Kijken in vrije beweging betekent dat we het

brandpunt op onszelf instellen en dat we dan kunnen gaan waar we willen zonder het contact te verliezen. Ik loop op mijn terrein en hij op het zijne en we zijn samen.' Zij stak haar kin omhoog. 'Dat kan plezierig zijn.'

Toen giechelde ze plotseling: 'Arme Jothan.'

'Waarom zeg je dat?'

'Ik zat eraan te denken dat jij dacht dat we zonder kijken gingen wandelen. Hij zou sterven als hij wist dat iemand zoiets van hem dacht.'

'Waarom?'

'Hij is ontzettend in dat opzicht. Hij heeft me verteld dat hij toen hij vijf jaar was ophield met mensen zien. Wilde alleen nog maar kijken. Je hebt van die kinderen. Rikaine' — in verwarring gebracht zweeg ze even en ging toen verder — 'Rikaine, mijn man, heeft me eens verteld, toen ik het over Jothan had, dat de kinderen meer en meer zo zouden worden. Hij zei dat het een soort sociale evolutie was waarin tenslotte alleen de kijkers over zouden blijven. Denk je dat dat waar is?'

'Ik ben geen deskundige,' zei Baley.

'Jothan wilde zelfs niet trouwen. Rikaine was kwaad op hem, zei hem dat hij asociaal was en dat hij over genen beschikte die nodig waren in de gemeenschappelijke pot, maar Jothan dacht er niet over.'

'Had hij het recht om te weigeren?'

'Neeeuj,' zei Gladia aarzelend, 'maar het is een heel briljant roboticus, weet je, en robotici zijn waardevol op Solarie. Ik denk dat ze het door de vingers hebben gezien. Behalve dan dat Rikaine niet meer met Jothan samen wilde werken. Hij heeft me gezegd dat Jothan een slecht Solarier was.'

'Heeft hij dat ook tegen Jothan gezegd?'

'Ik weet het niet. Hij heeft tot het eind toe met Jothan samengewerkt.'

'Maar hij vond Jothan een slecht Solarier omdat hij weigerde te trouwen?'

'Rikaine heeft eens gezegd dat het huwelijk het ergste van het hele leven was, maar dat je het als een man moest dragen.'

'Wat vond jij daarvan?'

'Waarvan, Elijah?'

'Van het huwelijk. Vond je het ook het ergste van het hele leven?'

Langzaam verdween iedere uitdrukking van haar gezicht alsof zij het nauwkeurig van elke emotie wilde ontdoen. Zij zei: 'Ik heb er nooit zo over nagedacht.' Baley zei: 'Je zei dat je vaak ging wandelen met Jothan, toen corrigeerde je je zelf en voerde je de verleden tijd in. Ga je nu dan niet meer met hem wandelen?' Gladia schudde haar hoofd. Haar gezicht drukte weer iets uit. Verdriet. 'Nee. Het schijnt

afgelopen te zijn. Ik heb een of twee keer met hem gekeken. Hij gaf altijd de indruk het erg druk te hebben en ik wilde niet… weet je wel.'

'Was dat sinds de dood van je man?'

'Nee ook nog even daarvoor. Een paar maanden eerder al.'

'Denk je dat dr. Delmarre hem opdracht gaf verder geen aandacht aan jou te besteden?'

Gladia zag er verschrikt uit. 'Waarom zou hij? Jothan is geen robot en ik ook niet. Hoe kunnen we dan opdrachten krijgen en hoe kan Rikaine ze geven?'

Baley zag er vanaf om dat uit te leggen. Dat had hij alleen in Aardse termen kunnen doen en dat zou het er voor haar niet duidelijker op hebben gemaakt. En als het wel duidelijk werd zou het haar alleen maar afschuw inboezemen.

Baley zei: 'Nog een vraag. Ik zal weer naar je kijken als ik klaar ben met Leebig, Gladia. Tussen twee haakjes, hoe laat is het bij jou?'

Meteen had hij spijt van zijn vraag. Robots zouden in Aardse equivalenten antwoorden, maar Gladia zou waarschijnlijk antwoorden in Solarische eenheden en Baley had er genoeg van om met zijn onwetendheid te koop te lopen. Maar Gladia gaf een zuiver kwalitatief antwoord. 'Middag,' zei ze. 'Dan is het bij Leebig ook zo laat?'

'Ja-'

'Goed. Ik kom zo gauw mogelijk weer kijken en dan zullen we een afspraak maken om elkaar te zien.' Weer aarzelde ze. 'Is het absoluut noodzakelijk?'

'Dat is het'

Zacht zei zij: 'Goed dan.'

Het duurde even voor het contact met Leebig tot stand kwam en Baley gebruikte de tussentijd om nog een sandwich te eten, die hem in de oorspronkelijk verpakking gebracht werd. Maar hij was voorzichtiger geworden. Hij inspecteerde het zegel zorgvuldig voor hij het verbrak en bekeek de inhoud toen pijnlijk nauwkeurig.

Hij nam een plastic melkdoosje aan dat nog niet helemaal ontdooid was, beet het met zijn eigen tanden open en dronk er direct uit. Somber bedacht hij dat er zoiets was al geurloos, smaakloos, langzaam werkend gif dat voorzichtig met injectienaalden of hogedruknaalden ingebracht kon worden, en verwierp die gedachte toen als kinderlijk. Tot dusver waren de moorden en de pogingen tot moord zoveel mogelijk zonder omwegen begaan. Er was weinig omzichtigs en subtiels aan een klap op het hoofd, aan genoeg vergif in een glas om een dozijn mannen te doden, of aan een giftige pijl die openlijk op het slachtoffer werd afgeschoten.

En toen bedacht hij, nauwelijks minder somber, dat hij als hij op deze manier door tijdzones heen wipte, nauwelijks op regelmatige maaltijden kon rekenen. Of, als het nog even duurde, op een

regelmatige slaap.

De robot kwam naar hem toe. ‘Dr. Leebig laat u weten dat u beter morgen een keer kunt bellen. Hij is bezig met belangrijk werk.’

Baley sprong overeind en brulde: ‘Zeg tegen die vent…’ Hij zweeg. Het had geen zin tegen een robot tekeer te gaan.

Tenminste, dat kon wel als je dat per se wilde, maar het zou niet meer uithalen dan wanneer je fluisterde. Op normale gesprekstoon zei hij: ‘Zeg tegen dr. Leebig, of tegen zijn robot als je niet verder gekomen bent, dat ik een onderzoek instel naar de moord op een collega van hem en een goede Solarier. Zeg dat het niet kan wachten tot hij klaar is met zijn werk. Zeg hem dat als hij niet binnen vijf minuten komt kijken ik een vliegtuig naar zijn villa neem en hem binnen een uur zal zien. Gebruik dat woord, zien, zodat vergissing uitgesloten is.’ Hij ging verder met zijn sandwich.

De vijf minuten waren nog niet helemaal om toen Leebig, tenminste een Solarier waarvan Baley aannam dat het Leebig was, hem woedend aankeek.

Baley keek woedend terug. Leebig had een atletische gestalte die hij kaarsrecht hield. Zijn donkere, uitpuilende ogen hadden iets hevigs verstrooids, dat nu met woede vermengd was. Een van zijn oogleden hing een beetje. Hij zei: ‘Bent u de Aardebewoner?’

‘Elijah Baley,’ zei Baley, ‘rechercheur C-7, belast met het onderzoek naar de moord op dr. Rikaine Delmarre. Hoe heet u?’

‘Ik ben dr. Jothan Leebig. Hoe haalt u het in uw hoofd mij tijdens mijn werk te storen?’

‘Heel makkelijk,’ zei Baley rustig. ‘Het is mijn werk.’

‘Doe uw werk dan ergens anders.’

‘Ik heb u eerst nog een paar dingen te vragen, doctor. Ik geloof dat u nauw samenwerkte met dr. Delmarre. Is dat juist?’ Een van Leebig’s handen balde zich plotseling tot een vuist en haastig beende hij naar een schoorsteenmantel waarop kleine uurwerkachtige dingen stonden die gecompliceerde ritmische bewegingen maakten die de blik op een bijna hypnotiserende manier vasthielden. De kijker bleef op Leebig ingesteld, zodat zijn gestalte in het midden van de projectie bleef terwijl hij liep. Het leek eerder alsof de kamer waar hij was zich met kleine golfbewegingen naar achteren bewoog.

Leebig zei: ‘Als u de vreemdeling bent die Gruer hier dreigde te halen…’

‘Dat ben ik.’

‘Dan bent u hier tegen mijn advies in. Uitgekeken.’

‘Nog niet. Verbreek het contact niet.’ Plotseling verhief Baley zijn stem, evenals een vinger. Hij wees zonder omwegen naar de roboticus, die zichtbaar achteruit deinsde met een uitdrukking van walging op de lippen. Baley zei: ‘Dat was geen bluf van mij over dat zien, weet u.’

‘Geen Aardse vulgariteiten, alstublieft.’

‘Het is als een rechtstreekse mededeling bedoeld. Ik zal u komen zien als ik u niet op een andere manier kan laten luisteren. Ik zal u bij uw kraag pakken en tot luisteren dwingen.

Leebig gaapte hem aan. ‘U bent een smerig beest.’

‘Noem het zoals u wilt, maar ik doe wat ik zeg.’

‘Als u op mijn terrein binnendringt, zal ik… zal ik…’ Baley trok zijn wenkbrauwen op. ‘Mij doden? Maakt u vaak zulke dreigementen?’

‘Ik maakte geen dreigement.’

‘Praat dan, nu. In de tijd die u verspild hebt had er al heel wat afgehandeld kunnen worden. U werkte nauw samen met dr. Delmarre. Is dat juist?’

De roboticus boog zijn hoofd. Zijn schouders bewogen mee met een langzame, regelmatige ademhaling. Toen hij opkeek had hij zichzelf weer onder controle. Hij speelde het zelfs klaar om een kort, bleek glimlachje te produceren. ‘Dat is juist.’

‘Delmarre interesseerde zich voor nieuwe soorten robots als ik het goed heb begrepen.’

‘Dat is zo.’

‘Wat voor soort?’

‘Bent u roboticus?’

‘Nee. Leg het zo uit dat een leek het kan begrijpen.’

‘Ik betwijfel of ik dat kan.’

‘Probeer het! Ik denk bijvoorbeeld dat hij robots wilde die kinderen konden disciplineren. Wat was daarvoor nodig?’ Leebig trok zijn wenkbrauwen even op en zei: ‘Om het heel eenvoudig te stellen, met weglating van alle fijnere details, het betekent een versterking van de C-integraal die de Si-korovichtandem routerespons op het W-<>5 niveau beheerst.’

‘Abacadabra,’ zei Baley. ‘De waarheid.’

‘Voor mij is het abacadabra. Kunt u het niet anders zeggen?’

‘Het betekent een bepaalde verzwakking van de Eerste Wet.’

‘Waarom dat? Een kind word gedisciplineerd voor zijn toekomstig bestwil. Is dat de theorie niet?’

‘Ah, het toekomstig bestwil!’ Leebigs ogen begonnen hartstochtelijk te glimmen en het was alsof hij minder op zijn luisteraar begon te letten en tegelijk wat spraakzamer werd. ‘Een eenvoudig begrip, denkt u. Hoeveel menselijke wezens zijn bereid ook maar het geringste ongemak te verdragen ter wille van een groot toekomstig goed? Hoe lang duurt het voor je een kind kunt bijbrengen dat wat nu lekker smaakt later buikpijn betekent, en dat wat nu vies smaakt de buikpijn straks doet overgaan? En u wilt een robot die dit begrijpt?

‘Pijn door een robot aan een kind toegebracht ontketent een

krachtige storing in het positronisch brein. Om dat tegen te gaan door een antipotentieel dat los komt bij de gedachte aan toekomstig welzijn vereist zoveel wegen en omwegen dat de massa van het positronisch brein met j procent uitgebreid moet worden, wilt u tenminste geen andere circuits opofferen.'

Baley zei: 'Dan bent u er dus niet in geslaagd zo'n robot te bouwen.'

'Nee, en het is ook niet waarschijnlijk dat het me ooit zal lukken. Of wie dan ook.'

'Testte dr. Delmarre een experimenteel model van zo'n robot toen hij stierf?'

'Niet zo'n robot. We interesseerden ons ook voor andere dingen die praktischer waren.'

Rustig zei Baley: 'Dr. Leebig, ik zal wat meer van de robotiek af moeten weten en ik ga u vragen om mij dat bij te brengen.'

Leebig schudde heftig zijn hoofd, en het hangende ooglid zakte verder in een spookachtige parodie op een knipoog. 'Maar het zal u toch duidelijk zijn dat een cursus in robotiek langer dan een moment duurt. Daar heb ik de tijd niet voor.'

'Toch moet u me wat leren. De lucht van robots is het enige dat alles op Solarie doordringt. Als we tijd nodig hebben, dan is dat des te meer een reden om u te zien. Ik ben een Aardebewoner en ik kan niet goed werken of denken als ik kijk.'

Het had Baley niet mogelijk geleken dat Leebig zijn stramme gestalte nog wat verstrakken kon,, maar het gebeurde.

Hij zei: 'uw Aardse fobieen interesseren mij niet. Zien is onmogelijk.'

'Ik denk dat u wel van gedachten zult veranderen als u weet waar ik voornamelijk met u over wil praten.'

'Dat zal niets uitmaken, totaal niets.'

'Nee? Luistert u dan eens goed. Ik geloof dat in de hele geschiedenis van de positronische robot de Eerste Wet welbewust verkeerd is geformuleerd.'

Leebig maakte een onbeheerste beweging. 'Verkeerd geformuleerd? Idioot! Krankzinnige! Waarom?'

'Om het feit te verbergen,' zei Baley heel bedaard, 'dat robots moorden kunnen plegen.'

14. Onthulling van een motief

Leebigs mond verbreedde zich langzaam. Baley hield het eerst voor een smalend gebaar en zag toen, tot zijn grote verrassing, dat het de minst succesvolle poging tot een glimlach was die hij ooit had gezien. Leebig zei: ‘Zeg dat niet. Zeg dat nooit meer.’

‘Waarom niet?’

‘Omdat alles, hoe gering ook, dat wantrouwen tegen robots aanwakkert schadelijk is. Het wantrouwen van robots is een menselijke ziekte!’

Het was alsof hij een klein kind een lesje gaf. Het was alsof hij op zachte toon iets zei wat hij uit wilde schreeuwen. Het was alsof hij iemand trachtte te overtuigen die hij in werkelijkheid de doodstraf wilde geven. Leebig zei: ‘Kent u de geschiedenis van de robotiek?’

‘Een beetje.’

‘Ja, dat zal wel, op Aarde. Weet u dat de robots eerst een Frankensteincomplex tegen zich hadden? Ze waren verdacht. De mensen wantrouwden robots, waren er bang voor. Daardoor werd de robotiek bijna een ondergrondse wetenschap. De drie Wetten werden eerst ingebouwd om het wantrouwen te overwinnen en zelfs toen wilde de Aarde geen robotische maatschappij laten ontwikkelen. Een van de redenen waarom de eerste pioniers de Aarde verlieten om de rest van de Melkweg te koloniseren, was dat ze misschien samenlevingen konden stichten waarin de robots de mens van zijn gebrek en zijn gezwoeg konden bevrijden. Zelfs toen bleef er niet ver onder het oppervlak een latente achterdocht, klaar om bij de geringste aanleiding de kop op te steken.’

‘Hebt u zelf wantrouwen jegens robots ontmoet?’ vroeg Baley.

‘Vaak,’ zei Leebig grimmig.

‘Is het daarom dat u en de andere robotici bereid zijn de feiten een beetje te verdoezelen, om op die manier achterdocht zoveel mogelijk tegen te gaan?’

‘Er wordt niets verdoezeld!’

‘Worden de Drie Wetten bijvoorbeeld niet verkeerd geformuleerd?’

‘Nee!’

‘Ik kan aantonen dat dat wel zo is en als u me niet van het tegendeel overtuigt zal ik het de hele Melkweg laten weten, als ik kan.’

‘U bent gek. Welk argument u ook denkt te hebben, het is een drogreden, geloof me.’

‘Zullen we het eens bepraten?’

‘Als het niet te lang duurt.’

‘Onder vier ogen? Zien?’ Leebigs magere gezicht vertrok. ‘Nee!’

‘Goedendag, dr. Leebig. Anderen zullen wel naar me luisteren.’

‘Wacht. Grote Melkweg, man, wacht even!’

‘Zien?’

De handen van de roboticus zwierven omhoog, zweefden bij zijn kin. Langzaam kroop een duim zijn mond binnen en bleef daar. Met een nietszeggend gezicht keek hij Baley aan.

Baley dacht: Is dit een regressie naar het pre-vijf jarige stadium om me zonder bezwaar te kunnen zien? ‘Zien?’ zei hij.

Maar Leebig schudde langzaam zijn hoofd. ‘Het gaat niet, het gaat niet,’ kreunde hij, de woorden bijna gesmoord door de duim die in de weg zat. ‘Doe maar wat u wilt.’ Baley staarde naar de andere en zag hoe hij zich omdraaide naar de muur. Hij zag hoe de rechte rug van de Solarier zich boog en hij zijn gezicht in trillende handen verborg. Baley zei: ‘Goed, dan ga ik maar akkoord met kijken.’ Nog steeds met de rug naar hem toe zei Leebig: ‘Excuseer me even. Ik ben zo terug.’

Baley friste zich in de tussentijd wat op en keek naar zijn pasgewassen gezicht in de toiletspiegel. Begon hij Solarie en de Solariers aan te voelen? Hij was er niet zeker van. Hij zuchtte en drukte op een contact en een robot verscheen. Hij draaide zich niet om hem aan te kijken. Hij zei: ‘Is er behalve de kijker die ik gebruik nog een kijker op de boerderij?’

‘Er zijn er nog drie, meester.’

‘Zeg dan tegen Klorissa Cantoro — zeg tegen je meesteres dat ik deze tot nader order gebruik en dat ik niet gestoord mag worden.’

‘Ja, meester.’

Baley ging- weer op zijn plaats zitten waar de kijker nog steeds stond ingesteld op het lege stuk kamer waar Leebig had gestaan. Het was nog steeds leeg en hij installeerde zich om te wachten.

Het duurde niet lang. Leebig kwam binnen en de kamer schudde weer toen de man liep. Het brandpunt versprong duidelijk meteen van kamermiddelpunt naar mensmiddelpunt. Baley herinnerde zich de gecompliceerdheid van het bedieningspaneel en begon een beetje ontzag te krijgen voor de techniek die hierbij betrokken was.

Leebig was zichzelf duidelijk weer meester. Zijn haar was achterover gekamd en hij had een andere kostuum aangetrokken. Zijn kleren hingen losjes om hem heen en waren van een stof gemaakt die glom en waarop lichtjes schitterden. Hij ging zitten op een kleine stoel die uit de muur klapte.

Nuchter zei hij: ‘Wat was dat voor idee van u over de Eerste Wet?’

‘Kunnen we afgeluisterd worden?’

‘Nee. Daar heb ik voor gezorgd.’

Baley knikte. Hij zei: ‘Laat ik de Eerste Wet eerst eens opzeggen.’

‘Voor mij hoeft dat nauwelijks.’

‘Dat weet ik, maar laat ik hem toch maar opzeggen: Een robot mag een menselijk wezen geen kwaad doen, noch mag hij toestaan dat een mens gekwetst wordt door zijn nalatigheid.’

‘En,?’

‘Toen ik net op Solarie was aangekomen werd ik naar de mij toegewezen villa gebracht in een grondvoertuig. Het grondvoertuig was een speciaal geval, helemaal afgeschermd om me te beschermen tegen de open ruimte. Als Aardebewoner…’

‘Dat weet ik,’ zei Leebig ongeduldig. ‘Wat heeft dit ermee te maken?’

‘De robot die de wagen bestuurde wist dat niet. Ik vroeg of hij de auto open wilde maken en ik werd meteen gehoorzaamd. Tweede Wet. Ze moesten opdrachten uitvoeren. Ik voelde me natuurlijk niet goed en stortte bijna in elkaar voor de wagen weer gesloten werd. Deed die robot mij geen kwaad?’

‘Door uw eigen opdracht,’ snauwde Leebig.

‘Ik zal de Tweede Wet opzeggen: Een robot moet gehoorzamen aan de bevelen hem door menselijke wezens gegeven, behalve wanneer deze bevelen in strijd zijn met de Eerste Wet. U ziet dus dat hij mijn opdracht had moeten negeren.’

‘Dat is onzin. De robot wist niet…’

Baley boog zich voorover in zijn stoel. ‘Ah! Daar hebben we het. Laten we nu de Eerste Wet eens opzeggen zoals hij zou moeten luiden: Een robot mag niets doen dat, bij zijn weten, een menselijk wezen zal kwetsen en evenmin mag hij welbewust toestaan dat een mens gekwetst wordt door zijn nalatigheid.’

‘Dat ligt voor de hand.’

‘Ik geloof niet voor gewone mensen. Anders zouden gewone mensen beseffen dat robots moorden kunnen begaan.’ Leebig was bleek. ‘Volkomen waanzin!’ Baley staarde naar zijn vingertoppen. ‘Ik denk dat een robot een onschuldige taak mag uitvoeren; die geen schadelijke gevolgen heeft voor een menselijk wezen?’

‘Als hem dat opgedragen wordt,’ zei Leebig. ‘Ja, natuurlijk. Als hem dat opgedragen wordt. En een tweede robot mag, denk ik, ook wel een onschuldige taak uitvoeren; een taak die al evenmin schadelijke gevolgen voor een mens heeft? Als hem dat opgedragen wordt?’

‘Ja.’

‘Maar wat nu als de twee onschuldige taken, elk afzonderlijk volmaakt onschuldig, samen op moord neerkomen?’

‘Wat?’ Leebigs voorhoofd rimpelde zich tot een frons. ‘Ik wil hier uw mening als deskundige over hebben,’ zei Baley. ‘Ik zal u een hypothetisch geval noemen. Stel dat een man tegen een robot zegt: ‘Gooi een klein beetje van deze vloeistof in een glas melk dat je daar

en daar kunt vinden. De vloeistof is volkomen onschadelijk. Ik wil alleen weten wat voor effect het op melk heeft. Als ik het effect ken zal het mengsel weggegooid worden. Als je dit gedaan hebt moet je het vergeten.'

Leebig, nog steeds fronsend, zei niets.

Baley zei: 'Als ik de robot gezegd had een geheimzinnige vloeistof in de melk te gooien en die dan aan iemand te geven, zou de Eerste Wet hem gedwongen hebben te vragen: 'Wat is dat voor vloeistof? Zal het een mens kwaad doen?' En als hem verzekerd werd dat de vloeistof onschadelijk was, zou de Eerste Wet de robot nog steeds kunnen doen aarzelen en weigeren de melk aan te bieden. Maar in plaats daarvan wordt hem verteld dat de melk weggegooid zal worden. Dat heeft niets met de Eerste Wet te maken. Zal de robot dan niet doen wat hem gezegd wordt?' Leebig gaapte hem aan.

Baley zei: 'Nu schenkt een tweede robot de melk in terwijl hij niet weet dat ermee geknoeid is. In zijn onschuld geeft hij de melk aan een mens en die mens sterft.'

'Nee!' riep Leebig uit.

'Waarom niet? Beide handelingen zijn op zich onschuldig. Alleen samen komen ze op moord neer. Ontken u dat zoiets zou kunnen gebeuren?'

'De moordenaar zou de man zijn die de opdracht gaf,' schreeuwde Leebig.

'Theoretisch gezien wel, ja. Maar de robots zouden de onmiddellijke moordenaars zijn, de instrumenten waarmee de moord gepleegd wordt.'

'Niemand zou zulke opdrachten geven.'

'Iemand zou dat wel. Iemand heeft het gedaan. Precies op deze manier moet de poging tot moord op dr. Gruer in zijn werk zijn gegaan. Ik neem aan dat u daar wel van gehoord hebt.'

'Op Solarie,' mopperde Leebig, 'hoor je alles.'

'Dan weet u dat Gruer vergiftigd werd aan zijn eettafel, voor mijn ogen en die van mijn partner, meneer Olivaw van Aurora. Of hebt u soms nog andere suggesties over hoe het gif hem bereikt zou kunnen hebben? Er was verder geen mens in huis. Als Solarier zal u dat aanspreken.'

'Ik ben geen detective. Ik heb geen theorieen.'

'Ik heb u er een gegeven. Ik wil weten of het een mogelijkheid is. Ik wil weten of twee robots afzonderlijk twee handelingen kunnen verrichten, die elk op zich onschuldig zijn, en samen een moord tot resultaat hebben. U bent de deskundige, dr. Leebig. Is het mogelijk?'

En Leebig, opgejaagd en gekweld, zei met zo'n zachte stem 'Jet', dat Baley hem nauwelijks verstond. Baley zei: 'Goed dan. Daar gaat de Eerste Wet.' Leebig keek naar Baley en zijn hangend ooglid maakte in

een trage tic een keer of twee een knipoog. Hij vouwde zijn ineengeslagen handen uit elkaar, maar zijn vingers bleven in hun klauwstand alsof elke hand nog een spookhand van lucht vast had. Hij draaide zijn palmen naar beneden, liet zijn handen op zijn knieen rusten en pas toen ontspanden de vingers zich. Verstrooid keek Baley het allemaal aan. Leebig zei: 'Theoretisch, ja. Theoretisch! Maar gooi die Eerste Wet niet zo gemakkelijk aan de kant, Aardebewoner. Je zou robots hele knappe opdrachten moeten geven om de Eerste Wet te omzeilen.'

'Toegegeven,' zei Baley. 'Ik ben maar een Aardebewoner. Ik weet nagenoeg niets over robots en mijn formuleringen van de opdrachten waren maar bij wijze van voorbeeld. Een Solarier zou het veel subtieler en beter gedaan hebben. Daar ben ik zeker van.'

Uit niets bleek dat Leebig hem gehoord had. Luid zei hij: 'Als met een robot zo gemanipuleerd kan worden dat hij een mens kwaad doet, betekent dat alleen maar dat we de kracht van zijn positronisch brein moeten uitbreiden. Je zou. kunnen zeggen dat we de mens beter zouden moeten maken. Dat is onmogelijk, dus moeten we de robot meer feilloos maken.

'We boeken geleidelijk vooruitgang. Onze robots zijn gevarieerder, meer gespecialiseerd, minder schadelijk en ze kunnen meer dan die van een eeuw geleden. Over een eeuw zullen we nog verder zijn. Waarom een robot een paneel laten bedienen als er in het paneel zelf een positronisch brein ingebouwd kan worden? Dat is specialisatie, maar we kunnen ook het omgekeerde doen. Waarom geen robot met vervangbare en verwisselbare ledematen. Eh? Waarom niet? Als we…'

Baley viel hem in de rede. Bent u de enige roboticus op Solarie?'

'Doe niet zo dwaas.'

'Ik vroeg het me alleen maar af. Dr. Delmarre was de enige — uh — fetologisch ingenieur, afgezien van een assistent.'

'Solarie heeft meer dan twintig robotici.'

'Bent u de beste?'

'Dat ben ik,' zei Leebig zonder omhaal. 'Delmarre heeft met u samengewerkt.'

'Dat is zo.'

Baley zei: 'Ik heb begrepen dat hij van plan was de samenwerking op te zeggen.'

'Geen sprake van. Hoe komt u daarbij?'

'Ik heb begrepen dat hij bezwaar maakt tegen uw vrijgezellenstaat.'

'Dat kan zijn. Hij was een doorgewinterd Solarier. Maar het had geen effect op onze zakelijke relatie.'

'En nu iets anders. Maakt en repareert u ook bestaande typen,

behalve dat u nieuwe robotmodellen ontwikkelt?' Leebig zei: 'Aanmaak en reparatie gebeurt voornamelijk door robots. Er zijn een grote fabriek en een onderhouds-werkplaats op mijn terrein.'

'Tussen twee haakjes, moeten robots vaak gerepareerd worden?'

'Heel weinig.'

'Betekent dat dat het robotonderhoud een onderontwikkelde wetenschap is?

'Helemaal niet.' Leebig zei dat kortaf.

'Maar hoe zat het dan met de robot die ter plaatse was bij de moord van dr. Delmarre?'

Leebig keek de andere kant op en hij fronste zijn wenkbrauwen alsof hij een pijnlijke gedachte wilde verdringen. 'Het was een total loss.'

'Helemaal? Kon hij helemaal geen enkele vraag meer beantwoorden?'

'Geen enkele. Hij was volslagen onbruikbaar. Er was kortsluiting opgetreden in het hele positronische brein. Geen enkel circuit was intact gebleven. Maar denk u even in! Hij had een moord gezien die hij niet had kunnen verhinderen…'

'Tussen twee haakjes, waarom kon hij de moord niet verhinderen?'

'Wie zou dat kunnen weten? Dr. Delmarre experimenteerde met die robot. Ik weet niet in welke mentale toestand hij hem had gebracht. Misschien had hij hem bijvoorbeeld opgedragen alle operaties even te staken terwijl hij een bepaald circuitelement controleerde. Als nu plotseling iemand van wie noch dr. Delmarre noch de robot het verwachtte het op zijn leven gemunt bleek te hebben zou het best even hebben kunnen duren voor de robot de Eerste Wet kon gebruiken om dr. Delmarre's opdracht op te heffen. Hoe lang dat duurde zou afhangen van de aard van de aanval en van dr. Delmarre's opdracht om te bevriezen. Ik zou zo nog wel een dozijn redenen kunnen bedenken waarom de robot de moord niet kon verhinderen. Dat hij dat niet kon betekende echter een overtreding van de Eerste Wet en dat was voldoende om elk positronisch pad in zijn brein op te blazen.'

'Maar als de robot fysiek niet in staat was de moord te voorkomen, was hij dan verantwoordelijk? Eist de Eerste Wet het onmogelijke?'

Leebig haalde zijn schouders op. 'De Eerste Wet beschermt de mensheid, ondanks uw pogingen om dat te kleineren, met elke atoom en uit alle macht. Voor verontschuldigingen is geen plaats. Als de Eerste Wet is overtreden is de robot verwoest.'

'Is dat een universele regel, meneer?'

'Even universeel als robots.' Baley zei: 'Dan heb ik iets geleerd.'

‘Leert u dan nog iets. Uw theorie van moord door een serie robotische handelingen, die in elk opzicht onschuldig zijn, zal u niet verder helpen in het geval van de dood van dr. Delmarre.’

‘Waarom niet?’

‘Hij stierf niet door vergiftiging, maar door een slag. Iets moest dat slagwapen vasthouden en dat moest een menselijke arm zijn geweest. Geen robot kan met een knuppel slaan en een schedel verbrijzelen.’

‘Maar veronderstel eens,’ zei Baley, ‘dat een robot een onschuldig knopje in moest drukken waardoor er een valgewicht op het hoofd van dr. Delmarre viel.’ Leebig glimlachte zuur. ‘Aardebewoner, ik heb de plaats van de misdaad bekeken. Ik heb al het nieuws gehoord. Die moord betekende heel wat hier op Solarie, weet u. Dus ik weet dat er geen spoor was van een machinerie op de plaats van de misdaad, of van een gevallen gewicht!’ Baley zei: ‘Of van het een of andere stompe instrument.’ Smalend zei Leebig: ‘U bent detective. Ga maar zoeken.’

‘Toegegeven dat er geen robot verantwoordelijk was voor de dood van dr. Delmarre, maar wie dan wel?’

‘Iedereen weet dat,’ riep Leebig. ‘Zijn vrouw Gladia!’ Baley dacht: Daar is iedereen het tenminste over.

‘U denkt toch niet dat er twee moordenaars zijn? Als Gladia voor de ene misdaad verantwoordelijk was, dan moet ze ook voor de andere poging verantwoordelijk zijn geweest.’

‘Ja. U zult gelijk hebben.’ Hij klonk weer zelfverzekerder. ‘Daar is geen twijfel over mogelijk.’

‘Geen twijfel?’

‘Niemand anders kon dicht genoeg bij dr. Delmarre komen om hem te doden. Hij stond persoonlijke aanwezigheid al evenmin toe als ik, behalve dan dat hij een uitzondering maakte voor zijn vrouw, en ik geen uitzondering maak. Verstandig van me.’ De roboticus lachte krassend. ‘Ik geloof dat u haar gekend hebt,’ zei Baley plotseling. ‘Wie?’

‘Haar. We hebben het maar over een ‘haar’. ‘Gladia!’

‘Wie heeft u verteld dat ik haar beter ken dan ik andere mensen ken?’ vroeg Leebig. Hij bracht een hand naar zijn keel. Zijn vingers bewogen iets en hij opende de neknaad van zijn pak een paar centimeter zodat hij vrijer kon ademhalen.

‘Gladia zelf. U ging wel eens wandelen.’

‘O ja? We waren buren. Het is niet ongewoon. Ze leek zo’n prettig iemand.’

‘Zij viel dus wel bij u in de smaak?’

Leebig haalde zijn schouders op. ‘Het ontspande me om met haar te praten.’

‘Waar praatte u over?’

‘Robotiek.’ Het woord kreeg een wat verbaasde klank mee alsof het hem verraste dat zo’n vraag gesteld kon worden. ‘En praatte zij ook over robotiek?’

‘Zij wist niets van robotiek. Totaal niets! Maar zij luisterde. Zij had het een of andere veldkracht-gedoe waar ze mee speelde; veldcoloriste noemde zij zich. Ik heb daar geen geduld voor, maar ik luisterde.’

‘En dit allemaal zonder persoonlijke aanwezigheid?’ Leebig keek geschokt en gaf geen antwoord. Baley probeerde het opnieuw. ‘Vond u haar aantrekkelijk?’

‘Wat?’

‘Vond u haar aantrekkelijk? Lichamelijk?’ Zelfs Leebigs slechte ooglid ging omhoog en zijn lippen trilden.

‘Smerig beest,’ mopperde hij.

‘Laat ik het dan zo stellen. Wanneer vond u Gladia niet prettig meer? Dat is het woord dat u zelf gebruikte, weet u nog?’

‘Wat bedoelt u?’

‘U zei dat u het een prettig iemand vond. Nu gelooft u dat zij haar man vermoord heeft. Dat is niet iets wat een prettig iemand doet.’

‘Ik heb me in haar vergist.’

‘Maar u kwam tot de ontdekking dat u zich in Jaar vergist had voor zij haar man vermoordde, als zij dat al gedaan heeft. Een poosje voor de moord maakte u een eind aan uw gezamenlijke wandelingen. Waarom?’ Leebig zei: ‘Is dat van belang?’

‘Alles is belangrijk tot het tegendeel bewezen is.’

‘Hoort u eens even, als u van mij als roboticus wat wilt weten, vraag het dan. Op persoonlijke vragen geef ik geen antwoord.’

Baley zei: ‘U stond in nauwe relatie tot zowel de vermoorde als de voornaamste verdachte. Ziet u dan niet in dat persoonlijke vragen onvermijdelijk zijn? Waarom ging u niet meer met Gladia wandelen?’

Leebig snauwde: ‘Er kwam een moment waarop ik haar niets meer te zeggen had; toen ik het te druk had; toen ik geen reden meer zag om nog met die wandelingen door te gaan.’

‘Toen u haar, met andere woorden, niet prettig meer vond.’

‘Goed. Zo zou je het kunnen zeggen.’

‘Waarom was ze niet prettig meer?’ Leebig schreeuwde: ‘Daar had ik geen reden voor.’ Baley deed alsof hij de opwinding van de ander niet merkte. ‘Maar u bent nog altijd iemand die Gladia goed gekend heeft. Wat zou haar motief kunnen zijn?’

‘Haar motief?’

‘Niemand heeft mij een motief aan de hand gedaan voor de moord. Gladia zou toch zeker geen moord plegen zonder daar een motief voor te hebben.’

‘Grote Melkweg!’ Leebig leunde achterover alsof hij in lachen uit

wilde barsten maar hij lachte niet. ‘Heeft niemand u dat verteld? Nou ja, misschien wist niemand het. Maar ik wist het. Zij heeft het mij verteld. Ze heeft het me vaak verteld.’

‘Wat verteld, dr. Leebig?’

‘Wel, dat ze ruzie had met haar man. Hevig en vaak. Zij haatte hem, Aardebewoner. Heeft niemand u dat verteld? Heeft zij u dat niet verteld?’

15. Portret van een detective

Het kwam hard aan en hij probeerde dat niet te laten merken. De Solariers beschouwden eikaars prive-leven vermoedelijk als onschendbaar. Vragen naar een huwelijk of naar kinderen getuigde van slechte smaak. Hij veronderstelde dat er dan ook wel een chronische ruzie tussen man en vrouw kon zijn waarover nieuwsgierigheid al evenzeer verboden was.

Maar ook als er een moord was gepleegd? Zou niemand de brutaliteit hebben om de verdachte te vragen of ze wel eens ruzie had met haar man? Of om het ter sprake te brengen als ze er toevallig vanaf wisten? Leebig had dat dan nu gedaan, in elk geval. Baley zei: 'Waar gingen die ruzies over?'

'Vraagt u dat liever aan haar.'

Dat moest hij inderdaad maar liever doen, dacht Baley. Houterig stond hij op. 'Ik dank u, dr. Leebig, voor uw medewerking. Misschien heb ik later uw hulp nog nodig. Ik hoop dat u bereikbaar blijft.'

'Uitgekeken,' zei Leebig en samen met de hoek van zijn kamer verdween hij abrupt.

Voor de eerste keer ontdekte Baley dat hij er geen bezwaar tegen had met een vliegtuig door de open ruimte te reizen. Helemaal geen bezwaar. Het was bijna alsof hij in zijn element was.

Hij dacht zelfs niet aan de Aarde en aan Jessie. Hij was nog maar een paar weken van de Aarde weg en toch hadden het even goed jaren kunnen zijn. Op Solarie was hij nauwelijks drie dagen en toch leek het hem alsof het nooit anders was geweest.

Hoe snel kon een mens zich aanpassen aan een nachtmerrie? Of was het Gladia. Hij zou haar binnenkort zien, niet bekijken. Gaf dat hem zelfvertrouwen en dat merkwaardige gevoel dat deels bestond uit een gespannen verwachting en voor een deel uit bezorgdheid? Zou ze het kunnen verdragen? vroeg hij zich af. Of zou zij een paar ogenblikken wegglippen, zich verontschuldigend zoals Quemot had gedaan?

Toen hij binnenkwam stond zij aan het andere eind van een lange kamer. Zij had bijna een impressionistische afbeelding van zichzelf kunnen zijn, zo was zij tot haar essentie teruggebracht. Haar lippen waren bleekrood, haar wenkbrauwen iets gepenseeld, haar oorlelletjes even blauw aangezet. Afgezien daarvan, had zij niets met haar gezicht gedaan. Zij zag er bleek uit, een beetje bang, en heel jong. Haar donkerblonde haar was strak naar achter gekamd en haar grijsblauwe ogen stonden wat verlegen. Haar jurk was van een blauw, zo donker dat het bijna zwart was, met een smalle witte bies die aan weerszijden naar beneden krulde. Zij droeg lange mouwen, witte handschoenen,

en platte schoenen. Behalve haar gezicht was er geen vierkante centimeter huid te zien. Zelfs haar nek was door een soort onopvallende plooikraag verborgen. Baley stond stil. 'Is dit dichtbij genoeg, Gladia?' Zij ademde ondiep en snel. Zij zei: 'Ik wist niet meer wat mij werkelijk te wachten stond. Het is immers net zoals kijken? Ik bedoel als je er niet bij stil staat dat het om zien gaat.'

Baley zei: 'Wat mij aangaat is het heel normaal.'

'Ja, op Aarde.' Zij sloot haar ogen. 'Soms probeer ik het me voor te stellen. Overal alleen maar massa's mensen. Je loopt op straat en er zijn er die met je meelopen en weer anderen die de andere kant op lopen. Tientallen…'

'Honderden,' zei Baley. 'Heb je ooit Aardse taferelen gezien in een boekfilm? Of een roman die zich op Aarde afspeelt?'

'Daar zijn er hier niet veel van, maar ik heb romans gezien die zich afspelen op de andere Buitenwerelden waar voortdurend gezien wordt. In een roman is het anders. Het lijkt net op multipel kijken.'

'Kussen de mensen in romans elkaar ooit?' Een verlegen blos vloog over haar gezicht. 'Dat soort lees ik niet.'

'Nooit?'

'Nou ja — er zijn altijd wel een paar smerige films in de buurt, weet je, en soms, uit nieuwsgierigheid… Ik word er werkelijk doodziek van.'

'O ja?'

Met een plotselinge levendigheid zei ze: 'Maar de Aarde is zo anders. Zo'n boel mensen. Als je loopt, Elijah, zul je denk ik zelfs wel mensen aan…aanraken. Per ongeluk, bedoel ik.'

Baley glimlachte een beetje. 'Je loopt ze zelfs per ongeluk omver.'

Hij dacht aan de massa's in de Snelwegen, die duwden en trokken en de strips op en neer wipten, en even, onontkoombaar, sloeg het heimwee door hem heen. Gladia zei: je hoeft niet helemaal daarginds te blijven staan.'

'Is het goed als ik wat dichterbij kom?'

'Ik denk van wel. Ik zal het wel zeggen als ik denk dat het wel genoeg is.'

Stap voor stap kwam Baley dichterbij, terwijl Gladia met grote ogen naar hem keek.

Plotseling zei ze: 'Zou je een paar van mijn veldkleursels willen zien?'

Baley stond drie meter bij haar vandaan. Hij stond stil en keek haar aan. Zij zag er klein en broos uit. Hij probeerde zich haar voor te stellen met iets in haar hand (wat?) dat ze woedend naar de schedel van haar man zwaaide. Hij probeerde zich haar razend van woede voor te stellen, moordzuchtig van woede en haat.

Hij moest toegeven dat het kon. Zelfs honderd pond vrouw kon

een schedel verbrijzelen als zij het juiste wapen had en woest genoeg was. En Baley had moordenaressen meegemaakt (op Aarde, natuurlijk) die, in hun gewone doen, op konijntjes hadden geleken. Hij zei: 'Wat zijn veldkleursels, Gladia?'

'Een kunstvorm,' zei ze.

Baley herinnerde zich Leebigs opmerking over Gladia's kunst. Hij knikte. 'Ik zou er graag een paar zien.'

'Volg me dan.'

Baley hield zorgvuldig een afstand van drie meter aan. En dan nog was het minder dan een derde van de afstand waar Klorissa om gevraagd had.

Ze gingen een kamer binnen die straalde in het licht. In alle hoeken glansde licht van elke kleur.

Gladia keek voldaan, als een trotse bezitter. Met ogen vol verwachting keek zij naar Baley.

Baley's reactie moest aan haar verwachtingen hebben voldaan, ook al zei hij niets. Langzaam draaide hij zich om terwijl hij probeerde thuis te brengen wat hij zag, want het was alleen maar licht, zonder een enkel stoffelijk object. De brokken licht stonden op bijbehorende sokkels. Zij vormden een levende meetkunde, lijnen en bochten van kleur, samengevlochten tot een geheel terwijl ze tegelijk hun afzonderlijke karakter behielden. Geen twee kleursels leken ook maar in de verste verte op elkaar. Baley zocht naar de juiste woorden en zei: 'Wordt het nog verondersteld iets te betekenen?'

Gladia's prettige contra-alt lachte. 'Het betekent wat je maar wilt dat het betekent. Het zijn gewoon lichtvormen die je boos of blij of nieuwsgierig kunnen maken, of wat ik ook maar voelde toen ik ze maakte. Ik zou er een voor jou kunnen maken, een soort portret. Maar het zou wel niet zo goed worden omdat ik snel moet improviseren.'

'Zou je dat willen doen? Het zou me geweldig interesseren.'

'Goed,' zei ze en bijna op een holletje ging ze naar een licht-figuur in een hoek, waarbij ze hem op enkele centimeters afstand passeerde.

Zij scheen het niet op te merken.

Zij raakte iets op het voetstuk van het lichtfiguur aan en de gloed bovenop verdween zonder nog een keer op te flikkeren.

Baley stond paf en zei: 'Niet doen.'

'Het hindert niet. Ik had er toch genoeg van. Ik zal de rest tijdelijk uitdoven zodat ze me niet kunnen afleiden.' Zij opende een paneel in een van de gladde muren en bewoog een weerstand. De kleuren doofden tot iets dat nauwelijks meer te zien was.

Baley zei: 'Heb je hier geen robot voor? Voor het sluiten van de contacten?'

'Hou je mond, nou,' zei ze ongeduldig. 'Ik heb hier geen robots. Dit is van mij.' Fronsend keek zij hem aan. 'Ik ken je niet goed genoeg.

Dat is het probleem.' Zij keek niet naar de sokkel, maar haar vingers rustten licht op de gladde bovenkant ervan. Alle tien vingers waren gebogen, gespannen, in afwachting.

Een vinger bewoog in een halve cirkel over de gladheid. Er groeide een streep diep geel licht die zich doorzichtig door de lucht er boven bewoog. De vinger ging een fractie terug en het licht kreeg een iets minder diepe kleur. Even keek zij ernaar. 'Dat is het wel, geloof ik. Een soort kracht zonder gewicht.'

'Jehoshaphat,' zei Baley.

'Heb ik je beledigd?' Zij tilde haar vingers op en de gele streep licht bleef eenzaam en stil staan. 'Nee, nee, helemaal niet. Maar wat is het? Hoe doe je het?'

'Dat is niet zo een twee drie uit te leggen,' zei Gladia, die peinzend naar de sokkel keek, 'vooral niet als je in aanmerking neemt dat ik het zelf niet helemaal begrijp. Het is een soort optische illusie, is mij verteld. We zetten krachtvelden op verschillende energieniveaus op. Het zijn eigenlijk uitpersingen van de hyperruimte en ze hebben helemaal niet de eigenschappen van de gewone ruimte. Het hangt van het energieniveau af welke tinten licht het menselijk oog ziet. De vormen en de kleuren ontstaan door de warmte van mijn vingers op de juist plekken op de sokkel. Er zijn alle mogelijke soorten contacten in de sokkel.'

'Je bedoelt dat als ik mijn vinger daar neer zou leggen…' Baley kwam dichterbij en Gladia maakte ruimte voor hem. Aarzelend legde hij een vingertop op de sokkel en hij voelde een zacht trillen.

'Ga verder. Beweeg je vinger, Elijah,' zei Gladia. Baley deed dat en een vuilgrijze scheut licht schoot omhoog en doorstak het gele licht. Baley trok zijn vingers onmiddellijk terug en Gladia lachte, om daar meteen weer spijt van te krijgen.

'Ik had niet moeten lachen,' zei ze. 'Het is echt erg moeilijk, zelfs voor mensen die het al vaak geprobeerd hebben.' Haar eigen hand bewoog even, te vlug voor Baley om het te kunnen volgen, en het monstrum dat hij gemaakt had verdween weer en alleen het gele licht bleef over. 'Hoe heb je dit geleerd?' vroeg Baley.

'Ik heb het gewoon net zolang geprobeerd tot ik het kon. Het is een nieuwe kunstvorm, weet je, en er zijn er maar een of twee die werkelijk weten hoe…'

'En jij bent de beste,' zei Baley somber. 'Op Solarie is iedereen of de beste of de enige, of allebei.'

'Daar hoef je niet om te lachen. Ik heb een paar sokkels geexposeerd. Ik heb tentoonstellingen gehouden.' Haar kin ging omhoog. Zij was er trots op, daar was geen twijfel aan. Zij ging verder: 'Laat ik je portret nu even afmaken.' Weer bewogen haar vingers.

Er waren weinig gebogen lijnen in de lichtvorm die onder haar manipulaties ontstond. Het was een en al scherpe hoek. En de overheersende kleur was blauw. ‘Dat is de Aarde, op de een of andere manier,’ zei Gladia, die op haar onderlip beet. ‘Bij de Aarde denk ik altijd aan blauw. Al die mensen die maar zien en zien en zien. Kijken is meer roze. Wat vind jij ervan?’

‘Jehoshaphat, ik kan me dingen niet als kleuren voorstellen.’

‘O nee?’ zei ze verstrooid. ‘Je zegt soms ‘Jehoshaphat’ en dat is gewoon een kloddertje violet. Een klein fel vlekje omdat het er meestal tok uitkomt, zo.’ En daar was het violette kloddertje, net naast het middelpunt. ‘En dan,’ zei ze, ‘kan ik het zo afwerken.’ En een vlakke, doffe, leigrijze kubus sprong om alles heen. Het licht binnenin scheen erdoorheen, maar afgezwakt; een beetje alsof het gevangen was gezet.

Baley werd er verdrietig van, alsof het iets was wat hem zelf omsloot, hem zelf afsneed van iets wat hij wilde. Hij zei: ‘Wat betekent dat laatste?’

Gladia zei: ‘Nou, de muren om je heen. Dat zit vooral in jou, de onmogelijkheid om naar buiten te gaan, de manier waarop je binnen moet blijven. Je bent daar binnen. Zie je dat dan niet?’

Baley zag het en om de een of andere reden beviel het hem niet. Hij zei: ‘Die muren zijn er niet altijd. Vandaag ben ik buiten geweest.’

‘O ja? En vond je het niet erg?’

Hij liet de gelegenheid om de bal terug te kaatsen niet voorbij gaan. ‘Net zo erg als jij het vindt om mij te zien. Je vindt het niet prettig maar je kunt het verdragen.’ Peinzend keek ze hem aan. ‘Wil je nu naar buiten? Met mij? Voor een wandeling?’

Baley had de neiging om te zeggen: Jehoshaphat, nee. Zij zei: ‘Ik heb nog nooit ziende met iemand gewandeld. Het is nog licht en het is goed weer.’

Baley keek naar zijn abstracte portret en zei: ‘Als ik meega, zul je het grijs dan weg halen?’

Zij glimlachte en zei: ‘Ik zal eens kijken hoe je je gedraagt.’ Ze gingen de kamer uit en het bouwsel van licht bleef achter. En het hield Baley’s ziel gevangen in het grijs van de Steden.

Baley huiverde een beetje. De lucht die zich tegen hem aan bewoog had iets kils.

Gladia zei: ‘Heb je het koud?’

‘Straks was het anders,’ mopperde Baley.

‘Het is nu laat op de dag, maar het is niet echt koud. Wil je een jas hebben? Een van de robots kan er zo een brengen.’

‘Nee. Het is wel goed zo.’ Zij liepen over een smal, geplaveid pad.

Hij zei: ‘Wandelde je hier altijd met dr. Leebig?’

‘O nee. We liepen veel verder het veld op, waar je nog maar een

enkele robot ziet werken en je de dieren kunt horen. Jij en ik zullen nu maar dicht bij huis blijven, voor het geval dat.'

'Het geval wat?'

'Nou, voor het geval je naar binnen wilt.'

'Of voor het geval dat je er genoeg van krijgt mij te zien?' T)at kan me niets schelen,' zei ze roekeloos. Boven hen was het vage geritsel van de bladeren en een alles doordringend geel en groen. In de lucht rondom hen waren scherpe, dunne kreten, en een krassend gegons, en ook schaduwen.

Hij lette vooral op de schaduwen. Een daarvan stak er voor hem uit, in de vorm van een mens, die zich in een afzichtelijke imitatie bewoog, als hij zich bewoog. Natuurlijk had Baley wel eens van schaduwen gehoord, maar in het diffuse, indirecte licht van de Steden had hij nooit bepaalde schaduwen opgemerkt.

Achter hem, wist hij, was de Solarische zon. Hij zorgde ervoor om er niet in te kijken, maar hij wist dat hij er was. De ruimte was groot, de ruimte was eenzaam, en toch trok het hem aan. Hij stelde zichzelf voor als iemand die over het wereldoppervlak liep met duizenden kilometers en lichtjaren ruimte om zich heen. Wat zou hem toch aantrekken in die eenzaamheid? Hij wilde geen eenzaamheid. Hij wilde de Aarde en de warmte en het gezelschap van de Steden, propvol mensen.

Hij was het beeld kwijt geraakt. Hij probeerde New York voor zijn ogen op te roepen, met zijn volte en zijn lawaai, en ontdekte dat er in zijn bewustzijn alleen maar plaats was voor de rust, de bewegende-lucht kilte van het oppervlak van Solarie. Zonder het eigenlijk te willen ging Baley dichter bij Gladia lopen, tot hij nauwelijks meer dan een meter bij haar vandaan was en werd zich toen bewust van haar verschrikte gezicht.

'Neem me niet kwalijk,' zei hij onmiddellijk en vergrootte de afstand weer. Hijgend zei ze: 'Al goed. Zullen we deze kant op lopen? Er zijn daar wat bloembedden die je misschien wel mooi zal vinden.'

De richting die ze aanwees lag van de zon af. Zwijgend volgde Baley haar.

Gladia zei: 'Later in het jaar zal het heerlijk zijn. Als het warm is kan ik naar het meer hollen om te gaan zwemmen, of gewoon door de velden hollen, zo snel hollen als ik maar kan tot ik blij ben dat ik kan neer vallen en stil liggen.' Zij keek omlaag naar zichzelf. 'Maar daar is dit geen kostuum voor. Met dit allemaal aan moet ik wel wandelen. Bezadigd, weet je wel.'

'Wat draag je het liefst?' vroeg Baley.

'Op zijn hoogst een beha en een broekje,' riep ze terwijl ze haar armen omhoogstak alsof zij die vrijheid in haar verbeelding al voelde. 'Soms minder. Soms alleen maar sandalen zodat je de lucht in elke

porie… Oh, het spijt me. Ik heb u beledigd.'

Baley zei: 'Nee. Het geeft niet. Was dat je kostuum als je met dr. Leebig ging wandelen?'

'Dat varieerde. Het hing van het weer af. Soms droeg ik heel weinig, maar het was kijken, weet je wel. Dat begrijp je toch wel, hoop ik.'

'Ik begrijp het. En dr. Leebig? Was die ook zo licht gekleed?'

'Jothan licht gekleed?' Gladia glimlachte snel. 'O nee. Hij is altijd heel plechtig.' Zij vertrok haar gezicht tot een weinig overtuigende uitdrukking van ernst en knipoogde half, en had de essentie van Leebig zo goed te pakken dat zij Baley een waarderend gegrom ontlokte. 'Dit is zijn manier van praten,' zei zij. 'Mijn waarde Gladia, met het oog op het effect van een eersterangs potentieel op de positronische stroom…'

'Praatte hij daar met jou over? Robotiek?'

'Meestal wel. Oh, hij vat het heel ernstig op, weet je wel. Hij probeerde mij er altijd wat van bij te brengen. Hij gaf het nooit op.'

'Heb je er iets van geleerd?'

'Geen letter. Niets. Voor mij is het een grote warboel. Soms werd hij boos op me, maar als hij me een standje gaf dook ik het water in, als we in de buurt van het meer waren en spatte ik hem nat.'

'Hem nat spatten? Ik dacht dat jullie keken?' Zij lachte. 'Wat ben je me toch een Aardebewoner. Ik spatte naar waar hij in zijn eigen kamer of op zijn eigen terrein stond. Hij kon niet nat worden maar toch dook hij weg. Kijk daar eens.'

Baley keek. Ze waren een houten pad afgelopen en kwamen nu bij een open plek met in het midden een siervijver. Lage stenen muurtjes liepen door de open plek heen en braken het. Keurig gerangschikt bloeide er een overvloed van bloemen. Uit de boek-films die hij gezien had wist Baley dat het bloemen waren.

De bloemen hadden wel iets van de lichtpatronen die Gladia construeerde en Baley dacht dat zij die in de geest van bloemen maakte. Voorzichtig raakte hij er een aan en keek toen om zich heen. Rood en geel domineerden. Terwijl hij om zich heen keek ving Baley een glimp van de zon op. Onbehaaglijk zei hij: 'De zon staat laag in de hemel.'

'Het is laat in de middag,' riep Gladia naar hem. Zij was naar de vijver toe gehold en zat nu op een stenen bank die aan de rand stond. 'Kom hier,' riep zij en zij wuifde met haar hand. 'Als je niet graag op steen zit kun je blijven staan.'

Langzaam kwam Baley dichterbij.

'Komt hij elke dag zo laag?' en meteen had hij er al spijt van dat hij het gevraagd had. Als de planeet rondwentelde zou de zon zowel 's morgens en 's avonds laag in de hemel staan. Alleen 's middags zou hij

hoog kunnen staan. Maar al zei hij dit tegen zich zelf, het kon het beeld dat hij een leven — lang voor ogen had gehad niet veranderen. Hij wist dat er zoiets als nacht was en hij had het zelf meegemaakt, met de dikte van een hele planeet veilig tussen mens en zon. Hij wist dat er wolken waren en een beschermend grijs dat het ergste van 'buiten' verborg. En toch, als hij aan planetaire oppervlakken dacht, was het altijd een beeld van stralend licht met een zon hoog in de hemel. Hij keek over zijn schouder, net vlug genoeg om een flits van de zon op te vangen, en vroeg zich af hoe ver weg het huis was, als hij terug zou willen. Gladia wees naar het andere eind van de stenen bank. Baley zei: 'Is dat niet wat dicht bij jou?' Zij spreidde haar kleine handen uit, met de palmen omhoog, 'ik begin eraan te wennen, werkelijk.'

Hij ging zitten, met zijn gezicht naar haar toe om niet in de zon te kijken.

Zij leunde achterover naar het water en plukte een kleine komvormige bloem, geel van buiten en met witte strepen van binnen, helemaal niet fel. Zij zei: 'Dit is een inheemse plant. De meeste bloemen hier komen oorspronkelijk van de Aarde.'

Water druppelde van de gebroken steel toen zij het voorzichtig naar Baley toereikte.

Even voorzichtig pakte Baley hem aan. 'Je hebt hem dood gemaakt,' zei hij.

'Het is maar een bloem. Er zijn er nog duizenden van.' Plotseling, voor zijn vingers de gele kom ternauwernood hadden aangeraakt, rukte ze hem weg, met vlammende ogen. 'Of wil je suggereren dat ik een mens zou kunnen doden omdat ik een bloem geplukt heb?'

Op een zachte, verzoenende toon zei Baley: 'Ik suggereerde niets. Mag ik hem eens zien?'

Baley wilde hem eigenlijk helemaal niet aanraken. Hij had in natte grond gestaan en had nog iets modderigs. Hoe konden deze mensen die zo voorzichtig waren in hun contact met Aardebewoners, en zelfs met elkaar, zo onzorgvuldig zijn in het contact met gewoon vuil?

Maar hij pakte de stengel tussen duim en wijsvinger vast en keek ernaar. De kom was gevormd uit een stuk of wat dunne stukken van een papierachtig materiaal, die zich vanuit een gemeenschappelijk centrum omhoogbogen. Binnenin was een witte, bolvormige verdikking, vochtig en omzoomd met donkere haartjes die zacht trilden in de wind. Zij zei: 'Kun je hem ruiken?'

Onmiddellijk werd Baley zich bewust van de geur die hij afscheidde. Hij boog zich voorover en zei: 'Het ruikt als parfum van een vrouw.'

Verrukt klapte Gladia in haar handen. 'Wat ben je me toch een

Aardebewoner. Wat je werkelijk bedoelt is dat vrouwenparfum net zo ruikt als dit.'

Baley knikte treurig. Hij begon genoeg te krijgen van het buiten zijn. De schaduwen werden langer en het land werd donker. Toch was hij vastbesloten om er niet aan toe te geven. Hij wilde dat die grijze muren van licht die zijn portret versomberden weggingen. Het was belachelijk, maar zo was het nu eenmaal. Gladia pakte Baley de bloem af, die hem zonder tegenstribbelen los liet. Langzaam plukte ze de bladeren eraf. Zij zei: 'Ik denk dat elke vrouw anders ruikt.'

'Dat hangt van het parfum af,' zei Baley onverschillig. 'Denk je in dat je zo dicht bij bent dat je dat kunt weten? Ik gebruik geen parfum omdat er nooit niemand zo dicht bij is.

Behalve nu dan. Maar ik denk dat jij vaak parfum ruikt, de hele tijd.

Op Aarde is je vrouw toch altijd bij je?' Zij concentreerde zich helemaal op de bloem en fronste haar wenkbrauwen terwijl zij hem zorgvuldig in stukken scheurde. 'Zij is niet altijd bij me,' zei Baley. 'Niet elke minuut.'

'Maar het grootste deel van de tijd. En wanneer je wilt…' Plotseling zei Baley: 'Waarom zou dr. Leebig jou toch zo nodig wat over robotiek hebben willen bijbrengen?' De ontmantelde bloem bestond nu uit een stengel en de verdikking die binnen in had gezeten. Gladia rolde hem tussen haar vingers en gooide hem toen weg, zodat hij een ogenblik op de vijver bleef drijven. 'Ik denk dat hij mij als assistent wilde,' zei ze.

'Heeft hij je dat gezegd, Gladia?'

'Tegen het eind, Elijah. Ik denk dat hij ongeduldig werd. In elk geval vroeg hij me of ik het niet opwindend zou vinden om robotiek te gaan doen. Natuurlijk zei ik hem dat ik me niets saaiers kon voorstellen. Hij was behoorlijk kwaad.'

'En daarna heeft hij nooit meer met je gewandeld?' Ze zei: 'Weet je, ik geloof dat dat het geweest is. Ik denk dat ik hem gekwetst heb. Werkelijk, maar wat moest ik anders?'

'Maar daarvoor had je hem toch al verteld over je ruzies met dr. Delmarre?'

Haar handen werden vuisten en bleven dat op een krampachtige manier. Haar lichaam bleef stijf in dezelfde houding, het hoofd een beetje naar een kant overgebogen. Haar stem was onnatuurlijk hoog. 'Welke ruzies?'

'Jouw ruzies met je man. Ik heb begrepen dat je hem haatte.'

Haar gezicht vertrok en werd vlekkerig terwijl zij hem aanstaarde.

'Wie heeft je dat verteld? Jothan?'

'Dr. Leebig had het erover. Ik geloof dat hij gelijk had.' Zij was

geschokt. ‘Je probeert nog altijd te bewijzen dat ik hem vermoord heb. Ik denk maar dat je mijn vriend bent en je bent alleen maar… alleen maar een detective.’ Ze hief haar vuisten op en Baley wachtte af.

Hij zei: ‘Je weet dat je me niet aan kunt raken.’ Haar handen vielen omlaag en zij begon geluidloos te huilen. Zij wendde haar hoofd af.

Baley boog zijn eigen hoofd en sloot zijn ogen om de verontrustend lange schaduwen buiten te sluiten. Hij zei: ‘Dr. Delmarre was geen hartelijke man, nietwaar?’ Gesmoord zei ze: ‘Hij had het erg druk.’ Baley zei: ‘Jij bent daarentegen wel hartelijk. Je stelt belang in mannen. Begrijp je me?’

‘Ik k-kan er niets aan doen. Ik weet dat het walgelijk is, maar ik kan er niets aan doen. Het is zelfs walgelijk om erover te p-praten.’

‘Maar met dr. Leebig heb je er over gepraat?’

‘Ik moest iets doen en Jothan was in de buurt en hij scheen het niet erg te vinden en ik voelde me dan wat beter.’

‘Heb je hierom ruzie gemaakt met je man? Omdat hij zo koud en onhartelijk was en jij dat verafschuwde?’

‘Soms haatte ik hem.’ Hulpeloos haalde zij haar schouders op. ‘Hij was gewoon een goede Solarier en wij waren nog niet aan de beurt voor k- voor k-’ Zij snikte het uit. Baley wachtte. Zijn maag voelde koud aan en de open lucht drukte zwaar op hem. Toen Gladia wat rustiger werd vroeg hij zo vriendelijk als hij maar kon: ‘Heb je hem vermoord, Gladia?’

‘N-nee.’ Toen, plotseling, alsof al haar innerlijke weerstand was gebroken: ‘Ik heb je nog niet alles verteld.’

‘Doe dat dan nu, als je wilt.’

‘We hadden toen ruzie die keer, toen hij stierf. De zelfde ruzie van altijd. Ik schreeuwde naar hem maar hij schreeuwde nooit terug. Hij zei zelf nauwelijks een woord en dat maakte het nog erger. Ik was zo kwaad, zo kwaad. Daarna herinner ik me niets meer.’

‘Jehoshaphat!’ Baley zwaaide een beetje en zijn ogen zochten de neutrale steenkleur van de bank. ‘Wat bedoel je met herinner ik me niets meer?’

‘Ik bedoel hij was dood en ik gilde en de robots kwamen binnen…’

‘Heb je hem vermoord?’

‘Ik weet het niet meer, Elijah, als ik het gedaan had zou ik het me toch wel herinneren? Maar ik herinner me verder niets meer en ik ben zo bang geweest, zo bang. Alsjeblieft, Elijah, help me.’

‘Wees maar gerust, Gladia. Ik zal je helpen.’ Baley’s gedachten concentreerden zich op het moordwapen. Wat was daarmee gebeurd? Het moest zijn weggehaald. Als dat zo is kon alleen de moordenaar daar maar voor in aanmerking komen. Aangezien Gladia meteen na de

moord ter plaatse werd gevonden kon zij het niet gedaan hebben. De moordenaar zou iemand anders moeten zijn. Hoe iedereen op Solarie er ook over mocht denken, het moest iemand anders zijn. Flauwtjes dacht hij: Ik moet weer in het huis zien te komen. Hij zei: 'Gladia…'

Op de een of andere manier staarde hij naar de zon. Hij was bijna bij de horizon. Hij moest zijn hoofd omdraaien om ernaar te kunnen kijken en in een morbide beklemming kon hij er zijn ogen niet vanaf houden. Zo had hij hem nog nooit gezien. Dik, rood, en op de een of andere manier afgezwakt, zodat je ernaar kon kijken zonder verblind te worden en de bloedende wolken erboven kon zien, een dunne lijn waar een zwarte dwars doorheen liep. Baley mompelde: 'De zon is zo rood.'

Hij hoorde Gladia's gesmoorde stem treurig zeggen: 'Hij is altijd rood bij zonsondergang, rood en stervend.' Baley had een visioen. De zon bewoog omlaag naar de horizon omdat het oppervlak van de planeet er vandaan draaide, duizend kilometer per uur, draaiend onder die naakte zon, draaiend en met niets om de microben te beschermen die mensen werden genoemd en die over het draaiende oppervlak wentelden, voorgoed in een krankzinnige verveling, draaien-draaien….

Het was zijn eigen hoofd dat draaide en het was de stenen bank die schuin onder hem vandaan schoot en het was de lucht die kantelde, blauw, donkerblauw, en de zon was weg, met de boomtoppen, en de grond sloeg omhoog en Gladia schreeuwde scherp, en nog een geluid…

16. Een oplossing voor het grijpen

Eerst drong het tot Baley door dat hij binnen was, dat er geen open ruimte was en toen, dat er zich een gezicht over hem heen boog.

Zonder het te herkennen keek hij een ogenblik naar het gezicht.

En toen: 'Daneel!'

Het gezicht van de robot liet niets blijken van enige opluchting, of van een andere herkenbare emotie, toen hij werd aangesproken. Hij zei: 'Het is goed dat je weer bij bewustzijn bent, Partner Elijah. Ik geloof niet dat je lichamelijke verwondingen hebt opgelopen.'

'Ik voel me goed,' zei Baley alsof hij het wilde bewijzen en hij hees zich overeind op zijn ellebogen. 'Jehoshaphat, lig ik in bed? Waarvoor?'

'Je bent vandaag diverse malen aan de open ruimte blootgesteld geweest. De gevolgen daarvan hebben elkaar versterkt en je hebt rust nodig.'

'Ik heb eerst een paar antwoorden nodig.' Baley keek om zich heen en probeerde zichzelf wijs te maken dat hij zich niet een beetje duizelig voelde. Hij herkende de kamer niet. De gordijnen waren dicht. Het licht was prettig kunstmatig. Hij voelde zich al weer een stuk beter. 'Waar ben ik, bij voorbeeld?'

'In een kamer van de villa van mevrouw Delmarre.'

'En maak me nu eens wat duidelijk. Wat doe jij hier? Hoe heb je bij die robots, die ik bij jou neer had gezet, vandaan kunnen komen?'

Daneel zei: 'Het leek me dat deze ontwikkeling je niet zou bevallen en toch, in het belang van jouw veiligheid en mijn opdrachten, voelde ik dat ik geen keus had…'

'Wat heb je gedaan? Jehoshaphat!'

'Het schijnt dat mevrouw Delmarre je een uur of wat geleden probeerde te bereiken.'

'Ja.' Baley herinnerde zich dat Gladia eerder die dag zoiets gezegd had. 'Dat weet ik.'

'Jouw opdracht aan de robots die mij gevangen hielden was, in je eigen woorden: Laat hem (daar bedoelde je mij mee) geen contact maken met andere mensen of andere robots, zowel door zien als kijken. Maar, Partner Elijah, je hebt er niets over gezegd dat andere mensen of robots geen contact met mij mochten maken. Zie je het verschil?' Baley kreunde.

Daneel zei: 'Er is geen reden tot paniek, Partner Elijah. De lacune in jouw orders heeft er toe bijgedragen, dat je leven gered werd, omdat ik daardoor hier kon komen. Zie je, toen mevrouw Delmarre naar mij keek, nadat dat was toegestaan door mijn robotbewakers, vroeg zij naar jou en naar waarheid antwoordde ik dat ik niet wist

waar je was, maar dat ik wel zou kunnen proberen daarachter te komen. Zij scheen erop gebrand dat ik dat zou doen. Ik zei dat ik dacht dat het mogelijk was dat je het huis tijdelijk had verlaten en dat ik dat na zou gaan en ik vroeg haar om de robots die bij mij in de kamer waren op te dragen in de villa naar jou te zoeken.'

'Was zij niet verbaasd dat jij die opdrachten zelf niet aan de robots gaf?'

'Ik geloof dat zij de indruk had dat ik als Auroraan niet zo aan robots gewend was als zij dat was; dat zij de opdrachten met meer gezag zou kunnen geven en dat zij zodoende een snelle uitvoering van die orders kon bevorderen. Solariers zijn, dat is heel duidelijk, trots op hun vaardigheid in de omgang met robots en zij slaan de bekwaamheid van inboorlingen van andere planeten in dat opzicht niet hoog aan. Denk jij dat ook niet, Partner Elijah?'

'En zij gaf ze dus opdracht om weg te gaan?'

'Met moeite. Zij protesteerden dat ze andere orders hadden maar zij konden die natuurlijk niet noemen omdat jij hun had gezegd mijn ware identiteit aan niemand te onthullen. Zij drukte haar wil door, al moest zij daarvoor de uiteindelijke orders op woedende toon schreeuwen.'

'En toen ben je vertrokken?'

'Inderdaad, Partner Elijah.'

Jammer, dacht Baley, dat Gladia die episode niet belangrijk genoeg had gevonden om aan hem door te vertellen toen hij haar bekeken had. Hij zei: 'Het heeft je een hele tijd gekost om mij te vinden, Daneel.'

'De robots op Solarie hebben een communicatienetwerk door sub-etherisch contact. Een geoefend Solarier zou snel informatie van hen kunnen krijgen, maar, omdat dat dat via miljoenen individuele machines gaat kost het iemand als ik, zonder ervaring, tijd om een enkel gegeven te pakken te krijgen. Het was een goed uur geleden dat de informatie over jouw verblijfplaats mij bereikte. Verder verloor ik nog tijd doordat ik naar de plaats ben gegaan waar dr. Delmarre werkte, nadat jij daar al vertrokken was.'

'Wat heb je daar gedaan?'

'Zelf het een en ander onderzocht. Het spijt me dat dit in jouw afwezigheid moest gebeuren, maar gezien de eisen die het onderzoek stelde had ik geen keus.'

Baley zei: 'Heb je Klorissa Cantoro bekeken of gezien?'

'Bekeken, maar vanuit een ander deel van haar gebouw, niet vanuit onze eigen villa. Er was een archief op de boerderij dat ik zien moest. Normaal zou ik hebben kunnen volstaan met kijken, maar het had lastig kunnen worden als ik in onze eigen villa was gebleven met drie robots die mijn werkelijke aard kenden en die mij heel makkelijk

nog eens gevangen hadden kunnen zetten.'

Baley voelde zich bijna weer goed. Hij zwaaide zijn benen buiten boord en ontdekte dat hij een soort nachtpon aan had. Met afschuw keek hij er naar. 'Haal mijn kleren.' Daneel deed dat.

Terwijl Baley zich aankleedde zei hij: 'Waar is mevrouw Delmarre?'

'Onder huisarrest, Partner Elijah.'

'Wat? In wiens opdracht?'

'In mijn opdracht. Zij blijft op haar slaapkamer onder robotische bewaking en haar recht om opdrachten te geven, voor zover die iets anders betreffen dan haar persoonlijke behoeften, is geneutraliseerd.'

'Door jou?'

'De robots in deze villa beseffen niet wie ik ben.' Baley had zich aangekleed. 'Ik weet wat er tegen Gladia aangevoerd kan worden,' zei hij. 'Zij had de gelegenheid; zelfs nog meer dan we eerst dachten. Zij haastte zich niet naar de plaats van de misdaad toen zij haar man hoorde roepen, zoals zij eerst zei. Zij was er de hele tijd al.'

'Beweert zij dat zij getuige is geweest van de moord en dat zij de moordenaar heeft gezien?'

'Nee. Zij herinnert zich niets van de beslissende ogenblikken. Dat komt voor. Het is ook gebleken dat zij een motief heeft.'

'Wat voor motief, Partner Elijah?'

'Een motief dat er vanaf het begin voor mij ingezeten heeft. Ik zei tegen mezelf, als dit de Aarde was, en als dr. Delmarre was zoals hij uit de beschrijvingen te voorschijn kwam en Gladia Delmarre was wie zij scheen te zijn, dan zou ik zeggen dat zij verliefd was op hem en dat hij alleen maar verliefd was op zichzelf. De moeilijkheid was dat het de vraag was of Solariers, in de Aardse betekenis van het woord, liefde voelen of op liefde reageren. Ik kon niet op mijn eigen beoordeling van hun emoties en hun reacties vertrouwen. Daarom moest ik er een paar zien. Niet kijken, maar zien.'

'Ik kan je niet volgen, Partner Elijah.'

'Ik weet niet of ik het jou wel uit kan leggen. Van deze mensen worden de genetische mogelijkheden voor hun geboorte zorgvuldig uitgezet en de feitelijke genenverdeling wordt na de geboorte getest.'

'Dat weet ik.'

'Maar genen zijn niet alles. Ook de omgeving telt mee, en een omgeving kan aanleiding zijn tot een feitelijke psychose waar de genen alleen maar op de predispositie voor een bepaalde psychose duiden. Heb je gemerkt hoe Gladia zich voor de Aarde interesseert?'

'Daar heb ik het al over gehad, Partner Elijah, en ik beschouwde het als een belangstelling die gesimuleerd werd om jou te beinvloeden.'

'Stel nu eens dat het echte belangstelling is, gefascineerdheid

zelfs. Stel dat er aan de Aardse massa's iets is wat haar opwindt. Stel dat zij haars ondanks aangetrokken werd door iets wat haar geleerd was als smerig te beschouwen. Daar zou een mogelijke abnormaliteit in schuilen. Ik moest het onderzoeken door Solariers te gaan zien en na te gaan hoe zij daar op reageerden, en ik moest haar gaan zien om te kijken hoe zij erop reageerde. Daarom moest ik koste wat het kost bij jou vandaan, Daneel. Daarom was kijken voor mij geen goede methode meer om het onderzoek voort te zetten.'

'Je hebt dit niet aan mij uitgelegd, Partner Elijah.'

'Zou die uitleg dan geholpen hebben tegen wat jij, krachtens de Eerste Wet, als jouw plicht beschouwde?' Daneel zweeg.

Baley zei: 'Het experiment werkte. Ik heb verscheidene mensen gezien of proberen te zien. Een oude socioloog probeerde mij te zien en hij moest het halverwege opgeven. Een roboticus weigerde mij zelfs helemaal te zien, terwijl ik een verschrikkelijke druk op hem uitoefende. Alleen het idee al dreef hem tot een soort infantiele razernij. Hij zoog op zijn duim en huilde. De assistente van dr. Delmarre was door haar beroep aan persoonlijke aanwezigheid gewend en zodoende kon ze me wel verdragen, maar alleen op een afstand van tien meter. Gladia, daarentegen…'

'Ja, Partner Elijah?'

'Gladia stemde er bijna zonder te aarzelen in toe om mij te zien. Mijn aanwezigheid verdroeg zij zonder moeite en het was zelfs duidelijk dat zij steeds minder gespannen werd naarmate de tijd verstreek. Dat past allemaal in het patroon van een psychose. Zij vond het niet erg om mij te zien; zij interesseerde zich voor de Aarde; misschien heeft zij een abnormale belangstelling gehad voor haar man. Dat kon dan allemaal verklaard worden door een sterke en, voor deze wereld, psychotische belangstelling voor de persoonlijke aanwezigheid van leden van het andere geslacht. Dr. Delmarre was er zelf het type niet naar om zo'n gevoel aan te moedigen of eraan mee te werken. Dat moet voor haar heel frustrerend zijn geweest.'

Daneel knikte. 'Frustrerend genoeg voor een moord op een hartstochtelijk moment.'

'Ondanks alles geloof ik dat niet, Daneel.'

'Word jij soms door eigen niet-ambtelijke motieven beinvloed, Partner Elijah? Mevrouw Delmarre is een aantrekkelijke vrouw en jij bent een Aardebewoner bij wie voorliefde voor de persoonlijke aanwezigheid van een aantrekkelijke vrouw niet psychotisch is.'

'Ik heb een betere reden,' zei Baley onbehaaglijk. (Daneels koele blik was hem veel te doordringend, te ontledend. Jehoshaphat! Het ding was maar een machine.) Hij zei: 'Als zij haar man vermoord zou hebben zou zij ook de aanslag op Gruer hebben moeten plegen.' Hij kreeg bijna de neiging uit te gaan leggen hoe de moord met behulp

van robots gepleegd kon worden, maar hij bedwong zich. Hij was er niet zeker van hoe Daneel zou reageren op een theorie die van robots huns ondanks moordenaars maakte. Daneel zei: 'Evenals de aanslag op jouw leven.' Baley fronste zijn wenkbrauwen. Hij had Daneel niet willen vertellen over de giftige pijl die hem gemist had; hij had de ander niet nog meer willen sterken in diens toch al te sterke beschermercomplex ten opzichte van hemzelf.

Kwaad zei hij: 'Wat heeft Klorissa jou verteld?' Hij had haar moeten waarschuwen om er niet over te praten maar hoe had hij ook kunnen weten dat Daneel nog langs zou komen om vragen te stellen?

Rustig zei Daneel: 'Mevrouw Cantoro had daar niets mee te maken. Ik heb de poging tot moord zelf gezien/ Nu begreep Baley er helemaal niets meer van. 'Je was er niet eens.'

Daneel zei: 'Ik heb je zelf opgevangen en je hier een uur geleden heen gebracht.'

'Waar heb je het nou over?'

'Weet je dat niet meer, Partner Elijah? Het was bijna een volmaakte moord. Stelde mevrouw Delmarre jou niet voor naar buiten te gaan? Daar ben ik geen getuige van geweest, maar ik weet wel haast zeker dat zij dat gedaan heeft.'

'Zij heeft het voorgesteld, ja.'

'Zij heeft je misschien wel verleid om het huis te verlaten.' Baley dacht aan zijn 'portret', aan de omringende grijze muren. Zou het een slimme psychologische zet geweest kunnen zijn? Zou een Solarier intuitief zoveel van de psychologie van een Aardebewoner kunnen begrijpen? 'Nee,' zei hij.

Daneel zei: 'Stelde zij voor om naar die siervijver te gaan en op de bank te gaan zitten?'

'Ja, dat wel.'

'Denk je niet dat zij jou misschien in de gaten zal hebben gehouden, op de duizeligheid die bij je opkwam zal hebben gelet?'

'Zij vroeg een paar keer of ik terug wilde gaan.'

'Dat heeft ze misschien niet serieus gemeend. Zij heeft misschien toegekeken toen jij steeds zieker werd op die bank. Misschien heeft zij je zelfs wel een duw gegeven, of misschien was het niet nodig je een duw te geven. Op het moment dat ik bij jou kwam en je in mijn armen opving viel je achterover van de stenen bank in anderhalve meter water, waarin je zeker verdronken zou zijn.'

Voor de eerste keer herinnerde Baley zich die laatste vluchtige sensaties. 'Jehoshaphat!'

'Bovendien,' zei Daneel met een kalme onontkoombaarheid, 'zat mevrouw Delmarre naast jou en keek zij toe terwijl jij viel zonder een hand uit te steken om je tegen te houden. Zij zou evenmin geprobeerd hebben jou uit het water te trekken. Zij zou je hebben laten

verdrinken. Misschien zou zij een robot hebben geroepen, maar die robot zou dan zeker te laat zijn gekomen. En daarna had zij natuurlijk kunnen volstaan met de verklaring dat het haar onmogelijk was je aan te raken, zelfs al ging het om je leven.' Zeg dat wel, dacht Baley. Niemand zou eraan twijfelen dat zij niet in staat was een menselijk wezen aan te raken. En als zij al een verrassing in petto had was het dat zij zo dichtbij hem had kunnen zijn.

Daneel zei: 'Je ziet dus, Partner Elijah, dat er nauwelijks aan haar schuld kan worden getwijfeld. Jij beweerde dat zij ook de aanslag op het leven van Gruer moet hebben gepleegd alsof dat een argument was dat tegen haar schuld pleitte. Je ziet nu dat zij dat ook geweest moet zijn. Haar enige motief om jou te vermoorden was hetzelfde als om Gruer te vermoorden; de noodzaak om de angstig doorzettende onderzoeker van de eerste moord kwijt te raken.' Baley zei: 'Die hele gang van zaken kan ook volkomen onschuldig zijn. Misschien heeft zij er niet bij stil gestaan hoe de buitenlucht mij zou aangrijpen.'

'Zij heeft de Aarde bestudeerd. Zij kende de eigenaardigheden van Aardebewoners.'

'Ik heb haar verzekerd dat ik vandaag al meer buiten was geweest en dat ik eraan begon te wennen.'

'Zij wist misschien wel beter.'

Baley stompte in zijn hand. 'Je maakt haar te slim. Het klopt niet en ik geloof het niet. In elk geval heeft een beschuldiging van moord geen been om op te staan zolang de afwezigheid van het moordwapen niet verklaard kan worden.'

Daneel keek de Aardebewoner kalm aan. 'Ook dat kan ik, Partner Elijah.'

Stomverbaasd keek Baley naar zijn robot partner. 'Hoe dan?'

'Zoals jij je herinneren zult, Partner Elijah, redeneerde jij zo: Als mevrouw Delmarre de moordenares was had het wapen, wat dat dan ook geweest mag zijn, op de plaats van de misdaad moeten blijven. De robots, die bijna onmiddellijk verschenen, hebben geen spoor van zo'n wapen gezien, dus moet het van de plaats van de misdaad zijn weggehaald, dus moet de moordenaar het hebben weggehaald, dus kon de moordenaar niet mevrouw Delmarre zijn. Is dat juist?'

'Dat is juist.'

'Toch,' ging de robot verder, 'is er een plaats waar de robots niet naar het wapen hebben gezocht.'

'Waar?'

'Onder mevrouw Delmarre. Zij was flauwgevallen door de opwinding en hartstocht van het ogenblik, of zij nu de dader was of niet, en het wapen, wat dat dan ook geweest mag zijn, lag onder haar en uit het gezicht/ Baley zei: 'Dan zou het wapen ontdekt zijn zodra zij verlegd werd.'

‘Precies,’ zei Baley, ‘maar zij werd niet verlegd door de robots. Zij vertelde ons gisteravond onder het eten zelf dat dr. Thool de robots opdracht had gegeven een kussen onder haar hoofd te leggen en haar te laten liggen. Zij werd pas voor het eerst bewogen door dr. Athim Thool zelf toen hij haar kwam onderzoeken.’

‘En?’

‘Daaruit volgt dus, Partner Elijah, dat er zich een nieuwe mogelijkheid voordoet. Mevrouw Delmarre was de moordenares, het wapen was op de plaats van de misdaad, maar dr. Thool haalde het weg en liet het verdwijnen om mevrouw Delmarre te beschermen.’

Baley voelde minachting in zich op komen. Hij was bijna zo gek geweest iets redelijks te verwachten. Hij zei: ‘Totaal ongemotiveerd. Waarom zou dr. Thool zoiets doen?’

‘Om een hele goede reden. Je zult je herinneren wat mevrouw Delmarre over hem zei: ‘Hij heeft me al behandeld vanaf dat ik een kind was en hij was altijd zo aardig en vriendelijk.’ Ik vroeg me af of hij een motief zou kunnen hebben om zo bijzonder bezorgd over haar te zijn. Daarom ben ik naar de kinderboerderij gegaan om het archief te bekijken. Wat ik alleen maar als een mogelijkheid had overwogen bleek waar te zijn.’

‘Wat?’

‘Dr. Athim Thool was de vader van Gladia Delmarre, en wat meer is, hij kende hun relatie.’

Baley dacht er niet aan de woorden van de robot in twijfel te trekken. Het verdriette hem alleen maar zeer dat niet hij maar Robot Daneel Olivaw de noodzakelijke logische analyse had uitgevoerd. Maar dan nog, volmaakt was het niet. Hij zei: ‘Heb je met dr. Thool gepraat?’

‘Ja. Ik heb hem huisarrest opgelegd.’

‘Wat zegt hij?’

‘Hij geeft toe dat hij de vader van mevrouw Delmzrre is. Ik heb hem met de bewijzen daarvan geconfronteerd en met die van zijn nieuwsgierigheid naar haar gezondheid toen zij nog een kind was. Als dokter had hij in dit opzicht wat meer armslag dan een gewone Solarier.’

‘Waarom zou hij naar haar gezondheid geinformeerd hebben?’

‘Ook dat heb ik overwogen, Partner Elijah. Hij was al een oud man toen hij speciale toestemming kreeg voor een extra kind en wat meer is, erin slaagde om er een te produceren. Hij beschouwt dit als een compliment voor zijn genen en zijn lichamelijke fitheid. Hij is trotser op het resultaat dan misschien helemaal de gewoonte is op deze wereld. Bovendien maakte zijn positie als arts, een beroep dat weinig in aanzien staat op Solarie omdat het persoonlijke aanwezigheid met zich mee brengt, het belangrijker voor hem zijn

gevoel van eigenwaarde te koesteren. Om die reden onderhield hij onopvallend het contact met zijn nakomeling.'

'Weet Gladia daar iets van?'

'Voor zover dr. Thool weet, Partner Elijah, weet zij van niets.'

'Baley zei: 'Geeft Thool toe dat hij het wapen heeft weggepakt?'

'Nee. Dat doet hij niet.'

'Dan heb je nog niets, Daneel.'

'Nog niets?'

'Tenzij je het wapen kunt vinden en kunt bewijzen dat hij het heeft weggenomen, of hem dat tenminste kunt laten bekennen, heb je geen bewijs. Een reeks logische gevolgtrekkingen is mooi, maar het is geen bewijs.'

'Van de man valt ook nauwelijks te verwachten dat hij bekent zonder een behoorlijke ondervraging van een soort dat ik niet kan uitvoeren. Zijn dochter is hem dierbaar.'

'Helemaal niet,' zei Baley. 'Wat hij voor zijn dochter voelt is helemaal niet waar jij en ik aan gewend zijn. Solarie is anders!'

Hij liep de hele kamer door en weer terug, om tot kalmte te komen.

Hij zei: 'Daneel, jij hebt een perfecte logische toer uitgevoerd, maar evengoed is niets daarvan redelijk.' (Logisch maar niet redelijk. Was dat niet de definitie van een robot?) Hij ging verder: 'Dr. Thool is een oude man en zijn beste jaren heeft hij gehad, of hij nu een jaar of dertig geleden in staat was nog een dochter voort te brengen of niet. Zelfs Kosmieten worden seniel. Denk je hem even in terwijl hij zijn flauwgevallen dochter en zijn gewelddadig gestorven schoonzoon onderzoekt. Kun je je voorstellen hoe ongewoon die situatie voor hem was? Kun je je voorstellen dat hij zich zelf in de hand kon houden? Zich zelfs zozeer in de hand kon houden dat hij een reeks verbazingwekkende handelingen kon uitvoeren?

'Hoor eens hier! Eerst zou hij het wapen onder zijn dochter moeten zien, een wapen dat zo goed door haar lichaam was bedekt dat zelfs de robots het niet gezien hebben. In de tweede plaats moet hij uit het weinige dat hij van het ding kan hebben gezien, hebben afgeleid dat het een wapen was en dat als hij maar ongezien met dat wapen weg zou kunnen glippen een aanklacht tegen zijn dochter wegens moord geen been had om op te staan. Dat is een behoorlijk subtiele gedachtegang voor een oude man die in paniek is. En in de derde plaats zou hij het plan ook nog moeten hebben uitvoeren, wat ook nog een heel karwei is voor een oude man die in paniek is. En tenslotte zou hij nu dan zijn misdaad nog erger moeten maken door zich in zijn leugen vast te bijten. Het kan allemaal best het resultaat van logisch denken zijn, maar redelijk is het helemaal niet.' Daneel zei: 'Heb jij een andere oplossing voor de misdaad, Partner Elijah?'

Baley was onder het praten gaan zitten en nu probeerde hij weer op te staan, maar de combinatie van zijn vermoeidheid en van de diepte van de stoel hield hem tegen. Kribbig stak hij een hand uit. ‘Geef me je hand, wil je, Daneel?’ Daneel keek naar zijn eigen hand. ‘Wat zeg je, Partner Elijah?’

Zwijgend vervloekte Baley de ander, die alles letterlijk opnam, en hij zei: ‘Help me even overeind.’ Moeiteloos tilde Daneels sterke arm hem uit de stoel. Baley zei: ‘Bedankt. Nee, ik heb geen andere oplossing. Tenminste, die heb ik wel, maar die hangt helemaal samen met de vraag waar het wapen is.’

Ongeduldig liep hij naar de zware gordijnen die het grootste deel van een van de muren aan het oog onttrokken en hij tilde, zonder helemaal te beseffen wat hij deed, een hoek op. Hij staarde naar een zwart stuk glas tot het tot hem doordrong dat hij naar de nacht keek en liet toen het gordijn vallen op het moment dat Daneel, die stil naar hem toe was gekomen, het van hem afpakte. In het onderdeel van. de seconde waarin Baley toekeek hoe de hand van de robot hem het gordijn afnam met de liefdevolle zorgzaamheid van een moeder die haar kind tegen vuur beschermt vond er een revolutie in hem plaats. Hij greep weer naar het gordijn en rukte het Daneel uit handen. Hij gooide zich er met zijn volle gewicht tegen aan, hij scheurde het van het raam weg, waar alleen maar wat rafels achterbleven.

‘Partner Elijah,’ zei Daneel zacht. ‘Je weet toch zeker wel wat de open ruimte je zal aandoen.’

‘Ik weet,’ zei Baley, ‘wat het voor mij zal doen.’ Hij staarde het raam uit. Er was niets te zien, alleen maar zwartheid, maar dat zwart was de open lucht. Het was ononderbroken, onbelemmerde ruimte, zelfs al was het dan donker, en hij keek ernaar. En voor het eerst kon hij er vrijuit naar kijken. Het was geen overmoed meer, of perverse nieuwsgierigheid, of het pad dat naar de oplossing van een moord voerde. Hij keek ernaar omdat hij dat wilde en omdat hij er behoefte aan had. Dat was het hele peilloze verschil.

Muren waren als krukken! Duisternis en menigte waren als krukken! Onbewust moest hij dat al gedacht hebben en ze daarom gehaat hebben, zelfs toen hij dacht hij er het meest op gesteld was en er het meest behoefte aan had. Waarom had hij er anders zo de pest over in gehad dat Gladia zijn portret opsloot in het grijs?

Een triomfantelijk gevoel doorstroomde hem en alsof de triomf besmettelijk was kwam er een nieuwe gedachte, die zich aandiende als een inwendige kreet.

Duizelig draaide Baley zich om naar Daneel. ‘Ik weet het,’ fluisterde hij. ‘Jehoshaphat! Ik weet het!’

‘Wat weet je, Partner Elijah?’

‘Ik weet wat er met het wapen is gebeurd; ik weet wie

verantwoordelijk is. Plotseling valt alles op zijn plaats.’

17. Een veelbewogen vergadering

Daneel stond niet toe dat er onmiddellijk tot actie werd over gegaan. ‘Morgen!’ had hij met een eerbiedige vastberadenheid gezegd. ‘Dat is mijn advies, Partner Elijah. Het is laat en je hebt rust nodig.’

Baley moest toegeven dat dat zo was, en bovendien was het nodig nog iets voor te bereiden; en dat was nog al het een en ander. Hij had de oplossing van de moord, daar was hij zeker van, maar evenals Daneels theorie, alleen gebaseerd op deductie, bewijskracht had het al evenmin. Solariers zouden hem moeten helpen.

En als hij hen onder ogen moest komen, een Aardebewoner tegen een half dozijn Kosmieten, had hij een volmaakte zelfbeheersing nodig. Dat betekende rust en voorbereiding. Toch kon hij niet slapen. Hij wist zeker dat hij niet zou kunnen slapen. Noch de zachtheid van het speciale bed dat door soepel functionerende robots voor hem klaar was gemaakt, noch het lichte parfum en de zachte muziek in de speciale kamer van Gladia’s villa zouden er wat toe doen. Daar was hij zeker van.

Daneel zat onopvallend in een verduisterde hoek. Baley zei: ‘Ben je nog steeds bang voor Gladia?’ De robot zei: ‘Het lijkt me niet verstandig jou alleen en onbewaakt te laten slapen.’

‘Goed, doe wat je wilt. Is het je duidelijk wat ik wil dat jij gaat doen, Daneel?’

‘Jazeker, Partner Elijah.’

‘Je hebt geen reserves vanwege de Eerste Wet, hoop ik.’

‘Een enkele in verband met de vergadering die je wilt beleggen. Zul je gewapend zijn en bedacht op je eigen veiligheid?’

‘Dat zal ik zeker, neem dat maar van me aan.’ Daneel slaakte een zucht die zo menselijk klonk dat Baley een ogenblik probeerde om door het donker het machinaal-volmaakte gezicht te bestuderen.

Daneel zei: ‘Ik vind het menselijk gedrag niet altijd logisch.’

‘We kunnen zelf ook wel Drie Wetten gebruiken.’ zei Baley, ‘maar ik ben blij dat we die niet hebben.’ Hij staarde naar het plafond. Veel hing van Daneel af en toch kon hij hem maar weinig van de volledige waarheid vertellen. Er hadden ook robots mee te maken. De planeet Aurora had haar redenen gehad om een robot te sturen om haar belangen te behartigen, maar dat was een vergissing. Robots hadden hun beperkingen.

Maar toch, als het allemaal goed ging, zou het binnen twaalf uur achter de rug kunnen zijn. Binnen vierentwintig uur kon hij weer op weg zijn naar de Aarde, met goede berichten. Zo goed dat hij het zelf nog nauwelijks kon geloven, en toch was het voor de Aarde de uitweg. Het moest de uitweg voor de Aarde zijn.

Aarde! New York! Jessie en Ben! De gezelligheid en vertrouwdheid van zijn dierbare thuis!

Al half in slaap spon hij dat nog wat uit, maar de gedachte aan de Aarde was minder troost dan hij verwacht had. Hij voelde zich vervreemd van de Steden. En op het een of andere onduidelijke punt in de tijd vervaagde het allemaal en sliep hij in.

Goed uitgeslapen stapte Baley onder de douche en kleedde hij zich aan. Lichamelijk was hij klaar voor wat er zou komen. Toch voelde hij zich onzeker. Niet dat zijn redenering hemzelf in het bleke ochtendlicht niet meer zo overtuigde. Het was meer de noodzaak om Solariers onder ogen te moeten komen.

Kon hij tenslotte zeker zijn van hun reacties? Of zou hij nog steeds in den blinde werken?

Gladia verscheen het eerst. Voor haar was het natuurlijk eenvoudig. Zij zat op een gesloten circuit omdat zij in het zelfde landhuis was. Zij zag er bleek uit en verstoken van iedere uitdrukking, in een wit gewaad dat haar tot een koud beeld maakte.

Hulpeloos staarde zij hem aan. Baley glimlachte vriendelijk terug en dat scheen haar een beetje op haar gemak te stellen.

Een voor een verschenen ze nu. Attlebish, het Waarnemend Hoofd van de Veiligheidsdienst, verscheen meteen na Gladia, atletisch en arrogant, de kin afkeurend naar voren gestoken. Toen Leebig, de roboticus, ongeduldig en kwaad, en zijn zwakke ooglid knipperde zo nu en dan. Quemot, de socioloog, een beetje vermoeid, maar met een minzame glimlach voor Baley in zijn diepliggende ogen, alsof hij wilde zeggen: We hebben elkaar gezien, we zijn onder elkaar geweest.

Toen Klorissa Cantoro verscheen leek zij zich niet op haar gemak te voelen in het bijzijn van de anderen. Zij keek even vluchtig naar Gladia en trok daarbij hoorbaar haar neus op, staarde toen naar de vloer. Dr. Thool, de arts, verscheen het laatst. Hij zag er heel slecht, ziek bijna, uit. Ze waren er allemaal, op Gruer na, die langzaam herstelde en die fysiek nog niet in staat was om erbij te zijn. (Goed, dacht Baley, dan doen we het maar zonder hem.) Ze waren allemaal keurig gekleed; ze zaten, allemaal in kamers die met gordijnen zorgvuldig van de buitenwereld afgesloten waren.

Daneel had de zaak goed geregeld. Baley hoopte vurig dat er van wat Daneel nog te doen stond evenveel terecht zou komen.

Baley keek van Kosmiet naar Kosmiet. Zijn hart bonsde. Elk gezicht keek hem vanuit een andere kamer aan en de contrasten in belichting, meubilering en muurversiering waren duizelingwekkend.

Baley zei: ‘Ik wil het hebben over de moord op dr. Rikaine Delmarre, en wel vanuit de gezichtshoek van het motief, van de gelegenheid en van het middel, in die volgorde…’ Attlebish viel hem in de rede. ‘Wordt het een lange toespraak?’

Scherp zei Baley: ‘Misschien wel. Ik ben hierheen gehaald om een moord te onderzoeken en zulk werk is mijn specialiteit en mijn beroep. Ik weet het beste hoe zo iets aangepakt moet worden.’ (Slik nu niets van ze, dacht hij, of de hele zaak mislukt. Domineer! Domineer!) Hij ging verder en hij koos zijn woorden zo scherp en zo bijtend als hij maar kon. ‘Eerst het motief. In zekere zin is het motief het minst bevredigend van de drie. Gelegenheid en middel zijn objectief. Daar kunnen feiten over verzameld worden. Het motief is subjectief. Het kan iets zijn wat door een ander kan worden waargenomen; wraak om een vernedering waar men van weet, bijvoorbeeld. Maar het kan ook totaal niet waarneembaar zijn; een onredelijke, moorddadige haat bij iemand met een volmaakte zelfbeheersing die dat nooit laat merken.

‘Nu hebt u mij bijna allemaal bij gelegenheid wel eens verteld dat u dacht dat Gladia Delmarre de misdaad gepleegd had. In elk geval heeft niemand mij een andere verdachte aan de hand gedaan. Heeft Giadia een motief? Dr. Leebig heeft er een gesuggereerd. Hij zei dat Giadia vaak ruzie maakte met haar man en Giadia heeft mij dit later toegegeven. De woede die uit ruzie kan ontstaan kan iemand best eens tot moord drijven. Goed.

‘Maar het blijft de vraag of zij de enige is met een motief. Ik vraag me af. Dr. Leebig zelf…’

De roboticus sprong bijna overeind. Hij priemde een hand in de richting van Baley. ‘Let op uw woorden, Aardebewoner.’

‘Ik zit alleen maar te theoretiseren,’ zei Baley koel. ‘U, dr. Leebig, hebt samen met dr. Delmarre aan nieuwe robotmodellen gewerkt. Wat de robotiek betreft bent u de beste op Solarie. Dat zegt u zelf en dat geloof ik ook.’ Leebig glimlachte duidelijk neerbuigend. Baley ging verder: ‘Maar ik heb gehoord dat dr. Delmarre op het punt stond de relatie met u te verbreken omdat er iets met u was wat hij afkeurde.’

‘Leugens! Leugens!’

‘Misschien. Maar als het nu eens waar was? Zou u dan geen motief hebben om hem kwijt te raken voor hij u in het publiek kon vernederen door met u te breken? Ik heb het idee dat u zo’n vernedering maar moeilijk zou kunnen verdragen.’

Baley ging snel verder om Leebig geen kans op een weerwoord te gunnen. ‘En u, juffrouw Cantoro. Door de dood van dr. Delmarre kreeg u de leiding van het fetologisch lab, een verantwoordelijke positie.’

‘Hemeltje lief, daar hebben we het al eens over gehad,’ riep Klorissa boos.

‘Dat weet ik, maar we kunnen het nog niet buiten beschouwing laten. Wat dr. Quemot betreft, hij schaakte vaak met dr. Delmarre. Misschien ergerde het hem dat hij te veel spelletjes verloor.’

Rustig kwam de socioloog tussenbeide. ‘Het verliezen van een

spel schaak is ongetwijfeld niet voldoende als motief, rechercheur.'

'Dat hangt ervan af hoe serieus u uw schakerij neemt. Voor de moordenaar kunnen motieven alles betekenen en voor ieder ander niets. Maar goed, het doet er niet toe. Wat ik zeggen wil is dat het motief alleen onvoldoende is. Iedereen kan een motief hebben, vooral voor de moord op een man als dr. Delmarre.'

'Wat wilt u daarmee zeggen?' vroeg Quemot verontwaardigd.

'Wel, alleen maar dat dr. Delmarre een 'goede Solarier' was. Zo hebt u hem allemaal beschreven. Hij voldeed nauwgezet aan alle eisen van de Solarische zeden en gewoonten. Hij was een ideaal mens, bijna een abstractie. Wie zou liefde, of zelfs sympathie, kunnen voelen voor zo'n man? Een man zonder zwakheden maakt ieder ander alleen maar bewust van zijn eigen onvolmaaktheden. Een primitief dichter die Tennyson heette heeft eens geschreven: 'Wie geen fouten heeft is helemaal fout'.'

'Niemand zou een mens doden omdat hij te goed is,' zei Klorissa met gefronste wenkbrauwen.

'Dat is nog maar de vraag,' zei Baley en zonder daar verder op in te gaan ging hij verder: 'Dr. Delmarre wist dat er een samenzwering op Solarie aan de gang was, of dacht hij in elk geval; een samenzwering die een aanval op de rest van de Melkweg voorbereidde om die te veroveren. Hij wilde dat voorkomen. Om die reden zouden degenen die bij de samenzwering betrokken waren het noodzakelijk kunnen vinden zich van hem te ontdoen. Iedereen hier zou een lid van de samenzwering kunnen zijn, mevrouw Delmarre daarbij inbegrepen, en zelfs het Waarnemend Hoofd van de Veiligheidsdienst daarbij inbegrepen, Corwin Attlebish.'

'Ik?' zei Attlebish onaangedaan.

'U hebt in elk geval geprobeerd het onderzoek stop te zetten zodra u door het ongeluk met Gruer de leiding kreeg.' Baley nam een paar slokken van zijn drankje (rechtstreeks uit de oorspronkelijke verpakking, niet aangeraakt door andere menselijke handen dan de zijne, of door robotische handen) en verzamelde al zijn krachten. Tot dusver had hij weinig meer gedaan dan de kat uit de boom kijken en hij was dankbaar dat de Solariers er het geduld voor hadden opgebracht. Zij hadden zijn ervaring niet in het hanteren van mensen. Man tegen man speelden ze niets klaar. Hij zei: 'Nu de gelegenheid. Het is de algemene opvatting dat alleen mevrouw Delmarre de gelegenheid heeft gehad omdat zij alleen haar man in diens persoonlijke aanwezigheid kon benaderen.

'Is dat wel zo zeker? Stel dat iemand anders eens besloten zou hebben om dr. Delmarre te vermoorden? Zon zo'n wanhopig besluit de narigheid van persoonlijke aanwezigheid niet naar het tweede plan verdrongen hebben? Als een van u erop uit was een moord te plegen,

zou hij dan niet in staat zijn om persoonlijke aanwezigheid lang genoeg te verdragen om zijn werk te kunnen doen? Zou u de villa van Delmarre niet binnen kunnen sluipen…' Attlebish viel hem op kille toon in de rede. 'U weet er niets van, Aardebewoner. Of wij dat zouden doen of niet doet. niet ter. Het feit blijft, dat dr. Delmarre zelf geen zien zou toestaan, dat kan ik u wel verzekeren. Als er iemand in zijn persoonlijke aanwezigheid zou komen zou dr. Delmarre hem, ongeacht hoe groot en hoe langdurig de vriendschap tussen hen ook mocht zijn, zeggen weg te gaan en indien nodig de hulp van robots inroepen om hem te verwijderen.'

'Dat is waar,' zei Baley, 'als dr. Delmarre besefte dat het een geval van persoonlijke aanwezigheid betrof.'

'Wat bedoelt u daarmee?' vroeg een verbaasde dr. Thool met trillende stem.

'Toen u mevrouw Delmarre op de plaats van de moord behandelde,' antwoordde Baley terwijl hij hem recht in zijn gezicht keek, 'nam zij aan dat u keek, tot u haar werkelijk aan raakte. Dan heeft ze mij verteld en ik geloof het. Zelf ben ik alleen maar aan zien gewend. Toen ik op Solarie aankwam en kennis maakte met het Hoofd van de Veiligheidsdienst, Gruer, nam ik aan dat ik hem zag. Toen Gruer aan het eind van ons gesprek verdween kwam dat voor mij als een volkomen verrassing.

'Veronderstel nu het omgekeerde eens. Stel dat een man zijn hele volwassen leven alleen maar heeft gekeken; nooit iemand gezien, behalve bij zeldzame gelegenheden zijn vrouw. Stel nu eens dat er iemand anders dan zijn vrouw zijn persoonlijke aanwezigheid inloopt. Zou hij niet automatisch aannemen dat het een kwestie van kijken was, vooral als een robot opdracht had gekregen dr. Delmarre te gaan vertellen dat er een kijk-contact gemaakt werd?'

'Wacht even,' zei Quemot. 'De gelijkheid van de achtergrond zou hem verraden.'

'Misschien, maar hoeveel van u zitten nu op de achtergrond te letten? Er zou tenminste een minuut of zo verlopen voor het tot dr. Delmarre door zou dringen dat er iets mis was en in die tijd zou zijn vriend, wie dat dan ook geweest zou mogen zijn, naar hem toe kunnen lopen, een knuppel op kunnen heffen en hem neerslaan.'

'Onmogelijk,' zei Quemot koppig.

Dat denk ik niet,' zei Baley. 'Ik denk dat de gelegenheid geschrapt moet worden als sluitend bewijs voor de schuld van mevrouw Delmarre. Zij had die gelegenheid, maar anderen hadden die ook.'

Weer wachtte Baley. Hij kon het zweet op zijn voorhoofd voelen, maar als hij het wegveegde zou dat een zwakke indruk maken. Hij moest de teugels hier absoluut in handen houden. De persoon waar hij op mikte moest zelf overtuigd zijn van zijn inferioriteit. En om dat met

een Kosmiet te doen was moeilijk voor een Aardebewoner. Baley keek van gezicht naar gezicht en vond dat alles tot nu toe bevredigend verlopen was. Zelfs Attlebish had een echt menselijke zorgelijke trek op zijn gezicht. ‘En zo komen we dan,’ zei hij, ‘bij het middel, en dat is de lastigste factor van allemaal. Het wapen waarmee de moord gepleegd werd is nooit gevonden.’

‘Dat weten we,’ zei Attlebish. ‘Als dat niet zo was zouden we mevrouw Delmarre als schuldig hebben beschouwd. We zouden nooit een onderzoek nodig hebben gehad.’

‘Misschien,’ zei Baley. ‘Laten we die kwestie van het middel dan eens analyseren. Er zijn twee mogelijkheden. Of mevrouw Delmarre heeft de moord gepleegd, of iemand anders heeft het gedaan. Als mevrouw Delmarre de moord had gepleegd zou het wapen op de plaats van de misdaad moeten zijn gebleven, tenzij het later werd weggehaald. Mijn partner, meneer Olivaw van Aurora, die hier momenteel niet aanwezig is, heeft gesuggereerd dat dr. Thool in de gelegenheid geweest is het wapen weg te nemen. Ik vraag dr. Thool nu, in ons aller aanwezigheid, of hij dat gedaan heeft, of hij een wapen heeft weggepakt terwijl hij de bewusteloze mevrouw Delmarre onderzocht?’

Dr. Thool zat te trillen. ‘Nee, nee. Ik zweer het. Ik kan elk verhoor doorstaan. Ik zweer dat ik niets heb weggepakt.’ Baley zei: ‘Is er iemand die op dit moment wil suggereren dat dr. Thool zit te liegen?’

Er viel een stilte, waarin Leebig naar iets keek, dat buiten Baley’s beeldkader viel, en iets over de tijd mopperde. Baley zei: ‘De tweede mogelijkheid is dat iemand anders de misdaad heeft gepleegd en het wapen heeft mee genomen. Maar als dat zo is moet ik me toch afvragen waarom. Het wapen weghalen komt neer op reclame maken voor het feit dat mevrouw Delmarre de moordenares niet was. Als een buitenstaander de moordenaar was, zou hij wel een complete idioot moeten zijn om het wapen niet bij het lijk achter te laten en zo iedereen van mevrouw Delmarre’s schuld te overtuigen. Hoe je het ook wendt of keert, het wapen moest er zijn Toch werd het niet gezien.’ Attlebish zei: ‘Houdt u ons voor gekken of blinden?’

‘Ik houd u voor Solariers,’ zei Baley kalm, ‘en daarom niet in staat het bepaalde wapen dat op de plaats van de misdaad was achtergelaten als zodanig te herkennen.’

‘Ik begrijp er geen woord van,’ mopperde Klorissa verslagen.

Zelfs Gladia die in de loop van de vergadering vrijwel geen spier vertrokken had staarde Baley verbaasd aan. Baley zei: ‘De dode man en de bewusteloze vrouw waren niet de enige individuen ter plaatse. Er was ook een gedesorganiseerde robot.’

‘En?’ zei Leebig kwaad.

‘Is het dan niet duidelijk dat, wat er na eliminatie van het

onmogelijke overblijft, de waarheid is, hoe onwaarschijnlijk ook. De robot op de plaats van de misdaad was het moordwapen, een moordwapen dat u door uw opvoeding geen van allen kon herkennen.'

Iedereen begon tegelijk te praten; iedereen, op Gladia na, die alleen maar voor zich uit staarde.

Baley hief een arm op. 'Stop. Rustig! Laat mij het uitleggen!'

En hij vertelde het verhaal van de aanslag op Gruers leven nog eens en de methode die daarbij gebruikt zou kunnen zijn. Deze keer voegde hij daar de aanslag op zijn eigen leven bij de kinderboerderij aan toe.

Ongeduldig zei Leebig: 'Ik neem aan dat ze dat klaar speelden door de ene robot de pijl te laten vergiftigen zonder dat hij wist dat het vergif was en de andere robot de giftige pijl aan de jongen te laten geven en hem te laten zeggen dat je een Aardebewoner was, zonder te weten dat de pijl vergiftigd was.'

'Zoiets. Beide robots moeten volledig geinstrueerd zijn geweest.'

'Heel vergezocht,' zei Leebig.

Quemot was bleek en zag eruit alsof hij ieder moment ziek zou kunnen worden. 'Geen Solarier zou een robot kunnen gebruiken om een mens iets aan te doen.'

'Misschien niet,' zei Baley met een schouderophalen, 'maar waar het om gaat is dat er met robots zo gemanipuleerd kan worden. Vraag het dr. Leebig. Hij is de roboticus.' Leebig zei: 'Het is niet van toepassing op de moord van dr. Delmarre. Dat heb ik u gisteren al verteld. Hoe kan iemand ooit een robot een mens de schedel in laten slaan?'

'Moet ik dat nu uitleggen?'

'Doe dat als u kunt.'

Baley zei: 'Het was een nieuw soort robot die door dr. Delmarre werd getest. Dat dat iets te betekenen kon hebben was me tot gisteravond ontgaan; toen had ik de gelegenheid om tegen een robot, die ik mij een handje wilde laten helpen bij het opstaan uit een stoel, te zeggen: 'Geef me je hand!' De robot keek, in verwarring gebracht, naar zijn eigen hand alsof hij dacht dat er van hem verwacht werd dat hij die los zou maken en aan mij zou geven. Ik moest mijn order wat minder idiomatisch herhalen. Maar het deed me denken aan iets dat dr. Leebig mij eerder die dag had verteld. Er werd geexperimenteerd met robots met verwisselbare ledematen. Onderstel nu eens dat die robot die door dr. Delmarre getest werd er zo een was, in staat om een aantal verwisselbare ledematen van verschillende vorm voor verschillende soorten van gespecialiseerde taken te gebruiken. Stel nu dat de moordenaar dit wist en plotseling tegen de robot zei: 'Geef me je arm.' De robot zou zijn arm los maken en die aan hem geven. De losse arm zou een prachtig wapen vormen. Als dr. Delmarre dood was

kon hij vlug weer aangezet worden.'

Verbijstering en afschuw deden afkeurende geluiden opstijgen terwijl hij praatte. Zijn laatste zin moest hij schreeuwen en nog werd hij bijna overstemd.

Attlebish, rood aangelopen, stond op en deed een stap naar voren.

'Zelfs als het zo is als u zegt, dan nog is mevrouw Delmarre de moordenares. Zij was daar, zij maakte ruzie met hem, zij zou haar man met die robot hebben zien werken, en zou van die verwisselbare ledematen afweten — waar ik tussen twee haakjes niets van geloof. Wat u ook doet, Aardebewoner, alles wijst op haar.' Gladia begon zacht te huilen.

Baley keek niet naar haar. Hij zei: 'Integendeel, het is heel eenvoudig om aan te tonen dat, wie de moord ook gepleegd mag hebben, mevrouw Delmarre dat in elk geval niet heeft gedaan.'

Jothan Leebig vouwde plotseling zijn armen en er verscheen een trek van minachting op zijn gezicht. Baley zag dat en zei: 'U zult me daarbij helpen, dr. Leebig. Als roboticus weet u dat het een enorme vaardigheid vereist om robots tot handelingen als indirecte moord aan te zetten. Gisteren probeerde ik iemand huisarrest op te leggen. Ik gaf drie robots gedetailleerde instructies om die persoon veilig in huis te houden. Het was iets eenvoudigs, maar ik ben niet handig met robots. Mijn instructie was niet helemaal sluitend en de gevangene ontsnapte.'

'Wie was de gevangene?' vroeg Attlebish. 'Doet er niet toe,' zei Baley ongeduldig. 'Wat er wel toe doet is het feit dat amateurs niet goed met robots om kunnen gaan. En sommige Solariers zijn voor hun doen amateurs. Wat weet Gladia Delmarre bijvoorbeeld van robotiek?……Nou, dr. Leebig?'

'Wat?' De roboticus staarde hem aan.

'U probeerde mevrouw Delmarre robotiek te leren. Wat was zij voor een leerling? Heeft zij iets geleerd?' Leebig keek onbehaaglijk. 'Zij heeft niet…' en aarzelde toen. 'Zij was immers een hopeloos geval? Of zou u daar liever geen antwoord op geven?'

Kortaf zei Leebig: 'Misschien deed ze wel alsof zij er niets van begreep.'

'Bent u als roboticus bereid om te beweren dat u denkt dat mevrouw Delmarre er genoeg van begreep om robots tot indirecte moord aan te kunnen zetten?'

'Hoe kan ik dat nu zeggen?'

'Laat ik het dan anders zeggen. Degene die mij probeerde te vermoorden bij de kinderboerderij heeft mij via interrobot-communicatie moeten opsporen. Tenslotte had ik aan niemand verteld waar ik heen ging en alleen de robots die mij van punt naar punt brachten wisten waar ik was. Mijn partner, Daneel Olivaw, speelde het later op de dag klaar om mij op te sporen, maar wel met aanzienlijke

moeite. De moordenaar daarentegen moet dat makkelijk zijn gevallen, want behalve dat hij me op moest sporen moest hij een pijl laten vergiftigen en af laten schieten, en dat alles voor ik van de boerderij vertrok en verder ging. Zou mevrouw Delmarre dat hebben kunnen doen?'

Corwin Attlebish boog zich naar voren. 'Wie zou dat volgens u dan wel hebben gekund, Aardebewoner?'

Baley zei: 'Dr. Jothan Leebig is naar hij zelf heeft toegegeven de beste robotman op de planeet.'

'Is dat een beschuldiging?' riep Leebig. 'Ja!' schreeuwde Baley.

Langzaam zakte de woede uit Leebigs ogen weg. Er kwam geen kalmte voor in de plaats, dat niet precies, maar een soort onderdrukte spanning. Hij zei: 'Ik heb de Delmarre-robot na de moord onderzocht. Hij had geen afneembare ledematen. Tenminste, ze waren alleen op de gewone manier afneembaar, met behulp van speciaal gereedschap en een deskundige behandeling. De robot was dus niet het wapen dat gebruikt werd om Delmarre te doden en u hebt geen bewijs.'

Baley zei: 'Wie anders kan instaan voor de waarheid van uw bewering?'

'Aan mijn woord hoeft niet getwijfeld te worden.'

'Dat gebeurt hier wel. Ik beschuldig u, en uw door niets gesteunde bewering over de robot is waardeloos. Als iemand het zou kunnen bevestigen zou het anders liggen. Overigens hebt u zich snel van die robot ontdaan. Waarom?'

'Er was geen reden om hem te houden. Hij was totaal gedesorganiseerd. Hij was nutteloos.'

'Waarom?'

Leebig schudde zijn vinger naar Baley en zei heftig: 'U hebt me dat al eens eerder gevraagd, Aardebewoner, en ik heb u gezegd waarom. Hij was getuige geweest van een moord die hij niet had kunnen verhinderen.'

'En u zei me dat dat altijd een volledige instorting met zich mee bracht; dat dat een universele regel was. Maar toen Gruer vergiftigd werd was de robot die hem de vergiftigde drank had gegeven niet zwaarder beschadigd dan dat hij hinkte en lispelde. Hij was zelf het werktuig geweest van wat er op dat moment als een moord uitzag, en niet alleen maar een getuige, en toch was hij nog genoeg bij zijn positieven om ondervraagd te kunnen worden. Deze robot, de robot in de Delmarre-zaak, moet daarom nog veel nauwer bij de moord betrokken zijn geweest dan de Gruer-robot. Van die Delmarre-robot moet zijn eigen arm als moordwapen gebruikt zijn.'

'Allemaal onzin,' stootte Leebig eruit. 'U weet niets van robotiek.' Baley zei: 'Dat zal best. Maar ik zal commissaris Attlebish voorstellen de administratie van uw robotfabriek en onderhoudswerkplaats in

beslag te laten nemen. Misschien kunnen we zo ontdekken of u robots met afneembare ledematen gebouwd hebt en, als dat zo is, of u er een naar dr. Delmarre gestuurd hebt, en, als ook dat zo is, wanneer.'

'Niemand heeft zich met mijn administratie te bemoeien,' riep Leebig.

'Waarom, als u niets te verbergen hebt? Waarom?'

'Maar waarom zou ik, Solarie nog aan toe, Delmarre hebben willen vermoorden? Vertel me dat dan eens. Wat was mijn motief?'

'Ik zou er zo twee weten,' zei Baley. 'U was bevriend met mevrouw Delmarre. Bijzonder bevriend. Solariers zijn tenslotte ook mensen, op hun manier. U ging nooit met vrouwen om, maar dat maakte u nog niet immuun voor, laten we zeggen, dierlijke driften. U hebt mevrouw Delmarre gezien — neemt u me niet kwalijk, u hebt haar bekeken — in tamelijke informele kledij en…'

'Nee,' riep Leebig gekweld. En Gladia fluisterde heftig: 'Nee.'

'Misschien herkende u zelf de aard van uw gevoelens niet,' zei Baley, 'of als u er een vage notie van had, minachtte u zich zelf om uw zwakheid, en haatte u mevrouw Delmarre die daar voedsel aan gaf. En toch zou u Delmarre ook kunnen haten, omdat hij haar had. U vroeg mevrouw Delmarre uw assistente te worden. In zoverre gooide u het al op een akkoordje met uw libido. Zij weigerde en u haatte haar er des te meer om. Door dr. Delmarre zo te vermoorden dat de verdenking op mevrouw Delmarre zou vallen, kon u zich tegelijk op hen allebei wreken.'

'Wie zou die goedkope, melodramatische smeerpijperij moeten geloven?' vroeg Leebig op een hese fluistertoon. 'Een andere Aardebewoner, een ander dier, misschien. Een Solarier niet.'

'Ik ben niet van dat motief afhankelijk,' zei Baley. 'Ik denk dat het onbewust aanwezig was, maar u had ook een gewoner motief. Dr. Rikaine Delmarre dwarsboomde u bij uw plannen en moest uit de weg worden geruimd.'

'Welke plannen?' vroeg Leebig.

'Uw plannen om de Melkweg te veroveren, dr. Leebig,' zei Baley.

18. Antwoorden voor een staatssecretaris

‘Die Aardebewoner is gek,’ riep Leebig naar de anderen. ‘Dat is toch wel duidelijk?’

Enkelen keken sprakeloos naar Leebig, enkelen naar Baley. Baley gaf hen geen kans om tot een besluit te komen. Hij zei: ‘U weet wel beter, dr. Leebig. Dr. Delmarre stond op het punt met u te breken. Mevrouw Delmarre dacht dat het was omdat u niet wilde trouwen. Ik geloof dat niet. Dr. Delmarre werkte zelf aan een toekomst waarin ectogenese mogelijk en het huwelijk overbodig zouden worden. Maar dr. Delmarre werkte met u samen; meer dan wie ook zou hij kunnen weten en vermoeden waar u aan werkte. Hij zou het geweten hebben als u bezig was met gevaarlijke experimenten en hij zou geprobeerd hebben u tegen te houden. Hij suggereerde zoiets tegen Agent Gruer, maar hij gaf geen bijzonderheden, omdat hij nog niet zeker was van die bijzonderheden. Het is duidelijk dat u zijn verdenkingen ontdekte en hem doodde.’

‘U bent gek!’ zei Leebig weer. ‘Ik wil hier niets meer mee te maken hebben.’

Maar Attlebish viel hem in de rede. ‘Laat hem uitspreken, Leebig!’

Baley beet zich op de lippen om te voorkomen dat hij een al te voorbarige tevredenheid zou tonen over het duidelijke ontbreken van sympathie in de stem van het Hoofd van de Veiligheidsdienst. Hij zei: ‘In hetzelfde gesprek met mij waarin u het had over robots met afneembare ledematen, dr. Leebig, noemde u ruimteschepen met ingebouwde positronische breinen. U hebt toen bepaald uw mond voorbij gepraat. Dacht u dat ik toch maar een Aardebewoner was die immers niets van robotiek begreep? Of kwam het omdat u vlak daarvoor bedreigd werd met persoonlijke aanwezigheid en dat de dreiging was weggenomen en dat u een beetje door het dolle heen raakte van opluchting? In elk geval had dr. Quemot mij al verteld dat het geheime wapen van Solarie tegen de Buitenwerelden de positronische robot was.’ Quemot, die zo onverwacht het onderwerp van gesprek werd, schoot overeind en riep: ‘Ik bedoelde…’

‘U bedoelde het sociologisch, dat weet ik. Maar het zet aan het denken. Vergelijk een ruimteschip met een ingebouwd positronisch brein nu eens met een bemand ruimteschip. Een bemand ruimteschip zou geen robots kunnen gebruiken op eigenlijke oorlogsmissies. Een robot zou geen mensen op vijandelijke ruimteschepen of vijandelijke werelden kunnen vernietigen. Het verschil tussen bevriende en vijandelijke mensen zou zijn bevattingsvermogen te boven gaan.

Natuurlijk zou je tegen een robot kunnen zeggen dat het vijandelijke ruimteschip geen mensen aan boord had. Je zou hem kunnen vertellen dat het een onbewoonde planeet was die gebombardeerd werd. Dat zou nog niet meevallen. Een robot zou kunnen zien dat zijn eigen ruimteschip mensen vervoerde; hij zou weten dat er op zijn eigen wereld mensen waren. Hij zou aannemen dat dat ook zo was op vijandelijke ruimteschepen en werelden. Er zou een echte expert in de robotiek voor nodig zijn, zoals u, dr. Leebig, om ze in zo'n geval op de juiste manier te behandelen, en zulke experts zijn er niet veel.

Maar een ruimteschip dat met zijn eigen positronische brein was uitgerust zou vrolijk elk schip aanvallen dat hem aangewezen werd, lijkt me. Hij zou vanzelfsprekend aannemen dat alle andere schepen ook geen bemanning hadden. Het zou een schip met een positronisch brein makkelijk onmogelijk kunnen worden gemaakt om berichten van vijandelijke schepen te ontvangen die hem uit de droom zouden helpen. Omdat er geen ruimte nodig is voor bemanningsleden, voor voorraden, voor water of luchtverversers, zou het meer geschut kunnen voeren, meer wapens en zou het minder kwetsbaar zijn dan welk gewoon schip ook. Een schip met een positronisch brein zou hele vloten van gewone schepen kunnen verslaan. Heb ik dat goed?'

De laatste vraag werd op dr. Leebig afgevuurd die uit zijn stoel was opgestaan en er — nu stokstijf bij stond, bijna gebroken van wat? Woede? Afschuw?

Er kwam geen antwoord. Een antwoord zou niet te verstaan zijn geweest. Er knapte iets los en de anderen schreeuwden als gekken. Klorissa had het gezicht van een furie en zelfs Gladia was opgestaan om met haar vuistjes dreigend tegen de lucht te slaan. En allemaal hadden ze zich tegen Leebig gekeerd. Baley ontspande zich en sloot zijn ogen. Hij probeerde enkele ogenblikken zijn spieren uit de knoop te krijgen, zijn pezen te ontdooien.

Het had geholpen. Eindelijk had hij op het goede knopje gedrukt. Quemot had een vergelijking gemaakt tussen de Solarische robot en de Spartaanse heloot. Hij zei dat de robots niet in opstand konden komen zodat de Solariers niet op hun hoede hoefden te zijn. Maar als er nu eens een mens was die de robots dreigde te leren hoe ze mensen konden kwetsen; ze, met andere woorden, in staat maakte om te revolteren?

Zou dat niet de grootste misdaad zijn? Zou op een wereld als Solarie iedereen zich niet heftig tegen iemand keren die er alleen maar van verdacht werd robots te maken die in staat waren een mens kwaad te doen; op Solarie waar de robots de mensen numeriek overtroffen in een verhouding van twintigduizend op een?

Attlebish riep: 'U staat onder arrest. Het is u absoluut verboden uw boeken of bescheiden aan te raken voor de regering de

gelegenheid heeft gehad ze te inspecteren…' Bijna onsamenhangend ging hij verder, en nauwelijks verstaanbaar in het pandemonium.

Een robot liep op Baley af. 'Een boodschap, meester, van meester Olivaw.'

Met een ernstig gezicht nam Baley de boodschap aan, draaide zich om en riep: 'Een ogenblikje graag.' Zijn stem had bijna een magisch effect. Allemaal keken ze hem plechtig aan en geen gezicht toonde iets anders dan de grootst mogelijke aandacht (behalve dat van Leebig met zijn verdwaasde uitdrukking) voor de Aardebewoner. Baley zei: 'Het is dwaasheid te verwachten dat dr. Leebig van zijn papieren afblijft in afwachting van de een of andere ambtenaar. Daarom is mijn partner, Daneel Olivaw, nog voor het begin van dit gesprek naar de villa van dr. Leebig vertrokken. Ik heb zojuist bericht van hem gekregen. Hij is op het landgoed aangekomen en zal over enkele ogenblikken bij dr. Leebig zijn om hem in hechtenis te nemen.'

'Hechtenis' huilde Leebig in een bijna dierlijke verschrikking. Zijn ogen vergrootten zich tot gapende gaten in zijn hoofd. 'Iemand die hier komt? Persoonlijke aanwezigheid? Nee! Nee!' Het tweede 'nee' was een gil. 'Er zal u niets gebeuren,' zei Baley koel, 'als u meewerkt.'

'Maar ik wil hem niet zien. Ik kan hem niet zien.' Zonder het kennelijk te beseffen viel de roboticus op zijn knieen. Hij vouwde zijn handen in een wanhopig smekend gebaar. 'Wat wilt u? Wilt u een bekentenis? Delmarre's robot had afneembare ledematen. Ja. Ja. Ik heb de vergiftiging van Gruer gearrangeerd. Ik heb voor die voor u bestemde pijl gezorgd. Ik heb zelfs plannen gemaakt voor die ruimteschepen zoals u zei. Ik ben er niet in geslaagd, maar, ja, ik heb plannen gemaakt. Hou die man alleen bij me vandaan. Laat hem niet komen. Hou hem weg!' Hij brabbelde.

Baley knikte. Nog een goede knop. Meer dan welke lichamelijke marteling zou de dreiging met persoonlijke aanwezigheid hem tot een bekentenis brengen. Maar toen, bij een geluid of beweging buiten het beeld- of geluidskader van een van de anderen, draaide Leebigs hoofd om en viel zijn mond open. Hij hief zijn handen op als om iets af te weren. 'Weg,' smeekte hij. 'Ga weg. Niet komen. Alstublieft niet komen. Alstublieft…' Hij kroop op handen en voeten weg, toen ging zijn hand plotseling naar een zak in zijn jasje. Deze haalde iets te voorschijn en bewoog snel naar zijn mond. Tweemaal zwaaide hij heen en weer en viel toen voorover. Baley wilde roepen: Idioot, het is geen mens die je nadert; het is een van die robots waar je zo van houdt. Daneel Olivaw sprong het beeldkader in en staarde een ogenblik naar de in elkaar gezakte gestalte. Baley hield zijn adem in. Als Daneel zou beseffen dat het zijn eigen pseudo-menselijkheid was die Leebig gedood had zou het effect op zijn aan de Eerste Wet onderworpen brein wel eens drastisch kunnen zijn.

Maar Daneel knielde alleen maar neer en zijn voorzichtige vingers raakten Leebig hier en daar aan. Toen tilde hij Leebigs hoofd op alsof het hem oneindig dierbaar was, wiegde het, streelde het. Zijn prachtig gesneden gezicht keek naar de anderen en hij fluisterde: 'Er is een mens gestorven!'

Baley verwachtte haar; zij had om een laatste gesprek gevraagd; maar zijn ogen werden groot toen zij verscheen. Hij zei: 'Ik zie je.'

'Ja,' zei Gladia, 'hoe weet je dat?'

'Je draagt handschoenen.'

'Oh.' In verwarring gebracht keek ze naar haar handschoenen. Toen zacht: 'Vind je dat erg?'

'Nee, natuurlijk niet. Waarom heb je besloten om mij te zien en me niet liever te bekijken?'

'Nou' — zij glimlachte flauw — 'ik zal er immers aan moeten wennen, Elijah? Ik bedoel, als ik naar Aurora ga.'

'Dat is dus geregeld?'

'Het schijnt dat meneer Olivaw invloed heeft. Het is allemaal geregeld. Ik zal hier nooit meer terugkomen.'

'Goed. Je zult er gelukkiger zijn, Gladia. Dat weet ik zeker.'

'Ik ben een beetje bang.'

'Dat weet ik. Het betekent de hele tijd zien en je zult wat van het comfort dat je hier had moeten missen. Maar daar zul je wel aan wennen en, wat meer is, je zult de verschrikking vergeten die je hier hebt doorgemaakt.'

'Ik wil niet alles vergeten,' zei Gladia zacht. 'Dat zul je wel.' Baley keek naar het slanke meisje dat voor hem stond en hij zei, met even de dood in het hart: 'En je zult ook een keer trouwen. Echt trouwen, bedoel ik.'

'Ik weet het niet,' zei ze treurig, 'maar het lijkt me niet zo aantrekkelijk — op het ogenblik.'

'Daar zul je nog wel anders over gaan denken.' En zo stonden ze daar, oog in oog, een sprakeloos ogenblik lang.

Gladia zei: 'Ik heb je nooit bedankt.' Baley zei: 'Het was gewoon mijn werk.' Jij gaat nu terug naar de Aarde, he?'

'Ja-'

'Ik zal je nooit weerzien.'

'Waarschijnlijk niet. Maar trek het je niet aan. Over veertig jaar op zijn hoogst ben ik dood en zul jij er nog net zo uitzien als vandaag.'

Haar gezicht vertrok. 'Dat moet je niet zeggen.'

'Het is zo.'

Vlug, alsof zij gedwongen werd van onderwerp te veranderen, zei zij: 'Het is allemaal waar van Jothan Leebig, weet je.'

'Ik weet het. Andere robotici hebben zijn papieren doorgenomen en hebben experimenten ontdekt voor onbemande denkende

ruimteschepen. Ze hebben ook nog andere robots gevonden met verwisselbare ledematen.' Gladia huiverde: 'Waarom zou hij toch zo iets ontzettends gedaan hebben?'

'Hij was bang voor mensen. Hij pleegde zelfmoord om aan persoonlijke aanwezigheid te ontkomen en hij was bereid andere werelden uit te moorden om er zeker van te zijn dat er met Solarie en zijn persoonlijke-aanwezigheidstaboe nooit iets zou gebeuren.'

'Hoe kon hij er toch zo over denken,' murmelde ze, 'als persoonlijke aanwezigheid toch zo heel…'

Weer een stil moment terwijl zij op tien pas afstand naar elkaar keken.

Toen riep Gladia plotseling: 'Oh, Elijah, je zult het wel losbandig van me vinden.'

'Wat zal ik losbandig vinden?'

'Mag ik je aanraken? Ik zie je nooit meer, Elijah.'

'Als je dat wilt.'

Stap voor stap kwam ze dichterbij, met glanzende ogen, terwijl ze er toch ook bevreesd uitzag. Anderhalve meter bij hem vandaan stond zij stil, en toen, langzaam, als in trance, begon zij de handschoen van haar rechterhand uit te trekken.

Baley maakte een gebaar alsof hij haar tegen wilde houden. 'Bega nu geen dwaasheden, Gladia.'

'Ik ben niet bang,' zei Gladia.

Haar hand was bloot. Hij trilde toen zij hem Baley toestak. En ook Baley's hand trilde toen hij haar hand in de zijne nam. Zo bleven ze een ogenblikje staan, haar hand schuw en bang in de zijne. Hij opende zijn hand en de hare ontsnapte, fladderde plotseling en zonder waarschuwing naar zijn gezicht tot haar vingertoppen, korter dan een zucht, vederlicht op zijn wang rustten. Zij zei: 'Dank je wel, Elijah. Vaarwel.' Hij zei: 'Vaarwel, Gladia,' en keek toe terwijl zij wegliep. Zelfs de gedachte dat er een schip stond te wachten om hem terug te brengen naar de Aarde veranderde op dat moment niets aan zijn gevoel dat hij iets verloor.

Staatssecretaris Albert Minnim probeerde een gezicht te trekken dat bij een vormelijk welkom past. 'Het doet me genoegen u weer terug te zien op Aarde. Uw rapport is natuurlijk al voor u gearriveerd en wordt nu bestudeerd. U hebt goed werk geleverd. Het zal uw staat van dienst sieren.'

'Dank u,' zei Baley. Voor een grotere opgetogenheid was er geen plaats in hem. De terugkeer op Aarde; de veiligheid van de Holen; het binnen gehoorsafstand zijn van Jessie (hij had al met haar gesproken) hadden hem vreemd leeg gelaten.

'Maar,' zei Minnim, 'uw rapport handelde alleen maar over het onderzoek naar de moord. Er was nog iets waar wij in geinteresseerd

waren. Mag ik daar een gesproken rapport van hebben?'

Baley aarzelde en zijn hand ging automatisch naar de binnenzak waar zijn pijp weer warm en geruststellend aanwezig was.

Onmiddellijk zei Minnim: 'U mag roken, Baley.' Baley maakte van het aansteken een nogal uitvoerig ritueel. Hij zei: 'Ik ben geen socioloog.'

'O nee?' Minnim glimlachte even. 'Ik geloof dat we het daar al eens over gehad hebben. Een succesvol detective moet een goed telraam-socioloog zijn, ook al heeft hij nog nooit gehoord van Hacketts Vergelijking. Ik geloof dat u zich nu niet helemaal op uw gemak voelt omdat u bepaalde ideeen hebt over de Buitenwerelden en u er niet zeker van bent hoe die mij in de oren zullen klinken?'

'Zo zou u het wel kunnen zeggen, meneer…. Toen u me opdracht gaf naar Solarie te gaan stelde u mij een vraag; u vroeg me wat de zwakheden van de Buitenwerelden waren?'

'En?'

'Ik geloof dat ik de zwakheden van de Solariers ken, meneer.'

'U kunt mijn vraag dus beantwoorden? Goed. Gaat u verder.'

'Hun zwakheden, meneer, zijn hun robots, hun dunne bevolking, hun lange levens.'

Zonder van uitdrukking te veranderen keek Minnim Baley aan. Zijn handen tekenden hoekige patronen over de papieren op zijn bureau. Hij zei: 'Waarom zegt u dat?'

Op de terugweg van Solarie had Baley uren zitten nadenken; hij was de autoriteiten in zijn verbeelding tegemoet getreden met evenwichtige, goed beredeneerde argumenten. Nu was hij het spoor bijster.

Hij zei: 'Ik weet niet of ik dat wel duidelijk kan zeggen.'

'Dat geeft niet. Laat maar eens horen. Dit is alleen maar een eerste ruwe benadering.' Baley zei: 'De Solariers hebben iets opgegeven dat de mensheid miljoenen jaren heeft gehad; iets dat meer waard is dan atoomenergie, steden, landbouw, gereedschappen, vuur, alles; omdat het iets is dat al dat andere mogelijk heeft gemaakt.'

'Ik heb geen zin te gaan raden, Baley. Wat is het?'

'De stam, meneer. Samenwerking tussen individuen. Solarie heet het totaal opgegeven. Het is een wereld van geisoleerde individuen en de enige socioloog op de planeet is daar helemaal verrukt van. Die socioloog had tussen twee haakjes nooit gehoord van sociomathematiek omdat hij zijn eigen wetenschap nog aan het uitvinden is. Er is niemand om het hem te leren, om hem te helpen, niemand om te bedenken wat hij misschien over het hoofd heeft gezien. De enige wetenschap die werkelijk bloeit op Solarie is de robotiek en daar is niet meer dan een handjevol mensen bij betrokken. Toen het aankwam op de analyse van de interactie van robots en

mensen hadden ze een Aardebewoner nodig om ze daarbij te helpen.

De Solarische kunst, meneer, is totaal abstract. Wij hebben abstracte kunst op Aarde als een kunstvorm; maar op Solarie is het de enige vorm. Het menselijke element is er niet meer. De toekomst waar ze op hopen is er een van ectogenese en totale isolatie van de geboorte.' Minnim zei: 'Dat klinkt allemaal afschuwelijk. Maar kan het kwaad?'

'Ik denk van wel. Zonder het samenspel van mens tot mens is de voornaamste interesse in het leven verdwenen; de meeste intellectuele waarden zijn verdwenen; de zin van het leven is voor het grootste deel verdwenen. Kijken is geen vervanging voor zien. De Solariers zelf zijn zich heel goed bewust dat kijken een affaire op afstand is. En alsof die isolatie nog niet genoeg is om stagnatie te veroorzaken, zijn daar nog hun lange levens. Op Aarde hebben we een gestadige aanvoer van jonge mensen die bereid zijn tot verandering omdat ze nog geen tijd hebben gehad om vast te roesten in hun gewoonten. Ik veronderstel dat er ergens een optimum ligt. Een leven dat lang genoeg is om werkelijk wat te bereiken en dat kort genoeg is om in een niet al te laag tempo plaats te maken voor de jeugd. Op Solarie ligt dat tempo te laag.'

Minnim tekende nog steeds patronen met zijn vinger. 'Interessant! Interessant!' Hij keek op en het was alsof er een masker was weggevallen. Zijn ogen stonden vrolijk. 'Rechercheur, u bent een scherpzinnig man.'

'Dank u,' zei Baley houterig.

'Weet u waarom ik u aanmoedigde te beschrijven wat u er zelf van dacht?' Hij leek bijna op een kleine jongen die zich zat te verkneuteren. Zonder op antwoord te wachten ging hij verder. 'Uw rapport is door onze sociologen al aan een voorlopige analyse onderworpen en ik zat me af te vragen of u zelf enig idee had van het uitstekende nieuws dat u mee hebt gebracht voor de Aarde. Ik zie dat u daar een idee van hebt?

'Een ogenblikje,' zei Baley. 'Dit is nog niet alles.'

'Inderdaad niet,' gaf Minnim juichend toe. 'Solarie kan zijn stagnatie onmogelijk meer corrigeren. Het is voorbij een kritiek punt en ze zijn te afhankelijk geworden van robots. Individuele robots kunnen individuele kinderen niet straffen, zelfs als dat uiteindelijk voor het bestwil van het kind zou zijn. De robot kan niet verder kijken dan de onmiddellijke pijn. En als een collectief kunnen robots een planeet niet disciplineren door instituten te laten verdwijnen als die instituten schadelijk zijn geworden. Zij kunnen niet verder kijken dan de onmiddellijke chaos. Een eeuwige stagnatie zal zo het eind van de Buitenwereld betekenen en de Aarde zal bevrijd zijn van hun overheersing. De vrijheid zal vanzelf komen.'

‘Een ogenblikje,’ zei Baley weer, harder nu. ‘We hebben het nu alleen maar over Solarie, niet over een andere Buitenwereld.’

‘Dat komt op het zelfde neer. Uw Solarische socioloog — Kimot…’

‘Quemot, meneer.’

‘Quemot dus. Hij zei immers dat de andere Buitenwerelden zich in de richting van Solarie bewogen?’

‘Dat heeft hij gezegd, maar hij wist niets over de andere Buitenwerelden uit de eerste hand, en hij was geen socioloog. Geen echte. Ik dacht dat ik dat wel duidelijk had gemaakt.’

‘Onze mensen zullen dat nagaan.’

‘Ook zij zullen geen gegevens hebben. Wij weten niets over de werkelijk grote Buitenwerelden. Aurora, bijvoorbeeld; Daneels wereld. Het lijkt me niet redelijk om van hen te verwachten dat ze ook maar in de verte op Solarie lijken. Er is eigenlijk maar een wereld in de hele Melkweg die op Solarie lijkt…’ Minnim wuifde het onderwerp met een klein, vrolijk zwaaitje van zijn mooie hand weg. ‘Onze mensen zullen dat nagaan. Ik ben er zeker van dat ze het met Quemot eens zullen zijn.’

Baley’s gezicht versomberde. Als de Aardse sociologen maar genoeg gebrand waren op goed nieuws zouden zij het vast wel niet Quemot eens worden, dat wel. Als je maar lang en hard genoeg zocht en als je de juiste stukjes informatie maar niet had of over het hoofd zag kon je alles in cijfers terugvinden.

Hij aarzelde. Was het het beste om te spreken nu hij het oor had van een hoge regeringsfunctionaris of… Hij aarzelde net even te lang. Minnim was weer aan het woord, terwijl hij een paar papieren rangschikte en meer ter werd.

‘Nog een paar details, rechercheur, over de Delmarre zaak zelf en dan bent u vrij om te vertrekken. Was het uw opzet Leebig zelfmoord te laten plegen?’

‘Het was mijn opzet hem een bekentenis af te dwingen, meneer. Dat hij zelfmoord zou plegen bij het naderen van iemand die, ironisch genoeg, alleen maar een robot was en die het taboe tegen persoonlijke aanwezigheid niet werkelijk schond, had ik niet voorzien. Maar eerlijk gezegd betreur ik zijn dood niet. Het was een gevaarlijk man. Het zal lang duren voor er weer iemand is die zijn verdorvenheid met zijn scherpzinnigheid combineert.’

‘Daar ben ik het mee eens,’ zei Minnim droog, ‘en ik beschouw zijn dood dan ook als gunstig, maar hebt u niet beseft in welk gevaar u zou komen te verkeren als de Solariers er even bij stil hadden gestaan dat Leebig Delmarre onmogelijk kan hebben vermoord?’ Baley nam zijn pijp uit zijn mond en zei niets. ‘Kom, rechercheur,’ zei Minnim. ‘U weet best dat hij het niet gedaan heeft. De moord vereiste persoonlijke aanwezigheid en Leebig zou liever sterven dan dat

toestaan. Hij is gestorven omdat hij het niet wilde toestaan.'

Baley zei: 'U hebt gelijk, meneer. Ik rekende erop dat ze zo vervuld zouden zijn van afschuw over dit misbruik van robots dat ze daar niet meer bij stil zouden staan.'

'Maar wie heeft Delmarre dan wel gedood?' Langzaam zei Baley: 'Als u bedoelt: wie gaf de eigenlijke klap? dan was dat degene van wie iedereen wist dat zij het gedaan had. Gladia Delmarre, de vrouw van de man.'

'En u hebt haar laten gaan?' Baley zei: 'Moreel was zij niet verantwoordelijk. Leebig wist dat Gladia vaak en bitter ruzie maakte met haar man. Hij moet geweten hebben hoe furieus ze kon worden in momenten van boosheid. Leebig wilde de dood van de man onder omstandigheden die alle verdenking op de vrouw zouden werpen. Dus voorzag hij Delmarre van een robot en instrueerde die, vermoed ik, zo goed als hij kon om Gladia een van zijn afneembare ledematen te geven op het moment dat zij helemaal woest was. Met op het beslissende moment een wapen in haar hand handelde ze in een tijdelijke black-out voor Delmarre of de robot konden ingrijpen. Gladia was evenzeer zonder het zelf te weten Leebigs instrument als de robot dat was.'

Minnim zei: 'De arm van de robot moet besmeurd zijn geweest met bloed en haar.'

'Waarschijnlijk was dat ook zo,' zei Baley, 'maar het was Leebig die de robot na de moord onder zijn hoede nam. Hij zou eventuele andere robots die het kon zijn opgevallen makkelijk hebben kunnen instrueren dat te vergeten. Dr. Thool heeft het misschien gezien, maar hij onderzocht alleen maar de dode man en de bewusteloze vrouw. Leebig vergiste zich toen hij dacht dat Gladia wel zo duidelijk schuldig zou moeten zijn dat de afwezigheid, van een wapen op de plaats van de misdaad haar weinig zou helpen. Evenmin kon hij voorzien dat de hulp van een Aardebewoner zou worden ingeroepen bij het onderzoek.'

'En toen Leebig eenmaal dood was regelde je het zo dat Gladia van Solarie kon vertrekken. Was dat om haar te redden voor het geval de Solariers over de zaak zouden gaan nadenken?'

Baley haalde zijn schouders op. 'Zij had al genoeg geleden. Zij was door iedereen tot slachtoffer gemaakt; door haar man, door Leebig, door de wereld van Solarie.' Minnim zei: 'Hebt u de wet niet een beetje aan een persoonlijke gril aangepast?'

Baley's doorgroefde gezicht werd hard. 'Het was geen gril. Ik was niet gebonden aan de Solarische wet. De belangen van de Aarde kwamen op de eerste plaats en vanwege die belangen moest ik ervoor zorgen dat er met Leebig, de gevaarlijke, afgerekend werd. Wat mevrouw Delmarre betreft,' hij keek Minnim nu aan en voelde dat hij

een beslissende stap nam; hij moest dit zeggen, 'wat mevrouw Delmarre betreft, met haar heb ik een experiment uitgehaald.'

'Ik wilde weten of zij erin zou toestemmen een wereld te verdragen waar persoonlijke aanwezigheid was toegestaan en verwacht werd. Ik was nieuwsgierig of zij de moed had de liquidatie van zulke diepgewortelde gewoonten onder ogen te zien. Ik was bang dat zij misschien zou weigeren om te gaan; dat ze er misschien op zou staan op Solarie te blijven, waar het een hel voor haar was, liever dan haar verwrongen Solarische manier van leven de rug toe te keren. Maar zij koos voor de verandering en ik ben blij dat ze dat deed, omdat het mij symbolisch leek. Het leek de weg vrij te maken voor onze redding.'

'Onze redding?' zei Minnim heftig. 'Wel alle donders, wat bedoel je?'

'Niet de uwe en de mijne in het bijzonder, meneer,' zei Baley ernstig, 'maar voor de hele mensheid. U vergist zich in de andere Buitenwerelden. 2e hebben weinig robots; zij staan persoonlijke aanwezigheid toe; en zij hebben een onderzoek ingesteld op Solarie. Zoals u weet was R. Daneel Olivaw daar bij me en hij zal met een rapport zijn teruggekeerd. Het gevaar dat zij eens Solariers zullen worden bestaat, maar zij zullen dat gevaar waarschijnlijk onderkennen en er iets aan doen om zichzelf in een redelijk evenwicht te houden en om zo de leiders van de mensheid te blijven.'

'Dat is uw opvatting,' zei Minnim knorrig. 'En er is nog wat. Er is een wereld die op Solarie lijkt en dat is de Aarde.'

'Rechercheur Baley!'

'Het is zo, meneer. We zijn Solarie binnenste buiten. Zij hebben zich van elkaar geisoleerd. Wij hebben ons van de Melkweg geisoleerd. Zij zijn doodgelopen in hun onneembare landhuizen. Wij zijn doodgelopen in onze ondergrondse Steden. Zijn leiders zonder volgelingen, behalve dan robots die niets terug kunnen zeggen. Wij zijn volgelingen zonder leiders, met alleen Steden om ons heen om ons te beveiligen.' Baley balde zijn vuisten.

Minnim beviel dit maar matig. 'Rechercheur, u hebt een ware beproeving doorstaan. U hebt rust nodig en die zult u krijgen. Een maand vakantie met behoud van volledig salaris en aan het eind daarvan een promotie.'

'Dank u, maar dat is niet alles wat ik wil. Ik wil dat u naar mij luistert. Er is een manier om uit het slop te raken en dat is naar buiten, naar de Ruimte. Er zijn daar een miljoen werelden en de Kosmieten hebben er naar vijftig van. Ze zijn maar met weinigen en hebben een lange levensduur. Wij zijn met velen en leven kort. Wij zijn beter dan zij geschikt voor exploratie en kolonisatie. Wij zitten onder druk van de bevolkingsaanwas en we hebben een snelle

generatiewisseling zodat we nooit zonder jongeren en roekelozen zullen zitten. Het waren in de eerste plaats onze voorvaderen die de Buitenwerelden gekoloniseerd hebben.'

'Ja, ik begrijp het — maar ik ben bang dat onze tijd om is.' Baley voelde hoe graag de andere hem nu kwijt wilde maar hij bleef onaandoenlijk zitten. Hij zei: 'Toen door die oorspronkelijke kolonisatie werelden werden gesticht die de onze in technologisch opzicht overtroffen, sloegen wij op de vlucht door onder de grond baarmoeders voor onszelf te bouwen. De Kosmieten gaven ons een gevoel van minderwaardigheid en wij verborgen ons voor hen. Maar dat is geen antwoord. Om het vernietigende ritme van opstand en onderdrukking te vermijden moeten wij met ze gaan wedijveren, hen volgen, als het moet, hen leiden, als het kan. Om dat te doen moeten we niet wegkruipen van de open ruimte; we moeten onszelf leren daar niet bang voor te zijn. Als het te laat is om het onszelf bij te brengen moeten we het onze kinderen leren. Het is een levensbelang!'

'U hebt rust nodig, rechercheur.'

Heftig zei Baley: 'Ik wil dat u naar me luistert, meneer. Als de Kosmieten sterk zijn en als wij blijven zoals we zijn dan zal de Aarde binnen een eeuw vernietigd worden. Dat is uitgerekend, zoals u me zelf verteld hebt. Als de Kosmieten werkelijk zwak zijn en nog steeds zwakker worden, dan is er misschien een uitweg voor ons, maar wie zegt dat de Kosmieten zwak zijn? De Solariers, ja, maar dat is dan ook alles wat we weten.'

'Maar…'

'Ik ben nog niet klaar. Maar er is iets dat we kunnen veranderen, of de Kosmieten nu zwak zijn of sterk. We kunnen onszelf veranderen. Laten we de open ruimte opzoeken en we zullen nooit meer een opstand nodig hebben. We kunnen ons verspreiden over onze eigen massa werelden en zelf Kosmieten worden. Als we hier op elkaar gepakt op Aarde blijven dan is er niets tegen die zinloze en fatale opstanden te beginnen. Het zal des te erger zijn als de mensen zich vleien met een door niets gerechtvaardigde hoop vanwege een zogenaamde zwakheid van de Kosmieten. Ga uw gang en vraag het de sociologen. Vertel ze wat ik gezegd heb. En als ze nog mochten twijfelen, verzint u dan een manier om me naar Aurora te sturen. Laat me rapport uitbrengen over de echte Kosmieten en u zult zelf zien wat de Aarde nog te doen staat.'

Minnim knikte. 'Ja, ja. Ik moet nu afscheid van u nemen, rechercheur Baley.'

Toen Baley vertrok was hij opgetogen. Een openlijke overwinning op Minnim had hij niet verwacht. Overwinning op vastgeroeste denkpatronen worden niet in een dag of in een jaar behaald. Maar hij had de uitdrukking van een peinzende onzekerheid op Minnims

gezicht zien verschijnen, een uitdrukking die, tenminste voor een poosje, de aanvankelijke kritiekloze vreugde verdreven had. Hij voelde dat hij in de toekomst kon kijken. Minnim zou het de sociologen vragen en een paar van hen zouden niet helemaal zeker van hun zaak zijn. Ze zouden zich vragen stellen. Ze zouden met Baley komen praten.

Geef ze een jaar, dacht Baley, een jaar, en ik ben op weg naar Aurora. Geef ze een generatie, en we zullen de ruimte weer intrekken.

Baley stapte op de Snelweg naar het noorden. Hij zou Jessie nu gauw weerzien. Zou zij het begrijpen? En zijn zoon, Bentley, die nu zeventien was. Als Ben zelf een zoon van zeventien heeft, zal hij dan op een lege wereld staan om een ruim leven op te bouwen?

Het was een beangstigende gedachte. Baley was nog steeds bang voor de open ruimte. Maar hij was niet bang meer voor die angst! Het was niets om hard voor weg te hollen, die angst, maar iets om tegen te vechten.

Baley voelde zich alsof hij een beetje getikt was. Van het begin af aan had de open ruimte de aantrekkingskracht van het griezelige voor hem gehad; vanaf het moment in de grondwagen toen hij Daneel te slim af was geweest en het dak open had laten maken zodat hij in de buitenlucht kon staan.

Hij had het toen niet begrepen. Daneel dacht dat hij iets pervers deed. Baley zelf dacht dat hij de open ruimte uit professionele noodzaak onder ogen moest zien, om een misdaad op te lossen. Pas die laatste avond op Solarie, toen hij het gordijn van het raam weg scheurde, besefte hij dat hij zonder meer behoefte had aan de open ruimte; omdat hij ertoe aangetrokken werd en om de belofte van vrijheid die het inhield. Er zouden miljoenen op Aarde dezelfde neiging krijgen, als de open ruimte maar onder hen aandacht werd gebracht, als zij ertoe gebracht konden worden de eerste stap te zetten. Hij keek om zich heen.

De snelweg jakkerde verder. Overal om hem heen was kunstlicht en steile wanden met appartementen die naar achter gleden en flitsende signalen en etalages en fabrieken en lichten en lawaai en de menigte en meer lawaai en mensen en mensen en mensen…

Hier had hij allemaal van gehouden, dit te moeten verlaten had hij gehaat en gevreesd en op Solarie had hij gedacht dat hij hiernaar verlangde. En het was hem allemaal zo vreemd. Hij wist dat hij hier niet meer paste.

Hij was vertrokken om een moord op te lossen en er was iets met hem gebeurd.

Tegen Minnim had hij gezegd dat de Steden baarmoeders waren, en dat waren ze. En wat is het eerste wat een mens moet doen voor hij mens kan zijn? Hij moet geboren worden. Hij moet de moederschoot

verlaten. En als hij die eenmaal verlaten had kon hij er niet meer in terug. Baley had de Stad verlaten en hij kon er niet meer in terug. De Stad was niet langer van hem; de Stalen Holen waren hem vreemd. Dit moest zo zijn. En zo zou het ook voor anderen worden en de Aarde zou opnieuw geboren worden en naar buiten willen.

Zijn hart bonsde waanzinnig en het geluid van het leven om hem heen verzwakte tot een onopvallend gemurmel. Hij herinnerde zich zijn droom op Solarie en eindelijk begreep hij hem. Hij tilde zijn hoofd op en hij kon door het staal en het beton en de mensheid boven hem heen kijken. Hij kon het baken zien dat in de ruimte was opgesteld om de mensen naar buiten te lokken. Hij kon hem omlaag zien schijnen. De naakte zon!